Олександр БЄЛЯЄВ

СТРИБОК У НІЩО

Фантастичний роман

Частина перша

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО РЯТІВНИКІВ

Костянтинові Едуардовичу Ціолковському з глибокою пошаною.

Автор

І. ВЕЛИКІ ЗНАННЯ МОЖУТЬ БУТИ ПРИЧИНОЮ

ВЕЛИКИХ НЕПРИЄМНОСТЕЙ

Цандер рвучко відсунув креслення, встав з-за стола, пройшовся по кабінету. Вийняв з футляра скрипку і заграв. Довгі, тонкі пальці легко і спритно танцювали на грифі. Але мелодія, яку видобував скрипаль з свого інструмента, була зовсім не весела.

"Шеф чимось схвильований! — думав Вінклер, прислухаючись з сусідньої кімнати до імпровізації. — Ого! Скільки гіркоти! Як скаржиться скрипка!"

Скарга перейшла в обурення, в палкий протест. Звуки гучнішали, голоснішали і раптом обірвались незавершеним акордом.

"Напевно, з Цандером сталося щось незвичайне!" — знову подумав Вінклер, креслячи рейсфедером криву. З кабінету почулися приглушені килимом швидкі кроки Цандера.

— Вінклер, ідіть сюди!

Коли Вінклер увійшов, Цандер уже сидів за письмовим столом,

— Сідайте.

Вінклер сів навпроти Цандера. Хвилину вони мовчки дивилися один на одного, наче хотіли прочитати щось нове на давно знайомому обличчі.

На лівій щоці Цандера був ледве помітний шрам — давній слід студентської рапіри; обличчя інженера Цандера, обличчя художника з великими мрійними очима було блідіше, ніж завжди.

— Вінклер, скільки років ми працюємо разом?

— Дванадцять років, пане Цандер.

— Так, дванадцять. Строк чималий... Ви були добрим помічником, Вінклере, моєю правою рукою, моїм другом...

— Я ще не вмер, пане Цандер...

Цандер насупився.

— Ми повинні розстатися.

Вінклер поспішно опустив руку в кишеню, вийняв люльку, набив її тютюном, запалив.

— Це чому ж... так несподівано?

— Я їду. Надовго покидаю батьківщину, можливо, назавжди.

— "Могікани"? — коротко спитав Вінклер.

— Так, вони... Ви думаєте, що мені загрожує ув'язнення, Вінклер? Гірше. Набагато гірше. Вони приходили не з мечем, а з дарами.

— "Бійтеся данайців, які приносять дари", — кивнув головою Вінклер. — І що ж то за дари?

— Вони готові милостиво забути про мою нечисту кров, — з гіркотою сказав Цандер. — Повернути мені кафедру, добре оплачувати мою працю.

— З коштів... військового відомства?

— Ви вгадали, Вінклер. Вони пропонували мені, — ви розумієте, що значить, коли вони пропонують? — працювати у військовому відомстві... Стратосферні бомбардувальні ракети, керовані по радіо. Ви чули про них? У багатьох районах країни вже збудовані споруди для стрільби такими ракетами. З цих пунктів за кілька хвилин можна знищити Париж, Брюссель, Прагу, Варшаву градом вибухових і газових ракет. Та їм цього мало. їм потрібні "снаряди без гармат", що летять за тисячі кілометрів. Не тільки Лондон, Рим, Неаполь, Мадрид, Москва, Ленінград, але навіть Нью-Йорк і Вашингтон — мішені для їх нових засобів знищення. Столиці, промислові міста, порти, аеродроми сусідніх держав можуть бути знищені за кілька хвилин з усіма людьми. Душити дітей, шматувати тіла батьків І матерів — в ім'я чого? — ось що вони пропонують мені, Вінклер. Чи про це думав мій учитель Ціолковський, чи про це мріяв я, присвятивши своє життя реактивним двигунам, ракетам, зореплаванню?..

Від хвилювання на високому лобі Цандера виступили краплини поту,

— І що ж ви їм відповіли?

Цандер знизав плечима.

— Якби я сказав їм "ні", неважко уявити наслідки. Якби я сказав "подумаю", в найкращому разі я сидів би тепер під арештом...

— І ви сказали "так"?

— Щоб мати можливість негайно втекти. Сьогодні ж я відлітаю в Швейцарію. Прошу вас, Вінклер, зібрати мої папери, креслення. Папка номер 2 — "Ракета Пікколо", номер 7, номер 9...

— А з цим як? — спитав Вінклер, кивнувши головою на креслення ракети.

— Мабуть, ніяк, — відповів Цандер. — Ви знаєте лорда Блоттона? Для нього політ у стратосферу на ракеті лише чергове захоплення спортсмена. Він уже стає байдужим до цієї справи. Кілька днів тому Блоттон телеграфував, що сьогодні приїде, але, як бачите, його нема. ї грошові справи сера Генрі тепер, здається, не блискучі. До речі, "могікани" вже ганили мене за мій "дивний зв'язок з іноземцем".

Вінклер смоктав люльку.

— І що ж ви робитимете в Швейцарії?

— Гратиму на скрипці і мріятиму, — невесело всміхнувся Цандер. — В мене є за кордоном невеликі заощадження.

— А коли проживете їх? Гратимете на скрипці, збираючи милостиню по дворах? "Подайте професорові Цандеру, інженерові з світовим ім'ям, один сантим, добрі громадяни..." Картина, гідна нашого часу.

Цандер хруснув тонкими пальцями. Від цих слів голова його опускалася все нижче.

— Але що ж робити, Вінклер? — тихо спитав він.

— Щось треба придумати, пане Цандер. Увесь світ напередодні перевороту; він готується до війни. Тепер на ракети скрізь дивляться тільки з воєнної точки зору. — Вінклер випустив кільця диму і вів далі: — У Швейцарії буває чимало туристів. Туристи їздять на автомобілях, автомобілі потребують ремонту. Ми відкриємо ремонтну майстерню.

— Ми?.. Хто ж це?

— Так, ми: ви і я. Прізвище Цандера не для вивіски ремонтної майстерні. Я відкрию її на своє ім'я. "Вінклер і К°". У мене є на прикметі один тямущий хлопчина — Ганс. Ви і далі займатиметеся своєю науковою роботою, я — допомагатиму вам і Гансові. Т ми чудово проживемо. "Ремонт автомобілів, велосипедів і гасових кухонь" — це, звичайно, не так поетично, як ваші зоряні сонати, але зате практичніше.

— Вінклер, — схвильовано промовив Цандер, підводячись і подаючи руку. — Друзі пізнаються в біді. Ваша сердечна доброта...

Вінклер міцно потис руку Цандерові і всміхаючись перебив його:

— Серце та інші внутрішні органи тут зовсім ні до чого, пане Цандер. Я керуюсь тільки розрахунком, хоч і не особистого характеру. Думаю, цього пояснення досить, щоб ви зовсім не вважали себе в боргу?

В передпокої пролунав дзвінок.

Вінклер вийшов, і через хвилину на порозі кабінету з'явився високий, стрункий чоловік років під тридцять у сірому дорожньому костюмі.

— Можна ввійти?

— Сер Генрі! — вигукнув Цандер. — Радий бачити вас.

— Здрастуйте, дорогий Цандер, пробачте за пізній візит. Справи затримали. А всі справи, зрештою, зводяться до грошей. — Він засміявся. — Гроші! Пальне всіх двигунів світу, не виключаючи й сердечного. Без грошей і до зірок не піднятися, хіба неправда, дорогий Цандер?

Жести і рухи Блоттона були легкі і вільні. Він зручно вмостився в кріслі, заклавши ногу на ногу, вийняв з бокової кишені черепаховий портсигар з платиновою монограмою і короною, наче спритний фокусник, перекинув його з руки в руку, дістав тонку єгипетську цигарку і запалив. Пряний тютюновий дим змішався з ароматом міцних французьких духів. Блоттон приніс з собою атмосферу безпечності щасливчика.

— Радійте, Цандер. Я привіз вам добру порцію пального. Я й сам не знав, що шлях до зірок веде через вівтар.

— Який вівтар?

Блоттон знову засміявся, але не відповів на питання.

— Я думаю, нам тепер вистачить коштів закінчити першу стратосферну ракету.

Обличчя Цандера порожевіло.

— Я дуже радий. Але будуватимемо її не тут. Сьогодні на світанку я вилітаю в Швейцарію.

— Не поладили з "могіканами"? — Цандер кивнув головою. — Швейцарія? Це, мабуть, і краще. Там будете спокійніше працювати. Я дам вам чек на ліонський кредит. Повідомте свою адресу. О п'ятій ранку я вилітаю в Лондон. А як посувається ваша робота?

Цандер розгорнув креслення і почав пояснювати Блоттон неуважно слухав кілька хвилин, вдаючи, що розуміє, подякував Цандеру, залишив чек, розповів кілька останніх спортивних новин і пішов.

Цандер покликав Вінклера і показав йому чек.

— Очевидно, лордові Блоттону пощастило взяти гроші під наречену! — сказав усміхаючись Вінклер.

— Як це під наречену?

— Нещодавно в "Таймсі" було надруковано про заручини лорда Блоттона з Еллен Хінтон. Міс Еллен — племінниця і єдина спадкоємниця мільйонерші леді Хінтон. Мабуть, Блоттонові відкрили великий кредит. — Так ось чому він сказав, що шлях до зірок лежить через вівтар! — згадав Цандер.

— Ну, що ж, ми можемо обійтись і без ремонтної майстерні. її замінить нам спортивна пиха Блоттона. Тим краще. їдьте, пане Цандер. Тепер у нас закипить робота. Тільки б...

— Що?

— Тільки б вам вдалось щасливо вибратися. У вас готовий план від'їзду? Ні? Доведеться допомогти вам.

І вони схилилися над картою країни, яка була колись їхньою батьківщиною.

ІІ. ЧИТАЧ ЗНАЙОМИТЬСЯ З ВИСОКОПОВАЖНИМ ТОВАРИСТВОМ ЛЕДІ ХІНТОН,

А ТАКОЖ ПЕРЕСВІДЧУЄТЬСЯ В ТОМУ, ЩО РОЗУМНА ЛЮДИНА

І НА БЕРЕГАХ ТЕМЗИ МОЖЕ ЗНАЙТИ ЗОЛОТІ РОЗСИПИ

— Чи все подано? Бенедиктин для єпископа? Шеррі бренді для сера Генрі? Біле вино? Сир? Кекс? А мед? Його преосвященство любить мед — їжу пустельників. Нема меду? — леді Хінтон подзвонила.

Увійшла дівчина, червонощока шотландка, в сірій сукні, в білому накрохмаленому фартусі і в білій мережаній наколці, з-під якої вибивались пасма густого каштанового волосся. В руках Мері тримала кришталеву вазочку з медом.

— Ви знову забули подати мед, Мері?

Мері мовчки поставила вазочку на стіл і тихо вийшла.

Хінтон провела її очима і глянула на бліде обличчя племінниці.

— Навіщо ти обстригла волосся, Еллен?

Дівчина торкнула тонкими білими пальцями з довгими яскраво-рожевими нігтями своє попелясте волосся, що спадало на щоки рівними хвилями завивки, і глухо сказала:

— Сер Генрі...'

— Розумію! — незадоволено промовила стара леді. — Дай мені "воздух" і візьми книгу.

Леді Хінтон уже п'ять місяців вишивала шовком і золотом квіти та херувимів на "воздусі" для вівтаря церкви, настоятелем якої був єпископ Йов Уеллер — сповідник леді, її давній друг і порадник.

— Котра година?

— Без п'яти хвилин п'ята.

— Читай, Еллен.

Племінниця розкрила наугад том Діккенса:

— "Тоді тільки почувають вони себе у щасливому стані дружньої товариськості і взаємної доброзичливості, що є джерелом найчистішого, непорочного блаженства".

— У Гайд-парку знову, здається, мітинг, — перебила читання леді Хінтон, прислухаючись. Похитала головою і так важко зітхнула, що її груди, сколихнувшись під ліловим шовковим платтям, торкнулись подвійного підборіддя.

Услід за цим леді Хінтон люто ввіткнула голку в око херувима і глибоко замислилась.

Скільки вже років вона воює, безнадійно воює з часом. Спочатку проти кожного нового фунта ваги жирного тіла, проти кожної нової зморщечки на обличчі, — недарма вона пережила трьох чоловіків і зосередила в своїх міцних руках три маєтки, — а потім проти всього нового, що входило в політичне, громадське і особисте життя, аж до цього "новомодно стриженого волосся і непристойних убрань" Еллен.

Золотим віком леді Хінтон вважала добру стару Англію часів королеви Вікторії, на яку була трохи схожа і яку старалась наслідувати.

Свій старий особняк у Вест-Енді проти Гайд-парку леді Хінтон перетворила на фортецю, — "мій дім — моя фортеця", — в якій відсиджувалася од натиску часу. Двадцяте століття мало незабаром закінчитись. А тут, в особняку, все, починаючи з важких меблів і кінчаючи життєвим укладом та етикетом, було дідівських і прадідівських часів.

Леді Хінтон навіть улітку не відчиняла наглухо забитих подвійних рам і наказувала спускати важкі штори на вікна, щоб не бачити натовпу збуджених людей, які прямували в Гайд-парк — улюблене місце для мітингів. Але голоси і пісні, гомін, а іноді й сухий тріск пострілів проникали крізь товсті стіни. На консервних фабриках Хінтон — спадщині другого чоловіка — страйкували робітники, і леді доводилося вести неприємні розмови з управителем. На її файф-о-клоках політичні розмови були викорінені як ознака поганого тону, та, однак, ці добропристойні чаювання часто перетворювалися на політичні дискусії.

Час наступав, час упевнено вів облогу особняка, що сховався за огорожею під старими каштанами і в'язами.

Час вдирався гомоном вулиці, хвилюючими розмовами, жахливими новинами... НІ старі слуги, ні товсті стіни, ні подвійні рами, ні штори не рятували від його натиску...

У леді Хінтон починалася справжня манія переслідування. І переслідувачем, ворогом; убивцею був час...

— Читай же, Еллен.

Але читати далі не довелося. Годинник повільно, глухо, наче його удари долинали з далекої башти, продзвонив п'яту. у.

У дверях тихо з'явився старий лакей в сірій лівреї з позументами. Глухим, старечим голосом поважно доповів:

— Доктор містер Текер.

Леді Хінтон насупилась. У четвер, день файф-о-кло-ка, домашній лікар мав прибути о четвертій годині сорок п'ять хвилин, щоб закінчити вечірній візит до приходу гостей. Сьогодні лікар спізнився на цілих п'ятнадцять хвилин.

— Проси.

З-за дверей визирнула коротко підстрижена голова з посивілими скронями, потім обережно просунулась І вся фігура доктора в чорному, наглухо застебнутому сюртуці. Сюртук замість традиційного вечірнього смокінга! Леді Хінтон прощала таке порушення етикету Текеру тільки тому, що він був "людиною іншого кола", до того ж іноземець — чудовий лікар, "утікач і жертва часу". На батьківщині Текер не помирився з "духом нового часу", який вважали за "справжній дух-стародавніх".

Обличчя Текера було водночас і розгублене і радісно схвильоване. З показною впевненістю пройшов він од дверей до троноподібного крісла, привітав леді поважним поклоном і обережно, мов крихку дорогоцінність, узяв кволу руку пацієнтки, щоб намацати пульс.

— Мені казали, що лікарі відзначаються пунктуальністю, а німецькі — особливо! — спроквола мовила леді Хінтон.

— ...Шістдесят шість... шістдесят сім.. — відлічував Текер удари пульсу, дивлячись на секундну стрілку кишенькового годинника. — Пульс нормальний. Пробачте, леді. Домашні обставини затримали мене. Моя дружина... народила. Хлопчика, — і очі Текера радісно спалахнули.

— Вітаю, — стиха промовила леді Хінтон. — Приймав лікар? Отже, у вашої дружини було два лікарі. А в мене мало не стався припадок печінки... А втім, лікарська етика завжди була для мене незрозумілою.

Текер переступав з ноги на ногу. Внутрішньо він був обурений, але стримував себе, згадавши про новонародженого: нові обов'язки батька, нова відповідальність...

Поставивши пацієнтці кілька запитань, Текер хотів піти, але в леді Хінтон уже була напоготові жіноча помста.

— Сподіваюсь, докторе, ви не відмовитесь залишитися на файф-о-клок. Зберуться мої давні друзі, — сказала вона з усмішкою гостинної господині.

Текер коротко зітхнув, вклонився і сів на стілець. Він мав такий вигляд, наче під ним була розпечена сковорода. Всі мовчали.

Щоб перервати обтяжливу мовчанку, бранець підступної гостинності сказав:

— Я читав у газеті: якось у лондонській економічній школі виступив славнозвісний письменник. Він звернувся до слухачів з такою промовою: "Багато хто з юнаків, які сидять тут, будуть знищені: одні вбиті, другі задушені газами, треті умруть з голоду. Насувається світова катастрофа. Цивілізація гине, і нема виходу. Залишається хіба збудувати ковчег, схожий на Ноїв..."

Леді Хінтон опустила на коліна вишивання. Вона зблідла, очі її спалахнули гнівом.

— Побережіть нерви вашої пацієнтки, містере Текер! Увійшов слуга.

— його сіятельство барон Маршаль де Терлонж і його превосходительство комерції радник містер Стормер.

Невдоволення на обличчі леді Хінтон змінилося звичною маскою люб'язності.

Увійшов Маршаль де Терлонж, французький банкір з сумнівним минулим, що нажився на війні і купив титул барона. Йому було під п'ятдесят, але він здавався зовсім трухлявим. Разом з ним прийшов плечистий, міцний дід, у якого обличчя було червоне, наче в різника.

Барон прошкутильгав до крісла, поцілував руку господині і, дуже заїкаючись, сказав:

— Дозвольте е-е... відрекомендувати мого компаньйона і друга м-містера Ст... Ст.... Ст...

— Стормер! — гаркнув товстун, подаючи розчепірені товсті пальці господині, що здригнулася від його голосу.

— його преосвященство єпископ! — оповістив лакей.

Увійшов єпископ Иов Уеллер, огрядний, здоровий чоловік з породистим, рум'яним обличчям. Його променисті очі і соковиті губи усміхались.

Услід за єпископом прибув професор філософії Шнї-рер. Він здивовано оглянувся навколо, наче не туди потрапив, усміхнувся, мов дитина, що впізнала знайомі обличчя, і, простягнувши обидві руки, підійшов до леді Хінтон.

Після взаємних привітань усі сіли за чайний стіл. У цю мить біля під'їзду загудів автомобіль, Леді Хінтон незадоволено скривилась:

"Найпізніше приїжджає!" — а Еллен зашарілась. Вона впізнала гудок блоттонівського авто.

Через дві хвилини лорд Генрі Блоттон у чорному смокінгу, модному жилеті, краватці вже входив у вітальню, поблискуючи моноклем. Він був старанно вибритий і надушений.

— Я не спізнився? Здрастуйте, тітонько! — так називав він леді Хінтон, якій доводився далеким родичем.

Як тільки всі сіли за стіл, леді відразу почала розмову на улюблену тему про занепад звичаїв, розбещеність молоді, сучасні книги, "які не можна дати в руки добре вихованій дівчині", про відсутність належно! поваги до авторитетів і старших...

— Скажіть, дорогий бароне, — звернулася вона до банкіра, — я чула, ви приїхали до нас викачувати англійське золото? Хочете обмілити наш золотий басейн?

Обличчя банкіра скривилось.

— Х... х... х... Я для цього надто м-мало потужний насос, леді. З-з... з таким же успіхом я міг би обмілити Атлантичний океан.

Леді Хінтон неохоче приймала в себе "цього вискочку", але була з ним люб'язна, бо так радив їй юрисконсульт і керуючий справами Сміггерс, який вів з банкіром великі справи.

Не забула леді Хінтон, як гостинна господиня, і старого філософа.

— А де ж ваша чарівна доня, містере Шнірер?

— Га? Що? — спитав професор, наче прокинувшись від сну. — Амелі? Так. На футбольному матчі! Як вам подобається? Футбол! Га! — І він знову поринув у свій звичайний споглядальний стан.

— Дуже шкода, — спроквола сказала леді Хінтон, хоч в душі була рада: вона надавала перевагу чоловічому товариству, крім того, в Амелі багато що не подобалось їй. — Доктор Текер розповідав мені страшні речі, — говорила вона, звертаючись уже до всіх і скосивши очі на Текера, — нібито наш славнозвісний письменник пророкував загибель цивілізації. Невже це можливо?

Текер сидів, мов на голках. Він думав про свою дружину та немовля і щохвилини поривався встати, попрощатись і піти, але не наважувався цього зробити.

Шнірер, зачувши розмову на свою улюблену тему, несподівано перетворився з споглядального Будди в полум'яного оратора.

— Загибель цивілізації! — вигукнув він, блиснувши очима, і вів далі, підвищуючи тон. — Так, цивілізація гине! Вона приречена, і її губить машина, це залізне страхіття. Хазяїн землі стає рабом машини. Вона примушує нас, усіх без винятку, хочемо ми цього чи ні, йти її шляхом. Колісниця скажено мчить і волочить за собою поваленого переможця, доки він не загине. Людські істоти, які виплекали ці залізні страхіття, прокинулись і побачили себе в оточенні нової раси диких і небезпечних звірів, що панують над ними... — Шнірер уже не говорив, а кричав, розмахуючи зморщеним кулаком. — Треба ще дужче загнуздати науку, затримати раціоналізацію, затиснути техніку, задушити винахідництво, інакше загибель цивілізації і наша загибель неминучі... Ще чашку чаю, міцного, коли ваша ласка, — несподівано закінчив він.

Еллен мовчки розливала чай, непомітно поглядаючи на жениха. Але той більше цікавився лікерами, старанно підливаючи єпископові, обличчя якого сяяло світлом земних насолод.

— В-в... в-ви маєте рацію, професоре, — обізвався банкір, — техніку треба тримати в міцній руці. Але цивілізації загрожують не тільки маш... машини. Є звірі небезпечніші, підступніші і нещадніші.

— Комуністи! — вигукнула леді Хінтон.

Наче грудневим холодом повіяло в серпні. Товариство, що зібралося за столом, захвилювалось. Усі заговорили разом, умить забувши про етикет. Обличчя налилися ненавистю, злістю і страхом. Слово було сказане. Загальну хворобу, яка підточувала всіх, засмучувала, отруювала радість життя, навівала страшні сни, було названо...

Кожен поспішав одвести душу, викласти те, що давно переповнювало серце. Говорили по-різному, але про одне і те саме — про клятих комуністів, руйнівників культури й цивілізації, фанатиків. Тут було все: і революція в трьох державах, і "націоналізація жінок", і Комінтерн, і демпінг, і зруйнування храмів, і голод...

Ніколи ще товариство леді Хінтон не .було таке одностайне, таке щире у висловлюванні почуттів і думок. Ніколи за столом не лунала так гармонійно симфонія ненависті і тваринного страху перед близькою революцією.

"Червоні звірі" — хіба не вони загрожують відібрати у леді Хінтон усе: титул, владу, становище, багатство?

Їхні агітатори розкладають стадо христове і загрожують запустінням божим храмам, голодною смертю єпископові Йову Уеллеру.

А філософ Шнірер, — нічого іншого, крім безмежної ненависті, він не міг відчувати "до покровителів техніки й ентузіастів індустріалізації, що примусили служити собі машини, які зубами рвуть людські істоти і от-от можуть розчавити своїми шестернями сучасну культуру!.."

Коли хвилювання трохи вляглося, леді Хінтон сказала:

— Я недавно пожертвувала двісті тисяч фунтів на боротьбу з ними, але цього, звичайно, мало. Кожен з нас повинен зрозуміти, що краще зараз, поки не пізно, добровільно відмовитись од частини свого майна, ніж втратити все.

— Я читав про "Ноїв ковчег" і вважаю, що письменник цілком своєчасно ставить питання величезної ваги, — сказав Генрі, намотуючи на палець і розмотуючи стрічку монокля. — Коли в ряді країн перемагає революція, переможені, правда, чинячи опір, сходять зі сцени і, як крайній засіб, рятуються втечею. Але куди тікати? Чи є цілком безпечні країни на земній кулі? Пора подумати про це.

— Не вважайте мої слова за передчасне капітулянтство, паніку, невір'я в перемогу, — сказав барон. — З повсталими ми будемо боротись усіма засобами не на життя, а на смерть. Але успіх мені здається проблематичним. Уже тепер ми заклопотані тим, в яке діло вкласти наші капітали, де більша гарантія їхньої безпеки. Проте може настати момент, причому швидше, ніж багатьом це здається, коли доведеться думати вже не так про капітали, як про самих себе.

— І люди кидатимуться на всі боки, як у будинку, охопленому полум'ям, — знову ожив у Шнірері пророк. — З країни в країну тікатимуть вони і скрізь зустрінуть всепоглинаюче полум'я, згубне полум'я, незбориме і неминуче, як доля. І не врятують від нього ні сторожа, ні залізні грати, ні товсті стіни. Все загине. Все перетвориться на попіл. І ми загинемо. — І знову перейшовши на писклявий крик, Шнірер закінчив: — А хто винен? Машини! Пролетарі! Вони! Ще чашечку чаю, міцного, коли ваша ласка.

— Страйки почали, революція закінчить, — кинув репліку банкір.

— Хай мине нас чаша сія! — вигукнув єпископ і, враз набравши пісного вигляду, перехрестився. — Тут справді пора подумати про якийсь... ковчег, що в ньому з божою поміччю могли б сховатися праведники — цвіт нашої цивілізації і культури. Хіба не сам милосердний Господь подав цю думку, як у Ноєві часи?

— Збудувати такий собі "Титанік", ковчег сучасного масштабу, обладнаний за останнім словом техніки? — іронічно спитав Генрі. — Ну, а далі? Куди ви на ньому попливете? До південних морів? До безлюдних островів, загублених в океані і не нанесених навіть на карту? Дурниці, нема більше білих плям на карті світу. Майже нема таких островів. А коли і є, їх скоро знайдуть. Побудова ковчега і його відплиття не зможуть бути непоміченими. Нас розшукають, доженуть і розчавлять, мов черв'яків, разом з ковчегом. Де, нарешті, гарантія, що його пощастить добудувати?

Запала тиша.

— Невже нема виходу? — спитала леді Хінтон.

— Чому ж нема? Вихід є, і непоганий, як мені здається, — спокійно відповів Генрі. — От ви, пане професор філософії, лаяли техніку і з своєї точки зору, звичайно, маєте рацію. Але ця сама техніка може дати нам і вихід, відкрити шлях до порятунку. Ми примусимо техніку зробити нам останню послугу, і потім я нічого не маю проти, якщо її буде знищено на вашу радість, професоре.

Всі насторожилися слухаючи. Генрі, задоволений справленим враженням, зробив паузу і не поспішаючи вів далі.

— Ковчег може врятувати не всіх, хто належить до нашого класу і кола, а тільки невелику групу "обранців". "Хто може врятуватись, хай врятується" — так, здається, сказано в письмі, лорде-єпископе? Отже, ковчег може і повинен бути збудований. Але ковчег зовсім особливий,

який поніс би нас якнайдалі від цієї бунтівної планети — ну, хоча б на деякий час, поки небезпеку буде усунено. Проте, очевидно, назавжди... І чим швидше...

Слухачі розчаровано відкинулись на спинки стільців, а єпископ, сприйнявши слова Генрі як хитрий маневр одвернути загальну увагу від сумних думок, скинув пісну маску, засяяв і добродушно розреготався.

— Чудово! Ковчег, що пливе на хвилях ефірного океану. Незрівнянно!

— Так, на хвилях ефірного океану, — серйозно відповів Генрі.

— Це могло спасти на думку тільки Генрі! — вигукнула поважна леді далеко не похвальним для нього тоном.

— Зовсім не мені, тітонько. Признаюсь, я мало розуміюсь на техніці. Але ви, панове, знаєте, що останнім часом я разом з своїм другом інженером, видатним теоретиком зореплавання і талановитим конструктором Лео Цандером віддаю дань захопленню стратосферними польотами. Я щойно від нього... І коли б ви знали про його праці, його досягнення...

— Але ж це химера!

— Фантазія!

— А як же ми там будемо дихати?

— І чим харчуватись? Ефіром?

— Ми задубіємо від світового холоду, що знищить нас так само швидко і напевно, як це зробить комунізм.

— Він хоче передчасно відправити нас на небо.

— А ви самі полетите? Почулись вигуки, жарти, сміх.

— Леді і джентльмени, — не вгавав Генрі, — ваші запитання і вигуки свідчать лише про цілковиту, м'яко кажучи, необізнаність з предметом, я запевняю, що коли б ви...

Та лорда не слухали. Нервове напруження знайшло вихід. Товариство розвеселилось. Навіть Шнірер був виведений з стану звичайної для нього похмурої зосередженості і зробив відкриття, що на цьому світі, крім міцного чаю і страшних машин, існують ще й чарівно приємні рідини, налиті в чудові пляшечки, і єпископ ще більше почервонів і сміявся голосніше, ніж належало в його сані.

Леді Хінтон була задоволена і вже милостиво поглядала на Генрі, який, хотів того чи ні, зробив їй послугу.

— Не будемо, панове, думати про сумні речі, — сказала вона. — Бог милостивий, наш народ благорозумний, влада в надійних руках, і нам, сподіваюсь, не доведеться вдаватись до мандрівок на повітряних кораблях і шукати порятунку в такій втечі. Чому ви не покуштуєте цього лікеру, бароне?

Генрі сердився, що провалювалась пропаганда зореплавання.

Він розраховував одержати ще кілька чеків для продовження дослідів Цандера.

Леді Хінтон здалося, що їй уже пощастило, як досвідченому капітанові, вивести корабель з смуги лютого шторму, і раптом налетів новий: Стормер, який мовчав цілий вечір, загримів своїм громоподібним голосом так, Що Хінтон опустила чайну ложечку.

— А я вас запевняю, сер, — звернувся він до Блоттона, — що в південних морях знайдеться ще не один десяток невідкритих островів. Я добре знаю Тихий океан. У його південно-східній частині, далеко від великих океанських шляхів, і тепер ще можна знайти тихий притулок — острів, не нанесений на жодну карту. Але... Я комерсант, ділова людина, не схильний до паніки й істерик. Безглуздо, проте, закривати очі на дійсність. Ми живемо на вулкані. Так. Ми з диявольською, — Хінтон здригнулась, — швидкістю летимо в прірву. Я не перераховуватиму останніх подій, їх знають усі. Треба бути готовим до найгіршого. Так. — Кожне його "так" гриміло, мов удар грому. — Я кажу не про безглузду позу стоїка. Барон має рацію. Треба битися і в той же час готувати шляхи відступу, поки у нас не зв'язані руки і є капітали. Збудувати величезний теплохід. Своєрідний "Ноїв ковчег" завдовжки метрів триста і водотоннажністю вісімдесят п'ять — сто тисяч тонн. Настільки механізований, щоб можна було обійтись мінімальною кількістю екіпажу — з молодих людей привілейованих класів. Жодного пролетаря, бо всі вони явні чи приховані наші вороги. Так. Скільки триватимуть війни, революції? Чотири-п'ять років? Ми можемо взяти продовольства на шість-вісім років, не кажучи вже про можливість поповнення запасів рибною ловлею і полюванням на відлюдних островах. І ми одсидимось. Ми зможемо зберегти таким чином своє життя, якщо не свої капітали. Я пропоную, не зволікаючи, організувати компанію для побудови "Ноєвого ковчега". "Цілком зрозуміло, що членами цієї компанії будуть тільки обранці і вся справа триматиметься в якнайсуворішій таємниці. Адже мій проект не виключає вашого, сер, — сказав Стормер до Блоттона, повернувши до нього своє червоне обличчя з витріщеними, як у рака, очима, — Згоден: відкрити наш плавучий острів вороги все-таки зможуть. У зореплаванні я, на жаль, нічого не розумію. Але якщо воно можливе, чому б нам не приготуватися, на крайній випадок, і до останнього стрибка — з Землі в безодню неба? Ви не відмовите в люб'язності, сер, познайомити мене з вашим винахідником? Якщо він переконає мене в тому, що зореплавання не химера, я перший внесу пай.

— Невже в-ви в-вірите в зореплавання і готові в-вкласти в-в цю справу к... к... капітал? — спитав Маршаль Стормера, коли вони повертались від леді Хінтон.

— Вірю! Так! — гаркнув Стормер. — Ми обидва комерсанти, бароне, і з вами я можу говорити одверто, — стишив він голос. — Я вірю в зореплавання так само твердо, як в золоті розсипи на Темзі. Так. Слухайте. Коли б Темза протікала за тисячі кілометрів од Лондона, в екзотичній країні, то в золоті розсипи на Темзі повірили б тисячі. Пам'ятаєте мої "срібні копальні" в Новій Зеландії або мою "австралійську нафту"? Я нажив на них мільйони, а вони існували тільки в уяві акціонерів. Тепер ви розумієте, що й на Темзі можуть бути золоті розсипи, які збагатять нас?

Авто затряслося, наче мчало по брусованому мосту. Шофер оглянувся. Це сміявся містер Стормер.

— Становище справді вкрай серйозне, — сказав банкір тихше і спокійніше. — Що ми переживаємо, ви знаєте. В трьох країнах уже верховодять комуністи. Кожен день приносить вісті про нові самогубства. Чи давно Сміт, Мільтон... за ними Скарфас, тепер Сіддонс, Аббінгтон... Справжня епідемія. Жахливі кризи бували і раніше, але мало хто кінчав самогубством. Чому? Люди вірили: за кризою знову настане епоха розквіту. Тепер цієї віри нема. Хто розорився — розорився назавжди. Хіба неправда?

— Х... х... х...

— Таке становище і такий настрій. Революції І розорення, неминучі, як смерть, підстерігають нас усіх. Неминуча загибель.

Стормер зробив, паузу, щоб віддихатися.

— К-. — к... кап... кап..т

Стормер, не діждавшись кінця тяжких пологів, загримів знову:

— Людина у відчаї. Знервувалася. Стомилась. Людина вже простягає руку до револьвера. І в цю мить до неї приходить наш агент і каже: "Ми можемо врятувати вас. Зберегти принаймні ваше життя. Ми надамо вам тихий притулок, куди не доберуться ваші вороги і де ви зможете доживати в колі близьких людей, оточені звичним комфортом. Так, це коштуватиме вам мільйони, але чого будуть варті ці мільйони завтра? Завтра ви можете прокинутись злиднем, і тоді всі шляхи до відступу, втечі, порятунку будуть відрізані..." Чи багато знайдеться таких, що відмовляться од нашої пропозиції? Наприклад, леді Хінтон. Цілком достиглий плід. Ще дві-три вже близькі політичні кризи, і з цього грошового мішка без ліку посиплються в наші руки фунти стерлінгів. Ми будуватимемо "Ноїв ковчег". Ми будуватимемо зореліт, десятки зорельотів, анітрохи не турбуючись про те, полетять вони чи ні. Ми будемо керувати ділом і орудувати величезними коштами. Конспірація спрощує звітність. Адже треба зовсім не мати комерційного чуття, щоб не оцінити всю вигідність цього діла. Сподіваюсь, тепер ви цілком зрозуміли мене, що значить відкрити золоті розсипи на Темзі?

Маршаль де Терлонж від хвилювання довго пихтів, пирхав і, нарешті, видушив з себе:

— Е-е-е-е... в-ви маєте цілковиту рацію!

Так туманного лондонського вечора в темряві лімузина народилось нове акціонерне товариство, скріплене коротким, міцним рукостисканням.

III. ПРО КОРИСТЬ ЕКВАТОРА

Ганс Фінгер стояв біля вікна кабіни. Його кучеряве русяве волосся і обличчя полум'яніли від сонця. Він насвистував веселий марш,

відбиваючи такт і ногою, і рукою. Фінгер був захоплений першим польотом на стратоплані.

"Життя — страшенно цікавий фільм, коли час і події летять, мов цей стратоплан... — Ганс усе прискорював темп маршу. — Коли б можна було фільм життя пустити ще швидше! Вдарити час по потилиці так, щоб усі годинні стрілки закрутилися швидше за секундні, відривні листки календарів посипались, як осіннє листя в бурю, і саме сонце кометою помчало б по небосхилу..."

Ганс раптом похитнувся, вдарився головою об стіну і скрикнув. Може, він теж, наче якийсь утопічний герой, набув дару творити чудеса? Сонце, мов футбольний м'яч, описало дугу на небі і сховалося за рамою вікна.

Ганс потер потилицю, сів у м'яке крісло і засміявся.

"Ну, звичайно, це стратоплан зробив крутий віраж. Так, переводячи час на третю швидкість, треба триматися міцніше".

Ганс замислився.

Правду кажучи, він не міг поскаржитися на одноманітність життя. Вибори, страйки, вуличні демонстрації... Ганс встигав скрізь: розкидав нелегальні листівки з даху, начиняв ними абонементні книжки в будках телефонів-автоматів, примудрявся під носом "могікан" робити, як і сотні його товаришів, антиурядові написи на стінах будинків і на проїжджих фургонах, збирав хроніку для підпільних газет, пускав паперових зміїв з прокламаціями, вивішував уночі червоні прапори на шпилях церков, продавав театральні програми з вкладеними в них листівками, придумував десятки способів агітації, тікав од переслідування, ховався, переодягався, навіть загримовувався і знову втинав такі штуки, від яких зеленіли вороги, сміялися робітники і скаженіли політичні каліфи.

Виклик Вінклера. Організація втечі Цандера. Веселенький кадр, елегантний костюм "під англійця". М'яке купе. До швейцарського кордону — на авто. Прикордонна смуга. Ніч, буря... Розшуки товаришів, до яких у Вінклера був лист. Блукання... Переправа через річку. Тривога. Перестрілка...

Швейцарія. Гори в околицях Wewe. Невеликий будинок "шале" серед ялин, модрин, альпійських кедрів. Сніг. Смачне гірське морозяне повітря, сповнене запахом хвої. Робота в майстерні. Виготовлення моделі зорельота за кресленням. Навчання. Війна з інтегралами і диференціалами. У вільний час — лижі, екскурсії в гори... Приїзд Блоттона з незвичайними новинами. Замовлення великого пасажирського зорельота, Від'їзд Блоттона, Цандера і Вінклера в якесь невідоме Стормер-Сіті...

На Ганса покладаються нові обов'язки: закупівля і прийом високоякісних сталей у різних містах Європи і Америки, безперервні поїздки. Це цікаво. Але... "агент по закупівлі" — така робота не до смаку Гансу. Він шле Вінклерові розпачливі листи. Нарешті, Вінклер глянувся на нього. Прилетів у Європу, щоб особисто дещо закупити і взяти з собою Ганса.

І ось тепер вони летять у це таємниче Стормер-Сіті. Летить і Блоттон. Він перший підніметься в стратосферу на одномісній ракеті. Цією честю він не хотів поступитися нікому.

Ганс дивиться у вікно. Небо на цій висоті сіро-аспідного кольору. Сонце сліпучо-біле.

А що робиться внизу?.. Ввігнутий темно-синій щит океану.

На ньому сліпучо-яскравий кружечок — відбиток сонячного диска.

Прекрасний, чудовий політ. Неймовірний стрибок. Від західних берегів Європи на південний захід, через Атлантичний океан до Південної Америки, Стратоплан перетнув увесь її континент з краю в край над басейном ріки Амазонки, перелетів через Анди, зробив широке півколо над узбережжям Тихого океану і тепер прямує до тих самих Андів з південного заходу. Ось вони видніються ледве помітною щербиною на обрії...

— Ух! — Ганс знову засвистів марш.

— Чого ти там розсвистався? — питає Вінклер з сусідньої кабіни.

— Дуже вже добре летимо, — відповів Ганс, підходячи до Вінклера.

— На аероплані так не посвистів би! — каже Вінклер.

Він сидить за столиком і розглядає щось у своїй записній книжці, попихкуючи нерозлучною люлькою.

— Я тільки у воді не вмію свистіти, — відповів Ганс. — А в аероплані — скільки завгодно.

— Ефект той самий, що й у воді: мотор глушить.

— Це правда, — погодився Ганс. — Тут зовсім тихо. Наче летиш на аеростаті. Навіть вибухів не чути.

— Швидше за звук летимо, тому й не чути.

— Швидше ніж триста сорок метрів за секунду?

— Чотириста. Ми зменшуємо швидкість і знижуємось. Висота всього п'ятнадцять кілометрів.

— Але ж тут температура має бути значно нижча, ніж на поверхні Землі, а швидкість звуку зменшується із зниженням температури.

Вінклер ствердно кивнув.

— ...При нулі вона падає до трьохсот тридцяти двох метрів за секунду. Зараз, мабуть, мотор уже виключений.

— А яка стеля?

— Двадцять — двадцять два кілометри. Це найвигідніша висота, якщо не ганятися за рекордною швидкістю.

— Комариний зліт. Двісті-триста кілометрів — це ще нічого! П'ятсот-шістсот — справжня висота! — почувся голос третього пасажира.

Попихкуючи єгипетською сигаретою, до крісла Вінклера підійшов Генрі Блоттон. Лорд був одягнутий в теплий світло-коричневий спортивний комбінезон, хоч у такому "спецодягу" не було ніякої потреби: кабіну стратоплана добре опалювали електрикою І постачали чистим повітрям. У ній було тепло, затишно, комфортабельно, наче в купе пульманівського вагона.

— Аеропланні рекордсмени висоти, зрозуміло, копошаться в пилюці порівняно з нами. Для всіх цих саундерс-валькірій, фарман-суперголіафів, юнкерсїв дванадцять-п'ятнадцять тисяч метрів були вже майже граничною висотою. Дослідники стратосфери підіймалися вище, але вони підіймались на аеростатах. А от недавно у "Таймсі" я читав...

Блоттон сів на свого улюбленого коника і почав нескінченну розмову про рекорди висоти, про суперників, які можуть перекрити його досягнення, про шанси на перемогу в таких самих рекордсменів, як він.

— Ви вирушите в міжпланетну подорож і одразу поб'єте всіх своїх суперників, — промовив Вінклер.

Блоттон не зрозумів насмішки.

— Так, але... боюсь, що про це не буде надруковано в "Таймсі", і мої суперники просто не знатимуть про новий рекорд, — меланхолійно відповів він.

Стратоплан знижувався і уповільнював хід. Гори на обрії збільшувалися. Темний колір неба світлів, голубів, одна за одною гасли зорі, наче на світанку.

Далеко внизу, біля підніжжя гір, яскраво-зеленим океаном розлилася буйна тропічна рослинність.

— Анди — південноамериканське продовження Кордильєр, — сказав Вінклер. — За ними пустельна, низина, а далі — Скелясті гори. Республіка Еквадор.

— Дивно! До цього важко звикнути. Яка швидкість, яка перемога над простором! — вигукнув Фінгер і ще раз пережив увесь політ. Європа — наче велика карта. Густо-синя гладінь Атлантичного океану... Праворуч — Азорські острови, ліворуч — острови Зеленого мису, ледве помітні навіть у найсильніший морський бінокль, Південна Америка... Басейн Амазонки з її притоками, схожими на гілки дерева... Півколо "атмосферного гальмування" над Великим океаном і знову береги Південної Америки — вже західні.

— Так, непоганий спосіб вивчення географії. Це краще за наші шкільні книжки й карти, — промовив Генрі. — Але швидкість черепашача. Інша річ — космічний політ!

— Космічний політ! Швидкість черепахи! — в тоні Блоттона сказав Вінклер. — Що значать якісь там дванадцять-вісімнадцять кілометрів за секунду космічного польоту порівняно хоча б з тридцятьма кілометрами польоту Землі? А зоряні туманності! Деякі з них летять з величезною швидкістю.

— А саме? — спитав Блоттон.

— Близько тисячі кілометрів за секунду — звичайна середня швидкість. Але є і винятки. За найновішими даними, туманність Велика Ведмедиця № 24 летить з швидкістю одинадцять тисяч сімсот кілометрів за секунду, Лев № 1— майже двадцять тисяч кілометрів.

— Така швидкість мені подобається. Не смійтесь, любий Вінклер. Я мало розуміюся на таких речах, але наш друг Лео Цандер казав мені, що коли ми цілком оволодіємо радіоактивною енергією, то можна буде досягти навіть і швидкості світла.

— На жаль, навіть з швидкістю світла вам доведеться летіти до найближчої зорі чотири роки і чотири місяці, а до інших сонць-зірок, що їх ми вважаємо своїми сусідами у світовому просторі, — десять-п'ятнадцять років. Лише кілька десятків зірок перебувають від нас на такій близькій відстані. До решти довелося б летіти сотні і тисячі років. Вас оточувала б безмежна пустеля протягом місяців, років, десятків років. Усяке уявлення про час зникне.

— Яка зоря найближча до Сонця? — спитав Блоттон.

— Альфа Центавра. Всього близько сорока трильйонів кілометрів.

— Чотири роки з гаком — не так уже й багато.

Помовчавши, лорд Генрі повернувся до земних справ.

— А чому, власне, для старту обрали це дике, пустельне місце?

— Саме тому, що воно дике, пустельне, безлюдне. Таке бажання акціонерів вашого дикого товариства "Ноїв ковчег". Конспірація.

— Але ж пустельних місць на земній кулі чимало, взяти хоча б Південний полюс. Там нам ніхто не перешкодив би, навіть всюдисущі репортери. Чому саме тут? Я хотів би знати, чим керувалися під час вибору.

— На це були свої, і досить важливі підстави, — серйозно відповів Вінклер. — Саме тут найсприятливіші умови для зльоту. Ви, певно, знаєте, що ракета при зльоті з Землі має пробитись через подвійний панцир: атмосфери й земного тяжіння. Найбільше тяжіння — на полюсах, найменше — на екваторі, бо земля трохи сплющена до екватора. До того ж на полюсах найменший, а на екваторі найбільший відцентровий ефект. Тому панцир тяжіння на екваторі мінімальний,

— І яка різниця у вазі?

— На екваторі тіло важить на одну двохсоту частину менше, ніж на полюсі.

— І тільки? — розчаровано сказав Блоттон.

— Так, і тільки. Завдяки відцентровому ефекту і "здуттю" земної кулі біля екватора тіла тут важать на піввідсотка менше, ніж біля полюсів. Здається, ніби справді небагато. Але для ракети важливо навіть і таке зменшення ваги: воно дає помітну економію в запасі пального. Так що й піввідсотка ваги зовсім не маленька величина у нашому ділі.

— Добре. Екватор. Згоден. Але чому саме це місце на екваторі?

— Щоб відповісти і на це запитання, нам доведеться поговорити вже про інший панцир — атмосферний. Повітря, якого ми на око не помічаємо, — майже непереборна перешкода для тіла, що швидко рухається. Чим швидший рух, тим більший опір. При дуже великій швидкості опір повітря майже такий, як опір твердого тіла, — справжнього стального панцира. Це — не тільки образний вислів. Метеори, камені, що падають з неба, рухаються з космічною швидкістю; врізаючись в атмосферу, дрібніші метеори нагріваються од опору повітря, випаровуються, осідаючи дрібнесеньким пилом. Ось з такою перешкодою доведеться мати справу і в нашому польоті. Герої Жюля Верна, які вилетіли з гармати в снаряді, повинні були б у першу ж мить пострілу розбитися об дно снаряда. Щоб уникнути цієї сумної долі, ми збільшуватимемо швидкість ракети поступово. Ми повинні обрати таке місце на земній кулі, де атмосферний панцир має найменшу товщину. Відносна щільність повітря залежить від тиску, температури, вологості, а це все в свою чергу — від висоти над рівнем моря. Чим вище над рівнем моря, тим панцир атмосфери тонший, тим легше, отже, пробити його і тим менше треба витратити на це пального. На висоті шести кілометрів щільність повітря приблизно вже вдвічі менша, ніж на рівні моря. Тепер, сподіваюсь, вам зрозуміло, що міжпланетному кораблю найвигідніше стартувати з якнайвищого місця, з якоїсь гірської поверхні. Отже, що нам треба? Екватор і найбільша височина на ньому. Візьміть глобус і, обертаючи його, погляньте, які гірські місцевості перетинає екватор. Острови Суматра і Борнео і південноамериканські Кордильєри — Анди. Острови гористі. Там є височини, що досягають більше чотирьох тисяч метрів. Можливо, Суматра і Борнео стануть ракетодромами майбутніх регулярних міжпланетних подорожей, як і Анди. Але на цих островах... занадто людно: нафта, кам'яне вугілля, тропічні прянощі і фрукти та інші цінні речі привабили туди капітал і людей, і острови стали колоніями цілого ряду держав. До того ж Суматра і Борнео порівняно далеко від тих фабрик і заводів, де виготовляються частини ракети. Перевезення обійшлося б дорого. Отже, лишаються Анди. Тут усе, що нам — точніше, вам — треба: екватор, високі гори, безлюддя, бездоріжжя, пустеля, глушина. Цілком підходить і топографія місцевості. Політ буде спрямований по похилій в дванадцять градусів на

схід, тобто в тому ж напрямку, в якому обертається і земна куля. Це для того, щоб скористатися "безплатною" додатковою швидкістю обертання Землі, прилучити цю швидкість до швидкості ракети. Як бачите, коли вміло взятися, то навіть обертання Землі можна зробити союзником. Між Андами і Скелястими горами лежить долина. Там, де Анди обриваються до цієї долини, зручно влаштувати майданчик для розгону ракети. Набравши швидкість, ракета "зірветься" з обриву, щоб покинути Землю. Ну, тепер усі "чому" з'ясовані?

Блоттон кивнув головою. — Дякую вам, усе зрозуміло. Не сердьтесь на мене за мою тупість. Мені не доводилось займатися цими високими матеріями.

— Одначе ми так забалакались, що ледве не проґавили посадки, — сказав Вінклер. — Уже видніється Стормер-Сіті — мета нашої подорожі. На всякий випадок пристебніться до крісла. Стратодром тут не зовсім обладнаний.

Фінгер мовчки виконав цю пораду, але Блоттон, пристібаючись, зневажливо сказав тоном бувалої людини:

— Зайва обережність!

IV. ЯК МОЖНА БАГАТО ЧОГО ВМІСТИТИ В МАЛОМУ

Сьогодні останній день...

Еллен упускає на землю кілька зірваних троянд і не помічає цього.

Тітка наказала збиратися в дорогу. "Ти можеш узяти речей вагою на центнер і ні грама більше, — сказала вона. — Можеш брати все, що тобі подобається і що ти вважаєш за потрібне".

Еллен увійшла в заміський замок леді Хінтон з боку саду, піднявшись широкими білими кам'яними сходами. Родові герби над дверима. Вирізьблені з сірого каменю леви, поїдені вітрами і дощами чотирьох століть. Чотириста років ікласті, вищирені пащі звірів охороняли спокій замка. І тепер доводилося кидати все напризволяще, щоб тільки врятуватися самим...

Зимовий сад. Дзюрчать фонтани в мармурових водоймах, щебечуть птахи... Штучні гроти, маленькі водоспади серед зелені. Пальми, кактуси найрізноманітніших видів. Багатюща колекція орхідей, зібрана дідом леді Хінтон у той час, коли орхідеї ввійшли в Англії в моду і за рідкісні екземпляри платили купи золота. Деякі химерні екземпляри цих екзотичних квітів мали свою історію. Щоб добути такий екземпляр, сміливі шукачі орхідей їхали в дикі ліси Центральної Африки і Південної Америки, воювали з дикунами, звірами, вмирали від пропасниці, укусів змій. Дехто з них був спалений на вогнищах, з'їдений людожерами, вмер від отруєних стріл. Коли ці, политі кров'ю, незвичайні, наче привезені з іншої планети, рослини з'явилися в столиці Великобританії, за ними почали полювати столичні аристократи-сноби, що намагалися будь-якою ціною дістати для своєї колекції найоригінальніші або найкрасивіші екземпляри. Дід леді Хінтон тоді скупив найкращі екземпляри, і на його колекцію приїздили милуватися з різних країн. Скільки праці і грошей коштував цей зимовий сад!

За садом починалась картинна галерея. Входи і виходи охороняють грізні рицарі, від яких лишилась тільки блискуча оболонка. Вони не піднімуть важких мечів на захист замка, не схрестять списів за честь дам свого серця...

Зал станкового живопису. Рюїсдаль, Россетті, фламандці, іспанці, італійці. Чи не взяти чогось з цієї кімнати, якийсь мирний голландський пейзаж?.. Ні!

В їдальні — гірки старовинного фарфору, кришталю, венеціанського кольорового скла. Хіба можна брати ці крихкі речі в ракету?

Бібліотека. Книги вона ненавидить. Далі!..

Вузькими темними коридорами Еллен пройшла в гардеробні кімнати. Тут пахло нафталіном.

У шафах містилася ціла історія вбрання, Еллен відчиняла дверцята І заглядала всередину. Шовк, оксамит, важка парча, золоте шитво, перли... І який розмір! Наче цей одяг носила вимерла порода велетнів. Еллен добралась до власної шафи, де зберігалися сукні, пошиті для неї найкращими кравчинями. Взяти, може, оцю сіру шовкову сукню? Або цю — чорну, святкову? Бальну — стального кольору? Навіщо? Вечірні прийоми, театри... Все це "там" ні до чого...

Так цілими годинами вона блукала по дому. Брала в руки одну річ і, забуваючи про неї, машинально клала на місце, йшла далі.

Виявилось, кінець кінцем, що вона нічого не любить і нічого їй не подобається. В Еллен нема милих, дорогих речей.

Але чому ж тоді вона так мріяла про спадщину? В чому ж справа? Вона сама не могла розібратися в цьому.

З гіркотою ввійшла вона в кімнату леді Хінтон. Тітка сиділа за конторкою з червоного дерева і, наче лихвар, що приймає золото в заставу, зважувала на аптекарських терезах брильянти.

Для Еллен це був день відкриттів. Заставши тітку за цією роботою, Еллен раптом відчула, що ненавидить її і зневажає. Ці почуття давно таїлися в її душі і тепер спливли на поверхню.

— Відібрала? — спитала леді Хінтон.

— Нічого не відібрала, — відповіла дівчина і сіла позаду тітки біля каміна.

— Чому?

— Бо не знаю, що відібрати.

— Не знаєш?

— Не знаю! — незвично різко відповіла Еллен. — Жодна річ не цікавить мене, не привертає моєї уваги.

— Вибирай так, як я вибираю. Ми ще повернемось на Землю, коли минеться загальне безумство. Я твердо вірю в це. Але те, що ми лишаємо тут, треба вважати втраченим. Правда, я звеліла сховати деякі дорогоцінності. В підвалах замка є криївки, про які ніхто не знає. Є комори, в яких можна дещо замурувати. Дещо буде закопано в саду, дещо опущене в колодязь. Але ж ми з тобою всього цього самі не робитимемо, А хіба на слуг можна покластися? Отже, треба розраховувати тільки на те, що ми візьмемо з собою, Центнер — це все-таки немало, якщо вибирати з розумом. Треба вибрати найменші за розміром та вагою речі і найдорожчі. Дивись, що я роблю. — І леді Хінтон показала пухлою рукою на купу коштовностей, що лежали перед нею на столі.

— В мене нема ваших здібностей! — промовила Еллен.

— Учись. Принаймні хоч з одягу і білизни щось відібрала?

— Генрі каже: це тільки зайвий вантаж.. У Стормер-Сіті виготовляються спеціальні костюми для ракети. Там буде так тепло, що одягати зайву сукню було б просто, негігієнічно.

— Гігієністи! Скажи Генрі, що я відмовлюся летіти, коли вони ходитимуть там у непристойних костюмах. Візьми кілька суконь, побільше білизни, капелюшок, калоші, парасольку.

— А калоші й парасольку навіщо?

— Вони збираються висадити нас на якійсь кометі.

— Планеті, тітонько.

— Не перебивай! А якщо там буде дощ або сльота?

— Генрі радить брати зимовий одяг. Можливо, нам доведеться висісти на планету з холодним кліматом.

— Хай не висідає на таку. Можуть вибрати теплішу. Не зношу холоду.

— Сьогодні ще буде обговорюватись це питання.

— Ти нагадала мені. Чи приготували кімнати для гостей? Скільки їх має бути?

— Чоловік двадцять. Я вже розпорядилася.

— А обід?

— Усе готове, тітонько.

Тепер був не такий час, щоб приймати гостей; але це й не було звичайним прийомом. У заміському замку леді Хінтон мали зібратися деякі учасники майбутнього польоту, щоб обговорити дуже важливі питання. Досі ще точно не було вирішено, на яку планету сяде "Ковчег". На цей з'їзд чекали прибуття кількох видатних астрономів, їм добре заплатили за консультацію і мовчанку. Крім учасників польоту, ніхто не повинен знати про "Ковчег".

Вченим довелося заплатити дорого, дуже дорого не тільки за консультацію і мовчанку, але й за те, що їх відірвали од надто важливих і спішних справ. Здавалося б, яка спішність може бути в астрономії, де час обчислюється мільярдами років, де все, з земної точки зору, непорушне. Незмінно рухаються по своїх орбітах планети, неухильно летять своїми шляхами комети, що періодично з'являються на небі... Чи, може, астрономи чекали одного з таких рідких гостей, як комета Галлея, або підстерігали повне сонячне затемнення?.. Ні, не комети і сонячні затемнення поглинали їх час. Вони справді були страшенно зайняті роботою. Астрономія, наука про далеке небо, стала дуже близькою до деяких земних справ. Чудові математики, знавці небесної механіки, були мобілізовані для роботи по суперартилерії і суперавіації. Останні могікани капіталізму гарячково лаштувалися до війни, готуючи ворогові "сюрпризи" у вигляді ракетних снарядів, воєнних стратопланів, понаддалекобійних гармат та іншого... І вчені старанно виконували доручене їм особливе наукове завдання.

Але, працюючи на тих, хто був сповнений звірячої злоби і. жадоби воювати і знищувати, вчені не могли відмовити в останній послузі і тим, хто хотів утекти від боротьби. І, поторгувавшись, вони прийняли вигідну пропозицію.

У той самий час, коли леді Хінтон зважувала свої фамільні цінності, філософ Шнірер теж сидів у своєму кабінеті біля терезів, але терези його були великі, і зважував він не на карати, а на десятки кіло. На столі перед ним лежали купи філософських книг. Його бібліотека важила не один центнер. Ці книги такі важкі! Він вирішив узяти найкращі з них. З древніх філософів Платон — безумовно, Арістотель — під сумнівом. З нових — безумовно, Кант, Шопенгауер, Шпенглер, Бергсон. Але як багато важить цей дідок Кант! Може, не брати їх? НІ, вони "там" будуть потрібні.

Шнірер працював методично, як завжди. Спочатку зробив розмітку "питомої філософської ваги" кожного філософа, потім відмічав "фізичну" вагу книги і акуратно записував на аркуші паперу.

Двері кабінету прочинились. Хтось заглянув у щілину.

— Ти не працюєш, татку? — спитала Амелі, входячи в кімнату.

Амелі ніколи не заходила до батька, коли той працював. Це були години священнодійства. Дочка філософа була збуджена. Щоки її пашіли рум'янцем. Шнірер поглянув на дочку поверх окулярів і коротко спитав:

— Спорт?

— На цей раз ні. Побачення з Отто.

Лейтенант Отто Ернст був нареченим Амелі.

— Ну, і що ж? — спитав Шнірер, зважуючи Декарта.

— У нас з ним була розмова...

— Як бачу, дуже палка.

— Так. Я пропонувала йому взяти участь у польоті. Він відповів, що з його боку це було б дезертирством. Він сказав: "Я повинен лишитись тут, щоб перемогти або вмерти!" Отто умовляв мене зостатися з ним.

Томик Декарта затремтів у руці Шнірера.

— Ну й що ж ти відповіла? — спитав філософ, намагаючись приховати тривогу.

— Я відповіла йому, що піду за тобою, татку.

Шнірер насупився, щоб приховати радість.

— Так. А Отто?

— Отто каже, що й тобі не слід летіти... І всі ці книги ти хочеш узяти з собою? Чи не збираєшся ти, татку, читати лекції з філософії марсіанам або жителям Венери?

— Якщо вони існують і досить розвинуті для цього, то чому б їм не познайомитися з філософами Землі, — відповів Шнірер. — А летіти мені треба. ї це з мого боку не дезертирство і не боягузтво. На мені лежить священний обов'язок — зберегти мудрість Землі. Справжню філософію, тисячолітню спадщину людської культури. Всьому цьому, — він кивнув на книги, — загрожує страшна небезпека. Хто знає, які скарби-думки загинули у вогні під час пожежі Александрійської бібліотеки? А зараз наближається світова пожежа. Якщо комунізм переможе, мені здається, ці варвари спалять усі філософські книги, крім книг своїх філософів, — Шнірер скоса, глянув на камін. — Людство здичавіє і, нарешті, загине. Машина знищить його. В усьому світі — зрозумій, в усій Сонячній системі, в усьому космосі! — тільки в нашому "Ковчезі" збережуться скарби людського генія. Якщо нам не судилось повернутися на Землю, ми висадимось на якійсь планеті. Ми покладемо початок новому людству, справжній культурі — без машини, без зарази матеріалістичної філософії, без політики і робітничих питань. — Шнірер випростався і став схожий на біблійного пророка. — Там, на новій землі, — говорив він далі, піднявши вгору палець, — потрібні будуть ці книги. Вони стануть нашими скрижалями заповіту. І я навчу людей істини.

Шнірер, цей кабінетний вчений, нездатний, як Отто Ернст, один з "могікан", до прямих дій, усе-таки служив своєму класу до останніх днів. Правда, в цього філософа були свої рахунки з капіталізмом — машини. Але ж у тому й полягала своєрідність його філософії — він намагався вирішити квадратуру круга про капіталізм без техніки і машин. Породжена нерозв'язними суперечностями, його філософія була досить плутана, але вона мала успіх, бо виконувала соціальне замовлення "могікан" і давала надію на якийсь "вихід" з тупика. А сам Шнірер дивився на себе мало не як на месію, покликаного врятувати капіталізм

з петлі і вивести його в обітовану країну безхмарного вічного процвітання. Він серйозно вважав себе за охоронця мудрості Землі, тобто тієї філософії, яка потрібна була для ідеологічного виправдання і утвердження його класу. І цій ідеї філософ служив самовіддано. Тільки заради неї він наважився вирушити у цю надзвичайно небезпечну подорож. Тільки заради неї він, запеклий ворог машин, вирішив вдатися по допомогу до машини, віддати себе в її розпорядження, довірити їй своє "дорогоцінне для людства" життя. Рятуватися від машини на машині. Шнірер глибоко і болісно відчував цю суперечність, але іншого виходу не бачив.

— А якщо ми повернемось на Землю?

— І в цьому разі треба зберегти книги в надійному місці. А що може бути надійніше за "Ковчег"? Вони можуть знищити книги, перш ніж твій Отто і його соратники знищать їх. А я поверну Землі її скарби. Принесу з неба ці скрижалі мудрості і віддам їх людям, як Мойсей. Я просвічу затьмарену людську свідомість ось цим! — Він урочисто підняв угору томик власного філософського трактату про згубність матеріалізму. — Я повинен зберегти себе для людства, — патетично закінчив він і вже звичайним тоном спитав: — Ти зібралася?

— Ще ні. Але я не затримаю... Думаю, ми розлучаємося з Отто ненадовго. Він запевняє, що комуністи будуть розбиті і загинуть не пізніше як через два тижні після початку війни. "В нас усе готово, — сказав Отто.

— Тим краще, тим краще! — відповів Шнірер.

— Ну, йду збиратися! — сказала Амелі, Вона поцілувала батька в щоку, пройшла в свою кімнату, відкрила дорожню скриню і за одну хвилину кинула туди волейбольний м'яч, кілька тенісних м'ячів і ракеток, дві рушниці, патрони, два плавальних і спортивних костюми, гаванську гітару, маленький дорожній несесер, дві сукні, білизну,

фотоапарат з запасом плівок — словом, усе те, що вона завжди брала, вирушаючи в свою звичайну подорож — на курорт.

Єпископ Йов Уеллер теж збирався в дорогу. Він має летіти на невідому планету. Він і досі не міг примиритись з цією думкою, призвичаїтися до неї.

Якось у суботу єпископ мирно сидів, заглибившись у складання недільної проповіді, в своїй затишній квартирі, де прожив два десятки років, коли економка доповіла, що його хоче бачити якийсь чоловік. Гадаючи, що його хтось хоче запросити виконати требу, єпископ сказав, щоб незнайомого впустили.

Ввійшов маленький, вертлявий чоловік.

— Честь маю відрекомендуватись. Я Генрі Пінч. Представник акціонерного товариства "Ноїв ковчег" і особистий секретар голови правління містера Семуеля Стормера.

— Це благодійне товариство? — спитав єпископ. Він уже забув про розмову в салоні леді Хінтон.

— Не зовсім, — відповів Пінч, сідаючи в крісло і соваючись на ньому. — Хоч до певної міри його можна назвати і благодійним. Врятування людей від страшної загибелі — хіба це не святе діло? Ви повинні летіти, сер єпископ, і якнайскоріше.

— Куди летіти? — спитав Уеллер.

— На небо.

Єпископ мимохіть відсунувся до спинки крісла. Що це — безглуздий жарт чи марення божевільного?

— Я не зовсім розумію вас.

— Я вважаю, що ви досить підготовлені до цієї пропозиції, — відповів Пінч, знову засовавшись у кріслі. — Леді Хінтон казала...

Єпископ згадав усе... Але невже це всерйоз?

— Я не маю наміру летіти на небо. Зовсім не маю наміру! — сказав єпископ таким тоном, наче йому пропонували вмерти. — Мені летіти? Зрозумійте, що це навіть не пасує до мого сану.

Пінч знизав плечима.

— Я вважаю, що це не зганьбить гідність вашого сану. Оскільки були прецеденти... пророк Ілля, наприклад, зробив політ на небо. Праведник, пророк. У ті часи звання пророка, гадаю, важило не менше, ніж тепер єпископа.

— Так, але... то було боже веління...

— А це веління леді Хінтон.

— Я дуже поважаю леді Хінтон. Це найкраща вівця в моєму стаді. Але ж вона в мене не одна. Я не можу залишити свою паству на поталу хижим вовкам.

— А якщо сама паства залишить вас?..

Єпископ зітхнув.

— Я згоден з вами. Храми відвідують дедалі менше, але, як сказано в письмі, "де один або два зібрані в ім'я моє, там і я серед них".

— У "Ковчезі" буде двадцять чоловік. А коли ми висадимось на якусь планету, на Марс чи Венеру, ви візьмете на себе роль апостола, що проповідуватиме вчення Христове марсіанам або освітлюватиме світлом євангелія жителів Венери. Подумайте тільки: ви перший, хто прибуде з проповіддю християнства на інші планети Сонячної системи. І, можливо, сам Бог обере вас для цієї місії.

— Всемогутній Господь, коли вважатиме за потрібне, може зробити це й інакше. Але не торкатимемося таких важливих богословських питань, — відповів єпископ.

— Гаразд, — не здавався Пінч, — припустімо, ви відмовитесь летіти, незважаючи на наполягання леді Хінтон, яка не уявляє польоту без вас, "Лікар духовний, — каже вона, — так само потрібний, як І лікар тілесний. Хто даватиме мені поради, спрямовуватиме на стезю доброчинності? Хто звершить обряд шлюбу леді Еллен з лордом Генрі Блоттоном?.. Хто хреститиме народжених дітей, хто поховає мене, коли я умру?" Припустімо, ви не послухаєтеся цих доводів і залишитесь. Що чекає вас тут? Можливо, мученицький кінець...

— Я готовий прийняти вінець мученика, — промовив єпископ, зводячи очі до неба. — "Але нехай обійде мене чаша сія", — прошепотів він сам до себе.

— Залишатися на Землі, особливо у вашому сані, — не вгавав Пінч, — надто небезпечно. В країні дуже напружене становище. Вона вже напередодні революції, на це нічого заплющувати очі. — Пінч сповз на край крісла і додав конфіденційним тоном: — Леді Хінтон має найдостовірніші вісті з вищих сфер, що падіння влади чекають з дня на день. У нас нема сил боротися. Не можна зволікати.

Єпископ відчув, що піт вкриває його чоло і холод пробігає по широкій спині.

— Я готовий на все, — сказав він. Пінч вклонився і вийшов.

Думка про місіонерську діяльність тішила єпископа. Він не вірив в існування марсіан, але на новій планеті він був би серед земних поселенців справжнім папою — намісником Христа. А хіба без християнства, взагалі без релігії можна підтримувати суспільний лад, який забезпечував би І йому і його "вівцям", таким, як леді Хінтон, їх привілейоване становище? Але не тільки ця "висока місія апостола" змусила його наважитись узяти участь у польоті. Єпископ був наляканий не менш за Шнірера подіями, що швидко розгортались. Якщо революція переможе, в його сані йому доведеться скрутно. Тим більше... мабуть, цих проповідей не треба було виголошувати. А складена ним молитва про близьку загибель комунізму? Вона навіть, кажуть, була з відповідними коментарями надрукована в їхніх газетах... Ні, тікати, тікати... І єпископ старанно почав відбирати з своєї досить великої бібліотеки книги духовного змісту. Він склав на столі вже кілька великих книжок, коли задзвонив телефон,

— Пробачте за турботи. Алло! Так! Це знову я, Пінч. Я забув попередити вас, що коли ви надумаєте летіти, негайно відберіть речі, які вважатимете за потрібне взяти з собою, але не більше ста кілограмів. Таке розпорядження нашого головного інженера. У "Ковчезі" все зважено до останнього грама.

Єпископ з досадою повісив трубку.

Не більше центнера. Яке ускладнення! Адже, крім книжок, треба взяти ще чимало чого. Він подумав про свої звички. Йов Уеллер любив добре попоїсти. Чим годуватимуть у "Ковчезі"? Треба буде на всякий випадок узяти з собою дечого про запас. Ще більше любив і цінив єпископ тонкі вина і дорогі лікери. їх взяти просто конче потрібно. З своїм шлунком він не ладив так само, як і його найкраща "вівця" — леді Хінтон. Йому доводилось вдаватись до проносного, головним чином до мінеральних вод. Треба взяти хоча б ящик Зальцбруннена.

Єпископ з сумом поглянув на книжки, що були розкладені на столі і стояли на полицях. Самі вони, мабуть, важать понад центнер. Доведеться відібрати найпотрібніше. Єпископ покликав економку, наказав їй принести з комори пляшки, банки консервів, коробки печива, банки з маслом, згущеним молоком і наказав усе це зважувати при ньому. Економка заплакала — невже єпископ думає, що вона краде? Але в душі жінка раділа: той, хто, — як вона підслухала, наважився летіти, кинувши все напризволяще, не цікавився б господарськими дрібницями.

Купа книжок на єпископському столі поступово танула. Спочатку Уеллер відклав набік коментаторів і тлумачів письма, потім подумав, що можна обійтись без історії вселенських соборів. Кілька смачних речей і теплих фуфайок примусили його поставити назад на книжкову полицю також декого з святих отців.

Було вже далеко за північ, коли єпископ, нарешті, закінчив відбір. Велика скриня була повна. Зверху лежала кишенькова Біблія, видання Британського біблійного товариства, і невеликий требник.

Апостоли — ті обходились і без цього...

Спритні агенти "Товариства порятунку від небезпеки" вербували все нових і нових вкладників-клієнтів. Золото пливло широким потоком у кишені ділків, які були не від того, щоб заробити і на порятунку.

В дорогу збирались у різних кінцях світу.

...Буває такий передранковий час, коли місто примружує стомлені за день очі. Погаслі вітрини і широкі вікна кафе відбивають лише блиск вуличних: ліхтарів. Затихає рух автомобілів.

Саме в цей час по місту з максимальною швидкістю мчав довгий вузький блискучий лімузин. Він прямував до будинку Центрального банку, де зберігались скарби великих капіталістів.

У лімузині сидів, відкинувшись на спинку, Маршаль де Терлонж, стискаючи в руках невеликий чемодан з жовтої шкіри.

Короля біржі, напевно, чекали в цей невизначений для банківських операцій час. Не встигла машина безшумно підкотити до будинку банку, як його бокові двері відчинились. Маршаль швидко вийшов з автомобіля, майже бігом кинувся до дверей і прошмигнув у вестибюль. Лисий, поважний, огрядний чоловік з залишками кучерів на голові і горбатим носом ввічливо й люб'язно зустрів банкіра і тихо сказав:

— Прошу вас.

Вони попрямували довгим коридором. Попереду йшов озброєний сторож, подзвонюючи ключами, мов тюремник.

Усі троє спустились під землю. Шлях лежав через найнеприступнішу фортецю, яку будь-коли споруджували люди. Жоден фараон не придумав би такого недоступного склепу в глибині пірамід, яким були ці підземні приміщення банку, освітлені на всьому протязі сильними матовими електричними лампочками.

Підйомною машиною відвідувачі спустилися ще на два поверхи вниз і опинилися перед грубезними стальними дверима. Такі двері звичайно банки вважають надійною охороною захованих скарбів. А тут вони були тільки початком фортеці. За дверима тягнувся невеликий тунель, який замикався стальною баштою.

— Ця башта важить чотирнадцять тонн, — пояснив провідник. — її рухає спеціальний електричний механізм.

Важка башта замикала тунель, і третій поверх підвалу мав вигляд величезного склепіння, скутого залізобетонними стінами завтовшки чотири з половиною метри.

Ліфт спустив нічних відвідувачів ще на два поверхи, де були такі ж двері. Нарешті, вони опинились на найнижчому поверсі. Тут починався цілий лабіринт залів, ходів, секретних ящиків у стінах, замаскованих комор.

Кроки прибулих віддавалися в порожніх залах багаторазовою луною, наче їх супроводжувала невидима сторожа — "духи" — хранителі цих багатств Алі-Баби. В одному залі зберігалося золото, коштовне каміння, важливі документи — все, награбоване роками, було акумульоване в цих сейфах.

Вище було підземне озеро. В разі потреби, вода озера могла затопити весь підвальний поверх.

Цю найнеприступнішу в світі фортецю не спорудили, а видовбали в цільному граніті, на якому стояло місто. Потрібно було п'ять років, щоб закінчити скельні роботи. Армії злодіїв могли б згаяти все життя, намагаючись пробратися у фортецю, без усякої надії на успіх, і, зрозуміло, не проти злодіїв були вжиті всі ці виняткові заходи, а на той випадок, коли ворог захопить місто. Він, звичайно, одразу кинеться до золота. Проте, застосовуючи навіть найдосконаліші засоби для висадження в повітря фортець, йому довелося б попрацювати багато місяців .

За вказівкою помічника директора банку сторож відчинив стальні двері, що вели в невелику залізобетонну кімнату, стіни якої були заставлені вогнетривкими скринями. Маршаль відімкнув одну з них власним ключем, спочатку підібравши розташовані відповідним чином цифри на кільці, яке оберталося.

Провідники так засоромилися, наче банкір був дівчиною, що збиралася купатись: як тільки він узявся за свій чемодан, вони вийшли за двері і простояли там весь час, доки банкір випорожняв свої скарби і перекладав їх у вогнетривку скриню. Це були брильянти і злитки таких

розмірів, яких не бачила навіть сама леді Хін-тон. Кожен з них — ціле багатство.

Закінчивши операцію, банкір замкнув скриню, подякував своїм супутникам і залишив банк.

Але на цьому його турботи не скінчились. Збираючись також покинути планету, він більше дбав про те, що лишалося на Землі, ніж про свій незвичайний багаж.

Банкір не довіряв навіть цій неприступній фортеці. Вона ідеально захищає від злодіїв? Добре. Від ворожого нападу? Чудово. Але чи може вона захистити від революції? Банкіра не так лякав напад ворогів на місто, як те; що можуть захопити його багатство. Ніякі стіни і підземні тайники не врятують скарбів банкірів. І він надумав сховати найцінніше, що в нього було, в двох місцях.

Йому довелося зробити ще одну подорож з довіреною особою (другом Рібо, на якого він покладався, як на самого себе) і кількома чемоданами, заповненими цінностями, в Андорру, маленьку республіку, на самому кордоні з Іспанією. Ця республіка має тільки 425 квадратних кілометрів площі і шість сіл жителів. Маршаль давно уподобав цей глухий, оточений з усіх боків неприступними горами куточок Європи, до якого вела тільки одна добра дорога через іспанський кордон. Ще кілька років тому банкір купив занедбану ділянку землі у безлюдній місцевості, біля Піренейських гір. Тут, в ущелині, Маршаль таємно заховав велику частину своїх багатств. Залізні скрині були глибоко закопані в різних місцях і завалені камінням.

Якщо збережеться хоч один такий скарб, банкір може знову почати діло після повернення на Землю. Ворог, а з ним і світовий комунізм будуть переможені, і в Мар-шаля ще налагодяться справи...

Маршалю довелося витратити чимало грошей на підкуп банківських працівників, щоб вилучення скарбів не фігурувало в книгах і взагалі не було виявлено до відльоту банкіра.

Маршаль де Терлонж міг летіти спокійно.

Найбільше клопоту завдало збирання в дорогу Семуелеві Стормеру.

Але нам доведеться насамперед сказати кілька слів про той шлях, який привів у "Ноїв ковчег" нового учасника, що швидко оволодів всіма тонкощами керівництва акціонерним товариством і висунувся на посаду голови правління. Йому ж належала також ініціатива створення цілої ескадри "ковчегів" для порятунку капіталістів інших країн.

Семуель Стормер був колись одним з найбагатших людей, членом вісімдесяти п'яти акціонерних товариств, головою шістдесяти інших і ще багатьох... Про нього говорили, що він "тримає пів-Європи в кишені жилета". Могутність Стормера була справжньою "державою в державі". Компанії Стормера постачали газом, електрикою, вугіллям понад п'ятнадцять мільйонів чоловік в різних країнах. Добробут мільйонів дрібних власників акцій перебував у його руках.

— Найважче було здобути перший мільйон, — завжди говорив Стормер репортерам, розповідаючи, як він розбагатів. — Решту я просто додав.

А системою цього легкого добування був випуск акцій.

Та криза зломила і цього колоса.

Робота друкарського верстата, що випускав усе нові й нові акції, і воєнні замовлення не рятували ні Стормера, ні його поплічників, а лише на деякий час відсували остаточну їхню загибель.

І Стормер подумав, що найкраще, приховавши солідну готівку, полетіти "на небеса".

Він несподівано зацікавився... античним світом і поїхав через Париж у Грецію вивчати античне мистецтво. "Випадково" саме Греція не була зв'язана угодою про видачу карних злочинців.

Втеча Стормера і його брата викликала шум у країні. Уряд зажадав від Греції видачі Стормера. Його арештували І посадили в тюрму — в камеру, умебльовану краще, ніж будь-який салон аристократичного готелю.

Проте вже наступного ранку, коли Стормер ще потягався у ліжку, до нього в камеру ввійшли начальник тюрми і афінський адвокат, в найвишуканіших словах попросили пробачення за непорозуміння і сказали, що він вільний. Це грецький мільйонер, який вклав свій капітал у діло Стормера, подбав про його звільнення.

Але для Стормера це була наука. Він ухопився за ідею "Ноєвого ковчега". Нюхом вчував, що на цьому можна нажитися. Хіба тільки Стормер був у скрутному становищі? І він з властивою йому енергією взявся за діло "Ноєвого ковчега", одразу поставив його на широку ногу і в той же час діяльно готувався до остаточної ліквідації своїх справ, що зайшли у безвихідь.

Залишити Землю його спонукала не тільки небезпека революції, що наближалась. Революція несла йому крах. З дня на день він чекав, що на поверхню випливуть темні справи, підкупи, підробки документів і навіть дещо гірше, — все це в найкращому разі зробило б Стормера цілковитим банкротом. Але що банкротство в порівнянні з небезпекою, яка загрожувала його життю?! Покинути Землю було для нього найліпшим виходом.

Стормер вирішив перед тим, як летіти, підпалити свій палац та інсценувати власну загибель у полум'ї. Таким чином, буде знищено багато компрометуючих його документів, а справу проти нього припинено через "смерть" банкрота. Мільйонер усе підготував до того.

Стормерові треба було за всяку ціну протриматись до цього часу, зберігаючи тільки про людське око свій гаразд. Тому він не міг вилучити з обігу, як Маршаль, значну частину свого золотого запасу, — він тільки ним і держався. Все ж мільйонер відклав досить важкий чемодан. Але Стормер не хотів залишити його на Землі, вважаючи її не досить надійним місцем з того часу, як небезпека революції все більше ширилася по всіх країнах.

Він запитував Цандера, чи не можна зробити хоча б частину ракети з його золота. Цандер пояснив, що це неможливо. Золото навіть м'якше за срібло. Плавиться воно при 1062 градусах Цельсія, тоді як залізо при 1500. А поверхня ракети під час проходження через атмосферу сильно нагріватиметься.

— Ми можемо згоріти в нашій золотій ракеті або розплющитись, коли сідатимемо. Для оболонки ракети потрібні найміцніші і найтугоплавкіші сорти спеціальної сталі.

Стормер був розчарований і навіть ображений на золото. Вперше йому доводилось чути, що золото ціниться нижче за сталь.

— Ну, а на внутрішні дрібні роботи?

— Це можна, хоч і невигідно: золото надто масивне, збільшує мертвий вантаж. Хіба на газо— і водопровідні труби, якщо ви наполягаєте.

— Може, на каналізацію? — обурюючись такою профанацією золотого тельця, спитав Стормер.

— А хоч би й для вбиралень, — спокійно відповів Цандер. — На небі інше котирування цінностей.

На тому й вирішили: у "Ноєвому ковчезі" будуть із золота труби і деякі деталі обладнання.

V. МІСТО, НЕ ПОЗНАЧЕНЕ НА ЖОДНІЙ КАРТІ

І НЕ СХОЖЕ НА ІНШІ МІСТА СВІТУ

Стратоплан накренився. На мить Фінгер побачив гірський майданчик і на ньому Стормер-Сіті.

Це місто мало незвичайний вигляд. На центральному майдані стояла велетенська підкова, прикріплена до землі закругленою частиною. Жоден собор у світі, жоден хмарочос не могли зрівнятися з нею висотою.

Навколо підкови виднілись не менш дивні споруди. Кулясті будинки, велетенські циліндри, що лежали на боку або стояли на своїй основі. Одна куля була скляна і, як здалося Фінгерові, оберталась. Друга — зовсім чорна. Один циліндр, або "цистерна", мав поверхню наполовину чорну, матову, наполовину блискучу, наче срібну. Майнули дивні каруселі, містки, рейкові шляхи, що висіли в повітрі.

В наступну мить стратоплан вирівнявся, майданчик провалився. Фінгер витягнув шию, щоб глянути вниз.

— Милуєшся луна-парком? — спитав Вінклер, усміхаючись.

Другий невеликий крен, і Ганс побачив одноповерхові соснові будинки, за ними — двоповерхові довгі стандартні бараки, ще далі — намети. Все місто перетинав насип, що полого підіймався до урвища. На околиці міста виднілись фабричні корпуси і труби, з яких ішов дим.

Вузькоколійки в різних напрямках перетинали місто. Сновигали вантажівки. Насип чорнів людьми, що кишіли, наче мурашки. Вздовж насипу піднімались і опускались довгі хоботи екскаваторів.

"Невже тут розкинувся луна-парк?" — хотів спитати Фінгер, але не встиг. Стратоплан різко пішов на посадку, сів на землю, підстрибнув, покотився і несподівано рвучко зупинився.

— Прилетіли, — сказав Ганс.

Подорожани швидко наділи хутряні пальта і шапки. Герметичні двері стратоплана відчинились, потягло морозним повітрям. До стратоплана швидко задріботів товстенький чоловік у досі. Це був комерційний директор Коллінз.

— Ви прилетіли на десять хвилин раніше, — сказав він, вітаючись. — Я почув пекельний гуркіт вашого стратоплана і поспішив сюди. Ви поранені, сер? У вас на лобі кров.

— Дрібниці, — відповів Блоттон. — Лікар непотрібний. Просто вдарився об двері. А от, якщо ви нагодуєте, мене смачним біфштексом, буду вам дуже вдячний. Такий голодний, наче добу не їв, а я ж перед відльотом добре поснідав.

— Недарма теорія відносності твердить, що чим швидше рухається тіло, тим повільніше для нього минає час, — з усмішкою сказав Коллінз.

— Я думаю, що сер Генрі Блоттон зараз віддасть перевагу гарячому грогу і біфштексу перед теорією відносності, — кинув Вінклер.

— Як поживає містер Цандер? — спитав Блоттон.

— Його викликали на нараду до леді Хінтон. Він незабаром має повернутись, — відповів Коллінз.

Блоттон і Коллінз пішли вперед. Вінклер і Фінгер — на деякій відстані од них.

— Я покажу тобі наше житло, — сказав Вінклер. — На мою думку, тобі найкраще поселитись у кімнаті поряд зі мною.

— Звичайно, — відповів Фінгер.

Вони йшли вулицею Стормер-Сіті, підтримуючи один одного. Місто ще не встигли опорядити. Тротуарів не було, злежаний сніг взявся льодом, і люди часто падали.

Це було місто, все життя якого підкорялося одній грандіозній ідеї. Холодне гірське повітря сповнювали гомін, шум, крики, гудки... Глухо ревли екскаватори, різко перегукувались маленькі електровози, що метушливо бігали по вузькоколійці, вищали на закругленнях вагонетки. По землі повзли тіні від вагонів підвісної дороги. Час від часу сильні вибухи розтинали повітря — то висаджували скелі. Однотонно співали лісопилки, пахло сосною, бензиновим перегаром. Десь тріскотіли пневматичні перфоратори.

Скрізь було чути гортанну різномовну річ робітників. Вони снували вулицями в усіх напрямках, переносячи на плечах вантажі, сповнюючи місто гомоном І рухом. На цьому гірському майданчику наче зустрілись століття і народи. Електричні й парові лопати, виготовлені за останнім словом техніки, і двоногі "в'ючні тварини", що переносили вантажі, як у часи єгипетських фараонів.

"Ручна сила тут, мабуть, дешевша і вигідніша, ніж машини", — думав Фінгер, придивляючись до робітників. Кого тільки тут не було! І жовтолиці китайці, і негри, і шоколадні малайці, і бронзові індійці. Подивувались і білі обличчя — найчастіше це були бригадири.

Незважаючи на сніг, що вкривав вулиці міста, і холодний гірський різкий вітер, робітники були одягнуті легко. В багатьох крізь сорочки світилося тіло.

— Справжній Інтернаціонал! — сказав Фінгер.

— Так, Інтернаціонал убогості, — зауважив Вінклер. — Усіх їх агенти товариства купили і законтрактували на кілька років за копійки. Люди погоджувались на будь-які умови, аби тільки уникнути голодної смерті, безробіття, але їх спіткало тут найгірше з рабств. Звідси шляхи відступу одрізані. Неприступні крижані гори, снігові бурани, прірви, безлюдні, мертві пустелі охороняють цей голодний люд краще за будь-яку сторожу. Мало хто з них наважується втекти, і майже всі накладають життям за це порушення контракту. Страйки тут нещадно придушуються, хоч і спалахують знову.

Фінгер промимрив щось незрозуміле. Вінклер глянув на нього, поплескав по плечу і додав:

— Я бачу, тебе вже охоплює сверблячка агітатора. Так, тут сприятливий ґрунт, і треба докласти зовсім небагато зусиль, щоб весь цей пороховий погріб вибухнув. Але, — багатозначно сказав він, — витримка, Гансе, і терпіння так само потрібні революціонерові, як і хоробрість. На все свій час. От наше житло.

Вони ввійшли в невеликий будинок, складений з необтесаних колод гірської сосни.

Стіни кімнати Вінклера були вкриті фанерою. В кутку стояла залізна грубка. Два столи — обідній і робочий з телефоном та лампою на ньому, два стільці, ліжко, умивальник і невелика шафа — оце й усі меблі. Барвистий килим на стіні біля ліжка і ведмежа шкура на підлозі скрашували простоту обстанови.

— То ти не втомився?

— Ні, не втомився, — відповів Фінгер, роздягаючись. — Я хотів би швидше ознайомитись з містом і...

— Довідатися про останні новини?

Вінклер вийняв з шафи електричну плитку, консервні банки, хліб, тарілки і заходився господарювати.

— Так от, слухай. Зараз у Стормер-Сіті споруджується перша велика ракета, розрахована на двадцять чоловік. За нею повинні полетіти інші. А для того, щоб остаточно переконати маловірів, хитких, нерішучих багатіїв, уже збудовано маленьку ракету — "Пікколо", в якій може вміститись одна людина. Пробний політ в присутності "акціонерів" зробить Блоттон, — він нікому не хоче поступитись такою честю. Для цього він і прилетів сюди. Лордові властива, як і будь-якому буржуазному рекордсменові, нерозважна хоробрість. Ракета злетить невисоко, підійметься над стратосферою — новий лавр у рекордсменському вінку лорда — і спуститься на поверхню Великого океану, де ми її й виловимо. Від успіху цього першого польоту багато що залежить. Інтенсивність золотого потоку може значно зрости, якщо Блоттон лишиться після польоту живий і здоровий, принесе королям біржі зоряний привіт.

— А ти сам, Вінклер, віриш у можливість порятунку капіталістичної верхівки таким незвичайним способом?

— Хай політають.

— І... сприяєш цьому?

— Мало того, що сам сприяю, але ще й тебе залучив до "співучасті в злочині проти революції". Так, так. Ти не тільки працюватимеш на

будівництві, але й полетиш разом зі мною і лордами, яких так справедливо ненавидиш. Зрозуміло, якщо тільки політ відбудеться. Гансе, не гарячкуй. Вислухай мене спокійно. Я добре знаю, що ти хочеш сказати. Розладнати всю цю музику ми могли б, звичайно, дуже легко. Ми могли б підняти повстання, висадити в повітря ракету перед самим зльотом. Але що б ми виграли від цього? Ідею ми не убили б. Політ усе одно відбудеться, але вже в іншому місці, без нас. А це було б набагато гірше. Зореліт — небезпечна іграшка. Його можна використати не тільки для ганебної втечі, але й для наступу. Зрештою, ми ж не знаємо до кінця всіх задумів верховодів цієї справи. А що вони хочуть використати зореліт для бомбардування в критичний момент останніх рішучих боїв — не викликає сумніву. Це вже вони роблять у колоніях — під час воєн та придушення повстань рабів. НІ, набагато безпечніше і практичніше, якщо й ми з тобою полетимо на ракеті. В потрібну мить ми завжди зуміємо прибрати до рук кого слід.

— Коли все це так і нас чекає цікавіша і важливіша робота, ніж обслуговування капіталістів, що намагаються втекти, то...

— Правда ж, захоплююче завдання? — перебив його Вінклер. — Але працювати тобі доведеться страшенно багато. Адже всі ці зорельоти... Хай вони будують їх... для нас. Після світової революції все дістанеться нам, хіба не так? То навіщо ж зараз знищувати ракети? Ні, ми будуватимемо. їх, будуватимемо для себе. Найшвидкісніші шляхи сполучень матимуть величезне і повсякденне значення. Нам потрібні будуть стратоплани в першу чергу, а з часом і зорельоти. Ну, от і готово. До свинини я зроблю ще яєчню. Гж, наїдайся, набирайся сил.

Ганс з апетитом молодої, здорової І зголоднілої людини почав їсти і свинину, і яєчню, І боби в томаті. Вінк-лер, ласкаво всміхаючись, стежив за ним.

— А Цандерові відома справжня мета, якій він служить зараз? — спитав Фінгер, заспокоївши перший голод.

— Хто його знає! Якщо перед "Ноєвим ковчегом" не стоять воєнні цілі, то для наївного пацифіста, інженера Цандера, цього досить. А в усьому іншому він мало цікавиться справами "Ковчега". Товариство забезпечило його величезними матеріальними засобами, що дало можливість розгорнути роботу в таких масштабах, про які він не міг і мріяти. Це для нього головне. А зробити він може справді дуже багато. Цандер талановитий теоретик, чудовий конструктор і надзвичайно скромна людина, "Я тільки учень свого великого вчителя Ціолковського. Він запалив полум'я. А я лише підтримую його, поки мрія людства не здійсниться", — так говорить він про себе. Я б сказав, що Цандер, хоч він зараз і "поза політикою", мабуть, належить до тієї найкращої частини технічної інтелігенції, яка може непогано спрацюватись з нами, як вона спрацювалась колись на Сході. Ось тому ми з тобою й допомагали Цандерові втекти. Ну, наївся? Ходім, я покажу тобі луна-парк.

— От уже ніяк не думав, що в Стормер-Сіті є навіть луна-парк. Може, є й кіно, кабаре, таверни і... "червоні ліхтарі".

— Як же без цих закладів обійдеться підприємець? Апарат викачування зарплати з кишені робітників діє тут чудово. Проте луна-парк у Стормер-Сіті особливий... І на відміну од інших розваг навіть безплатний. Він має у місцевого населення великий успіх І, треба сказати, заслуговує того. Дуже цікаво і дуже повчально. Не буду тебе більш містифікувати. Луна-парк не атракціони для розваг, а справжнє місто-лабораторія. В цій лабораторії штучно створені умови, в яких перебуватимуть учасники польоту на ракетах від старту до фінішу. Тут вивчається вплив цих умов — прискорення і уповільнення польоту, збільшення сили ваги, невагомості тощо. На жаль, у мене нема часу супроводити тебе. Але ти й сам розберешся в усьому. Ось тобі "вхідний квиток" у луна-парк. За цією перепусткою тобі все покажуть і все пояснять.

VI. ПРО НЕБЕСНИХ УЧЕНИХ, ЯКІ СЛУЖАТЬ ЗЕМНИМ СПРАВАМ,

І ПРО ТЕ, ЧИ ПОТРІБНІ НА ВЕНЕРІ ПАРАСОЛЬКИ ТА КАЛОШІ

Члени акціонерного товариства "Порятунок", майбутні учасники польоту на першій ракеті, зібралися в заміському особняку леді Хінтон, щоб обговорити важливі питання майбутньої подорожі.

На попередній нараді вчені не дійшли цілковитої згоди і тому вирішили: перед товариством леді Хінтон виступлять тільки представники двох протилежних точок зору щодо наявності життя на планетах.

Загальні збори відкрилися в залі предків. Коли б гордовиті рицарі, які суворо дивились з темних полотен, могли чути, вони, напевне, вистрибнули б із своїх позолочених рам і втекли, — про такі дикі, неймовірні речі йшла тут мова.

Гості сиділи за довгим овальним столом, накритим білою скатеркою часів Єлизавети. Старовинний чайний сервіз з золотими розводами на синьому тлі, кольорові свічки в бронзових високих підсвічниках, троянди у вазах, позолочені сухарниці прикрашали стіл. Мов статуї, у сірих лівреях стояли біля входу суворі лакеї.

— Слово надається професорові серу Аврааму Кінбруку! — голосно оповістив Стормер, що взяв на себе головування.

Англійський астроном, ще не старий, огрядний чоловік, схожий у своєму фрачному костюмі на дипломата, повільно підвівся, м'яко всміхнувся і окинув збори допитливим поглядом. Кінбрук був досвідченим лектором.

Для всякої аудиторії, починаючи з міжнародних астрономічних з'їздів і кінчаючи аристократичними салонами, в нього були заготовлені різні стилі і методи викладу матеріалу. "Слова треба добирати відповідно до вух, — сміючись говорив він у колі друзів. — Не кожне слово влізе у вухо, на якому висить важка брильянтова сережка".

— Леді і джентльмени! — почав Кінбрук і зробив паузу, ще раз перевіряючи настрій аудиторії. — Відповідальність завдання, покладеного на нас, примушує бути особливо обережним. Я одверто повинен сказати, що наші наукові знання про те, чи може жити людина на інших планетах, дуже неповні, обмежені. Мої вчені колеги вважають, що в Сонячній системі є дві планети, придатні для людського життя. Це Марс і Венера. На жаль, я не можу поділити з ними цієї певності. На планеті Марс удвічі менше світла і тепла, ніж на нашій Землі. Якби ви висіли на Марсі, то Сонце здалося б вам досить маленьким диском, а марсіанський день — сутінками Землі. Ви мерзли б, можливо знемагали б від спраги, бо на Марсі дуже мало води. У вічному холоді блукали б ви по безплідних піщаних пустелях материків і западинах пересохлих морів. А втім, навряд чи блукали б. Ви просто задихнулися б від нестачі кисню. Його там дуже мало. Якщо ви хочете ще яскравіше уявити умови життя на Марсі, наведу такий приклад. Найвища з відомих на Землі гірських вершин Еверест здіймається на 8882 метри. Наші англійські альпіністи, найкращі в світі, змогли досягти тільки висоти 8604 метри. Жодна експедиція не дійшла до вершини . Зледенілі кручі гір, лютий гірський вітер, мороз — усе було подолано. Але люди відступили перед нестачею кисню. Вони задихались. При пониженому тиску атмосфери з вух текла кров. Кожен рух ставав мукою. Жахливе самопочуття!.. Як же повинна почувати себе людина на висоті двох Еверестів — на висоті шістнадцяти кілометрів над рівнем моря? Таких гір немає на Землі. Але на таку висоту пробували підійматись у відкритих гондолах стратостатів. Відважні аеронавігатори гинули від задухи вже на висоті десяти-дванадцяти кілометрів. А на Марсі повітря таке розріджене, як над Землею на висоті шістнадцяти кілометрів. І там так само холодно, навіть ще холодніше. Коли б ви висадились на Марс, вас спіткала б справді жахлива доля...

— Я не лечу на Марс, — рішуче сказала леді Хінтон.

— Лишається Венера, — вів далі астроном. — Венера розташована ближче до Сонця, ніж Земля. Але на Венері, мілорди і леді, зовсім нема кисню...

— Це ще треба довести! — не погоджувався інший астроном, не підводячи голови.

— Моєму шановному колезі, професорові Джільберу, буде надана можливість висловити свою теорію, — кинув Кінбрук, блиснувши окулярами на свого опонента. — Я запевняю: за останніми науковими даними, в атмосфері Венери не знайдено й сліду кисню. Кожного, хто насмілився б висадитись на Венеру, чекає доля миші під скляним ковпаком, з якого викачали повітря.

— Неправильне порівняння. Коли навіть на Венері і нема кисню, то повітря там усе-таки є, — знову не стримався Джільбер,

— І в тому, і в другому випадку кінець один — смерть від задухи, — заперечив Кінбрук.

Леді Хінтон відсунула чашку.

— Я не лечу й на Венеру.

— Так. А інші планети? — спитав Стормер.

— Про них не може бути й мови. На Меркурії ви живцем згоріли б від спеки, інші планети, навпаки, надто холодні: вони надзвичайно далеко від Сонця — джерела тепла.

— Отже, нам ніде висідати? — спитав Стормер.

— Так. В усій Сонячній системі, в цілому Всесвіті тільки Земля пристосована для життя людини.

— Що цілком збігається з святим письмом! — вигукнув єпископ. — У Біблії сказано, що Господь Бог створив Землю для життя людини, а

Сонце, Місяць і зорі — для освітлення Землі. Я не можу припустити, щоб життя було й на інших планетах, щоб на них жили розумні істоти. Це внесло б хаос в усі наші релігійні уявлення. Невже Бог створив не одного Адама, а десятки й сотні тисяч на різних планетах? А гріхопадіння сталося тільки на Землі чи й на інших планетах? І чи не довелося б синові божому багато разів перевтілюватись, спускатися в образі людини на різні планети, вмирати і воскресати, щоб рятувати людей від первородного гріха? Абсурд! Єресь! Коли б навіть на іншій планеті можна було жити, що неможливо, то чи маємо ми право залишати Землю? Сказано в письмі: "Землею єси і в землю підеш". В землю, а не в якийсь там Марс! Наш прах повинен лежати в нашій же землі!

— Я нікуди не полечу! — заявила леді Хінтон.

Стормер нетерпляче засовався на стільці. Ця промова єпископа могла шкідливо позначитись на справах компанії. Вже професор Кінбрук зіпсував справу своїм виступом. Хто б міг чекати такої каверзи? Чи ж варто було йому платити! А тут ще єпископ з своєю недоречною проповіддю...

— Ви закінчили, професоре Кінбрук? Слово надається професорові Джільберу!

Джільбер підвів схилене над столом обличчя. Сивий, старий, з великим носом, обвислими вусами і молодими, насмішкуватими очима, астроном Джільбер заговорив несподівано тонким голоском...

"Щебече, мов канарейка!" — подумала Амелі.

— "Платон мені друг, але істина мені дорожча!" — почав Джільбер з латинської приказки. — При всій моїй повазі до колеги, шановного професора Кінбрука, я повинен сказати, що він помиляється. І двічі помиляється. Він говорив про обережність, відповідальність. У нас, учених, має бути одна відповідальність — перед істиною. Обережність і

сміливість — сестри, що завжди ворогують. Але їх примиряє сувора мати — необхідність. Чи не вважає професор Кінбрук, що сучасний клімат Землі дуже сприяє здоров'ю і довголіттю леді і джентльменів, які тут зібралися? Чи не вважає він, що земна атмосфера зараз сприятливіша, ніж атмосфера Венери? Де шановне товариство, що зібралося за цим столом, може задихнутися швидше? Як бачите, коли настає потреба, сама обережність примушує бути сміливим, примушує ризикувати. Але чи такий уже великий цей риск? Професор Кінбрук дуже перебільшив. Я не смію полемізувати з лордом єпископом. Він, звичайно, має рацію, що в Господа Бога стало б більш турбот, якби й інші світи були населені людьми. Але в нас і своїх турбот досить, і поки що говоритимемо тільки про них.

Стормер полегшено зітхнув.

— Так, я заявляю, що містер Кінбрук перебільшив і погрішив проти істини. Мій шановний колега не взяв до уваги одну дуже важливу обставину — щільність атмосфери на планетах. Наша атмосфера відбиває більше половини сонячних променів у небесний простір. Марс майже всі їх відбиває. Тому температура Марса набагато нижча від земної, що підтверджується останніми вимірами і визначеними розмірами полярних льодів Марса. Атмосфера на Венері майже всі промені Сонця відкидає в небесний простір. Тому температура на Венері лише трохи вища, ніж на Землі. На Марсі холодно. Але й на Землі є холодні місця. Згадайте хоча б, як рятували колись Берда на Південному полюсі. Рятувальні групи пробивались на гусеничних тракторах крізь льоди Антарктики в морози, що досягали сімдесяти одного градуса. Це більше, ніж у стратосфері. І нічого. Морозу не побоялись — життя врятували. Кисню на Марсі малувато. Без звички дихати буде важче. Але професор Кінбрук не сказав про одне, — що і втрати організму там будуть значно менші, бо тіло там важить майже втроє менше, ніж на Землі. Містер Пінч там легко підійме однією рукою свого патрона — шановного містера Стормера. Ви відчуватимете незвичайну легкість у тілі. Під час ходіння, піднімання вантажів робота м'язів полегшиться втроє. А отже і потреба в кисні буде менша. Я не сумніваюсь, що на

Марсі є рослинність. Значить, можуть бути і тварини, і люди, хоч можливо і не схожі на земних.

— Які ж вони можуть бути? — зацікавилась Амелі.

— Гіпотетично, виходячи з природних умов планети, я можу взяти на себе сміливість намалювати вам марсіанина. Оскільки живі істоти відчувають на Марсі "тягар Землі" втроє менший, то, можливо, марсіани мають і зріст втроє більший. З тієї ж причини їх мускулатура теж може бути значно меншою. їх ноги і руки — тонші. Нестача кисню повинна викликати збільшення обсягу грудної клітки. Навіть у нас на Землі, як показали виміри, у жителів високих гір грудна клітка ширша, ніж у жителів долин. Марс — старіший за Землю. Тому жителі Марса повинні мати більш розвинутий мозок — отже, і інший обсяг голови. Нестача світла повинна викликати збільшення органів зору. Адже і в нас деякі глибоководні риби мають величезні очі. Звук в розрідженому повітрі чути гірше. Ця обставина обумовлює розвиток слухових органів...

— Високі, тонкі, з бочкоподібними грудьми, великою головою, величезними очима й вухами... Пхе! — вигукнула Амелі.

— Все на світі умовне, міс! — відповів Джільбер. — Повірте, що й ви, навіть ви! — галантно додав він. — Мабуть, не викличете захоплення у марсіанського Аполлона. Так! Ще одна перевага життя на Марсі, яку особливо оцінять жінки. Рік там майже вдвічі довший, ніж на Землі. Проживши сорок земних років за марсіанським літочисленням, ви можете сказати, що вам тільки двадцять.

— А виглядатиму я двадцятирічною чи сорокарічною?

— Оцього вже не можу вам сказати. Боюсь засмутити, але, гадаю, сорокарічного. Хоч, може, і життєві процеси там відбуватимуться повільніше.

— Я вважаю, що на Марсі не так уже й погано. Трохи холоднувато...

— Але жити можна.

— Еллен! Ти шубу взяла? — перебила леді Хінтон.

— А марсіани нас не вб'ють? — знову спитала Амелі.

Леді Хінтон уже незадоволено поглядала на неї.

— Не вб'ють. Найбільше — посадять у музей як рідкісний екземпляр, — з усмішкою відповів Джільбер. — Що ж до Венери, — вів він далі, — то я вже сказав: там нема тих умов, що на Землі. Але клімат, можливо, не дуже приємний. Не знаю, чи допустив гріхопадіння марсіанський Адам, але на Венері люди, мабуть, дуже прогнівили Бога.

— Чому ви так думаєте? — зацікавився єпископ.

— Джон Мільтон у своїй поемі "Втрачений і повернутий рай" запевняє устами ангела, що вісь нашої Землі, до гріхопадіння Адама, стояла перпендикулярно до площини земної екліптики і на Землі був цілий рік однаковий весняний клімат. Земна вісь була нахилена в покарання за гріхопадіння першої людини. А клімат Землі погіршав. А через те, що нахил осі Венери ще більший, ніж земної , то доводиться зробити висновок, що венеріанці ще більше прогнівили Бога, ніж наші прабатьки. Вельмишановний професор Кінбрук твердить, що на Венері зовсім нема кисню, і твердить це на тій підставі, що спектральним аналізом слідів кисню не виявлено. Це неправильно. Фізик Мічіганського університету Артур Адел установив, що концентрація вуглекислого газу в одному тільки верхньому шарі атмосфери Венери величезна порівняно з земною. Якщо є вуглекислота, то повинен бути і кисень. Венера, очевидно, схожа на величезну оранжерею, і життя на цій планеті, можливо, набуло особливо буйних інтенсивних форм, які перевершують те, що ми маємо на Землі.

— А тварини на Венері є? — спитав Пінч.

— Якщо є кисень, волога, тепло, то чому б не бути й тваринам?

— Яка на Венері вода? — спитав єпископ.

Джільбер лукаво посміхнувся.

— Це залежить від того, для яких потреб. У давнину отець Кірхер цікавився, чи придатна вода на Венері для обряду хрещення. На це запитання, на жаль, не можу вам відповісти ствердно. З усіх інших поглядів вважаю, вода нічим не відрізняється од земної.

— Я не згоден з моїм шановним колегою, — не спитавши дозволу в голови, почав Кінбрук.

Стормер намагався спинити його, але вчений не звертав на нього уваги. На щастя, в запалі суперечки Кінбрук забув про аудиторію і почав сипати термінологією, яку ніхто, крім фахівців, не міг зрозуміти.

Між ученими спалахнула суперечка. Цандер, що слухав уже з нетерпінням, втрутився.

— Я попросив би швидше дати нам ваші резолютивні дані. Венера, Марс чи ні та, ні друга планета?

— А вам хіба не однаково? — спитав Стормер, який не звик, щоб хтось втручався у ведення зборів.

— Звичайно, не однаково, — відповів Цандер. — Якщо ми полетимо на Венеру, мінімальна початкова швидкість польоту ракети має бути 11, 4 кілометра за секунду; якщо на Марс — 11,6. Переліт на Марс займе

мінімум 192 доби, на Венеру — 97. Усі ці розрахунки залежно від цього міняються.

— Але я не сказав про третю можливість, — говорив Джільбер, — про можливість... ніде не висідати. Коли б вам справді пощастило встановити той кругообіг речовин, про який розповідав мені шановний Лео Цандер, і цим забезпечити собі харчування на безмежно довгий строк, то це був би найкращий вихід. У ракеті ви могли б створити і клімат Рів'єри і освітлення за вашим бажанням, навіть у кожній каюті різне, — на смак пасажирів. Ви могли б зробити спробу висісти на планету і вилетіти звідти, коли виявиться, що життя на ній неможливе. Одно слово, ви були б господарями становища і більше не залежали б від Землі і неба.

Ця пропозиція, очевидно, всім сподобалась. Цандер усміхнувся і попросив слова. Стормер суворо глянув на нього і урочисто сказав:

— Слово надається інженерові Цандеру.

— Вся ця дискусія, — почав інженер, — з моєї точки зору, здається запізнілою. Ви збираєтесь летіти в найближчому часі. Ви квапите мене з відльотом, квапите мене з закінченням ракети. Що було б, коли б я сконструював ракету для польоту на Венеру, а мені дали б завдання летіти на Марс або носитися в просторі без посадки? Переробити ракету не можна! Треба було б будувати нову.

— Але ж у вас закладено кілька типів ракет?

— Від закладення до побудови минає не один місяць. Готова чи майже готова є тільки одна. І якщо ви хочете летіти, саме на ній і доведеться зробити подорож.

Стормер побагровів.

— Інакше кажучи, — сказав він, — ви самі, без нас розв'язали питання про маршрут і відповідно до цього збудували ракету?

— А як же інакше я міг вчинити? Невже ви вважаєте, що я сподівався почути на цих зборах щось нове? Все це я вивчав якнайуважніше ще до першого проектування ракети. Простудіював усю найновішу астрономічну літературу і знаю всі останні досягнення астрономії. Нарешті, ваше завдання — орієнтуватись на Венеру.

— Якщо так, то я не розумію, навіщо треба було запрошувати нас, — досить різко сказав Кінбрук.

— Ну, хоча б для того, щоб переповісти майбутнім учасникам польоту деякі відомості з астрономії, — з усмішкою сказав Цандер. — І не тільки для цього. Я не можу взяти всю відповідальність на себе. Які б обережні ми не були, яких заходів пересторoги не вживали б, наша подорож усе-таки небезпечна.

Стормер сердито затарабанив пальцями по столу. Що за безтактна людина цей Цандер! Ще добре, що його не чують інші учасники акціонерного товариства. Він злякав би їх.

Побувши слово "небезпека", леді Хінтон і Еллен зробили мимовільний рух. Цандер помітив це і в. ту ж мить поспішив заспокоїти жінок.

— Адже.й поїздки в поїзді пов'язані з небезпекою, — зауважив він. — Не думаю, щоб сам політ у ракеті був небезпечним. Але в разі посадки на планету нас, звичайно, чекає багато несподіванок. І я дуже вдячний процесорові Кінбруку, який заздалегідь інформував вас про деякі незручності, що мають місце на тих планетах. З астрономічних питань вашому авторитету, звичайно, повірять більше, ніж мені.

— Але куди ж ви нас висадите, хай вам біс? Пробачте, міледі, за неласкаве слово, — сказав Стормер.

Всі з напруженою увагою чекали, що скаже Цандер.

— Нікуди. Я вважаю, що найвигідніше і найбезпечніше саме ніде не висаджуватись.

— С... с... стрибок у ніщо? — спитав Маршаль з гіркою іронією, якої не зрозуміли.

— І саме тому я й намагався збудувати такий міжпланетний корабель, на якому можна було б підтримувати кругообіг речовин. Ракета матиме оранжерею метрів п'ятсот завдовжки, яка дасть нам потрібні для харчування рослинні продукти і кисень для дихання.

— Харчуватися самими суницями? — спитала Амелі. — Я згодна.

— Для любителів поїсти ситніше ми візьмемо продуктів місяців на три, на п'ять. Якщо мені пощастить цілком здійснити винахід, який я зараз закінчую, то, можливо, тільки цих тримісячних земних запасів, не беручи до уваги оранжереї, вистачить нам хоча б на два-три десятки земних років.

— Ви вважаєте, що в ракеті для того, щоб наїстися, буде досить гомеопатичних доз?

— Я не збираюсь урізувати порціон на жоден грам.

— Отже, тоді збираєтесь повторити євангельське чудо, коли було нагодовано п'ять тисяч чоловік п'ятьма рибами і трьома хлібами?

— Так, якщо хочете, чудо.

— Але в чому ж воно полягає?

— В тому, щоб "розтягти" в ракеті час, мов резину. Тоді як на ракеті минатимуть дні, на Землі — місяці і, можливо, роки.

Круглі очі Стормера вийшли з орбіт: цього ще не вистачало, щоб Цандер з'їхав з глузду.

— Ви, здається... трошки...

— Збожеволів? — полегшив Цандер завдання Стормера.

— Я розумію містера Цандера, — сказав Джільбер, потираючи лоба. — Спосіб уповільнити плин часу справді існує. Це — прискорити рух. Але, містер Цандер, щоб створити таку різницю між плином часу на Землі і в ракеті, потрібна швидкість, близька до швидкості світла.

Цандер кивнув головою.

— Я не кажу, що розв'яжу це завдання, але, мені здається, я близький до його розв'язання, — промовив він.

— Променистa енергія? Радіохвилі? Внутрішньоатомна енергія? — закидали питаннями Цандера.

— Це поки що секрет, — відповів він. — І якщо мені пощастить оволодіти справді неймовірною швидкістю, тоді ми зможемо побувати навіть не на одній планеті і на власні очі впевнитися, чи можливе на них життя.

— Ще б пак! — вигукнув Кінбрук, глузливо посміхаючись. — Летячи зі швидкістю світла, ви за півтори секунди промчали б повз Місяць, а восьми з половиною хвилин вам вистачить, щоб досягти Сонця.

— Справді, — сказав Джільбер, — коли б ви летіли з швидкістю трохи меншою, ніж швидкість світла, то час у ракеті уповільнився б порівняно з земним. Поки на вашій ракеті мине близько року, на Землі може минути десять або навіть сто років.

Розмова пожвавилась. Крім астрономів і Цандера, ніхто не розумів, як може час линути то швидше, то повільніше; але сама думка дуже всіх зацікавила. Подумати тільки — адже так можна якоюсь мірою керувати і земним часом, примушуючи його линути то швидше, то повільніше.

— Коли я повернусь на Землю через місяць-другий, то застану свого Отто старезним дідом, а сама лишусь такою ж молодою. Правда, пане Цандер?

— І якщо земні справи складуться несприятливо, ми можемо закласти на якійсь планеті основи нового людства, — промовив Шнірер, що просидів цілий вечір мовчки. — Створити нову цивілізацію, без машин, без техніки.

"Сто років за два роки! — думав Стормер. — За цей час давно подохнуть усі мої заздрісники, вороги і судді, і сама справа про мене спопеліє в архівах суду. Чудово, хай йому чорт! А якщо все це загине, ми уповільнимо політ — прискоримо плин часу, щоб не дуже відстати од земних справ, і повернемось на Землю в найвигідніший для нас момент".

— Я вважав би за краще повернутись на Землю і побачити на ній тріумфуючих "могікан", — сказав він. — Але якби всупереч сподіванням нам довелося висісти на якійсь планеті, то треба було б дуже розумно братися до організації цього самого нового суспільства. Я пропоную такий проект. Ми візьмемо з собою в ракету, так би мовити, всю квінтесенцію конче потрібних практичних знань. У найстислішому, конспективному плані ми викладемо всі потрібні знання: математику, астрономію, медицину, біологію, ботаніку, географію.

— Боюсь, що земні ботаніка, зоологія і географія вам мало згодяться, — сказав Джільбер. — На інших планетах вам доведеться створювати іншу ботаніку і географію.

— Отже, я пропоную взяти з собою всю "сіль Землі" в компактному вигляді, — вів далі Стормер. — Можна було б замовити фахівцям скласти своєрідні конспекти, кожному з своєї галузі, І віддрукувати книги найдрібнішим шрифтом на тонісінькому, але міцному папері або взяти мікрокниги. Ботаніку, географію я навів для прикладу. Хоч, на мою думку, й земні ботаніка, географія, історія не будуть зайві. Хіба переселенцям на Венеру нецікаво буде знати про Землю? Але переходжу до найголовнішої частини мого проекту. Нове людство на новій землі, звичайно, мусить так само поділятися на класи, як і на нашій планеті. Але поділ цей повинен бути ще різкішим. Люди нашого кола мають посісти там панівне становище, А нащадки всяких слуг, механіків та іншого обслуговуючого персоналу, який ми візьмемо з собою, стануть нашими рабами. Ми створимо касту "мудрих", "освічених", а раби мають бути неписьменними, темними людьми. І ми пануватимемо над ними, бо без наших знань вони будуть безпорадні і безсилі. Тільки ми одні знатимемо, як споруджувати будинки, машини...

— Машини? Знову машини? І там машини? — заверещав Шнірер. — Ви хочете занапастити нове людство? Перенести цю заразу, цю чуму на нову землю? Машини — то прокляття сатани, яке призвело земне людство до справжньої катастрофи! Ні в якому разі, ні за які гроші я не погоджусь на це безумство! Класи можуть лишитись, вони навіть вкрай потрібні. Тільки рабство могло дати стародавнім філософам час для роздумів. Хай буде рабство. Але рабство, пом'якшене патріархальними відносинами. Життя, близьке до природи! Натуральне господарство! Ніяких міст! Ми, німці, в особі общини Берліна, яка неймовірно розрослась, самі створили знаряддя, що зруйнувало державу, коли це знаряддя — Берлін — попало в руки екстремістів, тобто антидержавно настроєних народних мас. Ніяких фабрик і заводів! Ніяких міст! Ферми, луки, пастушки, струмочки... Філософія споглядання і мораль...

— Християнська! — зауважив єпископ.

— Так, християнська, — погодився філософ. — Вона дуже зручна для нас. І, знаєте, я б залишив ці земні історії, географії на Землі. Ми створили б нову історію — про вищі істоти, що зійшли з неба на Землю. У нас був би авторитет божественності. Ми мудро і милостиво керуватимемо нашими рабами. Вони пастимуть наші отари, оброблятимуть виноградники і щонеділі разом з нами хвалитимуть нас і Всевишнього. Мирне життя на лоні природи. Ніяких робітничих питань, страйків, революцій! Золотий вік! Рай на землі!

— І ні-ніяких б-банків, комерційних справ? Ц-це... скучно! — сказав Маршаль.

— Без комерції життя не має смислу. Але ми з вами внесемо цю поправку, бароне, — промовив Стормер, звертаючись до Маршаля, — і, сподіваюсь, шановний професор Шнірер піде на компроміс. Адже приватну власність ви, мабуть, не заперечуєте, пане Шнірер? А якщо є приватна власність...

Між банкірами і філософом спалахнула суперечка. Ніхто не помітив, як Цандер підвівся і вийшов з галереї предків. Доля майбутнього соціального ладу "на новій землі" не мала відношення до ракетного польоту. До того ж усі ці дебати, на його думку, були позбавлені будь-якого практичного значення.

VII. ГАНС ВИВЧАЄ ЛУНА-ПАРК

Ганс вийшов з дому Вінклера і попрямував до велетенської підкови. її було видно звідусіль. Фінгер ішов обледенілою дорогою і думав:

"Підкова схожа на камертон. Так, вона не нижча за Ейфелеву башту, може, навіть вища. Вилка, що дряпає хмари..."

Густа хмара вкрила підкову до половини.

"Триста метрів... Підкова стоїть на горі, що сягає не менше п'яти-шести тисяч метрів у висоту над рівнем моря. Непогана вишка. Але для чого вона збудована? Вінклер не пояснив. Спробую догадатись сам... Мопассан колись скаржився, що Ейфелева башта давила на його мозок своєю пошлістю. В той час це була, звичайно, нікчемна споруда. її будували як окрасу всесвітньої паризької виставки. І все-таки, коли б Мопассан був Інженером, він пройнявся б повагою І пошаною до Ейфелевої башти. Для того часу вона була чудом будівельного мистецтва. На Ейфелевій башті — астрономічна і метеорологічна лабораторії, фізичний кабінет і потужна радіостанція. Мабуть, і підкова створена для таких наукових цілей..."

Хмари повільно пропливли на захід. Вершина підкови чітко вимальовувалася на чистому голубому небі. Задерши голову, Ганс пильно вдивлявся в підкову, але раптом спіткнувся і впав. Чийсь гортанний сміх, співуча говірка... Перед Гансом стояли індійці в дірявих ковдрах, накинутих на напівголі тіла. Ганс усміхнувся. Індійці посміхнулись у відповідь, блиснувши білими зубами. Вони показували руками на вершину підкови і на лід під ногами. Так, так. Ганс заґавився. Розуміючи свою провину, кивнув головою і підвівся. Індійці пройшли мимо і гукнули вслід кілька, мабуть, застережливих слів. Чотири негри пронесли на плечах величезну колоду.

— Механізація! — процідив Ганс.

Він одійшов убік і, притулившись до стіни рубленого будиночка, що пахнув свіжою сосною, знову втупився очима у вершину підкови. Кінці вилок були з'єднані тонким, мов нитка, майданчиком. Над ним висіли дроти антени.

"Ну, звичайно, це метеорологічна обсерваторія і радіостанція. Для польоту треба вивчити атмосферні умови Стормер-Сіті".

Раптом Ганс побачив чорну падучу цятку. Вона рухалась з самої вершини вздовж смуги, не відділяючись од неї.

"Ось воно що! Виявляється, підкова не тільки радіо— і метеостанція, але й лабораторія для випробування падучих тіл".

Чорна цятка долетіла донизу, попала на закруглення, промчала по ньому, з розгону злетіла на другу смугу підкови, знялася догори, полетіла вниз, знову на закруглення, перейшла на першу смугу, знову вгору і так гойдалася, наче маятник із згасаючими коливаннями. Коли, нарешті, цятка зупинилась посередині закруглення, Ганс побачив, що це вагонетка. Стало зовсім цікаво. Можливо, там, усередині, є люди. Добре погойдатися б на такій гойдалці. Це навіть потрібно. Адже політ на ракеті — також зліт і падіння. Зліт з Землі в небо, падіння з неба на планету. "Так, ми повинні вивчити вплив невагомості на організм..." Ганс уже майже біг до підкови. Але вона ще була далеко. Він бачив, як з кабіни вийшов чоловік і швидко попрямував до контори, де працював Коллінз.

Засапавшись, Ганс підбіг до масивної бетонної основи підкови. Вагонетка вже повзла вгору, мов кабіна ліфта. Ганс збіг по містку на бетонну платформу і оглянув закруглення підкови. Дві рейки. Радіус закруглення — п'ятнадцять метрів. "Якщо висота триста метрів, то підняття і падіння має тривати аж п'ятнадцять секунд. Непогано. Але хай йому біс! При висоті триста метрів, радіус закруглення п'ятнадцять, — це виходить перевантаження через відцентрову силу на закругленні в сорок разів. Розплющить, мабуть..."

Під майданчиком загриміло, загуло, і Ганс побачив, як одна смуга велетенської підкови від'їжджає од другої. Радіус закруглення збільшився до шістдесяти метрів. "Це інша річ. Тепер перевантаження буде всього в десять разів. Приблизно те саме, що ми відчуваємо, коли летимо на санях із стрімкої гірки".

Знову гуркіт і шум моторів споруди. Радіус зменшився до двадцяти метрів.

"Тільки б мені не запізнитись — скотитися цим рейсом..." Ганс швидко ввійшов у приміщення, над яким тягнулися троси ліфта. Показав метисові в оленячій куртці синій квиток. Метис кивнув головою і мовчки махнув рукою на кабіну ліфта. Ганс увійшов. Кабіна здригнулась, і підйом почався.

Ганс наче підіймався на повітряній кулі. Перед його очима знову постав увесь Стормер-Сіті. Незабаром з-за гірського пасма показався океан. На півночі, сході і півдні височіли Анди.

Ліфт зупинився. Ганс вийшов з кабіни на відкритий майданчик. Ух! Тут ще холодніше. І який злючий вітер! Зате орлиний кругозір. На широкому майданчику, який знизу здавався ниточкою, що з'єднує "ніжки" велетенського камертона, було встановлено флюгери, анемометри, барометри, термометри... Вітер жалить обличчя. Швидше в будку! Зустрічає товстун. Киває головою, наче давньому знайомому. Вінклер уже попередив по телефону. Звичайно, можна оглянути і спуститись униз.

Посеред кімнати стоїть вагонетка над люком, готова до падіння. Двері відчинені. Ганс заглядає всередину, входить. Двері за ним зачиняються.

Тут було тепліше. На стелі — електрична лампочка. Вікон нема. Підлога вкрита лінолеумом. Стіна біля дверей заставлена ящиками, в яких сиділи піддослідні маленькі тварини, птахи, комахи. Такі самі ящики стояли біля стіни ліворуч.

Коло стіни напроти дверей містились апарати — ваги, шафка. До четвертої стіни був прикріплений гамак. Поряд з гамаком стояли три пригвинчені до підлоги глибокі, зручні крісла з ремінцями, як на літаках,

в кутку — пружинні ваги особливої конструкції на залізному стрижні — циферблат з стрілкою, що показувала зміну ваги.

"Ваги пружинні, — відзначив Ганс. — Зрозуміло: шальки звичайних терезів не змінять свого положення, який би вантаж не лежав на них, бо обидва тіла однаковою мірою втрачають свою вагу. Тільки такий пружинний прилад може фіксувати втрату ваги під час падіння".

В глибокому кріслі, ледве вміщаючись у ньому, сидів гладкий чоловік з блискучою лисиною. Перед ним стояв високий, вгодований, голений лікар. Лисий товстун дихав важко і дивився на лікаря зляканими очима, як пацієнт, що чекає операції.

Фінгер привітався з лікарем і показав синій квиток.

— Ви дозволите мені взяти участь у досліді? — спитав Фінгер.

— Будь ласка, — відповів лікар і знову почав переконувати товстуна, що політ цілком безпечний і нешкідливий. — Ви ляжете в гамак, так вам буде зручніше. Я сяду біля вас у крісло і стежитиму за вашим пульсом, тиском крові і так далі. О ні, зовсім не для того, щоб попередити якусь небезпеку. Просто ми провадимо різні наукові спостереження, щоб потім зробити з них свої висновки. Ми узагальнюємо наукові спостереження і передаємо їх головному інженерові, який зважає на них, роблячи свої технічні розрахунки і конструкції: яке можливе прискорення під час зльоту, як найкраще запобігти поштовхам і таке інше.

— Отже, поштовхи можливі? Може, навіть дуже сильні? — злякано спитав товстун.

— Не більші, ніж у трамваї, — поспішив заспокоїти його лікар.

З допомогою Фінгера лікар поклав товстуна в гамак і міцно прив'язав його важке тіло ременями.

Ганс сів у крісло, пристебнув ремені, скоса поглядаючи на свого сусіду. Товстун важко дихав, нервував, щось бурмотів. Лікар також пристебнув себе ременями до крісла і взявся за важіль.

— Приготуйтесь! Летимо!

— Ні! Підождіть! Я не хочу!.. — кричав товстун.

Але було вже пізно. Ганс відчув, як у нього завмирає серце. Небувала легкість розливається по всьому тілу. Ганс підняв руку. Ні найменшого зусилля, наче він не піднімав, а опускав руку. Навіть ще легше, бо і для опускання все-таки треба напружувати м'язи. Наче у воді. Ні, мовби у невагомому ефірі, ніби і саме тіло стало ефіром. Секунда линула за секундою... Лікар перевіряв пульс товстуна. Ганс прислухався до биття свого серця. Трохи нібито уповільнено б'ється, а загалом — усе гаразд. Шкода, що нема вікна... Стрілка великого секундоміра наближалася до п'ятнадцяти.

— Зараз буде закруглення. Тримайтесь міцніше! — попередив лікар.

І раптом тіло почало наливатись наче свинцем від ніг до спини і голови. Воно обважніло так, що Ганс ледве дихав. Руки, ноги наче скуті, неможливо підвести голови... Товстун репетує... Але ось свинець виливається з тіла. Мить нормального стану. І знову секунди невагомості. Вагонетка спускається з другої смуги — і знову невидимий тягар давить на тіло і груди. Неприємне відчуття! Добре, що з кожним розмахом "маятника" це відчуття триває все менше і слабне. Ось і кінець. Стоп. Зупинились. Товстун хрипко лається. На його лобі виступив холодний піт. Двері кабіни відчиняються. Лікар поспішає відв'язати товстуна. Той такий осатанілий, що не може й слова вимовити, тільки

витріщає очі і робить такі страшні гримаси, наче хоче з'їсти лікаря живцем. Бомбою вилітає з дверей.

Біля кабіни стовпилися негри та індійці. Вони чекали недарма. Товстун потішив їх. Свіже повітря повернуло йому мову — і він кричав, лаявся, комічно розмахував руками. Кольорові глядачі реготали, мов діти в балагані, і цим ще більше сердили товстуна. "

Він проклинав і "Ноїв ковчег", і самого Ноя, і всіх, хто видумав цю чортову штуку. Нехай його засмажать живцем, але він не переступить порога "Ковчега".

— Гроші назад! — кричав він.

— Ви знаєте статут товариства: гроші ні в якому разі не повертаються. Ви можете тільки продати свої акції, якщо знайдете покупця, — сказав комерційний директор Коллінз, який невідомо звідки взявся.

— Не хочу я шукати покупців! Хай тоді пропадають. Пропали б і ви всі тут разом з "Ковчегом". Де мій літак?

І він попрямував до аеродрому. Коллінз не затримував його.

— Що з ним сталося? — запитав Коллінз лікаря.

— Нічого особливого, — відповів лікар. — Ці мільярдери, хай мені пробачать, стали нервові, як істеричні панночки. Ось його таблиця. Робота серця: перед дослідом — 74, після досліду — 72. Тиск в артеріях: перед дослідом — 130, після досліду — 160. Невелике падіння пульсу і деяке збільшення артеріального кров'яного тиску. Якби встановити за ним спостереження в кабінеті банку, то протягом дня під час біржової гарячки такі відхилення в роботі його серця можна було б відзначити не раз.

Коллінз над чимось розмірковував, не слухаючи лікаря, потім сказав:

— А знаєте, нам доведеться відмовитись од цих експериментів над нашими акціонерами і майбутніми учасниками польоту. Адже отакий індивідуум не тільки сам втече, але й іншим розплеще. Годі. Для Цандера у нас уже є досить матеріалу. Ви лікар і самі зможете визначити, оглянувши людину, чи придатна вона для подорожі.

— Боюсь, що сюди наїдуть такі трухляві пани, які більше придатні для крематорію, ніж для польотів на ракетах.

— Не кажіть дурниць! — суворо зауважив Коллінз. — Абсолютна безпека ракетних польотів для нас не тільки реклама, але й мета. Справа Цандера — зробити ракету зручною й безпечною, як дитяча колиска. І він зробить це. Інакше він не був би вартий тих грошей, які ми витрачаємо на всі ці досліди.

Рвучко повернувшись, Коллінз поплив у своїй довгополій досі до контори.

Того ж дня Ганс покатався на всіх каруселях, випробував на собі "атракціони" незвичайного луна-парку. Він вивчав ефекти головокружіння на Сен-Сірській каруселі, переживаючи відчуття зльоту, спуску, крену, повороту. Фінгер вирішив побити рекорд витривалості при збільшенні ваги і примушував себе крутитися з скаженою швидкістю. Багато хто пробував змагатися з ним, але він переміг усіх своїх кольорових і білих суперників. Правда, Ганс дуже хитався, сходячи з каруселі.

Особливо здивувала його кімната, схожа на обертовий циліндр. Вона крутилася навколо своєї осі і рухалась по колу. Тут вивчалось так зване "коріолісове прискорення". Коли Ганс підходив до стін кімнати, де відцентровий ефект був сильніший, все його тіло наче наливалось свинцем. Він ледве піднімав руки і повертав голову. Досить було

повернути голову набік, і здавалося, вся кімната падає вниз або летить угору, мов стіни каюти під час великого шторму. Це було дуже неприємне відчуття. Воно залежало від того, як пояснив йому потім лікар, що центр, який міститься в головному мозку людини, під час тривалого обертання кімнати дає відчуття рівноваги. Людина ніби забуває про обертання, і коли повертає голову, в неї виникає відчуття нового обертання.

Біля стін відцентрова сила, спрямована вбік, була в п'ять разів більша за силу вати, і Ганс мимохіть "ліз на стіну". Він відчував напади морської хвороби. З великими зусиллями йому вдалося поставити голову прямо і пройти від стіни до центра кімнати, де всі неприємні відчуття вмить зникли.

В цій кімнаті Ганс проробляв різноманітні досліди: пробував писати на столику, що стояв посеред кімнати, сідати, підводитись. Органи тіла не слухались. Його тіло стало наче чуже. Здавалося, він попав у інший світ з іншими законами руху і рівноваги. Але для Ганса це не було спортом, як для Блоттона. Ні, він уперто тренував себе. Фінгер знав, що в ракеті, під час справжнього польоту, йому разом з Вінклером і Цандером доведеться діяти, працювати в незвичайних умовах, тоді як усі пасажири лежатимуть крижем, не здатні ні до чого, і лише скаржитимуться та охатимуть. Юнак думав не тільки про "Ноїв ковчег", але й про майбутні польоти на "своїх" ракетах. І він стоїчно зносив усі випробування, яким сам себе піддавав.

Потім у цій кімнаті йому довелося провести не один день.

Ганс робив різні спостереження над відхиленням течії рідин, повітря, рухом комах, дрібних тварин.

Не меншу цікавість викликала в нього і обертова, скляна куля. Це було щось схоже на міжпланетне житло, влаштоване спеціально для дослідження поведінки людини і тварин під впливом відцентрової сили.

Сонце світило з безхмарного неба і сповнювало кулю теплом, що давало життя рослинам, посадженим на "екваторі кулі-кімнати. Обертання кімнати створювало на стінах кулі відцентрову силу, яка перевищувала земне тяжіння, і рослини тягнулися тут не вгору, як звичайно, а вбік від стінок до центра кулі. Ганс спостерігав їх ріст, розвиток.

Тут же сиділи у клітках кролики, кури, коти. Всі вони, очевидно, не помічали незвичайності свого бокового положення.

Стіни кулі для них були "низом", землею. Кролики стрибали в клітках, спокійно їли капустяне листя, моркву, кури клали яйця, виводили курчат. Вода, що стояла "прямовисною стіною" по відношенню до землі, не виливалася з чашок, зерно не розсипалось. Коли Ганс стояв у центрі кулі, то всі тварини і рослини перебували по відношенню до нього у вертикальному положенні, наче він дивився на мешканців цього маленького світу зверху, лежачи на стрімкій скелі. Але в міру того, як Ганс наближався до "екватора", його тіло теж поступово набувало прямовисного положення. І коли Фінгер опинявся біля кліток, йому здавалося, мовби стіл, що стояв на підлозі посеред кулі, прикріплено на стіні звичайної кімнати.

Оскільки все в кулі оберталось разом з нею, то Ганс не відчував запаморочення і навіть перестав помічати-обертання кімнати. Тільки незвичайне положення тіла, коли він рухався по стінах кулі, нагадувало йому про це.

В кулі була лише десята частина нормальної кількості кисню, але Ганс не відчував різкої нестачі повітря. Кисень виділяли рослини оранжереї, що займала шістнадцять квадратних метрів.

Рослини поглинали вуглекислоту, яку видихали людина і тварини.

Тут закладались основи "кругообігу речовин", що мав дати майбутнім небесним мандрівникам усе потрібне для життя, коли б їх

політ затягнувся або виявилося б, що на інших планетах бракує кисню і продуктів харчування.

Оглянув Фінгер і металеву кулю, що містила в собі "шматочок міжпланетного простору". В цю кулю, наче в кесон, вели подвійні двері з камерою, і входити в неї можна було тільки в особливих костюмах, подібних до водолазних. Цандер чимало попрацював над цими костюмами. Довелося створити особливу лабораторію для випробування різних матеріалів, які були б, з одного боку, майже цілком нетеплопровідні, а з другого, — досить міцні.

— А не можна замерзнути в таких костюмах, перебуваючи в світовому просторі? — спитав Ганс.

— Забарвлення одягу і вплив сонячних променів можуть дати від мінус двохсот до плюс ста і більше градусів за Цельсієм, — відповів лаборант. — Тому страх перед холодом міжпланетних просторів перебільшений.

— А це що за цистерни? — спитав Ганс.

— Випробування поверхні ракети на відбиття і поглинання променів, — відповів лаборант. — Зайдімо всередину цього циліндра. — Вони увійшли. — Зараз тут темно і досить холодно. Циліндр повернуто до сонця блискучою, полірованою поверхнею, яка відбиває сонячне проміння. Повернімо тепер циліндр чорною, матовою поверхнею.

Лаборант натиснув на важіль, циліндр почав обертатись по поздовжній осі так, що Гансові та його супутникові довелося "йти на одному місці", поки циліндр не зупинився. Не минуло й двох хвилин, як Ганс відчув, що стало помітно тепліше.

— Відчуваєте, як сонце пригріває? А на поверхні Землі атмосфера відбиває половину сонячних променів. Тепер дивіться.

Лаборант пошарив у темряві л знову повернув важіль. Угорі відчинилося вікно, крізь яке ввірвалося сонячне світло. Температура почала швидко підвищуватись.

— Сонячний промінь зібраний увігнутим дзеркалом і спрямований на задню стіну ракети. Повертаючи ракету то чорною, то блискучою поверхнею, ми зможемо змінювати температуру в ній від двадцяти дев'яти до сімдесяти семи градусів за Цельсієм. Застосовуючи дзеркала, можна плавити метали, але можна "напустити" і світового холоду. Маючи в своєму розпорядженні таку широку температурну шкалу, Цандер спроектував за ідеєю Ціолковського сонячний двигун. Два сполучених циліндри по черзі обертаються то на сонячну, то на тіньову сторони. На сонці рідина в циліндрі перетворюється в пару, яка тисне на поршень, в тіні — рідина і пара охолоджуються. Ви ще не оглянули лабораторії, де випробовуються моделі ракетних двигунів, розміщені в дубовій рамі, і шість лабораторій житлово-побутового обслуговування пасажирів ракети.

— Цілих шість!

— Так, — відповів лаборант. — Питання тут зовсім не у вигодах, а в потребі. Ми повинні все врахувати, все передбачити. В звичайних умовах ми багато чого не помічаємо, багато про що зовсім не думаємо, і саме про такі "дрібниці", без яких можна загинути "на небі" або які можуть завдати величезної шкоди, коли їх не усунути.

VIII. ГІДНИЙ УЧЕНЬ ЦІОЛКОВСЬКОГО

— Цандер приїхав! Ходімо до нього! — сказав Вінклер.

Ганс підвів голову від книги. Він був трохи схвильований. З Цандером Ганс працював не один місяць, але вперше інженер-винахідник запросив його до себе.

— Для чого?

— Очевидно, хоче ближче познайомитися з тобою. Можливо, доручить якусь роботу, — відповів Вінклер, і очі його весело всміхнулись.

— Ну, що ж, ходімо.

У Стормер-Сіті Цандер жив в окремому будиночку з мезоніном. У відповідь на дзвоник Вінклера почувся спочатку завзятий гавкіт вівчарки; двері відчинились, і старий слуга суворо пробубонів:

— Нема дома! — але, впізнавши Вінклера, всміхнувся, як давньому знайомому, і сказав: — Ага, це ви! Заходьте. Підождіть тільки, одведу собаку.

Фінгер намагався уявити, як живе Цандер. Гансові здавалося, що його кабінет закиданий кресленнями, моделями і всіма іншими аксесуарами винахідника. Але він помилився. Невеликий кабінет Цандера, де вчений прийняв відвідувачів, був умебльований більш ніж просто. Письмовий стіл, два крісла перед ним, біля стола невеличка обертова поличка з книгами — оце й усе. Єдиною прикрасою в кімнаті був великий портрет під склом у темній дубовій рамі, що висів на стіні позаду господаря. На портреті був зображений невідомий Гансові бородатий дід в окулярах. Шд портретом книжкова поличка з такого ж дуба, де стояли в ряд кілька десятків книг в оправі з золотим тисненням. Гострі очі Гаяса прочитали на спинках оправ "Ziollkowski". На столі — письмове приладдя, лампа, бювар — і нічого більше. Фінгер був трохи розчарований. Вінклер потім пояснив йому, що Цандер звичайно працює в мезоніні, де в нього є бібліотека і невелика лабораторія. Але в той храм він нікого не пускає. Навіть Вінклерові тільки раз пощастило заглянути в кімнату, та й то, коли господаря не було.

Цандер зустрів їх привітно, посадив у крісла і, поговоривши про те, про се, раптом несподівано спитав Ганса:

— Чи не скажете ви мені, що таке біполярне рівняння гіперболи?

Фінгер вивчав математику і так-сяк відповів. Цандер кивнув головою і задав нове питання, яке поставило Ганса в безвихідь. Потім посипались питання з хімії, астрономії, біології. Це був справжній екзамен. Ганс зніяковів — цього він чекав щонайменше і тому, як йому здавалося, не завжди відповідав правильно і розумно навіть на добре відомі питання. Невже він провалиться на цьому екзамені? Та Цандер був, очевидно, задоволений. Він кивнув головою на знак того, що іспит закінчено, і сказав:

— Ви знаєте більше, ніж я сподівався. Але знати вам треба набагато більше, коли хочете стати моїм помічником, як Вінклер.

Чи хоче він стати! Ганс ладен був працювати день І ніч, щоб здобути потрібні знання.

— Ви звикли працювати самостійно? — почулося нове запитання. — Вінклер допомагатиме вам, але він не зможе приділити цьому багато часу. — І, звертаючись до Вінклера, Цандер додав: — Думаю, нашому Гансові Фінгеру буде корисно пожити місяць-два у скляній кулі. Спостереження не заберуть у нього багато часу, і там він зможе підвищити свої математичні знання. Без математики в нашій справі не можна ступити й кроку.

Цандер поговорив ще кілька хвилин з Вінклером про справи і підвівся. Аудієнція була закінчена.

— Ну, що? Не чекав такої парні? — спитав Вінклер, коли вони вийшли з будинку. — Доведеться тобі посидіти в одиночному ув'язненні.

Місяць-другий в одиночному ув'язненні! Така перспектива зовсім не подобалася Гансові. йому хотілося скоріше ознайомитися з містом, з його дивними лабораторіями, незвичайними спорудами. Адже він ще не все подивився.

— Ще подивишся, — втішав його Вінклер. — Сьогодні ти проведеш день "на волі", завтра, так тому й бути, зранку обійдеш, оглянеш те, чого ще не бачив: лабораторію, де випробовують дію всяких вибухових речовин, другу лабораторію, в якій випробовуються способи охолодження робочої частини ракети — стінок, сопел і дюз. На завтра цього досить.

— А що ж я робитиму в своєму ув'язненні?

— О, твоє життя буде дуже своєрідне. Ти на собі випробуєш і перевіриш, чи може людина жити в умовах штучно створеного кругообігу речовин. Як тільки ти ввійдеш у кулю і тобі дадуть потрібні роз'яснення, герметичні двері зачиняться за тобою. Але там є телефон, І ми підтримуватимемо з тобою зв'язок. Ти візьмеш з собою потрібні книги, підручники, зошити.

— Але чим же я там харчуватимусь?

— Мабуть, тобі доведеться трохи посидіти на вегетаріанських харчах. Ти харчуватимешся тими рослинами і плодами, які ростуть в оранжереї кулі. До твоїх послуг буде електрична плита, чайник.

— А вода?

— Завтра ти на все дістанеш відповідь. Усі виділення твого організму перероблятимуться. Виділення кишечника підуть на добриво; виділення сечового міхура, пройшовши через ґрунт, рослини, гази, холодильники, фільтри, перетворяться в найчистішу воду. Воду дадуть і охолоджені гази дихання, які виділятимете ти, рослини і твої товариші по

ув'язненню — тварини. Ти доглядатимеш їх — годуватимеш, поїтимеш. Кисень дадуть рослини, вони ж поглинатимуть вуглекислоту, яку видихатимеш ти і тварини. Словом, якщо розрахунки правильні, ти матимеш у кулі все потрібне. Я буду навідуватись до тебе. Якщо ти погано себе почуватимеш, ми припинимо дослід. Заведи собі записну книжку або зошит, в яких нотуй найголовніші формули, відомості з теорії реактивних польотів, довідкові дані, розрахунки:

Це — порада Цандера. Такий зошит дуже допоможе тобі.

Ганс кивнув головою і спитав:

— До речі, скажи, чий портрет висить у кабінеті Цандера? Його батька?

Вінклер засміявся.

— Так, до певної міри батька. Це і є знаменитий вчений, самоук Ціолковський, патріарх зореплавання. Не "батько", а точніше "дідусь" численних його послідовників: Роберта Еснопельтрі, Роберта Годдарда, Германа Оберта, Вальтера Гоманна, Пірке, Дебуса і нашого Лео Цандера. Я вже розповідав тобі про цю чудову людину. Скромний провінційний вчитель, він зумів піднятися на "космічну" висоту теоретичної думки. Цей Колумб зоряних світів теоретично накреслив в основному весь майбутній шлях створення міжпланетних сполучень, проклав людям дорогу в небо. Ще в 1903 році він опублікував працю, в якій виклав усі теоретичні розрахунки космічних польотів; але російський царський уряд нічим йому не допоміг.

— То це його праці стоять на полиці під портретом?

— Так. Цандер не розстається з ними.

Цей день закінчився ефектним видовищем: з гірського майданчика, повернутого до океану, о дванадцятій годині ночі було пущено першу пробну ракету без людей, з автоматичними самозаписувальними приладами. Вона сягала два метри у висоту і була укріплена майже прямовисно, з невеликим нахилом до океану.

Під час досліду були присутні Цандер, Вінклер, Ганс, Блоттон і кілька інженерів, що працювали з Цандером. На око відхилення ракети од вертикалі майже не було помітне, і Блоттон сказав:

— А що коли вона впаде нам на голову?

Цандер, усміхаючись, відповів:

— Багато років тому, в сімнадцятому столітті, монах Мерсен і військовий Пті зробили такий дослід: вони поставили гармату вертикально, як їм здавалось, і вистрілили, спостерігаючи, чи повернеться ядро на землю. Монах і військовий кілька разів повторювали цей небезпечний дослід. Але оскільки в них не вистачало майстерності примусити ядро впасти їм прямо на голову, то дослідники зробили висновок, що воно повисло в повітрі, де й пробуде, без сумніву, дуже довго. Не тільки в той час, але й тепер рідко можна знайти гармату, бездоганно калібровану для такого досліду, і важко встановити її абсолютно вертикально. Ну, а тепер відійдіть, пускаю ракету.

Всі відійшли і замовкли, чекаючи. На темному небі мерехтіли зорі. Молодий місяць сяяв майже над головою, і здавалося, що ракета вирушає в місячну подорож. Пролунав вибух. Луна грому, відбита скелями, струснула повітря. Вогненна смуга прорізала простір. На мить гірський майданчик ніби зв'язався з небом золотистим мостом. Потім комета, створена людьми, підібрала свій хвіст, перетворилась в зірочку і погасла у висоті. Цандер дивився на циферблат хронометра і, відлічуючи секунди, пояснював:

— Верхня межа тропосфери... Вийшла за межі стратосфери... Зворотний політ.

На ранок ціла флотилія моторних суден вирушила на розшуки ракети, що впала в океан. Гано, хоч як йому цього хотілось, не міг взяти участі в розшуках. Оглянувши з Вінклером кілька лабораторій і не встигнувши ознайомитись з усіма "цехами" грандіозного "зорельотного заводу", Фінгер узяв відкладені для нього Вінклером книги, загальний зошит, автоматичне перо і попрямував у свою скляну тюрму, в якій мав просидіти не один день.

IX. НА ЗЕМЛІ НЕМА ПОРЯТУНКУ!

— Все це жахливо! — сказала леді Хінтон. Приклала кінчики пальців до скронь. — Еллен, дай мені одеколон!

— Чи не хочете потерти скроні ментоловим олівцем, леді? — спитав лікар Текер.

— Не допомагає! — роздратовано відповіла леді Хінтон. — Ця бовтанка уб'є мене. Чому пароплав стоїть на місці? Коли він рухається, хитає менше.

— Ми повинні заощаджувати пальне, леді! — сонно обізвався з свого крісла Стормер. — Мертва хвиля. За сто миль від нас пройшов циклон. Барон — той зовсім зліг. Слова не може сказати, тільки мугиче.

— Я не можу... мені погано!.. — промовила Еллен здавленим голосом. Обличчя її позеленіло. Вона пригасла хустинку до рота і, судорожно посмикуючи плечима, поспішно вийшла.

— Ах! — зітхнула леді Хінтон. — Важко бути вигнанцем у наші роки! Без дому, притулку і надій...

— А я вважаю за краще бути вигнанцем, ніж гниючим трупом. Так! — заперечив Стормер, обсмоктуючи гранат. — Коли б не моя передбачливість, ми, певне, уже були б здобиччю могильних хробаків.

— Жодна волосинка не впаде з голови без волі божої! — повчально зауважив єпископ Йов Уеллер.

— Чому ж ви, ваше преосвященство, не залишились у Лондоні, довіривши волі божій свою чуприну?

Леді Хінтон пересмикнуло від таких "блюзнірських" слів.

"Демони війни і революції зірвались з ланцюгів", — як сказав Шнірер, раніше, ніж було закінчено ракету і збудовано велетенський теплохід. Стормерові пощастило зафрахтувати океанський пароплав, що стояв у порту, посадити на нього акціонерів, учасників майбутнього міжпланетного польоту, і вийти в Тихий океан.

— Навколо вода. Беззахисні, беззбройні, ми стоїмо на очах у всіх... — нарікала леді Хінтон. ,

Стормерові, очевидно, набридло це бурчання.

— Ви починаєте галюцинувати, леді! — майже гримнув він на стару жінку. — Кого ви бачите? В кого ми на очах? Хто на нас дивиться? Океан безлюдний, як у перші дні творіння. Та й хто нас зараз шукатиме? Повірте, нікому до нас нема діла. Океан не Оксфорд-стріт, не Піккаділлі. В океані є свої шляхи і свої безлюдні місця. Ми перебуваємо в самому центрі трикутника, що утворюють, перетнувшись, великі океанські шляхи: з Йокогами у Вальпарайсо — Японія, Південна Америка; з Уеллінгтона — Нова Зеландія — в Панаму і з Панами — вздовж берегів Південної Америки — до Магелланової протоки. Понад тисячу кілометрів відділяють нас од західних берегів Південної Америки. Сюди не заходить жоден корабель, хіба циклоном занесе вітрильник. Але

вітрильники нам не страшні. Океанські пароплави всі обладнані радіостанціями. Вони самі сповіщають про себе. У нас є радіопеленгатор. Із спеціальної вишки на щоглі вахтові пильно стежать за горизонтом. Наше судно — одно з найшвидкохідніших. І ми не змогли б втекти хіба тільки од військових кораблів. І, нарешті, у нас є гідроплани. Весь цінний вантаж давно зберігається в Андах.

Леді Хінтон сердилась, що Стормер-Сіті назвали не її ім'ям. Щоб не дратувати стару леді, Стормер в її присутності називав Стормер-Сіті описово: місто в горах, місто, де будується ракета.

— В разі крайньої небезпеки ми завжди можемо полетіти туди.

— Але чому нам не зробити це зараз — не полетіти в цей ваш Стормер-Сіті? — спитала леді Хінтон.

— Тому, Що там ще не збудовано готель. У робітничому бараці ви не житимете. Та тут, повірте, і безпечніше. Тут ми можемо маневрувати. Коли б не ваші, — "примхи" хотів сказати Стормер, але стримався, — недуги, ми спустилися б у південні широти, там ми були б уже в цілковитій безпеці. Там ми були б "на очах" тільки у пінгвінів. А якщо нас застукають у Стормер-Сіті раніше, ніж ракета буде готова, ми загинули. Тікати звідти можна лише повітрям, але й тікати буде нікуди.

— Боже мій! Боже мій! Боже мій! — трагічно примовляла леді Хінтон, — Навіщо ти нас так караєш?

— Дим на горизонті! — крикнув вахтовий з вишки.

— Де? Де? — вигукнув зблідлий єпископ і, надто поспішно для свого сану, кинувся до борту, на ходу дістаючи з футляра призматичний бінокль...

— Другий димок... третій... ціла ескадра!.. — гукав вахтовий.

На кораблі зчинилась метушня. Різко лунали команди, ожили потужні машини, затремтів корпус судна. Корабель почав повертатися на лівий борт, усе прискорюючи хід.

По палубі пробіг Шнірер, розмахуючи томом Канта.

— Амелі! Що? Га? Вже?

Хитаючись, вийшла Еллен. Звідкись виповз барон. Щелепи його тремтіли, він— щось намагався сказати Стормерові: е-е-е... Той відмахнувся од нього, наче від мухи. Стормер теж був схвильований, але тримався краще за інших.

Корабель повернув на південь і йшов з максимальною швидкістю.

— Ну, тепер усе вирішать кінські сили, — зауважив Стормер.

— Можливо, нас зовсім і не переслідують, — висловив думку Текер. — Воює весь світ. Японський і американський флоти ганяються в океані один за одним.

Леді Хінтон уперше з вдячністю глянула на свого лікаря. Ці заспокійливі слова вплинули на неї краще, ніж ліки. Текер піймав милостивий погляд леді Хінтон і скористався з цього.

— Піду провідати дружину й дитину. Я незабаром повернусь, леді! — сказав він.

— За нами чи не за нами погоня, але нас побачили, і це погано, — не вгавав Стормер. — Невідома ескадра наступає нам на п'яти. Якщо до ночі не пощастить утекти, справа кепська.

Настала неприємна мовчанка. Чути було тільки, як форштевень ріже гладінь океану та розмірено гуркочуть дизелі.

Година минала за годиною. Сонце схилялось до обрію. Відстань між теплоходом і ескадрою весь час зменшувалась.

— Добре, що вони не стріляють! — сказав Стормер.

Усі були надто пригнічені, щоб підтримувати розмову.

Капітан сповістив по телефону, що, за його розрахунками, до настання темряви ескадра не встигне наздогнати корабель.

І, може, вперше за багато років леді Хінтон дуже захотілося, щоб час ішов швидше.

Перед заходом сонця вже неозброєним оком можна було бачити головне судно. На думку капітана, це був військовий крейсер. Але японський чи американський — важко сказати.

— Ще важче вгадати, хто веде ці крейсери, — зауважив Стормер. — Усе в світі міняється. Вчора країна була капіталістичною, сьогодні — вона вже республіка пролетарів...

Нарешті, благодатна ніч опустила свою чорну завісу. Коли б на цьому і скінчилася драматична п'єса, можна було б розійтися мирно по своїх каютах! Антракт, на жаль, тільки антракт, яким треба скористатися.

Втекти в темряві ночі, різко змінивши курс, — ось яке тепер було завдання. Капітан, поміркувавши, повернув на схід.

— Б-б-безглуздо, — сказав Маршаль, до якого разом з нічною прохолодою повернулася мова. — На сході ми потрапимо на морський шлях, що веде вздовж південних берегів Америки.

— Я вважаю, — заперечив Стормер, — що наш капітан дуже розумно зробив. Треба уявити себе на місці переслідувачів і подумати про те, який шлях, на їх думку, ми оберемо. Саме той, який вказуєте ви. І саме з тієї ж причини. І ескадра, мабуть, поверне на захід. Морський шлях, по якому йдуть комерційні кораблі, нам не страшний. Навіть краще, якщо ми зустрінемо ці торговельні судна. Вони відвернуть увагу переслідувачів, коли ескадра все-таки поверне, як і ми, на схід.

Барон і Стормер продовжували сперечатись.

Ескадра йшла, мабуть, з погашеними вогнями. Не можна було визначити, далеко вона чи близько.

Капітан, давши інструкцію і доручивши керівництво своєму помічникові, зібрав усіх пасажирів і оголосив їм:

— Становище дуже серйозне. Ескадра може розділитись, пославши свої кораблі в трьох напрямках: східному, західному і південному. І на ранок наш корабель можуть наздогнати. Врятувати нас міг би хіба тільки ризикований крок — поворот прямо на північ, якщо тільки ми не наскочимо на ескадру...

— Що ж нам робити? — вигукнув єпископ.

— Я вважаю, тільки одне: скориставшись нічною темрявою, рятуватись на гідропланах.

— А ви? — спитав Стормер.

— Капітан не покидає судна, поки воно здатне триматись на поверхні! — відповів той. — Я залишаюсь.

Стормер підозріливо глянув на капітана. Тепер нікому не можна вірити. Можливо, сам капітан сповістив по радіо координати теплохода?

Всі почали поспішно збиратись. Леді Хінтон так ослабла від хвилювання, що її довелося внести в кабіну літака на руках. Дитина Текера прокинулась і плакала. Пасажири нервували.

Хвилювання трохи вляглося тільки тоді, коли заревли мотори і машини злетіли в повітря. Всі полегшено зітхнули.

— З-з-здається, постріл? — злякано спитав барон.

— Сидіть! — пробурчав Стормер. — Це вискочив корок з пляшки шампанського, яку я встиг прихопити.

— Д-дайте хоч к-ковток. В-в-в горлі з-зовсім п-пе-ресохло!

— Тисячу золотих готівкою! — в'їдливо відповів Стормер.

І барон почув, як Стормер п'є прямо з пляшки.

— Нате! — змилостивився він, подаючи майже порожню пляшку. — Тисяча буде записана на ваш рахунок.

X. ПРО "ДОМОВИНИ" І ПРО ТЕ, ЩО З'ЯВИЛОСЯ НОВОГО

В СТОРМЕР-СІТІ, ПОКИ ГАНС СИДІВ У КУЛІ

До скляної стінки з боку вулиці підійшла дівчина в хутряному пальті і заглянула всередину. В центрі обертової кулі за невеликим столом сидів юнак, схилившись над книгою.

"Приїхали пасажири", — подумав Ганс, побачивши дівчину. Він поглядав на неї щоразу, тільки-но куля поверталась в її бік. Амелі, — це була вона, — дивувалася, як у нього не запаморочиться голова.

У Ганса спочатку справді паморочилась голова, причому так сильно, що він уже хотів просити Вінклера випустити його з обертової тюрми. Але Ганс був "зроблений з доброго матеріалу". "Ще не таке доведеться пережити в ракеті! Треба звикати до всього".

І він звик. Головне — не дивитись крізь стіни кулі на вулицю, щоб не помічати руху. Міцний організм юнака швидко пристосувався до незвичайних умов існування. Понад місяць прожив Ганс у кулі, харчуючись фруктами й овочами оранжереї. І рослини, і він сам, і тварини були в доброму стані. Правда, для молодого організму самої лише рослинної їжі було обмаль, і юнак добре-таки схуд за цей час. Але нездужання не відчував. Добре йшли і його заняття. Фінгер набагато просунув уперед свої математичні знання, ретельно вів запис усяких спостережень, зробив багато цікавих висновків. Вінклер і кілька разів Цандер відвідували його, підходили до кулі, заглядали в неї зовні і розмовляли по телефону. Але все ж Гансові страшенно набридло це добровільне ув'язнення. Він був молодий, йому хотілось рухатись, хотілось різноманітних вражень, живої практичної роботи.

І Вінклер учора порадував його, сповістивши, що сьогодні цьому ув'язненню настане кінець. Кругообіг речовин виправдав себе, все йшло так, як передбачали і обчислили Ціолковський та Цандер. Нелегкий дослід можна було закінчити. Вчора Вінклер сповістив Ганса про те, що в Стормер-Сіті вже їдуть пасажири — учасники польоту, який має відбутись. Будівництво ракети за цей місяць значно посунулось уперед, хоч до закінчення ще було далеко.

— Яку роботу ви тепер мені доручите? — спитав Ганс Вінклера.

Фінгеру дуже кортіло працювати "ближче до ракети", але Вінклер розчарував його.

— Працюватимеш на будівництві радіостанції. Це дуже відповідальна ділянка.

— Доведеться стати радистом, — не дуже весело відповів Ганс.

— Тебе чекає набагато цікавіша робота, ніж ти думаєш, — утішив його Вінклер.

Що б там не було, Ганс незабаром залишить цю кулю.

До дівчини підходить Вінклер і, про щось розмовляючи з нею, показує на Ганса. Вона сміється. Ось Вінклер прямує до важеля і повертає його. Куля обертається все повільніше. І, дивна річ, у Ганса починається сильне запаморочення. Коли куля зупинилась, Гансові здалося, що він швидко обертається. Приступ головокружіння був настільки сильний, що юнак мусив узятися за стіл, щоб не впасти.

— От до чого закрутився, бідолаха! — почув він над собою голос Вінклера.

Механік поклав руку на плече свого помічника.

Але Ганс уже отямився і спробував підвестись, хоч у ту ж мить похитнувся.

— Зараз минеться, — промовив він, дивлячись на Амелі і всміхаючись до неї.

— Ану, покажи нам, як ти тут жив, — сказав Вінклер і, повернувши важіль, примусив кулю знову обертатись.

Не тільки Ганс почував себе погано, коли припинився рух. Усі тварини впали з бічної стіни на "підлогу" і, лежачи на боку чи на спині, почали судорожно дриґати ногами. Птахи лопотіли крильми і відчайдушно кричали. Рослини одразу обвисли, опустили стебла і гілки, наче вмить зів'яли. Зупинка руху для жителів кулі була справжньою катастрофою.

Але як тільки Вінклер знову почав обертати кулю, все ожило і стало на місце. Горизонтально простяглися рослини, тварини залізли на бічну стіну І сиділи спокійно, як їхні друзі в звичайних крільчатниках і курниках. Запаморочення в Ганса минулося. Зате тільки що прибулі почували себе не дуже добре, особливо Амелі. Вона ледве переборювала запаморочення, але все-таки пішла до центра кулі. Правда, її так відхиляло вбік, що, якби не допоміг Вінклер, дівчина, мабуть, упала б. Вона йшла наче проти сильного вітру, перемагаючи невидиму перешкоду. І та сама невидима сила вже підганяла її, коли вона поверталася від центра до стіни кулі.

— Це дуже цікаво, — промовила Амелі, — — але я не витримала б гут і години.

Вінклер зупинив кулю і, коли всі вийшли, знову примусив її обертатись.

— Куля зробила свою справу, і її, по суті, можна було б зупинити. Але нехай обертається — показуватимемо її новим акціонерам. А тобі, Гансе, доведеться пройти через нове випробування, якщо, звичайно, ти погодишся. Правління товариства рішуче заборонило мені й Цандерові особисто брати участь у дослідах, що хоч в якійсь мірі небезпечні для життя. Правда, Цандер запевняв, що ніякої небезпеки нема, проте йому все одно заборонили піддавати самого себе випробуванням. А

добровільно ніхто інший не погоджується; охочих не знайшлося ні серед службовців, ні серед індійців та інших кольорових робітників. Навіть ті з них, яким доводиться літати на "чортовій підкові", дуже рідко погоджуються на ризиковані досліди.

— І ти пропонуєш цю небезпечну справу мені? — спитав Ганс.

— Найменш небезпечну. Річ у тому, що за час твого перебування в кулі виготовлено апарати, які оберігатимуть тіло від ударів, і нам треба випробувати їх!

— Отже, мені першому доведеться випробувати їх! — сказав Фінгер.

Разом з Вінклером вони пішли вулицями Стормер-Сіті. На майдані вони побачили дивну споруду. Вузькоколійка впиралась у перешкоду з піску. На рейках стояла вагонетка, на ній — щось схоже на металеву домовину з отвором у кришці. Біля вагонетки лежав костюм, подібний до водолазного. Вузькоколійка йшла під нахилом градусів десять і мала довжину метрів сто.

Перед самим тупиком вагонетка повинна була розвинути досить велику швидкість і вдаритись у піщаний насип.

Поряд височіла інша споруда — вузькоколійка, що полого підіймалась на міст. Міст цей на висоті десяти метрів від землі обривався.

— Розумію, — сказав Ганс. — Вагонетка, виїхавши на міст, повинна впасти вниз на пісок разом з "домовиною", в якій я лежатиму.

— Але ви справді розіб'єтесь, це самогубство! — вигукнула дівчина.

— Це не так уже страшно, як вам здається, — відповів Вінклер. — Зараз спробуємо.

Вінклер подзвонив Цандерові з найближчої телефонної будки. Незабаром до місця випробування прийшли Цандер, Блоттон, Маршаль, Стормер, єпископ і Текер. Останньому, як майбутньому лікареві міжпланетної експедиції, доводилося вивчати вплив на організм різних умов польоту.

— Жінок я не запрошував би на перший дослід, — сказав Цандер. — Хоч я і розраховую на цілковитий успіх, але можуть бути всякі випадковості. Дами ще перелякаються і відмовляться "лягати в домовину". А якщо не погодиться хоч одна людина, вся наша праця пропаде марно.

— Чому, якщо не погодиться хоч одна людина, то все пропало? — спитав Стормер.

— Розумієте, в чому справа? — пояснив Цандер. — На цих апаратах ми заощаджуємо багато пального. Коли вони виправдають мої надії, то ми зможемо розвинути набагато більшу початкову швидкість. Значне прискорення, коли не вжити певних захисних заходів, може викликати ряд хворобливих явищ і навіть призвести до смерті. Під час одного досліду, коли вага перевищила нормальну в десять разів, пілот зазнав такої травми, що йому довелося пролежати цілий місяць у лікарні. В нього був загальний кон'юнктивіт обох очей, нервовий розлад через струс мозку і капілярний крововилив у мозок; причина — відцентровий ефект при різкому зльоті. Ціолковський, а пізніше Ринін проводили досліди над комахами і тваринами. Комахи витримують без шкоди для себе збільшення ваги до трьохсот разів, курчата, на думку Ціолковського, можуть витримати збільшення ваги в сто разів, хоч під час досліду він збільшував її тільки до п'яти разів. Людина на коротку мить може витримати збільшення своєї ваги приблизно у двадцять разів. Таким чином, сама фізіологія ніби обмежує величину прискорення при польоті. Але якщо людина перебуватиме в середовищі однакової густини, то можна набагато збільшити прискорення без шкоди для здоров'я. І ось, здійснюючи ідеї того ж геніального Ціолковського, ми збудували ящик, який можна наглухо закрити. Він наповнений солоною

водою, питома вага якої однакова з середньою питомою вагою людського тіла. Людина лягає у водяне ложе. Кришку щільно закривають! Назовні виводять від рота трубу, через яку можна дихати. Кілька ящиків матимуть особливу конструкцію. І люди, що перебуватимуть у них, зможуть робити деякі рухи, потрібні для управління ракетою в перші хвилини зльоту. В цих особливих ящиках полечу я, Вінклер, Фінгер, а решта спокійно відлежуватимуться ось в таких ящиках. Це дасть можливість прискорити набирання швидкості ракети при зльоті і, отже, швидше покинути Землю. Але якщо хоч один пасажир відмовиться од гідроамортизатора, то, звичайно, ми не зможемо збільшити прискорення зверх того, яке витримує людина. Інакше цей пасажир умре від мозкового крововиливу.

— Скільки ж часу нам доведеться мучитись, поки ми досягнемо кінцевої швидкості? — спитала Амелі.

— Це залежить від нас, — відповів Цандер. — Якби ми одразу надали нашій ракеті швидкості одинадцять-дванадцять кілометрів за секунду, то не витримали б такого прискорення навіть у гідроамортизаторах. Підійматимемось ми порівняно повільно. П'ять-шість хвилин нас супроводжуватимуть земні буксирні ракети. А справжню космічну швидкість ми розвинемо пізніше, з плавною поступовістю.

— Ви готові, Гансе?

— Завжди готовий, — вихопилось у нього.

Але на цю "крамольну" фразу ніхто не звернув уваги. Всі були захоплені дослідом, який мав відбутись і здавався дуже небезпечним.

Навколо повітряного мосту вже зібрався натовп робітників. Ні свистки, ні окрики бригадирів не могли повернути людей до роботи.

Мало бути надто цікаве видовище.

З допомогою Вінклера і Цандера Ганс швидко надів водолазний костюм і ліг у ящик з водою. Власне, скафандр був не потрібний, зле, оскільки не всі пасажири погоджувалися лягати у "ванну" голими або в купальних костюмах, Цандер виготовив легкі "водолазні сорочки". Вчений особисто вивів дихальну трубку назовні і міцно приладнав кришку "домовини", що закривалася герметично на пазах.

— Пускай, — наказав він.

Мотор потягнув нескінченний канат, і вагонетка поповзла вгору. Ось вона вже на містку. Ось посувається до урвища. На мить "домовина", нахилившись, повисла на краю моста і раптом полетіла вниз. Амелі мимохіть скрикнула.

Ящик вдарився об пісок, але не розбився. Всі поспішили до нього. Стормер стежив за руками Цандера — чи не тремтять вони. Але Цандер цілком спокійно підняв кришку ящика. "Домовина" не розбилась, ї це головне. В ракеті під час польоту, при значному прискоренні, міцність ящика не буде піддаватись такому випробуванню.

Амелі з острахом і цікавістю зазирнула всередину, боячись побачити там спотворений труп. Але Ганс уже підводився з своєї залізної "домовини".

— Ну, як?..

— Удар відчув, але відчуття не сильніше за те, яке буває у сні, коли несподівано здригнешся, — відповів Ганс. — Загалом цілісінький.

Усі полегшено зітхнули.

— Тепер пустимо вагонетку з укосу на піщаний упор,

— Я хочу випробувати це! — категорично заявила Амелі.

Вона все ще не могла пробачити собі крику і хотіла реабілітувати себе.

— Ви збожеволіли! — вигукнув Стормер.

— Не більше за вас усіх, — відповіла вона. — Хіба ви маєте намір зберігати в цих ящиках як дорогоцінність лише чоловіків?

— Але ж це тільки досліди... Вони не закінчені.

— От ми їх зараз і закінчимо, — відповіла вона.

Цандер глянув на Амелі і ледве помітно всміхнувся.

— Я не заперечую проти цього, — сказав він.

Через кілька хвилин Амелі вже лежала в ящику на вагонетці, готова в дорогу.

— Пускай!

Вагонетка рушила з дедалі більшою швидкістю. Але через випадковість дівчина мало не загинула. Біля насипу стояв невеликий екскаватор, обліплений робітниками. Вагою своїх тіл вони несподівано повернули стрілу екскаватора. Ківш пройшов над самим ящиком ї, зачепивши кришку, майже геть зрізав дихальну трубу, що виступала над його поверхнею. Якщо труба провалиться всередину, Амелі буде залита водою і загине. Крик відчаю пролунав у натовпі. Багато хто розгубився. Ганс побіг услід вагонетці, перегнав її і кинув на рейки кілька камінців. Вагонетка зіскочила з рейок і перекинулась набік. Вінклер і Цандер поспішили на допомогу, швидко зняли кришку і витягли з ящика дівчину. Коли підняли скафандр, дівчина закрутила головою і виплюнула з рота воду.

— Я наковталася води! — сказала вона. — Що трапилось?

Коли їй пояснили, вона вдячно глянула на Ганса, який відійшов убік.

Усі пропонували Амелі відкласти дослід, тим більше, що її сукня добре-таки намокла. Але дівчина категорично відмовилась. Довелося знову пустити її під укіс.

На цей раз Амелі щасливо спустилась униз. Удар об упор був такий сильний, що ящик відкинуло вбік. Але Амелі лишилася ціла і неушкоджена.

Всі привітали її.

— У вас, сер, з'явився конкурент, — кинув Вінклер Блоттону.

— Нічого, сьогодні сер Генрі відіграється на стратосферному стрибку, — за Блоттона відповів Цандер.

Блоттон кивнув головою.

— Ну, а тепер я піду переодягнусь, — сказала Амелі. — І, знаєте, у вашій домовині страшенно холодно: я дуже змерзла.

— Це наша помилка, фрейлейн. Ми не догадались підігріти воду, а температура тут, на горах, близько нуля, — відповів Цандер.

У місті Ганс побачив багато нового. На сусідньому гірському плато височіли величезні щогли радіостанції. А там, де був підйомний майданчик, уже лежало чорне, величезне, схоже на веретено тіло. Люди-мурахи кишіли на ньому, закінчуючи електрозварювальні роботи, Гансові кортіло швидше подивитись на ракету.

— Ось наш перший "Ноїв ковчег", — сказав Цандер, показуючи на ракету. її вигляд був незвичайний." Справжня туша кита, викинутого на берег.

— "Ковчег" має сто метрів у довжину. Оболонка з вольфрамової сталі.

— Дивний збіг! — вигукнув єпископ.

— Про який збіг ви кажете? — спитав Цандер, трохи здивований. — Хіба вам уже доводилося бачити таку споруду?

— У Біблії сказано, — пояснив єпископ, — що ковчег Ноя мав у довжину триста ліктів. Адже це точно дорівнює ста метрам.

У цьому збігу єпископ вбачав "особливу" ознаку, яка віщувала успіх, про що й сказав майбутнім мандрівникам.

— Ага, ви ось про що, — засміявся Цандер. — Виходить, я плагіатор, який скористався кресленням Ноя. На своє виправдання можу сказати, що цим схожість і закінчується. Ширина Ноєвого ковчега була, якщо не помиляюсь...

— П'ятдесят ліктів і висота тридцять, — тоном "спеціаліста по ковчегах" сказав єпископ. — У ньому було нижнє, друге і третє житло.

— Трипалубний, отже, — з іронією зауважив Цандер.

Ганс якось ще для гуртка безвірників зробив підрахунок кубатури міфічного Ноєвого ковчега, причому виявилось, що він не міг би вмістити в собі й десятої частини всіх земних тварин, птахів, гадів і "різної їжі, яку споживають вони", на тринадцять місяців двадцять сім днів — час "плавання ковчега".

— Так, ковчег Ноя був більш місткий, — говорив Цандер. — Наш "Ковчег" має лише чотири метри в діаметрі. По суті — це комбінація з двадцяти звичайних ракет. Так звана "складена пасажирська ракета 2017 року" Ціолковського. Моя скромна роль під час проектування обмежилась деякими незначними доповненнями і конструкторськими змінами. Кожна звичайна ракета містить у собі запас пального, вибухову камеру з самодіючим інжектором та інше. Середнє, двадцять перше відділення не має реактивного приладу — то кают-компанія. Вона досягає двадцяти метрів у довжину і чотирьох у діаметрі.

— А це що за отвори оперізують по спіралі корпус ракети? — спитав Стормер.

— Виходи дюз. Під час зльоту вони перетворяться в огнедишні кратери. Пальне згоряє в камері і через ці отвори вилітає назовні.

— Я думала, що всі ракети повинні запалюватись з хвоста, — промовила Амелі. — Я на картинках бачила.

— Так, але я вже сказав, що це не одна, а цілих двадцять ракет, з'єднаних докупи. Дюзи оперізують ракету по спіралі для того, щоб надати їй під час польоту якнайбільшої стабільності. Всередині ракети вибухові труби також загнуті спіраллю. Одні вигини йдуть поперек довжини ракети, інші — вздовж. При такій конструкції наша ракета не смикатиметься, як погано керований човен.

— А яке приміщення відводите ви для кожного пасажира?

— Двадцять кубометрів. При атмосфері, що весь час очищається, цієї кількості, вважаю, цілком досить.

— А де ж оранжерея, про яку ви говорили? — спитав Стормер.

— Вона готова, але не зібрана, нам доведеться взяти окремі частини всередину ракети і зібрати її вже у міжпланетному просторі.

— Чому не на Землі?

— Тому що оранжерея створила б величезний додатковий опір в атмосфері. Адже ця штука в зібраному вигляді матиме п'ятсот метрів у довжину при діаметрі два метри; оранжерея буде зроблена з дуже легких матеріалів. Увесь обсяг ракети вісімсот кубічних метрів. Вона могла б вмістити вісімсот тонн води. Менше третини — двісті сорок кубометрів — буде зайнято пальним.

— Не мало? — спитав Стормер.

— Цілком досить, щоб п'ятдесят разів надати ракеті швидкість, достатню для віддалення її навіки од Сонячної системи.

— Отже, це і є ваша "машина часу", з допомогою якої ви примусите Землю за рік проробити всі її революції, війни і соціальні всесвітні потопи?

— О, ні! Для цього потрібне дещо потужніше за звичайні вибухові речовини.

Стормер любив цифри і спитав, скільки важить оболонка ракети.

— Сорок тонн. Запаси, інструменти, оранжерея — тридцять тонн, люди і весь інший багаж — десять тонн. Вага оболонки ракети з усім спорядженням утричі менша за вагу пального матеріалу. Заповнений киснем простір становить чотириста кубічних метрів. Інших питань нема?

— Поки що нема. Ага, головне: коли ж "Ковчег" буде готовий?

— Затримка не за нами. Зараз надзвичайно важко діставати матеріали.

— Так, на жаль! — зітхнув Стормер.

Це нагадало йому про гірке становище в світі. На заводах однієї країни страйкують робітники, в другій — транспортники. Там облога, війна, там революція... Дивись, чого доброго, і не виберешся. І тоді, замість неба, потрапиш прямісінько... у пекло.

— Ви вже поспішіть, містере Цандер, — додав він, майже просячи.

Після огляду ракети Ганс хотів іти далі, але Вінклер одвів його вбік і сказав:

— Справа в тому, що тебе чекає Луїджі Пуччі.

— А це хто такий?

— Оригінал, яких мало. Та ти сам побачиш. Наш головний радіоінженер. Цандер високо цінить його. В нього є чого повчитися. Скористайся нагодою. Тільки вже заздалегідь примирись з його манерою поводитись, йди на аеродром. Там чекає авієтка. Вона приставить тебе до радюстанції. Як тільки зійдеш на майданчик, іди прямо доріжкою, всипаною білою щебінкою, нікуди не звертаючи.

— Ти так мене напучуєш, наче я йду до злого чаклуна і по дорозі мене підстерігають казкові дракони.

— Воно майже так і є. Ці дракони, якими керує Пуччі, небезпечніші, ніж будь-які казкові семиголові змії. О десятій вечора ти повернешся. Авієтка прилетить по тебе.

— Єсть, — коротко відповів Ганс і пішов до аероплана.

XI. СТАРИЙ ПУЧЧІ ТА ЙОГО "ДРАКОНИ"

Похмурий пілот мовчки показав йому місце в кабіні. Маленька авієтка злетіла над Стормер-Сіті, мов сріблясta бабка. Ганс знову побачив місто з висоти — "чортову підкову", скляну кулю, в якій він просидів так довго, ракету, що похило лежала на підйомному майданчику. Літак зробив віраж, місто лишилося позаду. Внизу — безодня між скелями, праворуч — океан. На його поверхні виднілись димки військових кораблів. Назустріч Гансові летів гірський майданчик з височезними радіощоглами. Пілот виключив мотор і знизився спіраллю. Авієтка зупинилась на невеличкому посадочному майданчику. Ганс зійшов з гондоли, пілот мовчки кивнув йому на прощання головою і, як тільки Ганс відійшов на кілька кроків, злетів угору, обдавши його хвилею холодного повітря, змішаного з газами моторів.

"Справді, це схоже на пригоди. Мене, мов Тезея до Мінотавра, відіслали на це сумне плато! — думав Ганс. — Чому Вінклер попереджав мене, щоб я не звертав нікуди вбік? Навіщо на кам'янистому ґрунті, де, по суті, нема ніякої доріжки, висипана ця піщана "нитка Аріадни"? Чому посадочний майданчик так далеко від радіостанції? До неї добрих півгодини ходу. Дивно, та й самої станції не видно. Тільки щогли стирчать з землі. Навколо — ні деревця, ні будівлі. Навіть житлових будинків нема. Де ж тут живуть?.."

Ганс оглянувся навколо. Ліворуч, за невеликим виступом скель, він помітив дах, що ледве підносився над виступом. Пряма дорога до цієї будівлі вела повз щогли. Але висипана піском смуга робила велике півколо. Навіщо? Чому б не скоротити відстань? Ніяких явних перешкод і небезпек нема. Не заміновано ж, справді, тут майдан.

Міркуючи про все це, Ганс не помітив, як трохи відійшов од білої смуги, що позначала дорогу.

— Форзіхт! Коошон! Оберешно! — раптом почув він попередження одразу трьома мовами. З-за рогу показались розпатлана голова і підняті кулаки. — Ідіть прямо по білій рисці! — кричав чоловік каліченою англійською мовою.

Ганс знову звернув на білу риску і пішов швидше.

— Ой юначе! Не слухається інструкцій. Ох, погано! — чоловік уже вийшов з-за рогу. Це був дід з непокритою головою.

Гірський вітер тріпав його густі сиві кучері і бороду. На дідові був легкий плащ, поли якого розвівались на вітрі, мов крила.

— Ну, і що? Хочете смерті? — І він показав пальцем на радіощоглу. — Мільйон кіловат. Так! Навколо антена сильний електричний поле. Дерево — розряд, людина — розряд! Бах! Блискавка. Попіл. Га? Сюди, до мене. Ганс Фінгер? Молодий хлопчик. Не комуніст?

Ганса збентежило це несподіване запитання.

Пуччі погрозив пальцем.

Луїджі міцно взяв Ганса за руку, як маленьку дитину, і потягнув за собою.

— Зараз покажу, — не вгавав старий. — Радіостанція в землі. І обкладений шаром металу. Короткі хвилі, величезна потужність, проникнути всередину — розтоплять, спалять людей. О, яка сила! Шістсот тисяч лір за кіловат-годину. Добре? Га? Марконі такі не снилися. Незабаром буде дешево. Цандер дуже вигадник. Я теж вигадник. Старий Метьюс хвалився, я робив. Пуччі плюс Цандер — могутня сила. Електроенергія без проводу! Обережно! Зараз вимкну роботу станції. Тоді можна далі йти. Передача електрики по радіо. Аероплани — склади снарядів, армії — смерть! Проміння смерті! Ото! Ох, як шкода, що мене

не беруть у ракета! Проміння смерті з ракетаї На Червоний Армія! Фініта!

"Ось у них які плани!" — подумав Ганс.

— Комунізм умре! Хо-хо-хо! — кричав Пуччі, наче його проміння смерті вже вразило комунізм.

Безладна мова Пуччі була схожа на марення, і Ганс з великими труднощами розумів його. А справа зводилась ось до чого.

Пуччі запропонував акціонерам "Ноєвого ковчега" збудувати міжпланетний корабель, який рухався б, використовуючи магнетизм земної кулі, з допомогою електрики, що передається з Землі. Шість потужних радіостанцій мали посилати радіохвилі в небесний простір І заряджати електрокорабель позитивною або негативною електрикою залежно від того, чи треба його відштовхнути, чи притягти до Землі, Місяця або інших планет. Науково проект був добре обґрунтований. Але компанія не наважилась прийняти його. Акціонерів злякали величезні видатки. А головне — такий зореліт цілком залежав би від джерела енергії, що перебуває на Землі. А Земля якраз і була найненадійнішим місцем у Сонячній системі. Що коли комуністи захоплять радіостанції, які посилають електропромені? Корабель могли викинути за межі Сонячної системи і залишити напризволяще або притягнути до Землі і повернути на планету для показової розправи над пасажирами.

Тоді Пуччі запропонував інший проект — застосувати "в боротьбі з більшовиками "проміння смерті", посилаючи його, між іншим, із зорельота. Проект радіоінженера зводився до того, щоб спрямовувати паралельні ікс-промені і з допомогою їх іонізувати частки повітря, в якому створювався б ніби невидимий ланцюжок — електропровідник між апаратом і об'єктом нападу. Проект цей, як і сам автор, запеклий антибільшовик, надзвичайно зацікавили членів товариства. Проект узялася вивчати "Ліга боротьби з більшовиками". Проте Цандер дав

негативний висновок щодо посилання ікс-променів із зорельотів: у той час, коли був запропонований проект, на ракеті не було достатніх для цього запасів енергії . До того ж, якби зореліт використали у воєнних цілях, "Ковчегу" довелося б з "евакуаційного судна" перетворитися в бойове, спуститись досить низько до поверхні Землі, а отже, і піддати себе всім небезпекам діючої бойової одиниці.

— Не забувайте, що батьківщина зорельотів — Ради. Там народилась і була науково розроблена теорія реактивних двигунів. Навколо Ціолковського виросла ціла плеяда радянських спеціалістів — його учнів. Що коли Ради пошлють на "Ноїв ковчег", який здумав би взяти участь у бойових наступальних операціях, цілу флотилію зорельотів? Пасажирам "Ковчега" це так би не минулось!

Ні Пуччі, що розповів про це Гансові, ні сам Ганс не знали, що Цандер, роблячи такий висновок, був не зовсім об'єктивний. В ньому заговорив його традиційний пацифізм. Він, учений, звичайно, не хотів служити цілям винищення. Воєнізація зорельота звузила б ті суто наукові завдання, які ставив перед собою Цандер. Але його аргументи були обґрунтовані і здавались тим більш переконливими, що пасажири "Ковчега" зовсім не хотіли тепер піддавати себе воєнній небезпеці. Чи не для того вони надумали навіть залишити Землю, щоб втекти якнайдалі від усіх цих війн І пов'язаних з ними особистих небезпек?

Пуччі втішили тим, що його "промені" можуть бути застосовані іншими, спеціально збудованими військовими зорельотами, або, точніше, реактивними повітряними кораблями. А для "Ноєвого ковчега" знання і досвід Пуччі можуть бути використані в Іншій галузі: його запросили як головного інженера для організації над-дальнього радіозв'язку "Ковчега" з Землею.

В своїй галузі він був досить компетентний і міг бути справді дуже корисним.

Пасажири "Ковчега" повинні знати, що робиться на Землі, як ідуть світові події і чи можна буде взагалі повернутись на рідну планету. Пуччі з своєю радіостанцією мав узяти на себе, як образно висловився єпископ, роль голуба, що приносить у дзьобі оливкову гілочку — знак закінчення "потопу".

Пуччі взявся організувати не тільки двосторонній радіотелефонний зв'язок Земля-"Ковчег", але й встановити на "Ковчезі" супертелевізор, що дав би можливість пасажирам бачити все, що відбувається в будь-якому куточку Землі.

Передбачалось, що центральні телевізійні радіоустановки, які є в столицях і найбільших містах, шифром передаватимуть радіовідбитки на станцію Стормер-Сіті, а Пуччі транслюватиме їх "Ковчегу".

— Просто? Зовсім не просто! — відповів Пуччі на власне запитання. — Пусти радіопромінь в небо, а він зламався і упав назад на Землю, — пояснював учений своєю неможливою мовою. — Чому зламався? Ага! Не знаєш?

Ганс дещо знав, але Пуччі не давав йому й слова сказати.

— Ракета підіймається з Землі; їй треба пробити подвійний панцир тяжіння і атмосфери. Радіопромінню перешкоджає вилетіти з Землі теж подвійний панцир. Довга хвиля. Пролетіла. Сто кілометрів відлетіла — бац! Шар Хевісайда. Зламалась. Знову на Землю. Відбилась угору. Знову Хевісайд. Знову зламалась. Га? Що робити? Не можна говорити Землі з небом? Можна! Пуччі може. Пуччі може говорити з Сіріусом. Треба просвердлити панцир. Голочкою короткохвильового променя. Я говоритиму з "Ковчегом", а "Ковчег" — зі мною. Так, якщо Цандер дасть "Ковчегу" енергію. Він теж хороший. Пуччі плюс Цандер — великі справи!

Гансові доводилося перекладати ці безладні слова на загальнозрозумілу мову, щоб схопити зміст рубаних фраз.

Він знав, що дуже короткі хвилі — менше десяти сантиметрів — здатні "іонізувати" повітря, яке зустрічається на їхньому шляху, тобто розщеплювати його молекули на заряджені різноіменною електрикою іони і електрони, робити повітря провідником електрики. Ганс також знав і про відбивну здатність іонізованого повітря і шару Хевісайда. Частки тропосфери, яка сягає близько десяти кілометрів у висоту, вдень іонізуються сонячним промінням. Такий іонізований шар повітря частково поглинає, частково розсіює електрохвилі. На висоті п'ятдесяти-ста кілометрів лежить другий "панцир", що оповиває земну кулю, — так званий шар Хевісайда, який складається, очевидно, з іонізованого азоту або розрідженого водню. І промінь "ламається", як каже Пуччі, тобто зазнає цілковитого внутрішнього відбиття. Подальша доля променя така: відбитий увігнутою по відношенню до нього горішньою поверхнею — шаром Хевісайда, промінь на зворотному шляху до Землі натрапляє на опуклу поверхню іонізованих шарів тропосфери — нижнього, щільного шару повітря і відбивається од нього вгору; так обходить він ламаною лінією земну кулю в просторі між верхньою межею тропосфери і нижньою — шаром Хевісайда, поки не попадає у менш іонізований шар повітря і не досягне вже земної поверхні. Цим і пояснюються примхи різної чутності — так зване "явище Федінга". Проте дуже коротким хвилям величезної потужності, пущеним прямовисно вгору, очевидно, вдалось пробити обидва "панцири" і вилетіти в зоряний простір — принаймні такі промені не повертались на Землю.

Завданням Пуччі було "просвердлити" ці два панцири могутнім короткохвильовим променем з допомогою "прожекторних антен" і встановити надійний зв'язок між Землею і "Ковчегом".

І це вдалось Пуччі. Незважаючи на те, що в небі яскраво світило сонце і повітря, отже, було іонізоване, Пуччі при Гансові пустив радіопромінь, і він не повернувся.

— Поїхав! — сказав Пуччі і засміявся. — Земля-Нептун — чотири з половиною мільярди кілометрів. Промінь може бути там через чотири години. Га? Добре так літати? Пуччі плюс Цандер зроблять. Але ще багато, багато працювати! Прожекторний антена поганий, треба краще. Енергії треба колосаль багато. Дорогі депеші Земля-Венера. Працюватимеш — багато навчу. Тільки ти в мене дивись! — І Пуччі труснув Ганса з несподіваною силою.

Пуччі допомагали в роботі три молоді інженери. Вони були балакучі, веселі, кмітливі. Але Пуччі не дуже був задоволений ними.

— Нічого, що мало знаєш. Добре працюватимеш — мій помічник будеш. Я — тут, ти — на ракеті. "Алло, Гансе!" — "Алло, Пуччі". — "Яка у вас погода на небі?" Хе-хе-хе!

Ганс пропрацював у лабораторії Пуччі цілий день, а ввечері той самий мовчазний пілот привіз його в Стормер-Сіті.

— Ну що, Пуччі тебе ще не побив? — спитав Вінклер, зустрівши Ганса на аеродромі.

— Майже, — відповів Ганс. — Усе допитується, чи не комуніст я. І, правду кажучи, в мене самого була велика охота прибити його.

— Ні, ти вже спочатку повчись у нього. Так, це овоч отруйний, не те що Цандер!

— Ех, — Ганс зробив рукою короткий рух.

Вінклер зрозумів його.

— Не все одразу, Гансе, — сказав Вінклер. — Пуччі — настане час, працюватиме на нас або ж...

— Він працюватиме проти нас!

— Тоді він більше ні на кого не працюватиме. А поки що досить про це. Ходімо подивимось маленький пробний політ.

Коли Ганс і Вінклер досягли вершини Сумної скелі, уже зовсім стемніло. Південно-західний вітер нагнав хмар, які клубочились біля самого Ганса і ховали від очей океан.. На майданчику один тьмяний ліхтар освітлював щось подібне до фабричної труби в риштуваннях, наче на будові. В цій трубі містилася ракета.

В напівтемряві Ганс тільки по голосах розрізняв присутніх. Він пізнав голоси комерційного директора, Цандера і Вінклера. Блоттон стояв біля ліхтаря. Обличчя його зовні було спокійне.

— Чи не відкласти політ? — сказав Стормер. — У такій темряві буде важко знайти ракету. До того ж на океані, мабуть, шторм. Що за фантазія літати вночі?

Але Блоттон наполягав на тому, щоб летіти негайно. Цандер удень надто зайнятий, а дослід треба закінчити якнайшвидше.

У темряві забіліло чиєсь обличчя. Світло ліхтаря освітило Амелі, яка підійшла до Блоттона.

— Отже, ви поспішаєте встановити новий рекорд, сер?

— І довести, що чоловіки хоробріші за жінок, — зауважив сміючись Цандер. — Усе готове.

Генрі ліг у вузький ящик. Цандер щільно закрив кришку, з допомогою Вінклера і Ганса "вклав" Блоттона, мов шпульку в човник, з'єднав дихальну трубку з кисневим апаратом, спитав по телефону, чи

може Блоттон керувати важелями, що містяться в ящику, сказав "до скорої зустрічі" і наглухо закрив вхід у ракету.

— Відійдіть!

Ледве встигли всі відійти, як пролунав вибух. Яскравий сніп полум'я освітив туман, гірський майданчик: наче одразу зійшло сонце і почало швидко гаснути. В ту ж мить загули сирени цілої флотилії моторних швидкохідних суден. Крізь туман засвітились на них сильні прожектори. Судна швидко рушили в путь.

— З такими прожекторами та не знайти! — сказав Цандер.

— А він не впаде морякам на голову? — спитав Стормер.

— Сподіваюсь, що ні — все розраховано? Ракета погасла вгорі. Тільки скелі ще довго гули багатоголосою луною, наче були роздратовані, що порушено їх вічний спокій.

XII. ПЕРШИЙ "КОВЧЕГ" ЗАЛИШАЄ ЗЕМЛЮ

Усі випробування, досліди, підготовчі роботи закінчились. Блоттон зробив кілька польотів на "Пікколо", підіймаючись усе вище. Кількість акціонерів перевищувала сотню. Це чимала цифра, якщо взяти до уваги, що кожен акціонер приносив з собою мільйони. Нові ракети закладались уже на плоскогір'ях сусідніх гір. Гарячково будувалась ціла ескадра "ковчегів". У Стормер-Сіті було повно приїжджих мільйонерів, що хотіли врятуватися, їхніх родин, собачок, слуг. Готелі, магазини, кафе, ресторани, кінотеатри виникали мов у казці, вкривали весь майданчик, сповзали по схилах ущелин, ліпились на урвищах. Справи товариства процвітали.

Це діло було грибом, що виріс на плісняві загального загнивання. Верховоди товариства, одержимі звіриним страхом, виявляли величезне

нетерпіння, бажаючи швидше покинути Землю, щоб врятувати своє життя.

Кожна ранкова газета приносила вісті, від яких промислових королів і диктаторів біржі кидало в піт: Революції, що відбулися в трьох країнах, після недовгих, але кривавих війн остаточно зламали колишню могутність капіталу. В усьому світі не залишиться скоро місця для жалюгідної купки колишніх магнатів, що хапаються тепер за "ковчег". Ніякі сили: золото, армії вояків і вчених, змови, ніякі спроби "могікан" не могли зупинити колесо, історії. В країнах, поки що не охоплених революцією, життя теж було порушене, дезорганізоване. Настала смуга загальної анархії, Біржа не підкорялася своїм недавнім повелителям. Учорашніх. господарів світу охопив майже містичний жах, наче вони мали справу з невловимими злими духами, що пішли на них війною, з жахливими демонами, проти яких безсильні урядові декрети, весь могутній державний апарат. Це було схоже на епідемію чуми. Кожен день приносив нові жертви, робив нові спустошення. Мільйонні багатства розпадались, мов карткові будиночки од вітру. З банків уціліли тільки поодинокі, та й ті були напередодні краху, ведучи один з одним останню запеклу боротьбу за існування. "Всесвітнім потопом" розлилась по уцілілих капіталістичних країнах інфляція. Система зазнала струсу в самих підвалинах.

Жахи безробіття перевищували будь-яке уявлення. Натовпи безробітних, об'єднавшись у загони, зривали роботу військових підприємств, громили біржі праці.

"Громадський порядок" тріщав по всіх швах. "Ми швидко йдемо до загибелі", — писали розгублені буржуазні газети.

Не дивно, що "Ковчег" почав користуватися таким успіхом.

І всі вони: леді Хінтон, Маршаль, Стормер, смертельно боячись за своє життя, підганяли Цандера, вимагаючи, загрожуючи.

Нарешті, настав день, коли Цандер сповістив їх, що "Ноїв ковчег" готовий до відльоту...

Поки монтували і обладнували всередині зореліт, Цандер нікого з пасажирів не пускав у ракету. І тепер вони нетерпляче кинулися туди поглянути на своє нове житло, в якому їм доведеться провести, можливо, чимало днів.

Рано-вранці до стартового майданчика вирушили леді Хінтон, Еллен, Блоттон, єпископ, Текер, Маршаль, Стормер, Пінч і Шнірер разом з дочкою.

Цандер, Вінклер і Фінгер уже чекали їх. На самому початку підйому, на широких рейках, лежала веретеноподібна ракета. Одна половина її була чорна, друга — вкрита білим блискучим металом, який, мов дзеркало, відбивав ранішнє сонячне світло. Попереду "Ноєвого ковчега" на тих самих рейках лежали дві буксирні ракети, які мали полегшити підйом і потім, відчепившись, повернутись на Землю.

— Які грубі двері! — вигукнула Еллен. — Можна подумати, що входиш у сейф.

— Так воно і є. Жоден сейф не зрівняється з "Ковчегом" щодо вогнетривкості.

— Ш-ш-ш... шафа... для зберігання коштовностей! — іронічно зауважив Маршаль.

Леді Хінтон — "коштовність номер один", підтримувана під руку Блоттоном, спираючись на плече Еллен, перша піднялась на трап і ввійшла всередину. Вона опинилась у середньому найширшому відсіку ракети. Він мав двадцять метрів у довжину і чотири в діаметрі. В стіні проти дверей сяяли п'ять вікон, з яких на підлогу падали яскраві сонячні плями. Підлога, стіни, стеля були обтягнуті сірою тканиною. В кутках

над вікнами виднілись два круглих отвори, вкриті металевою сіткою. В один подавався під невеликим тиском кисень, через другий з допомогою вентилятора витягувалося зіпсоване повітря.

Поверхня всіх стін, не виключаючи підлоги і стелі, була обвішана невеликими ремінцями, розташованими на такій відстані один від одного, що, тримаючись за один, можна було дістати рукою другий. На підлозі стояло кілька ящиків, з яких робітники виймали меблі: столики і стільці звичайних розмірів, але не зовсім звичайного вигляду.

Меблі, зроблені з альфасплаву, показувалися надто легкими і неміцними, щоб ними можна було користуватися. Сидіння стільців було зроблено з найтонших пластинок, накладених з проміжками, як у садових меблях, а ніжки й спинки — з трубок діаметром не більше сантиметра.

Амелі зацікавилась ремінцями. Цандер почав пояснювати їх призначення. В цей час Стормер підняв один стілець, легкий, мов пір'їнка, і сказав:

— На таких стільцях можуть сидіти хіба що безплотні духи!

Цандер пробачився, що не встиг попередити пасажирів: меблі призначені не для земного вжитку.

— Не думаю, щоб на небі я перетворився в безплотний дух, — заперечив Стормер. — Що ж, ми стоятимемо всю дорогу і дивитимемось на ці іграшки?

— Не турбуйтесь, насидитеся ще і не зламаєте жодного стільця.

— Для подорожі розмір достатній, — мовила леді Хінтон, оглядаючи приміщення. — Ну, і кожен матиме по такій каюті?

Цандер розчарував її. Це найбільше приміщення в ракеті правитиме за кают-компанію. Відсік жилого приміщення має тридцять два кубічних метри, але половину його буде заставлено всякими вантажами, пальним тощо. Отже, "чистої" жилої площі лишається шістнадцять кубометрів. Каюти, розташовані ближче до салону, мають трохи більший розмір — близько двадцяти кубічних метрів, до кінців ракети — менший.

— Звичайно, треба зайняти найближчі до кают-компанії купе, — сказала леді Хінтон. — На жаль, тільки купе! Це не океанський пароплав, де каюти не поступаються розмірами і оздобленням перед номерами найкращих готелів. Будьте ласкаві, покажіть нам каюти!

Щоб потрапити в сусідню каюту, довелося повернутись до вихідних внутрішніх дверей і пройти дуже вузьким коридором між прямою стіною каюти і овальною — корпусу ракети.

— Та тут і не розійдешся! — бурчав Стормер, ледве протискуючи своє важке тіло.

Жила каюта була майже така, як і перше приміщення, тільки трохи менша і мала одне вікно.

— Буває гірше, — заспокоїв Стормер.

Усі почали вибирати собі каюти. Стормер і тут хотів узяти на себе роль розпорядника, але леді Хінтон дала йому рішучу відсіч. Досить того, що вона на Землі поступилась йому, і місто назвали його іменем.

Леді Хінтон рішуче взялася за розподіл кают.

Пінч ходив услід за нею із записною книжкою.

— Пишіть, — сказала леді Хінтон незаперечним тоном. — Правий бік від кают-компанії: перша каюта — моя, друга — Еллен, третя — лорда-

єпископа, четверта — Блоттона, потім ідуть три Текери, — три каюти тільки для них?! — Це забагато. Може, одну каюту я візьму у вас, докторе, ви не заперечуєте? — той не встиг і рота відкрити, як вона вже знову звернулася до Пінча: — Далі — Мері. Ну, от і всі мої. Тепер пишіть інших, та не переплутайте, дуже вже ви метушливі. Лівий бік: перша каюта — Стормер, далі — барон Маршаль, потім — Шнірер, його дочка, ну, і ви там далі. Ще хто? Кухар-китаєць?

— Хочу вас попередити, — сказав Цандер, — що першу попереду каюту займаю я, бо там міститься капітанська рубка; дві задні каюти в самому кінці пакети — Вінклер і Фінгер. Вони стежитимуть за роботою рулів. Таким чином, ці каюти я, як капітан, бронюю за екіпажем.

— На ці каюти ніхто й не претендує! — відповіла леді Хінтон. — Думаю, ні в кого з нас, пасажирів, нема найменшого бажання повзти кротячою норою майже п'ятдесят метрів, щоб добратися до кают-компанії.

— Звичайно! — сказав Цандер. — Містер Пінч, запишіть у протокол!

— Отже, в нас лишаються ще три вільних каюти для Гохфеллера з дружиною і Річардсона.

— Вони примушують чекати на себе, — зауважив Стормер.

— Тим, хто п-п-пізно приходить — кістки! — процитував Маршаль латинську приказку.

— Отже, сьогодні ввечері? — спитав Блоттон.

— Обов'язково, незалежно від того, приїдуть ті, що спізнилися, чи ні, — ми летимо.

Всі попрямували до виходу. — А-а-а може, ви п-п-поступитесь мені своєю к-ка-ютою, я к-компенсую вас? — підійшовши до Стормера, спитав Маршаль.

— І не подумаю, — відповів той, як завжди, грубо. — Леді Хінтон розподілила правильно. Ви тонший од мене, і вам легше пробиратися коридором.

— А-але все-таки в-в мене виразка ш-шлунка...

— А в мене ожиріння серця, склероз, подагра.

— А-але... я запропонував би сто тисяч.

— Побережіть їх для себе. Незабаром, здається, на Землі вони будуть варті того ж, ще й на небі.

Обличчя барона побуріло — ознака того, що він сердиться. Маршаль щось прошепотів товстими губами і відійшов од Стормера.

Тих, що виходили з ракети, біля трапа зустрів стурбований комерційний директор. Він подав тільки-но одержану радіограму.

— "О третій сорок ранку Річардсон покінчив самогубством. Гохфеллер передумав", — прочитав уголос Цандер.

Почулись співчуття.

— Річардсон і Гохфеллер вчинили безглуздо, — сказав Стормер.

— Якщо не можна більше боротися за збереження капіталу, то принаймні треба боротися за порятунок життя, — промовив Маршаль.

Це повідомлення справило на Маршаля і Стормера приголомшливе враження. їм тепер ще більше здавалось, що надходить їх власна смерть. Землю втрачено... Летіти, летіти, якнайшвидше!..

О сьомій годині тридцять хвилин вечора всі зібралися в ракеті.

У кожній каюті вже стояли приготовлені гідростабілізатори і лежали спеціальні костюми.

Леді Хінтон спробувала протестувати, але Цандер заговорив з нею таким несподівано наказовим тоном, що вона розгубилась і дозволила надіти на себе костюм і покласти в ящик з солоною водою. Ганс, Вінклер і Цандер власноручно "запакували" всіх пасажирів.

— Телефон з головною буксирною ракетою ввімкнуто? — спитав Цандер.

— Єсть! — відповів Вінклер.

— Пора зачинити вхідні двері! — Цандер підійшов до ще відчинених дверей.

Величезний натовп зібрався подивитись на відліт. Поліція Стормер-Сіті стримувала натовп на чималій відстані. Біля ракети залишились тільки комерційний директор, Пуччі та інженери, що мали продовжувати будівництво "ковчегів" після відльоту Цандера. Вони почали прощатись.

Раптом з натовпу почувся істеричний крик жінки:

— Пустіть мене до нього, пустіть!

Якась худорлява, струнка брюнетка в елегантному дорожньому костюмі, з чемоданчиком в руках сперечалася з начальником поліції.

— Але я дружина його. Я маю до нього важливе доручення! — почув Цандер серед тиші, що запанувала.

Зацікавлений пригодою, натовп стих.

Жінка прорвала поліцейський кордон і швидко побігла до ракети, вигукуючи:

— Мені треба особисто бачити його, сповістити дуже важливі новини.

Услід за жінкою бігла служниця — підліток з трьома величезними круглими коробками, в яких звичайно зберігають жіночі капелюшки.

— Швидше, швидше, Полін! — підганяла жінка покоївку. — Ви розумієте, я мало не спізнилась. Ой боже мій. Я не встигла відрекомендуватись! Я особистий секретар барона Маршаля де Терлонжа — Мадлен Делькро.

— Дозвольте, добродійко, — намагався з'ясувати становище Цандер, зовсім приголомшений цією атакою. — Але ж ми летимо через кілька хвилин! І взагалі...

— І взагалі — ніяких розмов. Я лечу, й край!

Цандер знизав плечима і здивовано глянув на Вінклера, який підійшов.

— Ну, що ви накажете робити?

Вінклер засміявся.

Цандер глянув з відчаєм на годинник-браслет, лишалося п'ять хвилин до відльоту.

— Це ж не жінка, а диявол! Ідіть швидше услід за нею. Каюта номер чотири. Вкладіть її в ящик негайно. Спробуйте пояснити, умовити, але на умовляння особливо не гайте часу.

Ганс і Вінклер пішли. З однієї коробки почулося жалібне нявчання.

— Цього ще бракувало!

Цандер кинувся зачиняти двері. Автоматичний затвор був так добре приладнаний, що це зайняло лише кілька секунд. Стільки ж часу пішло на те, щоб на вікна насунути металеві віконниці. Цандер засвітив електрику, побіг у свою каюту, з гарячковою швидкістю надів костюм, ліг у ящик, закрив його і схопився за телефонну трубку, вже з'єднану з скафандром.

— Алло, Полліт, у вас усе готово?

— Алло! — відповідав пілот головної ракети, інженер Полліт. — Готово!

— Летимо!

— Летимо!

Це були останні слова, якими вони обмінялись перед польотом.

Натовп, що відійшов од "Ковчега" і двох буксирних ракет, скрикнув, але цього крику ніхто не чув, бо його заглушив страшенний вибух, наче

одразу вистрілили десятки важких гармат. Вогняні смуги дивовижної сили вивергались з кількох дюз буксирних ракет.

Ракети здригнулись, зірвалися з місця, помчали вгору по рейках і раптом злетіли в повітря. Всі навколишні гори освітились яскравим світлом, наче вибухнув вулкан. Грім затихав вдалині, а гори ще довго гуркотіли луною. Кілька хвилин повітря здригалося від цих безперервних гучних вибухів.

Комета, створена руками людини, розтинаючи з жахливим свистом земну атмосферу, врізалась в безмежну безодню неба. Три вогняні смуги від трьох ракет злились в одну, смуга перетворилась в золотисту нитку, що тяглася в синяві нічного неба. Величезна смуга, що все зменшувалась, креслила на темній синяві неба золоту лінію польоту.

Комета перетворилась в іскристу цяточку, що все зменшувалась і, нарешті, зовсім згасла. Найдалекозоріші люди ще деякий час розрізняли в бінокль і труби рухому зорю, що швидко мерехтіла серед нерухомих, але незабаром загубили її з очей.

Перший "Ноїв ковчег" покинув Землю.."

Частина друга

У СВІТІ НЕВАГОМОГО

І. ПОЧАТОК ПОДОРОЖІ МАЛО НЕ СТАВ ЇЇ КІНЦЕМ

У момент вибуху Цандер пережив дуже дивне, незвичайне відчуття, наче по його тілу пройшла теплова хвиля, від якої воно стиснулось, ущільнилося, напружилось. Стіни запобіжного ящика надавили на налиту в нього воду. Вода стиснулася, передаючи вібрацію скафандру, повітрю і потім тілу Цандера.

Він спробував поворушити ногами, руками; рухи у воді були повільні, зв'язані щільним середовищем, але це вже було зовнішнім гальмуванням. Нерви й м'язи діяли нормально.

— Алло, Цандере, як ви себе почуваєте? — залунав у телефонній трубці голос інженера, що вів другу буксирну ракету.

— Чудово, — відповів Цандер. — Як справи?

— Головна буксирна ракета вже витратила пальне і відчалила. Полліт добре впорався з завданням, правда ж? Ви навіть не помітили. Зараз я підсилю роботу мотора своєї ракети. Ви відчуєте збільшення прискорення. Ну, як?

— Так, відчув, — відповів Цандер. — Перед тим, як ви залишите нас, скажіть за секунду, щоб я міг трохи змінити напрям ракети. Інакше наш "Ковчег" може наскочити на вас. Коли я увімкну дюзи, "Ковчег" зробить добрий стрибок.

— Єсть! — коротко відповів інженер. І через деякий час сповістив: — Відчалюємо. На все добре. Сподіваюсь, до скорої зустрічі. Якщо...

Але останніх слів Цандер не почув. Ракета, очевидно, вже відділилася од "Ковчега", розірвавши при цьому телефонний провід. Цандер повернув маховичок. Одразу запрацювали п'ять дюз "Ковчега". Знову вібрації. Ще поворот. П'ять нових дюз почали вивергати продукти горіння. "Уявляю, як погано почували б ми себе при такому скаженому прискоренні без наших гідро амортизаторів, — подумав Цандер і натиснув на важіль. — Що таке? Ракета не змінює напрямку польоту?"

— Алло, Гансе! Алло, Вінклере!..

Мовчанка. Невже з ними щось трапилось?

"Ковчег" може наздогнати буксирну ракету, і тоді вони зіткнуться...

Цандер поспішно повернув маховичок назад, ще й ще, поступово вимикаючи дюзи. П'ять, три, дві... Досить. Небезпека зіткнення минула. Ще кілька секунд, і буксири, знизившись, відкриють шлях для "Ковчега". Тоді можна буде знову прискорити політ. Але Вінклер, Ганс... Цандер швидко відкриває кришку ящика, виходить з нього, скидає каучуковий костюм і поспішає в другий кінець ракети.

Прискорення польоту ще значне. Тільки-но Цандер вийшов з води, він відчув, як тіло його враз дуже обважніло. Ніби на голову йому наділи важкий залізний шолом, до рук і ніг прив'язали по чавунному ядру.

Цандерові доводилося докладати великих зусиль, щоб рухати руками і ногами. Його оточувало повітряне середовище, більш розріджене, ніж на Землі, — адже в ракеті була лише одна десята нормального атмосферного тиску. А проте Цандерові здавалось, що він пересувається в середовищі з величезним опором, наче у в'язкому болоті, в яке він провалився з головою. Цандер не дійшов ще до кают-компанії, а вже весь спітнів і важко дихав. "Треба було б мені вимкнути ще одну дюзу", — подумав він.

Усередині ракети було нерухомо і тихо. Глухо гудів мотор інжекторів, які подавали пальне. Безповітряний простір не передає звуків, і вибухів газів не було чути. Ракета летіла з швидкістю, що перевищує швидкість поширення звуку. Мирно світили електричні лампочки. Здавалося, ракета стоїть ще на своєму стартовому майданчику, а не летить з космічною швидкістю у простір.

Двері в каюту леді Хінтон були напіввідчинені, і Цандер мимохідь заглянув, що там робиться. Купи поспіхом накладеного багажу, і посередині кімнати — довгий, великий ящик, в якому лежала леді. Але Цандерові було не до неї. Він поспішав до своїх товаришів.

Дорога здавалася безмежно довгою. Задихаючись, Цандер пройшов кают-компанію, добрався да каюти Стормера і, похитуючись, зупинився, щоб перевести дух. Невже у нього не вистачить сил дістатися до корми?.. Дурниці! Треба тільки міцніше взяти себе в руки. І він знову почав переставляти свої свинцеві ноги.

Каюта Маршаля... Шнірера... Що це?.. У Цандера запаморочилася голова. Він ухопився за стіну, але вага чавунного тіла давила його. Цандер упав. Він стиснув зуби, неймовірним зусиллям волі оволодів собою, щоб не втратити свідомість, і поповз, відчуваючи присмак крові в роті.

Так, повзти було легше, ніж іти! Але свідомість тьмарилася... Страшні думки роїлися в голові. Невже Ганс і Вінклер загинули?.. А якщо, зараз загине й він, то весь "Ковчег" перетвориться на летюче кладовище...

Невідновлюваний кисень вичерпається. Пасажири один за одним задихнуться в своїх "домовинах". Вісімнадцять трупів літатимуть у "Ковчезі". Потім скінчиться і пальне моторів. Ракета рухатиметься за інерцією. Але силу земного тяжіння ще не переборено. Що станеться з ракетою? Чи, може, вона попала в сферу притягання Місяця? Ні, рано. Найімовірніше, ракета літатиме навколо Землі, як її новий супутник... Мертвий супутник з мертвими тілами. "Тьху, хай тобі бісі Лео Цандере, ти повинен доповзти! В кормовій частині ракети, як і в капітанській рубці, є апарати керування. Там можна змінити роботу дюз. Повзти, повзти!.."

Ось, нарешті, і каюта номер два — Гансова. Двері, на щастя, відчинені. Каюта порожня. Ящик одкритий... На підлозі валяється скафандр. Що з ними?..

Цандер збирає останні зусилля. Він уже не повзе, а посувається вперед судорожними рухами викинутої з води риби. Остання каюта... Цандер вповзає в неї.

Посеред каюти стоїть відкритий ящик. У ньому напівлежить Вінклер. Ганс у водолазному костюмі з непокритою головою лежить, поклавши руки на плечі Вінклера, мов Ромео над труною Джульєтти.

Першою думкою Цандера було: повзти до них і спробувати очутити їх. Але, згадавши пре причину їхнього хворобливого стану, Цандер, збираючи останні сили, поповз до останньої, кормової, каюти. Він знову відчув присмак крові в роті. Регулятор був лише за кілька кроків од нього. Ще одне нелюдське зусилля... Засипаний землею почуває себе, мабуть, не гірше... Рука повільно тягнеться до маховичка...

Лампочка світить над головою. Де він? Що сталося?.. Цандер ледве пригадує... Капітан піднімає руку вгору. Намагається підвестись і тільки від однієї цієї спроби злітає вгору, відштовхнувшись рукою од підлоги. Отже, йому все-таки вдалося вимкнути мотори. Свідомість цілком повертається до нього. Думка працює надзвичайно швидко і чітко. Скоріше на допомогу Ганеові і Вінклерові.

Цандер поспішає вибратися з каюти, але це не так легко. Нема більше роботи моторів, ракета летить за інерцією, а це те саме, що падати з висоти. Тіла втрачають свою вагу. Цандер, відштовхуючись од стін, метається по каюті, мов більярдна куля від лузи до лузи. Нарешті, йому пощастило ухопитися за ремінець біля стіни. Перебираючи ремінці, він швидко виходить з каюти, чіпляється за стіни коридора, "залазить", мов на дах, в каюту Ганса.

Фінгер уже самостійно сидить на підлозі і дивиться на Цандера, як людина, що тільки-но прокинулась. Вінклер лежить ще непритомний. Його невидющі очі напіврозплющені, тонка цівочка крові застигла біля рота. Ганс схоплюється на ноги, в ту ж мить летить до стелі, ударяється

головою, летить униз, знову вгору і так стрибає, наче іграшковий чортик в скляній банці, поки Цандер, який пробрався до нього, не хапає його за ногу.

— Що скоїлося? — спитав Цандер. — Як ти себе почуваєш?

— У мене все гаразд, недарма тренувався, а ось з Вінклером, здається, погано. Треба збігати, точніше "злазити" в нашу аптечку,

— Але що у вас скоїлося?

— Зараз розповім, — Ганс, чіпляючись за ремінці, відповзає з швидкістю мавпи і через хвилину повертається з нашатирним спиртом, одеколоном, камфорою, шприцом.

У Цандера ще тріщало в голові і різало в очах, наче вони були запорошені гострими піщинками. Але він узявся приводити до пам'яті Вінклера. Ганс, допомагаючи йому, розповідав:

— Все натворила ця мадам вертихвістка. Треба було якнайшвидше покласти її в амортизатор. А вона, замість того, щоб вислухати нас, — в істерику. Так-сяк впорались. Поклали, закрили. А вона ще в дихальну трубу кричить: "Варвари! Нелюди! За що ви загнали мене в домовину! Прокляті!" Поки з нею воловодились, самі не встигли лягти в амортизатори. Почали одягатись. Кинуло нас ось до цієї стіни. Чую, наче Вінклер стогне. Це коли я сам трохи отямився. Голова тріщить, руки, ноги не слухаються, — повзу. Доповз до Вінклера, хотів надіти на нього скафандр і покласти в стабілізатор, і сам біля нього впав.

Цандер похитав головою.

— Треба б витягти лікаря з ящика, — сказав Ганс.

— Іди, Гансе! — всміхнувся капітан. Він усе більше починав любити і цінувати цього юнака.

Минуло на земному годиннику кілька хвилин, які Цандерові здалися дуже довгими. Незважаючи на всі заходи, Вінклер не подавав ознак життя. Нарешті, з-за бічної стіни дверей показалися лікар і Ганс. Лікар тепер був, як завжди, в чорному, наглухо застебнутому сюртуці і кидав зосереджені погляди з-під навислих брів. Ганс попередив його про спосіб пересування, і лікар швидко підповз до Вінклера, обережно став на коліна, уникаючи різких рухів, які. могли відкинути його далеко від пацієнта. Він повільно вийняв з внутрішньо? бокової кишені стетоскоп — неодмінний супутник його професії, потім так само обережно переклав його в ліву руку, а правою почав намацувати пульс Вінклера.

— Так, пульсу нема... — сказав Текер. — А якби і був пульс, мені, правду кажучи, важко було б встановити, нормальний він чи ні. Те, що нормально на Землі, може бути ненормальне тут. І взагалі в ракеті мені доведеться переучуватись, створювати, так би мовити, небесну медицину. Для того, щоб я міг діяти із звичною впевненістю, мені потрібні і звичні умови або принаймні не дуже відмінні од земних. Чи не могли б ви створити хоча б тимчасово такі умови? Думаю, це було б корисно і для нашого хворого.

Цандер зрозумів його.

— Добре, — сказав він, — я зараз примушу працювати бокову дюзу. Вона надасть ракеті обертового руху навколо малої осі. Тут, в кінці ракети, з'явиться особливо відчутна відцентрова сила, і всі тіла знову стануть вагомими.

Цандер вийшов. Текер, сидячи на підлозі, усе ще тримав руку Вінклера. Хоч який обережний був лікар, але він ще не мав потрібних навичок і, мимохіть змінивши позу, відштовхнувся од підлоги рукою. В ту ж мить Текер "піднісся" до стелі разом з своїм непритомним

пацієнтом, витягнутим з води. Частина води, що облягала водолазний костюм, під час зльоту одірвалась, але не потекла вниз, а зібралась у кульки різних розмірів і полетіла до стелі.

Раптом невидима сила опустила лікаря і Вінклера на підлогу. Вони знову набули ваги, хоч і меншої, ніж на Землі.

Очевидно, ця зміна швидкості польоту і пов'язана з ним зміна кров'яного тиску справили на пацієнта благотворний вплив. Вінклер захрипів, а лікар урочисто сповістив:.

— Пульс є!

Ганс і Цандер полегшено зітхнули.

— Гансе, пора звільняти наших в'язнів. Вони, мабуть, уже давно проклинають нас. Піди до них, а я побуду тут з доктором, поки Вінклер опритомніє...

Ганс звик точно і швидко виконувати доручення, але ніколи ще його обличчя не було таким засмученим. Цандер зрозумів його почуття.

— Добре, лишайся тут, я сам упораюсь.

"Ось вона — теорія і життя, — думав Цандер. — Розрахунки летять шкереберть з самого початку. Дорогоцінні хвилини минають, а ми замість того, щоб рухатись прискорено, летимо за інерцією. Відкласти "пробудження мертвих", щоб ще раз пришпорити ракету? Але для цього довелося б покласти в амортизатор Вінклера, а він потребує догляду. Ну, що ж, дамо пасажирам перепочинок".

А вони вже давно чекали, щоб їх "воскресили". Стормер спочатку лаяв "команду" за повільність, потім він уявив, що перебуває в руках більшовиків, які зло посміялися з них. Ганс, Вінклер та й сам Цандер —

хто вони такі? По суті кажучи, він не знав їх. А що як вони комуністи або продалися більшовикам? На цю думку він обливався лотом у своїй "домовині".

Леді Хінтон теж була певна, що її обдурили.

"Невже вони і годуватимуть мене з цієї кишки?"

Єпископ спочатку читав псалми царя Давида, але потім затих.

Маршаль де Терлонж втішався спокоєм, якого він давно не мав. Він тихо сміявся від радісного збудження. Подумати тільки — позбутися усіх справ, телефонів, хвилюючих телеграм, безперервних турбот. Бути господарем свого часу — хіба це не блаженство?

Маленький Текер мирно спав.

Пінч перевертався у своєму ящику.

Шнірер філософствував і не помічав, де він і що з ним. Школи йому ще так добре не думалося. Абсолютна тиша.

Амелі в думці розмовляла з женихом, згадуючи, однак, Цандера й Ганса і порівнюючи їх.

Кухар Маршаля, китаєць Жак, як завжди, мовчав.

Його першого і звільнив Цандер. Коли Жак виліз із ящика, у нього був такий вигляд, наче він устав з свого ліжка.

— А де кухня? Треба баронові обід готувати! — сказав Жак.

— Почекайте трохи, покажу, — відповів з усмішкою Цандер.

Пінч, тільки-но вийшов, схопився за свою записну книжку І засипав Цандера питаннями, невідступно йдучи за ним, як справжній репортер.

Несподівана пасажирка, коли Цандер підійшов до її ящика, усе ще кликала в дихальну трубу на допомогу. Спекавшись ув'язнення, вона спочатку розплакалась, потім, наче в мелодрамі, вигукнула:

— Ви мій рятівник! А де барон? Ведіть мене до нього.

Поки Цандер витягав з ящика банкіра, Мадлен тихенько стояла в кутку, причаївшись, мов кішка.

Не встиг Цандер зняти скафандр з голови Маршаля, як Мадлен вийшла з своєї схованки. Барон, побачивши її, завмер. Його випуклі очі зробилися зовсім як у рака. Маршаль кілька секунд тупо дивився на Делькро, потім раптом утягнув голову в плечі. Коли б він міг, то стиснувся б-у грудочку і сховався б у водолазний костюм. Але барон не був на це здатний. Його голова з побурілим обличчям залишилась назовні.

— Е-е-е, а-а-а... — більш він нічого не зміг вимовити.

— Ви невдоволені? — спитала Мадлен. — А я так поспішала! Думала: як обійдеться барон без особистого секретаря? Ну, скидайте швидше цей балахон, — сміючись смикала вона барона. — Вода солона — я покуштувала. Ви не просолились?

— А-але, я-я-як же ви дізнались?..

— Я давно знала про ваш політ. Читала ваші листи, підслуховувала! — відповіла вона просто.

II. ОСТАТОЧНО "ВОСКРЕСАЮТЬ МЕРТВІ",

І ВІДБУВАЮТЬСЯ ДЕЯКІ "НЕБЕСНІ ЧУДЕСА"

Поступово всіх "мертвих" було оживлено.

Товста леді Хінтон, скидаючи водолазний костюм, несподівано випурхнула з нього, штовхнувши його вниз; сам він "чомусь" не хотів падати до її ніг, і вона опинилась під стелею... Шокінг... леді Хінтон безпорадно борсалася в повітрі.

Вона була недалеко від середини ракети, де відцентрова сила майже не діяла. Леді перегнулась униз, щоб притиснути краї сукні до ніг і на свій подив не відчула приливу крові до голови, як це бувало з нею завжди. Вона покликала на допомогу Еллен. Цандер підштовхнув племінницю до тітки, але Еллен була не менш безпорадна. Вона пролетіла через усю каюту, вдарилася головою в протилежну стіну, відлетіла назад і замахала руками, намагаючись схопити тітку за сукню, але нічого не могла зробити. Якийсь сантиметр лишався до ноги леді Хінтон, і цю відстань Еллен не могла подолати.

— Що сталося? Це ж неможливо! — обурювалась леді Хінтон. — Еллен, іди ж сюди або лети!

— Я не можу, тітонько! — відповідала дівчина, завислій посеред каюти.

Цандер вповз у каюту; не звертаючи уваги на леді Хінтон, узяв її за руку і показав, як користуватися ремінцями. Леді Хінтон, а вслід за нею і Еллен спустилися "вниз".

"Який скандал, — подумала леді Хінтон. — Коли б знала, нізащо не полетіла б у цій ракеті!"

Нарешті, Хінтон опорядилася і обережно сіла в своє крісло. Вона сиділа в похмурій задумі. З сусідньої кают-компанії долинали голоси.

Серед них чувся незнайомий жіночий голос, високий, вібруючий, різкий. Хто б це міг бути? Гості? Але звідки і як вони могли тут узятися?..

Леді Хінтон міцно трималася за підлокітники крісла. Бона думала просидіти в кріслі всю подорож. Це був острівець "твердої землі" серед безмежного ніщо...

Леді відкинулась на спинку крісла і в той же час, за звичкою, уперлася ногою в стільчик. Крісло рвонулося назад і — о, жах! — закрутилося в повітрі.

В двері постукали, і леді почула голос Блоттона:

— Можна вповзти?

Пустити чи не пустити його? Це ж жахливої Але крутитися так ще жахливіше.

— Увійдіть! — сказала вона, маючи намір сказати "ні".

— Я ще не бачив вас, тітонько. Як ви себе почув...

Блоттон не закінчив і, незважаючи на всю витримку, прищеплену вихованням, ледве не зареготав, побачивши, як поважна леді крутиться, мов білка в колесі.

— Дозвольте допомогти вам, леді! — промовив він.

Намагаючись зробити це найтактовніше, він підповз по стіні з того боку, де була голова леді Хінтон, вхопився за підлокітник крісла і щасливо опустив крісло на підлогу.

Леді Хінтон була зовсім засмучена. На жаль, її крісло, остання опора, не було більше опорою.

Леді Хінтон зустріли в кают-компанії з належною пошаною. Всі меблі в цьому приміщенні були прикріплені до підлоги, як на пароплавах. Люди, що сиділи на них, прив'язалися до сидінь ремінцями і почували себе впевнено. Пінч затискував коліньми дорожній баул свого господаря, а Стормер тримав у руках пляшку шампанського.

— Ми надумали відзначити свій щасливий відліт і випити по келиху шампанського, — сказав він. — Отже... — вів далі Стормер, розхитуючи грушовидний просмолений корок.

Корок несподівано вискочив, бризнула піна. В ту ж мить пляшка вирвалася з рук і полетіла навскоси до стіни. Всі скрикнули. Цандер розсміявся.

— Ось вам найпростіший приклад того, як діє ракета. Пляшка шампанського — це реактивний снаряд.

— На жаль, цей приклад коштує нам втраченої насолоди.

— Аніскільки! З пляшки викинуло силою газів тільки трохи піни. Шампанське не витікає, незважаючи на те, що пляшка плаває вниз шийкою.

— А чому?

— Бо нема сили ваги, яка витиснула б рідину з пляшки. З такими явищами нам ще не раз доведеться мати справу. Побачимо, як ви впораєтесь з вашою пляшкою, — загадково додав Цандер.

— Вино ціле, випити його неважко.

Стормер піймав пляшку і перевернув її над келихом. Шампанське не виливалося. Стормер зазирнув у пляшку, чи не застряв у шийці шматок корка, — поясненням Цандера він ще не вірив. Ні, шийка була вільна. Стормер струснув пляшку. З неї вилетів "шматок" янтарної рідини у вигляді ковбаски, яка швидко набула форми кулі. Куля вдарилася об край келиха і розбилась на крихітні кульки, що розлетілися в різні боки. Деякі з них дрібними краплинами осіли на обличчі і руках присутніх. Частина рідини лишилася в келиху, але не заповнила дно, а розтікалась тонким шаром по стінках.

Усі дивилися на ці чудеса майже з жахом, як відвідувачі шинку Авербаха на розваги Мефістофеля, що зайшов туди з Фаустом. Потім погляди всіх звернулися до Цандера.

— На жаль, я тут ні при чому, — відповів він на загальне німе запитання. — Все відбувається за фізичними законами. Адже кожне рідке тіло в умовах невагомості набуває форми кулі під впливом сил внутрішнього зчеплення. Кожна молекула такого тіла прагне до центра, і всі молекули поступово розташовуються у формі кулі.

— Але з пляшки вискочила ковбаска, а не куля, — зауважила Амелі.

— Шийка надала рідині при виході продовгуватої форми. Але як тільки рідина опинилась на волі, вона зібралася в кулю.

— Що ж ми робитимемо з нашим шампанським, ви мені скажете? — вигукнув Стормер. — Здається, в пляшці ще лишилося вино, добре, що я не витрусив усе.

— Так, зробити це не дуже просто, — відповів Цандер. — Коли ми організуємо наше ракетне життя, нам доведеться обідати у своїх каютах, де ми зможемо створити майже земні умови тяжіння. А на той випадок, коли нам доведеться перебувати в світі невагомості, я дещо припас і пропоную вам зараз же ознайомитися з ракетним посудом.

Цандер дістав заховані під столом особливі бутлі і склянки. Бутлі, мали вигляд гумових мішків з наконечниками, склянки дуже були схожі на соски і відрізнялись од них тільки розміром. Цандер витяг також і невеличкий насос.

Одні з присутніх сміялись, інші обурювались.

— От до чого ми дожили, лорде-єпископе, нас годуватимуть з дитячих ріжків, — сказав Маршаль, майже не заїкаючись, що з ним бувало рідко.

— Фе! Всю поезію вбили, — промовила Делькро, гидливо скривившись. — У цих бурдюках вино втратить свій смак.

— Отже, ви відмовляєтесь, панове, від шампанського? — спитав Цандер, беручи пляшку в Стормера.

— Ні! Ні! — почулися голоси.

— Тоді я починаю. — Він викачав насосом вино з пляшки і накачав його в мішок-пляшку.

Відкривши невеликий отвір у "склянці", він, надавивши на мішок, налив рідини у "соску". В міру того, як наливалася рідина, повітря з соски виходило через верхній отвір.

— От І все, — сказав капітан. — Хто хоче покуштувати?

Всі переглянулись, вагаючись. Пінч простягнув був руку, але, глянувши на свого патрона, сховав її під стіл.

— Дайте, — рішуче промовив Стормер і взяв "соску", ніби Сократ чашу з отрутою. Всі дивилися на нього. Він виждав, трохи зніяковівши,

потім почав смоктати. Делькро дзвінко зареготала, маленький Текер заплакав.

Всі повеселішали, і "соски" розійшлися по руках. Найпалкіші тости, звичайно, були... за погибель тих, хто став причиною втечі. Після сніданку леді Хінтон окупувала каюту номер дев'ятнадцять, суміжну з капітанською рубкою. Поруч з нею розмістилася Еллен, далі єпископ, Блоттон, сім'я лікаря, Мері — словом, весь "штат" леді.

У кормовій частині, за каютою Вінклера і Ганса, — Маршаль, Делькро, Стормер, Шнірер, Пінч, китаєць. Цандер наполягав, щоб кухар оселився в каюті номер три, суміжній з каютою Ганса. Але Маршаль заперечував: за розміром паю він мав право на такі ж вигоди, як і леді Хінтон. Це образило Стормера, що вклав у "Ковчег" не менше, ніж барон, і залучив солідну кількість акціонерів.

— Між нами кажучи, чималу частку їхніх грошей ми вгатили в наш "Ковчег". Це прискорило відліт.

— І якщо їм не вистачить грошей для побудови "Ковчега" №2 і наступних, акціонери, мабуть, подадуть на нас позов, — зауважив Маршаль, усміхаючись.

— Хай спробують надіслати сюди судову повістку! — відповів Стормер.

Делькро заявила, що вона житиме в каюті поряд з бароном, Стормер змушений був погодитись на номер п'ять. За ним ішли каюти Шнірера, Амелі, Пінча і китайця-кухаря.

— Що ж до Жака, панове, — сказав Цандер, — то ви самі незабаром поступитесь йому каютою номер три.

Цандер взявся зміцнювати свій авторитет капітана, даючи незговірливим пасажирам "уроки наочного навчання".

Коли з розміщенням було покінчено, Цандер запропонував усім повчитися пересуватись в умовах невагомості.

— Рухаючись "пішки", — сказав він, — вам довго доведеться перебиратись по стінах. Треба навчитися перелітати. Вважаю, що для вас це буде досить приємним новим видом спорту. Зараз я перетворю вас на крилатих істот.

Цандер вийняв два складаних великих віяла. Делькро, побачивши віяла, швидко простягла до них руку, але Цандер, трохи повагавшись, передав крила містерові Пінчу. Пінч схопив віяла і почав махати ними. Він легко, мов метелик, спурхнув до стелі, перепурхнув до вікна і почав повертатися назад.

— Чудово! Браво! — почулися голоси.

Заохочений загальною увагою, Пінч надумав ефектно "спланерувати" до свого стільця. У Пінча, як це буває звичайно у людей, права рука була більш розвинута, ніж ліва. Він махнув нею дужче, зробив несподіваний віраж і, сповнений жаху, сів верхи на плечі своєму патронові.

— Містер Стормер, — сказав Цандер, — пробачте містерові Пінчу. Ви впевнитесь, що він невинний, коли самі почнете літати. Сподіваюсь, ми всі незабаром змагатимемося з вправності літати з найкращими метеликами. Але нам треба впоратися ще з одним складнішим завданням: повертати тіло в умовах невагомості. Дозвольте вас обезкрилити, містере Пінч. Так. Тепер дайте мені вашу руку.

Цандер підняв Пінча в повітря, надав його тілу горизонтального щодо підлоги каюти положення і так залишив.

— Ви висите в повітрі обличчям донизу, вам треба повернутися догори. Спробуйте це зробити.

Пінч, звикнувши до легких успіхів, почав перевертатись, але на цей раз його чекала цілковита невдача. Він корчився, згинався, навіть пробував ухопитись рукою за носок черевика, але нічого не виходило. Знесилившись, Пінч випроставсь і знову опинився в тому самому положенні, якого йому надав Цандер. Капітан вийняв з шухляди металевий диск, подав йому і сказав:

— Тримайте диск так, ніби ви несете тарілку з супом, і починайте його обертати. Не бійтесь упустити — не впаде.

Пінч старанно виконав наказ — і що ж? У той час, як диск почав обертатися в один бік, тіло Пінча повільно поверталося в протилежний. Таким чином він не тільки "перевернувся" догори, але й продовжував обертатися, мов на трапеції.

— Спробуйте, міняючи рух диска, зупинитись у такому положенні, щоб обличчя було обернуте догори.

Це було не так легко, але, зрештою, вдалося Пінчу.

— Тепер поверніть диск ребром до грудей. Обертайте.

І тіло Пінча почало обертатись над підлогою, як стрілка годинника.

— Коли ви навчитеся керувати диском, то матимете змогу надавати своєму тілу будь-якого положення.

— Я вважаю, що це можна зробити і з допомогою крил, — відповів Пінч.

— У каюті — так, але не в безповітряному просторі. А нам же доведеться виходити з ракети назовні. Там крила уже будуть ні до чого. Таким же самим чином ми керуємо і польотом нашої ракети, — вів далі Цандер. — Застосовуючи силу дії прямих чи бокових дюз, ми можемо обертати ракету вздовж великої і малої осі, повертаючи то один, то другий її бік до сонця, примушуючи летіти "перевертом", спрямовувати її в якому завгодно напрямі. Легкий ракетний костюм, на поясі два віяла і диск — таке буде наше обмундирування.

— Я втомилась, — сказала леді Хінтон. — Мені треба йти спати. На Землі, мабуть, уже ніч, а тут віконниці зачинені і не розбереш, яка пора.

— Відчиняти віконниці ще рано, — відповів Цан-дер. — Та й відчинені віконниці вам небагато скажуть. А щодо часу, то нам доведеться відмовитися од лічби земними годинами і добами. Про це ми ще поговоримо. А зараз, панове, справді найкраще лягти спати, причому я рекомендую лягти у водолазних костюмах у водне ліжко гідроамортизаторів. Запевняю, виспитесь ви ідеально. За цей час я набрав би швидкість, зорієнтувався б у світовому просторі, зробив би деякі підрахунки.

— А ви самі ляжете в ящик?

— Так, майже всю роботу я виконав, лежачи в ньому. Отже, на добраніч. Я пришлю Ганса допомогти вам. Коли прокинетесь, натисніть кнопку в кришці. Кришка підніметься, і ви зможете вийти, але не робіть цього, поки я по телефону не попереджу вас, що робота мотора закінчилась. Інакше ви можете серйозно потерпіти, як потерпів Вінклер.

У Стормера знову з'явилися підозріння. Правда, усіх пасажирів щасливо вийняли з ящиків. Але це ще ні про що не свідчить. У "Ковчезі" може бути змова. Треба стежити.

Стормер мав гострі очі, але надто неповоротке тіло. І тому він вирішив доручити Пінчу стежити за всіма. Пінч охоче прийняв цю пропозицію, бо скрізь сунути носа було його професією.

III. ЯК ЛЕО ЦАНДЕР НАГОДУВАВ ПАСАЖИРІВ "КОВЧЕГА"

ЗАМІСТЬ СНІДАНКУ... УРОКОМ ФІЗИКИ

У "Ковчезі" настала перша "ніч". Пасажири лежали в ящиках і ще не спали. Темно, тепло, дихати легко, лежати м'яко-м'яко. Через дихальну трубу чути віддалене гудіння. Маленька, ледве помітна зміна самопочуття. Мабуть, Цандер припинив перекидання ракети. Що ж вони роблять — Цандер, Ганс, Вінклер?

Цандер припиняє обертовий рух ракети, вирівнює її політ, відчиняє віконницю, дивиться на небо. Ракета летить у густій тіні Землі. Сонця не видно. Цандер визначає відстань, вимірює кути між кількома світними точками світового простору, підраховує, вдаючись по допомогу до жироскопів, акселерометрів...

Недарма Цандер нікого не впускав до себе, коли жив на Землі! Навіть Вінклер не знав, що одну з кімнат мезоніна Цандер перетворив на майбутню капітанську рубку міжпланетного корабля. Це могло здатися грою: Цандер просиджував у своїй рубці цілими ночами, спостерігаючи зоряне небо крізь вікно, зроблене в даху. Уявляв себе в польоті на ракеті, давав сам собі всілякі завдання, розв'язував поставлені проблеми, опановував науку астронавігації і професію капітана міжпланетного корабля. Ось чому він так упевнено працював тепер.

Закінчивши роботу, він звернувся до Вінклера і Ганса з такими словами:

— Я, правду кажучи, почасти навмисне поклав спати всіх пасажирів, щоб вони нам не заважали. Ви знаєте, що я проводив досліди над реактивними двигунами, які діють внутрішньоатомною енергією. Теоретично і на дослідах, в умовах земної лабораторії, завдання нібито розв'язане. В запасі у мене є ще й інший "батіжок", щоб підганяти нашу ракету — електромагнітні сили. Тут нам повинен допомогти з Землі Пуччі. "Пуччі плюс Цандер..." Ви, мабуть, чули таку фразу?

Комбінуючи ці способи, я сподіваюсь довести політ ракети до таких швидкостей, які ще й тепер на Землі вважаються фантастичними. Настав час перевірки. Скориставшись з того, ідо у нас кілька кают вільні, я прихопив на ракету свої атомні та електромагнітні двигуни. Для початку ми спробуємо перевірити, що нам дасть енергія атома. От у цьому шматочку міді міститься атомна енергія, якої досить для того, щоб винести нас за межі Сонячної системи, повернутися назад, уздовж і впоперек облетіти орбіти всіх планет, знову полетіти до зірок і знов повернутись. Вінклер, як ви почуваєте себе? Можете взяти участь у роботах?

— Я почував би себе вдвічі гірше, коли б не зміг узяти в них участі, — відповів Вінклер.

— Ми все приготуємо, потім самі ляжемо в гідроамортизатори. Прокинувшись, наші пасажири навіть не помітять, що ми примусили їх тіла мчати в світовому просторі швидше за комети поблизу Сонця; я створив для них справжню машину часу, не фантастичну, яка може переносити в минуле, а таку, що покаже їм майбутнє, котрого вони, звичайно, так скоро не побачили б, коли б жили на Землі. Ходімо!

Але Вінклер був ще слабий, і Цандерові в цю ніч не пощастило попрацювати з новими двигунами.

Настав ранок другого дня польоту. Пасажири чудово виспалися і почували себе надзвичайно легко і бадьоро. Віконниці були відчинені.

Яскраве проміння сонячного світла лилося в каюти. Світло і тепло. В ракеті знову була невелика штучна вага.

У кожній каюті на стільці лежали два ракетних костюми. Один з них мав вигляд шовкового купального костюма, другий більш пристойний, з погляду леді Хінтон, але все-таки "непристойний для жінки" — комбінезон.

Через ЦІ костюми леді Хінтон і її племінниця посварилися. Леді Хінтон не тільки сама відмовилась надіти "блазенські костюми", але й заборонила зробити це Еллен. І що ж? Замість того, щоб мовчки упокоритися, як завжди бувало на Землі, Еллен почала заперечувати.

Ввійшла Мері.

— Ванна готова.

Ця ванна завдала Мері і леді Хінтон чимало клопоту.

Ванна кімната містилася в окремому відсіку. Це було дуже маленьке приміщення з невеликою ванною, яка могла переміщатись на роликах залежно від того, куди переміщалася підлога. На Землі, якщо поставити ракету догори носом, підлога була в одному місці; при боковому положенні, коли ракета піднімалася з Землі, підлога переміщалась на бокову стіну; а під час обертання ракети і появи відцентрової сили підлогою ставала стеля. Таким чином, люди, що перебували на протилежних кінцях ракети, під час її обертання були повернуті одне до одного головами.

— Лийте ж воду! Чому ви не ллєте! — нервувала леді Хінтон, із заплющеними очима сидячи у ванні.

— Я ллю! — відповіла Мері.

Не могла ж вона примусити воду падати на голову і плечі леді Хінтон швидше, ніж давала можливість відцентрова сила.

Сяк-так обмивання було закінчене. Леді Хінтон наділа ранковий халат і пішла в свою каюту. В коридорі якийсь пил потрапив їй у горло І викликав кашель. Леді Хінтон і Мері скрикнули.

Виявилося, Мадлен відкривала коробку пудри і несподівано розсипала її — так важко було керувати своїми рухами в цьому незвичайному світі! Пудра, мов молочна хмара, вмить заповнила всю кімнату. Струмені циркулюючого повітря швидко занесли пил і в інші каюти. Вся ракета наповнилася наче лондонським туманом. Звідусіль було чути судорожний кашель. Довелося повітря з допомогою вентиляторів пропустити через фільтри, які діяли так добре, що незабаром вся ракета була очищена від пилу.

Пасажири заспокоїлись і нетерпляче ждали сніданку. Але з сніданком щось загаялись.

Для Жака і його кухні, за ухвалою загальних зборів "акціонерів", було відведено каюту, суміжну з кают-компанією. Туди й було перенесено все кухонне начиння.

Зголоднілим пасажирам увірвався терпець, і вони пішли на кухню дізнатись, чому не подають сніданок. У кухні вже товпилось чимало людей: кухар Маршаля китаєць Жак, Мері, яка готувала для Хінтон, Еллен, єпископа і Блоттона; Амелі, що взяла на себе турботу харчувати батька, Марта Текер. Цікаві пасажири заповнили коридор, заглядали в кухню. Там діялося щось неймовірне. В повітрі плавали тарілки, каструлі, ложки. Жак ловив їх, намагаючись покласти в ящик, але вони, наче граючись з ним, вислизали з рук, розлітались, тарілки бились, і черепки плавали в повітрі, літали по кухні, відштовхуючись од стін і людей.

Жак, втративши надію примусити посуд слухатися, спробував засвітити спиртівку, яку взяв з собою. Кухар засвічував сірник за сірником. Вони загорялись, але в ту ж мить гасли. Нарешті, він склав кілька сірників, запалив їх і підніс полум'я прямо до пальника спиртівки. Спирт спалахнув, але відразу ж погас.

— Сірники відсиріли і спирт відсирів! — сказав він французькою мовою з невеликим акцентом.

— З сірниками все гаразд і з спиртом теж, — входячи, заперечив Цандер. — Але полум'я не може горіти в умовах невагомості. При всякому горінні або окисленні поглинається кисень і виділяються негорючі гази — вуглекислота, водяна пара. В умовах невагомості ці продукти горіння не можуть зникати самі по собі, як на Землі, внаслідок своєї легкості і первісної високої температури. Тут вони оточують полум'я, створюють навколо нього оболонку, яка припиняє доступ повітря, і полум'я гасне.

— Невже ж ми приречені на те, щоб пити холодну воду? — спитав Стормер.

— Можна готувати на електричній плиті; її, мабуть, припас містер Цандер, — догадався Шнч.

— Ваша правда, — відповів Цандер. — Але б'юсь об заклад, що ви не закип'ятите тут чайника і на електричній плиті. Дозвольте вже сьогодні вас помучити. Ви самі повинні пересвідчитись на досвіді в усьому. Інакше ви вередуватимете і вимагатимете від мене неможливого. Поставте чайник на плиту. Ось вона.

Жак збігав по воду в кормову каюту, в кухні її неможливо було б налити в чайник, бо всередині ракети відцентрова сила майже не діяла.

Чайник обережно, щоб він не "злетів", поставили на плиту.

Минуло п'ять, десять, п'ятнадцять довгих хвилин — жодної ознаки кипіння.

— У чому ж справа? Ми хочемо чаю, а не фізичних дослідів, — промовив уже роздратовано Стормер.

— А справа в тому, — спокійно відповідав Цандер, — що вода не може закипіти доти, доки всі її частки не переміщаються. Як відбувається кипіння на Землі? Ті шари води, що перебувають унизу і стикаються з гарячим дном чайника, розширюються, стають легші і витісняються вгору. А верхні, холодні і тому важчі шари води опускаються на дно, щоб, нагрівшись, у свою чергу піднятись. Так воно триває доти, доки вся вода не нагріється до 100 градусів. Тоді чайник закипає. Але тут нема земного тяжіння, яке примушувало б холодніші, верхні, важкі шари води опускатися вниз. Перемішування нема, і вода нагрівається вкрай повільно — теплопровідністю.

— А смажити на сковорідці тут можна? — спитав Стормер, який любив біфштекс. Він узяв з собою банки з консервами.

— Спробуємо, — відповів Цандер. Він звелів Жакові покласти на сковорідку шматок масла, поверх нього — консервного м'яса і поставити все це на електричну плиту. Як тільки масло внизу підтануло і почало перетворюватись у пару, пружиниста пара масла підкинула шматок м'яса до стелі...

Жовте обличчя китайця посіріло.

— Я більше не можу бути кухарем.

— Не журіться, Жак, — заспокоїв його Цандер. — Справи не такі вже погані. Вам тільки доведеться звикнути до нових способів готування їжі.

І Цандер почав пояснювати, як готувати "по-небесному". Він показав спеціальні каструлі, в яких були лопаті, що оберталися. ЦІ лопаті рухались електрикою. Вони весь час перемішували воду в каструлі, і вода швидко закипала. Показав особливі сковороди з покришками. В них можна було готувати печені страви, не побоюючись того, що біфштекс і яєчня опиняться під стелею.

Стормер не помилився: Цандер помучив голодом своїх пасажирів для того, щоб, зрештою, поставити їм свої вимоги. Тепер навряд чи хто заперечуватиме.

— Все це, як бачите, не так страшно. Але якщо ви хочете мати сніданок і обід своєчасно, то повинні погодитися на деякі особливі умови. Ви самі бачили і пересвідчилися в тому, що готувати їжу в невагомості нелегко, навіть маючи спеціально пристосоване обладнання. Якщо кухня залишиться тут, поруч з кают-компанією, тобто в середовищі постійної відсутності ваги, то Жакові доведеться гаяти надто багато часу на те, щоб ловити літаючі в повітрі каструлі і тарілки. Правда, він не битиме посуд. Але це не міняє справи. А мити посуд тут зовсім незручно. Тому я пропоную перенести кухню в каюту, суміжну з каютою Ганса. Оце все, що я можу зробити, щоб не турбувати і не переселяти леді Хінтон. Ви згодні, панове?

Нічого більш не лишалось, як погодитись.

За першою пропозицією було висунуто другу — серйознішу. Цандер заявив, що обслуговування пасажирів має бути реорганізоване. Робити з маленької каюти загальну кухню недоцільно — люди тільки заважатимуть одне одному. Це по-перше. По-друге, на ракеті треба провести розподіл праці. Цандер не може погодитися з тим, щоб він сам, Ганс і Вінклер гаяли час на приготування їжі. В них надто багато іншої, важливішої роботи. Тому Цандер запропонував зробити Жака коком, який обслуговуватиме всіх пасажирів і команду "Ковчега". Мері прибиратиме всі каюти і приміщення ракети. Пратиме, прасуватиме Жак

на пральних машинах, і в цьому йому допоможе Мері. Доступ на кухню дозволили тільки Жакові, Мері і місіс Текер, що має немовля.

Маршаль був обурений таким порядком. "Цей інженерик вважав за потрібне спочатку поговорити з якимось кухарем-китайцем, а не з його хазяїном".

— А-а-а, х... х... я... заперечую. Слуга — мій. Я вніс за нього пайові і к-купив місце. В мене режим, дієта... Він готує мені спеціальні страви. Я не згоден...

— Дуже шкодую, але доведеться, очевидно, не рахуватися з вашим бажанням.

Це був уже одвертий виклик. Маршаль посинів від неймовірного зусилля побороти перешкоди своєї мови і відчитати Цандера як слід. Він же повинен був, незважаючи на свою "міжпланетність", захищати не мало не багато — свій традиційний принцип приватної власності, бо на Жака барон дивився, як на річ, що належить йому. Сьогодні в нього відберуть Жака, завтра — його особистий багаж, післязавтра, може, ще примусять працювати...

Невже Стормер цього не розуміє?

Коли в каюті було прибрано, леді Хінтон зручно вмостилась у кріслі. З одного боку біля неї сів єпископ, з другого — Еллен. Обстановка дуже схожа на земну, хоч насправді була зовсім іншою.

— Чи не здається вам, мій добрий друже, — промовила леді, звертаючись до єпископа, — що вони таки засадили нас в літаючу тюрму?..

IV. В ПОЛОНІ У МАШИНИ

Після сніданку частина пасажирів зібралася в кают-компанії. Туди прийшов і Цандер. Усі глянули на нього з острахом. У капітана було багато справ, щоб приходити сюди просто побалакати. Очевидно, в нього якісь нові ідеї.

— Десята година ранку. Як пізно сьогодні я поснідав! — сказав Стормер, подивившись на свій золотий годинник.

— За годинником Стормер-Сіті, — зауважив Цандер.

— Що ви хочете цим сказати? — спитав Стормер.

— Те, що ваш годинник тепер не відповідатиме земному. Та й на Землі не скрізь однаковий час. В Америці, в Стормер-Сіті, зараз близько десятої години ранку. На протилежній точці земної кулі — десята вечора. В третьому місці — інший час. Земля обертається, ми летимо, яку ж точку Землі ви збираєтесь взяти для визначення часу тут, на ракеті? Все це умовно, відносно. >

— Як же ми визначатимемо дні, години?

— Наш організм звик до зміни дня і ночі, звик відпочивати і не спати. Тому поки що лічитимемо по-земному: дванадцять годин для дня І стільки ж для ночі.

— Доведеться вести наше літочислення з моменту відльоту? — спитав Стормер.

— Цілком правильно. Нам доведеться вести умовний час і літочислення.

Несподівано пролунали вибух і крик кухаря. Цандер кинувся на кухню. Коли він повернувся, Стормер спитав:

— Що сталося?

— У Жака вибухнув герметичний бак, в якому кип'ятили воду. Добре, що в цю мить він вийшов з кухні, інакше його обварило б парою. Доведеться ще раз проінструктувати нашого кока.

— А містер Пінч уже думав, що ми зіткнулися з метеором.

— Імовірність, рівна нулю, — відповів Цандер. — У найгустіших потоках метеорів, наприклад у Леонідах, крупинки розсіяні так, що відстань між ними дорівнює в середньому ста кілометрам. Можна підрахувати, що в середньому ракета повинна мандрувати п'ятсот років, поки зустріне хоч один метеор. Пробачте, але я більше не маю часу розмовляти з вами про це і хотів би поговорити зараз про важливіше.

Всі насторожилися.

— Подорож в ракетному кораблі для пасажира, зрештою, нудна справа, — почав Цандер здалеку. — Все те саме небо і ті самі зорі. Треба чимось заповнити ваш час, інакше він для вас повзтиме надто повільно...

— На це ми не скаржимось. Після гарячки земних справ відпочити навіть конче потрібно, — поспішив відповісти Стормер, подумавши: "Он він куди хилить! Йдеться до трудової повинності. Не для того я витратив мільйони і полетів на цьому кораблі, щоб стати батраком Цандера".

Догадався і Маршаль.

— У-у м-мене виразка шлунка... Я інвалід.

— А в мене задишка, подагра, склероз серця, — поквапився застрахувати себе ще раз Стормер.

— Думаю, для кожного з вас знайдеться таке діло, яке нізащо не відіб'ється "а вашому здоров'ї, — відповів Цандер. — Адже на Землі з вашими хворобами ви досить інтенсивно працювали. Робота, яку я запропоную вам, буде набагато легша. Вона не потребуватиме ні нервового, ні надто великого розумового напруження. Робота легка навіть для інвалідів.

— Відмовляюсь! Принципово!

— Може, бароне, ви принципово відмовитеся і їсти? — спитав Цандер.

— Що за безглузде запитання? Пр-р-р-продуктами ми нібито забезпечені?

— На який час? І скільки часу триватиме наша подорож? Цього ніхто не може сказати.

— А-але ви ж самі казали, що можете примусити події на Землі відбуватися з більшою швидкістю. Може, протягом двох ракетних місяців від наших ворогів лишиться попіл, і ми повернемося на Землю?

— Я ще не закінчив регулювання двигуна з внутрішньоатомною енергією. Треба подумати про майбутнє, про влаштування кругообігу речовин, який забезпечив би нам харчування на невизначено довгий строк. Недарма ж ми взяли з собою в розібраному вигляді оранжерею. Крім того, треба встановити сонячний двигун, телескоп. Роботи багато, і нам з Гансом Фінгером і Вінклером не впоратися самим.

— Бракує тільки, щоб я поліз на дах садити город! — запально вигукнув Стормер.

— Це зроблять інші, молодші й дужчі, — відповів Цандер. — Але ви чудово можете доглядати оранжерею, стежити за роботою деяких

апаратів, робити записи, навіть деякі підрахунки. Одне слово — я дам вам певне завдання, розклад робіт і вашого робочого дня та інше.

— Тривалість робочого дня, відпустки, розмір заробітної плати, може й штрафи за прогули? — спитав Стормер.

Цандер знизав плечима і відповів:

— Я маю справу з дорослими людьми. Отже, подумайте, панове, і сьогодні дайте мені відповідь. Я не хочу примушувати вас, але й не відмовляюся од своєї пропозиції.

Він вийшов.

Усі сиділи здивовані, поглядаючи одне на одного.

— Ми йому покажемо, як командувати нами! — козирився Пінч.

— Так, становище треба змінити, — пробурчав Стормер. — Чому власне, Цандер узяв на себе роль якогось диктатора? Ну, він капітан, припустімо. Але хіба ми не подорожували в добрі старі часи на океанських пароплавах, хіба ми не знаємо прав капітана? Нам слід подумати про форму правління, так би мовити. Необхідна верховна влада, яка .розв'язувала б усякі питання і конфлікти. Чому б мені, наприклад, не бути президентом?..

— Х... або мені?

— Або обрати леді Хінтон королевою, а нас — її міністрами! — з усмішкою запропонував Блоттон.

— Не те. Не так! Не в тому річ! — несподівано, як завжди, почав Шнірер. — Ви зараз шукаєте виходу, не знаходите і не знайдете його. Ви

обвинувачуєте Цандера в узурпації влади. Але справа не тільки в ньому, справа в машині. Вона бог, що поневолив нас а Цандер тільки верховний жрець її. З того часу, як ви ступили на цю потвору, на цю літаючу машину, ви стали її рабами Вона примусить вас працювати на неї, служити ш. Ми копошимося, мов хробаки, в її череві...

— Як Іона во чреві кита, — пожартував Стормер.

— Машина калічила людей на Землі і калічитиме тепер вас, якщо ви не знищите її, коли прилетите на нову землю.

— Ну на новій землі ми зможемо примусити працювати біля машин інших, як робили це й на старій. Хай працюють цандери, ганси, вінклери, мері, жаки та їх нащадки. А ми будемо й там користуватися тими вигодами, які дають машини і від яких я нізащо не відмовлюсь, — заперечив Стормер.

— О безодня нерозуміння! — фальцетом закричав Шнірер. — Та невже ви й досі не розумієте, що машини загрожують не тільки тим, хто ходить біля них? Машини породжують робітників, робітники несуть з собою революцію, а революції загрожують вам і знищують усіх вас. Усяка машина вже вагітна вашою смертю, вашим знищенням. Розумієте?

— Що ж ви пропонуєте зробити?

— Геть машини! Геть це породження пекла, ці потвори, що несуть смерть! Ближче до природи, до природного життя первісних людей! Тільки природа може зробити людей справді вільними і рівними.

— З-зараз треба одне: негайно оголосити протест, піти до Цандера і сказати, що ми н-не працюватимемо! Ми пасажири, а не слуги! Хай Цандер не забуває про це. Ми збудували цей "Ковчег", він наша власність, л ми будемо на ньому господарями, а не чорноробами. Так і передайте Цандерові, містере Пінч. Ідіть же!..

V. ПРО ПОГАНО ВЛАШТОВАНИЙ КОСМОС,

ПРО ВІДНОСНИЙ РУХ ТА ІНШІ РЕЧІ

Якось після вранішнього чаю Шнч, звертаючись до Цандера, сказав:

— Коли ж ми будемо встановлювати дзеркальний телескоп? Час уже нам зробити й вилазку з ракети...

— Та хоч би й сьогодні, — відповів Цандер. — Ви пристебнете до тіла портативні ракети, але не запускатимете їх, поки я не вийду до вас разом з Вінклером. Нам треба ще закінчити огляд мотора. Гансе, ви можете йти на установку. Ми впораємося без вас. Отже, для початку п'ять слідопитів вирушать уперше досліджувати світовий простір і встановлювати телескоп, — усміхаючись сказав Цандер.

— Надінемо ефіролазні костюми, візьмемо частину дзеркал, і в дорогу! — вигукнув Пінч.

Спроектований Цандером дзеркальний телескоп був найдосконалішим і найоригінальнішим у світі рефлектором не тільки за конструкцією, але й за матеріалами. Величезне дзеркало діаметром у кілька десятків метрів треба було зібрати в безповітряному просторі з окремих полірованих металевих листів. Дзеркало мали встановити на відстані кількох сот метрів од ракети — фокусне віддалення — і з'єднати з нею легкими, тонкими трубами, з допомогою яких астроном у ракеті міг спостерігати різні світила, повертаючи свій об'єктив на потрібний кут. Так міжпланетні втікачі озброювалися інструментами, які давали їм можливість ще більше розширювати межі видимого світу.

Цей оригінальний пристрій, однак, мав ваду: під час прискорення польоту або гальмування ракети дзеркало треба було забирати, інакше воно могло розлетітися на шматки.

Через чверть години Блоттон, Амелі, Мадлен та Пінч, готові в дорогу, зібралися біля люка в невеличкій камері, що ледве вміщала їх. Потворні, незграбні і важкі на Землі костюми тут зовсім не відчувались. В руках ефіролази тримали частини дзеркала. На плечах мандрівників були прикріплені портативні ракети у вигляді ранця. До пояса причеплено обертові диски. Шоломи з'єднано телефонними проводами, щоб люди могли розмовляти одне з одним. Крім того, у кожного на поясі висів великий моток тонкого стального дроту. Цандер наказав ефіролазам прикріпити себе цим дротом до обшивки зорельота. Він особисто оглянув костюми, перевірив справність приладів, що подавали кисень та рухали портативні ракети, і кивнув головою: вони вже не могли його чути,

Вінклер замкнув важкі внутрішні двері камери. Загудів мотор вакуум-насоса. В міру того, як атмосферний тиск у камері зменшувався, костюми мандрівників під впливом внутрішнього тиску в дві третини атмосфери розширювались. Але це розширення тривало до певної межі. Костюми мали, крім кількох шарів м'якої термоізоляційної підкладки, шар чистої металевої сітки, яка відігравала подвійну роль: нагріваючись від акумуляторів, вона утеплювала костюми зсередини і разом з тим збільшувала механічну міцність тканини.

Чотири надутих фігури справді показувалися мешканцями невідомої планети.

Коли вакуумметр показав, що в люку лишилося менше тисячної долі атмосферного тиску, Фінгер відчинив подвійні зовнішні круглі двері.

Одне за одним ефіролази вилізли з ракети і прикріпили до петель її поверхні кінці своїх дротів.

Фінгер перший відштовхнувся ногою од зорельота і полинув у простір. Слідом за ним стрибнули "стрімголов" інші.

Фінгер уже починав розбиратися (допомогли тренування в Стормер-Сіті) у відчуттях цього нового світу.

М'язи ніг діяли, мов пружини, відштовхнувши не тільки мандрівників від ракети, але й ракету од мандрівників. Та оскільки маса ракети в багато разів перевищувала масу людського тіла, удар по ракеті мав надто малий вплив на її рух, тоді як мандрівники відлетіли з помітною швидкістю, причому всім здалося, що не вони відокремились од ракети, а ракета була відкинута од них рухом ноги, тоді як вони лишилися на місці.

Фінгер дивився на ракету. Вона поступово зменшувалася в розмірах, віддаляючись од них.

А все ж таки — вона від них чи вони од неї? Фінгер добре продумав закон відносного руху. Він знав, що для них відлітає ракета, а для тих, що сидять у ракеті, — відлітають ефіролази, і обидва твердження правильні — кожне для свого спостерігача.

Тепер кожен з супутників став самостійним небесним тілом із своїм власним рухом, траєкторією польоту. На ці нові небесні тіла поширювалися всі закони небесної механіки.

Летять вони чи стоять на місці? І якщо летять, то куди? Вгору? Вниз? Тут не було ні верху, ні низу. Ракета лишилася під ногами, отже, вони летять "угору". Але сяюча куля Землі-пливла в світовому просторі над головою. Значить, вони летять на Землю, тобто падають "униз". А по відношенню до зірок? Од мільйонів далеких зірок вони віддалялися, до мільйонів — наближалися під найрізноманітнішими кутами. Коли заплющити очі, то здається, що взагалі немає ніякого руху. Рівномірний і прямолінійний рух не можна відрізнити од нерухомості, — так, здається, сказав Галілей?

Скільки разів Фінгер обмірковував це, літаючи "теоретично" ще в Стормер-Сіті, і ось тепер, коли юнак справді перебуває "серед зірок", — він осягає на практиці відносність руху.

Телефони мовчать. Люди надто пригнічені, приголомшені, щоб говорити.

Людина і космос! Ніколи вони ще не стояли так близько, віч-на-віч. Нікчемні порошинки Всесвіту, вони мають всемогутній розум, умілі руки, які піднесли їх до зірок. Маленькі, немічні фігурки копошаться в океані Всесвіту.

Світ вічної безмовності, повної, абсолютної тиші й холоду. Тут не чути громового гуркоту всіх ракетних дюз. Тут нема ні вітру, ні хмар, ні дощів, ні туманів, ні змін температури, нема "погоди", нема ні дня, ні ночі, ні зими, ні літа, ні весни, ні осені...

І, що найдивніше, Всесвіт вражав не своєю грандіозністю, а тільки незвичайністю.

Ефіролазам здавалося, що вони перебувають у центрі кулі, пофарбованої в густий чорний колір. Чумацький Шлях оперізував усю сферу, поділяючи її на дві половини. Зорі-порошинки сяяли не блимаючи смарагдами, аметистами, алмазами, рубінами, топазами. Блідим холодним світлом ясніли Плеяди, що чітко вирізнялися на темному фоні. Вгорі види їлася земна куля і біля неї — Місяць. Земля була на чверть затемнена. На освітленій частині вимальовувалися знайомі обриси Африки. Праворуч палало Сонце. Світло його було сліпучо-яскраве.

Сузір'я мали той самий знайомий "земний" вигляд. Так само розкинулась на небі Велика Ведмедиця, такий же, як і з Землі, мали вигляд Кассіопея, Андромеда, Пегас, Пер-сій, Оріон. Але тут було одразу видно сузір'я і південної, і північної півкулі Землі.

— Сер, чи не можете ви ущипнути мене за руку? — першим порушив мовчанку Пінч, скориставшись своїм телефоном. — Скажіть мені: це сон чи дійсність?

— Цікава дійсність! — відповів Генрі.

— А мені здається, що це безглуздий сон. Я не знаю, хто вигадує наші сни, чи, може, вони самі вигадуються, але тільки ця вигадка невдала.

— Раджу вам, містере Пінч, вигадати космос трохи кращий. Ви на цьому можете добре заробити! — сказала Амелі.

— Ех, що зараз робиться на Піккаділлі?.. От де освітлення, не космосу рівня! Там уночі видніше, ніж тут удень!

Амелі і Мадлен злякано тулилися до обшивки ракети. Вони кисло посміхалися.

— Вимагайте гроші з каси назад, — сказала Мадлен. — Хоч ви маєте рацію. Мені теж не подобається цей космос, як ви його .називаєте. Дивно, що назву прекрасного мила, яким я завжди миюсь, дали цьому похмурому місцю. Воно не варте того. Правда, тут дуже багато зірок, значно більше, ніж на небі Землі. Ні. Я не проміняла б цей космос на вітрину паризького ювеліра. І потім — тут так порожньо, незатишно, мертво. В цьому я також згодна з вами... Рауль, чорноокий поет, показав мені сузір'я Оріона і Великої Ведмедиці, — інших я не знаю. І ось тепер я дивлюся на них, мов на знайомих земляків, з якими несподівано зустрілася в далеких краях... Любий Раулю, агов! Де ти? Чи знаєш ти, що твоя Мадлен в чорнім барлозі тієї самої Ведмедиці, яку ти мені показував? Я так близько від неї, що можу потиснути їй лапу.

— Невже, фрейлейн, ваша рука завдовжки сотні мільйонів кілометрів? — спитав Ганс.

Він хотів сказати інше: "Невже треба було витрачати людський геній на те, щоб піднести до зірок земну пошлість?"

Ганс озирнувся.

— Як обманюють нас почуття! Цілковита ілюзія кулі, але знаєш, що ніякої кулі, кінця нема, — промовив Пінч.

— І щоб промчати від краю до краю нашої Галактики з швидкістю світла, потрібно понад тридцять тисяч років. Але ж ми бачимо й інші галактики! — зауважив Фінгер. Він уже ґрунтовно знав астрономію.

— Ви, мосьє Ганс, сказали: "Нашої Галактики". Хіба ми бачимо не весь світ? — спитала Мадлен.

— Я вже сказав, — почав Фінгер, — що треба летіти з швидкістю світла понад тридцять тисяч років, щоб пролетіти нашу Галактичну систему — систему Чумацького Шляху. Галактика — це скупчення тридцяти мільярдів сонць. Думаю, Піккаділлі не має такої кількості лампочок? Уся ця громада спільно обертається. Це — Малий Всесвіт. У зовнішній його частині розміщені системи кулястих зоряних куп, — сотні, тисячі мільйонів сонць у кожній. Далі — на відстані мільйонів світлових років — лежать інші Чумацькі Шляхи, інші Галактики — вселенські острови. Кількість цих островів, підрахованих астрономами, понад мільйон. Понад мільйон галактик і десятки мільярдів сонць у кожній. Вони, скупчуючись, утворюють "хмари галактик". Це найвище з відомих нам досі структурних утворень Всесвіту. Сукупність хмар — галактик — складає Мета галактичну систему. І, можливо, все це разом є складовою частиною якоїсь ще більшої одиниці світобудови, що її навіть важко уявити собі.

— Годі! Перестаньте! — благала Мадлен. — Ваш Метавсесвіт — мов дитяча іграшка, дерев'яні яєчка, що вкладаються одне в одне.

"Дивна природна здібність опошляти будь-яку ідею, — подумав Ганс. — Чи варто було витрачати порох", — і вів далі:

— А проте космос — це вічний рух, вічне творення і руйнування. Крутяться супутники і обертаються навколо планет, планети навколо своєї осі, навколо Сонця, крутиться Сонце і з швидкістю мільйона кілометрів на рік летить само в напрямі до сузір'їв Ліри і Геркулеса. Мов паси, снують комети, мчать туманності, метеори, космічний пил пронизує світовий простір в усіх напрямках.

— Любесенький, ви говорите зараз точнісінько, як Рауль, чорноокий поет! — вигукнула Мадлен. — Незрозуміло, але захоплююче... — І за вередливими законами своєї "логіки", вона несподівано опитала: — А це правда, що коли падає зоря, хтось умирає?

— Правда, — .посміхаючись відповів Фінгер. — Ось розрахунок: на Землі щосекунди вмирає не менше двох чоловік. А падіння зорі триває приблизно півсекунди.

Мадлен була трохи розчарована таким статистичним поясненням містичного повір'я.

— Доля ласкава до нас, ми ще живі, — сказав Пінч, — хоч і піднялися, мов Ілля, на небо. Будемо ж жити, а жити — це рухатись! Ми тепер "небесні тіла" і тому не повинні відставати од своїх сяючих братів. Міс Амелі, якщо хочете, я доведу вам, що цей космос обертається, принаймні може обертатись і навіть дуже швидко!

— Ви? — здивувалась Амелі.

— Так, я! — гордо відповів Пінч. — Архімедові забракло важеля, щоб повернути Землю, а я примушу дзиґою крутитися Всесвіт без будь-якого важеля, з допомогою нашого диска. Птолемей...

— Я не чекала від вас такої ерудиції...

— Дуже шкода! Пінч багато знає, та мовчить, — хвалькувато заявив він. — Птолемей вважав Землю центром Всесвіту. Тепер кожен з нас стане таким центром, навколо якого обертатиметься Всесвіт, Алло! Дивіться. Робіть те саме, що і я.

Пінч узяв диск, прикріплений до пояса, відстебнув від ремінця і, стиснувши долонями, мов тарілку, почав обертати. Всі наслідували приклад Пінча, зрозумівши його думку. "Дія рівна протидії". Обертання диска в один бік примусило обертатися тіла Пінча та його супутників в інший. Але їм здавалося, що сфера почала обертатися навколо них. І чим швидше обертався диск, тим швидше оберталася навколо них сфера. Сонце описувало по небу повне коло, то заходячи за спину, то з'являючись перед ними.

— Тепер примусимо космос обертатися інакше! — командував Пінч з таким виглядом, наче він і справді "крутить" цей космос, мов камінець, прив'язаний до нитки.

Зупинивши диск, Пінч повернув його, поставивши ребром до грудей, і знову надав диску обертового руху. Цього разу сфера почала обертатися, навколо них згори вниз. Тепер Сонце ховалося в них над головою і сходило під ногами.

— Це значно краще Ісуса Навіна, який зупинив Сонце! — сказав Пінч. — Тепер космос у наших руках. Ми можемо робити з ним що захочемо, так само як і з часом. Ми можемо продовжувати наші "доби", наш рік або вкорочувати їх за своїм бажанням.

— Так, це все цікаво, — мовив Блоттон, — але не більш як ілюзія, обман наших почуттів. Не може ж справді Всесвіт обертатися навколо нас! Адже справжній, істинний рух відбувається з нами, а не з ним!

— Питання не таке просте, як воно вам здається, — заперечив Фінгер. — Не забувайте, що всякий рух відносний. Тіло може рухатися тільки відносно іншого тіла. Того, що ви називаєте справжнім рухом тіла, взятим "самим по собі", в природі взагалі не існує. І ми з таким же правом можемо сказати, що небесна сфера обертається навколо нас, а ми стоїмо нерухомо, як і навпаки.

— Гаразд, припустімо такий випадок. Ви обертаєте свій диск праворуч, я — ліворуч. Містер Пінч — зверху вниз, фрейлейн Амелі — знизу вгору. Очевидно, для кожного з нас сфера обертатиметься по-різному. Адже не може вона в той самий час мати кілька і до того ж протилежних один одному рухів. Відносно кожного з нас вона матиме тільки один рух. Інший не побачить його, для іншого він і не існуватиме.

— Признаюсь, це перевищує моє розуміння! — зауважив Блоттон.

— Тільки тому, що ви не звикли інакше, мислити. Закон відносного руху.

— Змилуйтеся! — втручається Пінч.

— Одначе за астрономічними розмовами по телефону ми зовсім забули про мету нашої вилазки, — сказав Блоттон. — Пора взятися до діла!

План роботи відзначався такою ж оригінальністю, як і сам телескоп. Першим завданням учасників вилазки було зібрати частини, встановити їх на певній відстані од ракети і... повернутися в ракету, залишивши дзеркало у світовому просторі не прикріпленим до ракети. В цьому не було потреби: частини дзеркала і ракета мали однакову швидкість і зберігали незмінну взаємну відстань.

Не можна сказати, щоб робота налагодилася з перших хвилин. Частини дзеркала висіли на поясах. Доводилося триматись один побіля

одного, обережно брати механічними пальцями частини дзеркала і з'єднувати їх заготовленими кріпленнями. Цандер використав великий досвід хірургів, фахівців протезної справи, для виготовлення своєрідних рук до ефіролазних костюмів...

Винахідницький талант допоміг Цандерові блискуче розв'язати завдання. Він пішов далі хірургів-протезників і створив чудовий апарат, який давав можливість легко і швидко керувати рухом механічних пальців, що могли стискатися і розтискатись, відхилятися вбік і назад під такими кутами, які недоступні для живих людських пальців. Мандрівники, учасники вилазки, ще в ракеті навчилися керувати ними. Але все-таки робота з допомогою штучних пальців потребувала великої уваги. Іноді хтось робив необережний рух, натискував не ту тягу — механічний палець несподівано складався або різко повертався, і шматок дзеркала мало не "летів" у світовий простір.

Години через дві за земним часом робота наближалася до кінця. Галс скріпив уже всі частини, крім однієї, що була в Делькро. Мадлен "стояла" біля Ганса, тримаючи частину дзеркала в руках. Вона необережно приклала дзеркало до грудей і натиснула на важіль, що приводив у дію дюзи портативної реактивної ракети. Стався вибух, якого, звичайно, ніхто не чув. Ганс повернувся до Мадлен, щоб узяти дзеркало, але замість неї побачив тільки легку хмаринку диму, що вмить розтанула. Ганс, напружено розшукуючи очима Делькро, швидко повідомив по телефону супутників про те, що сталося. Треба було вживати негайних заходів і рятувати Делькро, пустивши в дію портативні ракети. Ганс швидко відчепив дріт, який з'єднував його із зорельотом і, натиснувши кнопку на грудях, ввімкнув дюзу свого ракетного приладу-ранця. Пінч і Блоттон зробили те саме. їх рвонуло в різні боки. У Пінча було таке відчуття, наче він дістав у спину сильного стусана. Він закрутився перевертом.

— Чорти б узяли того, хто поклав у ранець-ракету такий заряд! Ним можна вбити слона! — лаявся Пінч, перевертаючись в ефірі. Він відчув новий поштовх і полетів повільніше. — А це що?.. Зіткнення із світовим

тілом?.. Але ж я, здається, живий... Алло! Алло, Фінгере!.. Алло, Блоттоне!.. — Ніхто не відповідач. — Ага, ось у чому справа! Порвався телефонний провід. Але треба, нарешті, припинити це перекидання через голову...

Зробити це було нелегко. Продовжуючи стрімголов летіти і перекидатися в повітрі, Пінч побачив збоку Фінгера, який теж перекидався через головуй і трохи праворуч — Блоттона. Нарешті, йому вдалося припинити обертальний рух упоперек свого тіла. Тепер він летів стоячи.

Мадлен ніде не було видно. Вона встигла відлетіти дуже далеко. Блоттон і Фінгер, пустивши в дію диски, також перестали перекидатися.

"Ми полетимо значно швидше за Делькро і, звичайно, доженемо її, якщо тільки знайдемо. Але хіба легко розшукати порошину в неосяжному просторі?.. А що робить Амелі?.."

— Обережно повернувшись з допомогою диска назад, Пінч побачив ледве помітну цяточку. Вона немовби поволі наближалася до ракети.

"Амелі зробила найкраще з того, що можна було зробити, — подумав Пінч. — Вона розсудливо пробирається по дроту до "Ковчега".

Але в ту ж мить Пінч побачив, як біля чорної цяточки блиснула вогняна смуга і цяточка швидко помчала вбік. "Цього ще бракувало. Тепер доведеться шукати двох!.."

Але кого з двох? Пінч не роздумував. Амелі подобалась йому. Крім того, рятувати Делькро вже полетіли двоє, а відліт Амелі помітив тільки він. І Пінч почав натискувати кнопку, запускаючи бокові дюзи, щоб змінити напрям руху.

На жаль, у нього не було досвіду користування цим апаратом, він ще не міг керувати своїм польотом. Пінча кидало в усі боки, мов піротехнічну вертушку. Зиґзаґами борознив він небесний простір, анітрохи не наближаючись до цілі.

"Так, мабуть, і сам не доберуся до ракети! — думав він. — Весела штука — вмерти між зорями. Пальне закінчиться, і я стану шматком криги. Але ще раніше скінчиться або замерзне в балоні кисень, і я вмру від задухи... Бр... краще не думати про такі речі... Але де ж Амелі? Вона, здається, перестала стріляти. Вогника не видно. Тепер її ще важче знайти..."

Вогник знову блимнув і згас.

В ту ж мить яскраве світло засліпило Пінча. Пінч не був боягузом, але йому здалося, що звідкись з надсвітового простору несподівано виринуло Сонце і рушило на нього.

"Якась комета. А чому б і ні?.." Він похолов від жаху, чекаючи неминучого кінця. Але в наступну мить світло погасло: це змінився напрям променя зорельота. Там стежили за ними і поспішили на допомогу.

Несподівано праворуч, засліпивши яскравим світлом, промчав вогненний вихор, лишивши хвіст диму чи пари.

Це була "рятівна шлюпка", сконструйована Цандером саме для таких випадків. Він передбачив усе і про все подбав. "Шлюпка" була кругла, як куля. Форма не має значення в безповітряному просторі, але куля зручніша для польоту; численні дюзи на її поверхні давали можливість спрямувати "шлюпку" в будь-який бік. Вона мала значні запаси пального і кисню. "Шлюпка" була двомісна, причому сидіння були зроблені одне "вгорі", а друге — "внизу". Це давало можливість спостерігати всю сферу. В "шлюпку" сідали в ефіролазних костюмах.

Цандер і Вінклеір летіли рятувати Мадлен. Сильний прожектор допомагав розшукати загублене в світовому просторі тіло. І Цандерові пощастило зробити це. Він знайшов утікачку осторонь напряму польоту "Ковчега".

Услід за Мадлен Цандер і Вінклер "виловили" інших ефіролазів і, прив'язавши їх до "шлюпки", приставили на ракету.

Коли всі повернулися на зореліт, де їх нетерпляче ждали, і зняли костюми, Мадлен зчинила справжню істерику. Отямившись, вона весь час повторювала, перериваючи мову риданням і схлипуванням:

— Додому! На Землю! В Париж! В Париж!.. Я не хочу більше лишатися тут! В Париж!..

— От що, — почав Цандер, коли хвилювання вляглося. — Ми вчимося на досвіді і на своїх помилках...

— Я була на волосинці від смерті! — перебила його Мадлен. — Ще трохи, і впала б на Сонце...

— Ну, не так швидко впали б, мадемуазель, — заперечив з посмішкою Цандер. — Навіть коли б Земля, яку ми залишили, почала раптом падати на Сонце, то їй довелося б летіти понад два місяці. Час достатній, щоб подати вам допомогу. Найближчою небезпекою для вас була можливість вичерпати запаси кисню і акумуляторів для зігрівання. Але ми стежили за вами і вчасно поспішили на допомогу. Ваше нещастя полягало в тому, що ви поводилися в світовому океані, як поводяться в морі, коли не вміють плавати. У нас з'явилися навички, яких не знають земні жителі. Але світового простору ми ще не підкорили. Нам треба вчитися. З завтрашнього дня ми відкриваємо школу... плавання в порожнечі. Треба досконало оволодіти нашими портативними ракетами.

— Добре, що наш зореліт стояв на місці, — ніяк не заспокоювалася Мадлен, переживаючи свою пригоду. — А якби він летів! Він залетів би так далеко, що ви не знайшли б мене, і я задихнулася б, замерзла, вмерла від голоду, згоріла... — І вона почала схлипувати.

— Ви помиляєтесь, — заперечив Цандер. — Ракета наша летіла з швидкістю вісімнадцять тисяч метрів за секунду.

— Але ж вона стояла, коли ми збирали дзеркало!

— Так, якщо хочете, стояла. Закон відносного руху.

— Я збожеволію від цього закону. І хто його видумав? Стояла — не стояла...

— "Видумав" Галілей. І все це не так важко зрозуміти, як вам здається. Закон цей твердить, що не може бути безвідносного руху. Є тільки рух одного тіла відносно іншого. Ви вийшли з ракети в світовий простір і були біля неї. По відношенню до вас ракета і справді стояла. Але відносно Землі вона безперервно летить з тієї самої миті, як ми залишили Землю. І ви, перебуваючи в ракеті, летіли разом з нею. Зрозуміло? Вийшовши з ракети, ви продовжували летіти за інерцією з тією ж швидкістю і в тому ж напрямі, що й ракета. І саме тому, що швидкість польоту і напрям були однакові, вам здалося, що і ви, і ракета нібито висите нерухомо в просторі.

VI. І В НЕБІ МАНДРІВНИКИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ САМІ СОБОЮ,

ДІЗНАВШИСЬ ПРО ДЕЯКІ ЗЕМНІ СПРАВИ

У той же день увечері сталася велика подія. Цандер з допомогою Ганса з великим зусиллям пустив радіостанцію і, поставивши в кают-компанії екран телевізора, радіорупор, налагодив зв'язок із Землею.

З надзвичайним хвилюванням усі жителі "Ковчега", зібравшись у кают-компанії, слухали голос Пуччі.

— Алло! Алло! Говорить Земля!.. Алло, Цандере! Алло, Гансе! Говорить Земля, А-368 — Стормер-Сіті. Говорить Пуччі! — Екран ще був мертвий, але слова італійця доносилися зовсім чітко. — Алло, як ви мене чуєте? Відповідайте! Відповідайте! Я не чую вас. Ви, мабуть, не можете намацати мою радіостанцію спрямованим променем? Шукайте. Поки що передаю новини. Телевізор працюватиме, як тільки я одержу по радіо зображення.

— А новини ж? Новини?.. — шипів Стормер.

І він почув ці новини.

— "Становище в Центральній Європі поліпшилося... хоча..."

— Вона не скоро загине, ця клята радянська...

— Тихо! Увага!..

— "...Повстання робітників, солдатів і селям... Невідомі люди підпалюють-військові заводи. Псують залізничні шляхи. "Могікани" приписують це діяльності... котр... вдалося організувати працю..."

Радіопередача перервалася. Стормер, нахилившись над диском репродуктора, пошепки вилаявся і помахав кулаками.

— Та ну ж бо, ну!..

Але коли радіопередача відновилася, мова вже йшла про становище в інших країнах. Війни, революції...

Чорний диск замовк. Почалося обговорення новин. Пінч перечитував свої записи. Він знову виступав у ролі газетяра і дуже шкодував, що всі вже знають зміст його "газети".

Яке ж становище на Землі?

Думки були суперечливі. Маршаль обережно зауважив, що загалом усе лишилося так, як і в момент відльоту. Стормер був оптимістичніший.

— Але ви забуваєте про Ради! Це ж новина колосальної важливості! Ради — вузол світових подій. А вони близькі до загибелі. Для мене це ясно, як ніколи. І ми незабаром полетимо назад на Землю і зможемо повернутися до своїх справ. Зверніть увагу: Англія напередодні нового розквіту. І мої акції, отже, піднімаються. Я хочу зробити вам одну пропозицію, бароне. Я певен, ви теж дещо заховали з своїх багатств, хе-хе! Золота руда у Венесуелі і Мексиці. Я поступлюся для вас частиною акцій. Це нічого, що зараз ми не можемо скласти угоди на готівку. Гратимемо на запис. Ха-ха. Згода?

Барон супився і, як спритний політик, удавав, що його зовсім не цікавить пропозиція Стормера. Але його біржову струнку було вже зачеплено. І справді, він нічим не ризикує. А якщо вони повернуться на Землю?..

— Гра... саме гра, — сказав він недбало. — Г-гра в біржову гру...

— Ну, хоча б з нудьги, чому б і не пограти? Га? Це значно цікавіше, ніж якісь там лекції Цандера.

Так народилася в ракеті "чорна біржа".

Через кілька днів Пуччі добився передачі по радіо зображення подій, що відбувалися на Землі.

На екрані телевізора мелькали сцени невеселого змісту. Епідемія банкротства тривала. Стормер похмуро дивився на порожні, зруйновані палаци, на залишені міста, на закриті фабрики, заводи з дворами, що поросли травою, на судна, що ржавіли в порту, на залізничні лінії з спотвореними коліями, на страйки і сутички... Ці картини земного життя були йому знайомі...

Не кращі були й повідомлення.

"Едвард Харкінс — банкрот. Вінцента Астора вбито у власному домі. Едвард Ларріман наклав на себе руки..."

Мільярдери, цвіт нації, найбільші комерсанти, з багатьма з яких Стормер був особисто знайомий і вів справи, сходили зі сцени один за одним...

— Цей Пуччі, може, хороший інженер і вчений, — бурчав Стормер, — але він нікчемний інформатор і політик. Невже на Землі нема нічого іншого, крім цих подій?

Дивлячись на картини, що швидко змінювалися, пасажири ракети понуро повісили голови, мимовільні зітхання виривалися з їхніх грудей.

На очах у всіх гинула цивілізація... Шнірер, мов біблійний пророк, знову виголошував надгробну промову над цією машинною "цивілізацією" і закликав до "природного стану".

Але його не слухали. Думали про те, чим усе це закінчиться. Гра на "біржі" йшла мляво. Стормер подумував про те, чи не покласти край цим гнітючим "радіотелесеансам", і, однак, першим з'являвся біля невеликого екрана телевізора.

Лишалася одна втіха: "Як добре ми зробили, що покинули Землю! Чим би все це не скінчилося, а ми тут в більшій безпеці".

Дві події зацікавили пасажирів. Одна з них торкалася близько самого Стормера.

Пуччі з деяким запізненням передав по радіо про подію, яка сталася в Англії невдовзі перед відльотом "Ковчега" і зробила сенсацію в усій країні: загибель у вогні одного з найкращих палаців, що належав містерові Стормеру, разом... з ним самим.

На екрані телевізора промайнув уривок з кінофільму, знятого під час пожежі в цьому палаці, що почалася з нижнього поверху. Вогонь з незвичайною швидкістю охопив багатоповерховий будинок. На плоскі дахи сусідніх будинків спускалися пожежні літаки і спрямовували на палац, що горів, потужні струмені води. Але будинок палав, мов скирта сіна.

На екрані мелькали жахливі картини: біля вікон метушилися люди, вони божеволіли від вогню, шукали порятунку і не знаходили його.

Обгорілі трупи... Розкопки після пожежі — і знову трупи...

Це був останній злочин Стормера. Але про навмисний підпал на Землі ніхто не знав. О, Стормер дуже спритно інсценував пожежу і свою "загибель". Нерон XX століття...

Коли до пожежі все було підготовлено, він пізно ввечері запросив до себе на нараду численне товариство комерсантів, прикинувся хворим і наприкінці засідання заявив їм, що сьогодні всю ніч, незважаючи на нездужання, працюватиме в своєму кабінеті.

Вночі йому пощастило непомітно вийти з палацу. Потім він утік на теплоході в південні моря, а звідти — полетів у Стормер-Сіті. Всі кінці було добре сховано.

— "Разом з грандіозним палацом, — передавав Пуччі повідомлення газет, — загинув у вогні пожежі і його власник, відомий мільйонер містер Стормер, який залишився в цю нещасливу ніч у своєму кабінеті. Тіло його неопізнане серед трупів; більшість їх зовсім обвуглилась. У зв'язку з смертю містера Стормера судові власті припинили всі справи, порушені проти нього. Що це за справи — говорити особливо не варто. Про мертвих — або добре, або нічого!" — так закінчувалася стаття в газеті.

Для Стормера найважливішим було те, що справи проти нього було припинено. Навіть якщо він повернеться на Землю — "по-земному" через кілька років — ці справи будуть забуті за давністю. Навряд чи хто пам'ятатиме про них. їх заступлять інші події, Інші пекучі питання дня. Нарешті, можна буде прибути і під іншим ім'ям.

Стормер почав реготати. Всі запитливо подивилися на нього. В очах розумного і хитрого Маршаля Стормер прочитав підозру. Ну що ж, хіба не все одно? Чи варто виправдовуватися і вибачатися перед ними? Все одно не повірять. Але все-таки він сказав:

— Ви думаєте, панове, що я винуватець цієї пожежі і загибелі кількох тисяч людей? Запевняю вас, пожежа виникла з... невідомої причини, зовсім несподівано. Я врятувався тільки тому, що мене, як господаря будинку, сповістили про пожежу раніше, ніж інших, з самого початку її виникнення, і я встиг утекти.

Друге повідомлення Пуччі стосувалося вже барона Маршаля де Терлонжа.

Банки відкривають свої неприступні броньовані двері і сейфи перед повстанцями. Навіть не треба висаджувати в повітря динамітом ці найнеприступніші у світі фортеці. Повстанці вільно входять у глибокі підвали з невичерпними золотими розсипами. Вони відкривають стальні

скрині, сейфи, пересипають, мов горох, на своїх грубих, мозолястих долонях його, Маршаля, діаманти. Вони..

Але ні, його ще не зовсім розорили... А скарб, захований у горах Андорри? О, банкір — розумна людина і передбачив навіть це — неможливе, неймовірне. Банкір посміхається. Його важко перехитрити.

Але що це? Пуччі назвав ім'я Рібо, того самого Рібо, який допомагав Маршалю ховати залишки своїх скарбів у горах.

— Алло! Сеньйор Рібо просить передати містерові Маршалю, — повідомив Пуччі, — лист, який я одержав з великим запізненням стратопоштою. Алло, слухайте, бароне:

"Люб'язний бароне. Ви вшанували мене своїм довір'ям, і я виправдував його скільки міг.

Але обставини змінилися. Обов'язок, чесність, слово, обіцянки людей нашого класу котируються зараз на Землі не дорожче за будь-які акції, що давно дорівнюють нулю.

Сьогоднішній день — поки що наш день. А завтра нас напевно чекає гільйотина. І я вирішив найрозумніше: ваше золото, заховане в Андоррі, пустити в оборот, щоб прожити з шиком принаймні свій останній день. Так, мій любий бароне, я відкопав ваше золото, перебрався на Балкани і тепер сиплю ним, мов картяр, який втратив надію. Вино і жінки. Вони відвертають мою увагу од гірких істин, дають хвилини забуття. А це тепер найголовніше, найцінніше...

Отже, незабаром і я вирушу до сірникового, стального та інших королів у гості. Шлю вам останній привіт.

Ваш Рібо".

— Х-х-х... е-е-е пр-пр... прок-прокляття... х-х-х... це... грабунок... — Барон побурів, потім став густо-ліловим, наче повішений.

— Співчуваю вашому нещастю, — сказав Стормер, намагаючись зобразити на своєму обличчі щирість. — Ваше горе до певної міри... і моє горе. Адже я купив у вас на біржі чимало акцій. На жаль, вони тепер варті менше, ніж будь-коли. Не впадайте у відчай, бароне. У нас ще лишилося дещо, з чим можна буде почати справу після повернення на Землю, — це наші голови. Поки вони на плечах, нічого не втрачено. Почнемо спочатку. Ніколи не слід впадати у відчай. Я продовжую вірити в те, що Ради загинуть.

— Комунізм породжений капіталізмом, робітниками;

робітники породжені машинами, машини породжені... — закаркав Шнірер. — Поки лишиться хоч одна машина, не буде миру на Землі. Машини переживуть людей! Геть машини! Геть техніку!

Посперечавшись і посумувавши в душі, пасажири розійшлися по своїх кабінах.

Через кілька днів Цандер наказав пасажирам провести найближчу ніч у гідроамортизаторах, бо збирався повторити досліди з новим реактивним двигуном, що діє внутрішньоатомною енергією.

Цього разу мандрівникам під час прискорення польоту ракети довелося пережити чимало неприємностей. Незважаючи на те, що Цандер прискорював рух у кілька прийомів, дуже обережно, "невеликими дозами", як він пізніше пояснював, усі пасажири кожного разу, як Цандер запускав новий "атомний двигун", почували себе дуже погано. Мало допомагала і вода стабілізатора: серце билося уповільнено, потьмарювалася свідомість, — може, тому, що кров

відливала від одних частин мозку і приливала до інших. Сам Цандер найбільше боявся цього потьмарення свідомості: коли б він зовсім втратив свідомість, усі неминуче загинули б. І тому капітан, лежачи в своїй "домовині", вимикав двигун, як тільки відчував, що сам от-от знепритомніє.

Ракета рухалася в просторі вже з швидкістю сто тисяч кілометрів за секунду — третина швидкості світла.

Цандер переміг простір. Тепер "Ковчег" міг вилетіти далеко за межі Сонячної системи. Досягти граничної швидкості, близької до швидкості світла, — що й було метою Цандера.

Але Цандер усе-таки не наважувався летіти надто далеко від Сонця — джерела життя і тепла для людей та оранжереї. На відстані десяти мільярдів кілометрів — за орбітою Плутона — Сонце здавалося б яскравою зорею, але для оранжереї його було б мало.

Венера, Земля, Марс лишилися позаду. Ракета перетнула пояс астероїдів, орбіти Юпітера і Сатурна. Сатурн з своїми кільцями і дев'ятьма "місяцями" в цей час був досить близько від "Ковчега", і мандрівники могли спостерігати це чудо Сонячної системи. Кільця Сатурна, як і гадали земні астрономи, складалися з численних тіл, що оберталися навколо планети, і "місяці" Сатурна були лише найбільшими з цих численних супутників: Ганса так зацікавив Сатурн, що він спитав Цандера, чи не можна спуститися на поверхню планети. Хмари, які вкривали Сатурн, свідчили про наявність атмосфери. Сила тяжіння на цій планеті, незважаючи на те, що Сатурн у 720 разів більший за Землю, мало відрізняється од земної. Але Сатурн перебуває так далеко від Сонця, що дістає майже в сто разів менше світла і тепла, ніж Земля.

— Для земних жителів цього наче й малувато, — відповів Цандер.

Ганс не здавався:

— Сатурн дістає в сто разів менше світла і тепла, але його атмосфера не перетворилася в кригу, про що свідчить наявність хмар. Отже, планета має ще великі запаси внутрішнього тепла.

Проти висадки на Сатурн, однак, заперечували всі пасажири: крім того, що така висадка зв'язана з небезпекою, всяка зупинка в дорозі уповільнює плин часу на Землі.

Питання розв'язав спектральний аналіз, що його зробив Цандер: атмосфера Сатурна, як виявилося, — сполучення метану й аміаку... І ракетний корабель залишив позаду чудове світило з його незвичайними кільцями.

Усе далі, вперед! Орбіти Урана, Нептуна, Плутона... Кінець Сонячної системи. В своєму польоті Цандер орієнтувався на Полярну зорю. При незвичайній швидкості корабля Цандерові доводилося визначати величину цієї швидкості з допомогою оптичного методу: за змінами спектра Полярної зорі визначалася швидкість польоту, а, отже, і пройдена відстань.

VII. ЯК ОСОРОМИЛАСЯ ЛЕДІ ХІНТОН

Через кілька "днів" мандрівники помітили дивне явище: "вночі" вони часто прокидалися на короткий час і потім знову засинали, а "вдень" почали вмить засинати на кілька хвилин. Лікар Текер вважав, що це реакція організму на незвичайні умови життя в ракеті.

— Може, ми, зрештою, перетворимося на людей, які зовсім не сплять? — запитав Блоттон.

— Не думаю, — відповів лікар.

Цю розмову перебили дивні звуки, схожі на маленькі вибухи: звуки долинали з кухні. Слідом за ними почулися вигуки повара.

— Знову у Жака вибухнув якийсь кип'ятильник, — сказав Стормер.

На цей раз "вибухнув" не чайник і не вибух примусив кухаря скрикнути.

Жак стояв над розкритою бляшанкою консервів і нюхав її.

— В чому справа, Жак? — спитав Цандер.

Кухар подав консервну бляшанку.

— Стріляє. Тхне. Зовсім зіпсовані консерви.

— Ну, що ж, мабуть, випадково попалася погана бляшанка. Візьми іншу.

Але й з другою, і з третьою, і з четвертою сталося те саме. Як тільки Жак прорізав бляху, лунав легкий вибух, і з прорізу з піною і газом вилітала заливка.

Справа набирала серйозного характеру. Консерви були головними запасами харчування. Цандер наказав Жакові принести кілька невідкритих бляшанок у кают-компанію. Потім він запросив, туди всіх пасажирів і звелів Жакові відкривати бляшанки. Вони "вибухали" одна за одною.

На кожній бляшанці була синя етикетка з написом:

Консервний завод Хінтон. Лондон

"Власниця" заводу була збентежена. А роздратований Стормер із властивою для нього грубістю, підносив кожну нову бляшанку, що "вистрілила", майже до самого носа Хінтон і казав:

— Понюхайте. Як вам це подобається? Ваше виробництво, леді...

— Не розумію, як це могло статися, — відповідала леді Хінтон. — Мої консерви славилися своєю якістю і широко розкуповувались не тільки в Англії, але й у багатьох державах Європи...

— Я б за них не дав і цента! — не вгавав Стормер. — Думаю, що й на Венері більше не дадуть. Але чим же ми харчуватимемося?

— Дозвольте, — раптом пожвавішала леді Хінтон після напруженого роздумування. — Я згадала. Мої фабрики виробляли два сорти консервів. Перший сорт з зеленою етикеткою, а другий — з синьою. Сині — ті справді... Вони призначалися для поставок усяким установам, надходили у продаж по низькій ціні...

— Ну, це я розумію, — вів далі Стормер, — я сам комерсант. Але ж на якого біса, вибачте на слові, ви для "Ковчега" підсунули консерви з синіми етикетками? Отруїти нас усіх збиралися, чи що?

Леді Хінтон випросталася. Це вже було занадто. Як сміє розмовляти з нею, з леді, таким тоном якийсь купчик!

— Я вас прошу ретельніше добирати слова. Не забувайте, містере Стормер, хто я, і не забувайте того, що я сама мандрую разом з вами і, таким чином, поділяю долю всіх. Не можете ж ви запідозрити мене, що я мала намір отруїти і саму себе. Тут, мабуть, сталася фатальна помилка. Але де, коли і як — не можу зрозуміти. Мені не треба переконувати вас у тому, що я наказала приставити в Стормер-Сіті для "Ковчега" найвищий сорт. Велику партію було виготовлено за особливим замовленням. Мій інженер казав, що ніколи ще фабрика не виробляла кращих консервів. Може, сорти консервів перемішали, коли вантажили? Так, так. Я пригадую, що в той самий час, коли відправляли консерви в Стормер-Сіті, моя фабрика відвантажувала велику партію для... одного відомства...

— З синіми етикетками?

— Так, з синіми етикетками.

Для пасажирів "Ковчега", крім Ганса і Вінклера, так і лишилося загадкою, яким чином було приставлено в Стормер-Сіті і потім навантажено на "Ковчег" зіпсовані консерви.

А сталося це так. У порту робітники-вантажники звернули увагу на дві партії консервів: одну — меншу, із зеленими етикетками на ящиках, і другу — величезну, з синіми. Дізнавшись, що сині етикетки адресовано військовому відомству і що вони призначаються як військові запаси для Інтервенційної армії, робітники відмовилися вантажити пароплави.

— Треба покуштувати, чим збираються годувати солдатів, — сказав один молодий робітник і, взявши ящик на спину, ніби ненароком упустив його.

Ящик розбився, бляшанки консервів випали на землю. Кілька бляшанок швидко розійшлося по руках. Таким же чином був "випадково" розбитий ящик і з зеленою етикеткою.

Робітники покуштували тих і других. З огидою відкинули бляшанки з синіми етикетками і з апетитом з'їли те, що містилося в "зелених".

— Видно, це готувалося не для нашого брата, — сказав перший робітник, покуштувавши з бляшанки із зеленою етикеткою.

Коли прийшли на роботу переодягнені поліцаї та штрейкбрехери, вони застали справжній хаос і перемішані коносаменти. Вантажі було сплутано.

Така історія появи консервів з синіми етикетками в "Ковчезі".

— Хотів би я знати, чим ми тепер харчуватимемося? — знову спитав Стормер.

Він їв більше за всіх, і його це питання непокоїло особливо.

Почали підраховувати запаси. На жаль, якщо скинути з рахунку консерви, решти продуктів — борошна, сухарів, сушених овочів — лишалося ненадовго.

— Прокляття! — знову вилаявся Стормер. — А чи не зменшити швидкість польоту? — спитав він. — Тоді, може, нам вистачить на більший строк..

— На жаль, містере Стормер, — відповів Цандер. — Я бачу, що ви ще дуже далекі від розуміння відносності часу і простору. Від прискорення або уповільнення ми нічого не виграємо і не програємо. Ракетна доба завжди дорівнює ракетній добі, незалежно від того, буде вона дорівнювати земному місяцю чи годині. Ми зовсім не відчуємо — прискорив чи уповільнив свій хід наш хронометр порівняно із земним. З якою б швидкістю чи повільністю не оберталися стрілки нашого хронометра, — коли вони показуватимуть дванадцяту годину "дня", ваш шлунок заявить претензію на сніданок.

— Досить. Так. Це я зрозумів. Але тоді чи не можна навпаки — ще більше прискорити політ, щоб час на Землі полетів з шаленою швидкістю? За тиждень так би років п'ятдесят.

— Швидкість руху "Ковчега" вже досягла межі. Ми більше не можемо "прискорювати" біг земного часу.

Стормер так стукнув кулаком, що легка алюмінієва поверхня столу прогнулася.

— То що ж накажете нам робити? Летіти назад — в обійми ворогів, чи летіти вперед — в обійми голодної смерті? Смерть позаду, смерть попереду. Нічого казати, добру кашу ви заварили, леді, з вашими синенькими.

Настала важка пауза. Всі сиділи пригнічені.

Цандер не поспішав порушувати цю гнітючу мовчанку: хай гарненько відчують становище. Потім спокійно, не поспішаючи, почав:

— Не знаю, що вас чекає позаду, але попереду я не бачу смерті, якщо ви тільки не упиратиметеся, як досі. У нас в ракеті є все, щоб забезпечити наше життя на невизначено довгий строк. Для цього треба створити "кругообіг речовин". Ми взяли з собою в розібраному вигляді оранжерею, насіння садовини та овочів. І коли б ви, панове, своєчасно послухали мене і взялись за діло, замість того щоб... ми вже мали б усе потрібне. А тепер вам доведеться посидіти на урізаному пайку, поки ми збудуємо оранжерею і зберемо перший урожай. Часу залишається дуже мало, — говорив Цандер, — але, думаю, ми встигнемо. Нам допоможе Сонце. Його проміння тут не відбивається і не поглинається хмарами й атмосферою, як на —Землі, тому воно діє значно інтенсивніше. Одне слово, ріст і достигання тут мають іти посиленими темпами...

— Відносно якого часу? — спитав Маршаль. — День вважати за місяць?

— Відносно нашого часу. Не забувайте ще про одну обставину. На земній кулі існує тяжіння, що страшенно впливає на життя рослин на швидкість їхнього росту, на розміри тощо. Не забувайте, що клітини рослин, ділячись в процесі росту, весь час ведуть боротьбу із земним тяжінням, яке "пригнічує", тягне вниз кожну клітину. Пам'ятаєте, як "ненормально" розвивалися рослини в скляній кулі Стормер-Сіті? Вони росли горизонтально, а не вгору стеблами, і були значно більші за своїх братів на грядках. Чи не з тієї ж причини рослини далеких геологічних

епох Землі відзначалися значно більшими розмірами: якісь мохи, хвощі досягали висоти сучасних евкаліптів, секвой. В ті далекі часи земна куля оберталася швидше, ніж тепер, велика відцентрова сила зменшувала силу тяжіння, і рослини, а також первісні тварини мали величезні розміри. Земля ще не "пригнічувала" їх так, як тепер. Менше земне тяжіння поряд з іншими умовами — більшою вологістю, теплом, більшим насиченням вуглекислотою — сприяли, мабуть, і великому росту і швидшому діленню клітин. А в нашій ракеті всі предмети, живі й неживі, невагомі. Все це й дає можливість припускати, що в оранжереї рослини будуть дуже швидко сходити, рости, родити і дозрівати. Але, звичайно, це моє тільки теоретичне припущення. Думаю, воно не підведе мене і на цей раз. Ось вихід, — закінчив Цандер. — Ваш порятунок у тому, щоб негайно всім взятися до роботи.

— Як, працювати? — вигукнув Стормер. — Я... У нас є ще півень, курка, порося і дві кози. Якщо нам не вистачить продуктів до першого врожаю, ми можемо зарізати їх...

— Ні в якому разі! — втрутився Шнірер.

Ці тварини, яких узяли в "Ковчег" на його настійну вимогу, входили, так би мовити, в його філософську систему, становили невід'ємну частину його планів "нового життя на новій Землі", що, між іншим, як дві краплини води, мало бути схоже на життя часів біблійного Авраама: пастушачу ідилію натурального господарства, Ідилію життя на лоні природи. Шнірер уже мріяв про мирні отари овець на буйних пасовищах біля прозорого струмка. Він, як Ной, був не від того, щоб забрати принаймні всіх домашніх тварин — "по семи пар", але новий "Ковчег" не мав чудодійної місткості старого, і Цандер, на жаль, — і в цьому останнє слово належало йому — згодився взяти лише кількох, гадаючи, що вони і без філософії не будуть зайвими.

На цей раз Цандер підтримав філософа.

VIII. ПАСАЖИРИ БУДУЮТЬ ОРАНЖЕРЕЮ І СОНЯЧНИЙ ДВИГУН

Для пасажирів "першого класу" настали невеселі дні. "Чорну біржу" було добровільно закрито. Кожного пасажира приставлено до певної роботи.

Робочий день чітко розподілено. Уранці Ганс, Вінклер, Пінч, Блоттон, Текер і навіть єпископ надівали ефіролазні костюми і йшли на поверхню ракети будувати під керівництвом Цандер а оранжерею. Жінки доглядали тварин, підносили частини оранжереї до подвійного люка, готували насіння до "небесного посіву".

Оранжерея мала п'ятсот метрів у довжину і два метри в діаметрі. На всю її довжину тяглося вікно заввишки метр. У шибки вікна була вплавлена міцна металева сітка, щоб їх не видавило внутрішнім тиском, хоч цей тиск парів, і газів всередині оранжереї мав бути дуже незначний — всього двадцять міліметрів ртутного стовпа.

З ракетою оранжерею було з'єднано, крім проходів, двома тонкими трубками. Одна мала виводити з ракети в оранжерею вуглекислий газ, а друга — постачати в ракету свіжий кисень, який виробляють рослини.

Всередині оранжереї на всю її довжину стояла металева посудина. її мали наповнити напіврідким ґрунтом з добривами з людських виділень. Ці екскременти до обладнання оранжереї викидали назовні в порожніх консервних бляшанках і банках з-під пального. Поштовх — і "вантаж" летів у світовий простір, рухаючись, однак за ракетою. Після обладнання оранжереї "асенізація" робитиметься інакше: продукти виділення вже не пропадатимуть марно в світовій безодні, а біохімічно перероблені рослинами, повертатимуться у вигляді їжі.

Довга металева посудина-труба всередині оранжереї і правила, власне, за "грядку". В ній було багато дірок, куди мали висаджувати

насіння та розсаду. Всередині стінки посудини змочувалися рідиною. Гази і добривна рідина нагніталися насосами.

Оскільки тиск парів і газів в оранжереї був незначний, то й стінки її були дуже тонкі, — не товстіші за звичайну шибку у вікні.

Для рівномірного розподілу світла ґрунтова труба могла повертатися. Пружність парів води в оранжереї була низька. Випари ґрунту і листя згущалися в особливих додаткових приладах оранжереї, які були весь час в тіні і мали через це низьку температуру. Вуглекислий газ, кисень, азот та інші гази були також в дуже розрідженому стані. Тому людям, що входили в оранжерею, доводилося заздалегідь надівати скафандри.

Незважаючи на те, що конструкція була досить легка, а стіни оранжереї тонкі, вага її оболонки на Землі дорівнювала двадцяти тоннам. У ракеті вага майже не відчувалась, і тому навіть єпископові жодного разу не довелося працювати в "поті чола". Однак саме невагомість і завдавала найбільше клопоту під час збирання оранжереї. Люди наче перетворилися в мурашок. У своїх ефіролазних костюмах копошилися вони на поверхні ракети, переносячи величезні частини оранжереї, що вдвічі-втричі перевищували їхній зріст і "вагу".

Турбота будівельників полягала в тому, щоб уберегти частини і матеріали від поштовхів, від яких вони могли полетіти у світовий простір. Найменший необережний рух, і якась труба зникала. Для того, щоб частини оранжереї не скидало з поверхні ракети відцентровим ефектом, Цандер на весь час роботи припинив обертання ракети. Тільки коли частини оранжереї було прикріплено, прив'язано, пригвинчено, він після закінчення "денних" робіт або під час "обідньої перерви" давав перепочинок леді Хінтон та іншим, які лишилися всередині ракети. Леді терпіти не могла "шугання" в невагомому просторі.

Леді Хінтон у своїй каюті була в усякому разі в безпеці. А ті, що працювали нагорі, ризикували "упасти" в небо. Правда, всі вони вже добре навчилися користуватися ракетним ранцем. Але все-таки, щоб повернутися на ракету при кожному мимовільному відльоті, потрібні були час і зусилля.

"Керування собою з допомогою ракетного ранця — велике мистецтво, якого не знають на Землі. Треба навчитися точно вимірювати відстань до мети, — а в порожнечі це нелегко зробити. За відстанню — регулювати силу вибуху. І, звичайно, вміти визначити правильність напряму — прицілу". — Так писав Ганс у своєму щоденнику.

Еллен, Амелі, Марта Текер і Делькро під керівництвом Ганса взялися садити рослини. Ганс уже мав досвід садіння рослин — недарма він пробув чимало часу в скляній кулі.

Всі надівали легкі костюми і вирушали на роботу в оранжерею. Вінклер встановлював апарат, який автоматично, під тиском сонячного проміння, повертав оранжерею до сонця під потрібним кутом.

Цандер у цей час працював над установкою геліоелектростанції. Принцип дії цієї станції був дуже простий.

— Я черпаю свої конструкції з безмежної скарбниці творчих ідей Ціолковського, — пояснював Цандер, вказуючи на свій двигун. — Ціолковський передбачив усе до дрібниць, наче він уже не раз побував у небі і прийшов розповісти нам.

В ефірній порожнечі можна створити навіть без концентрації сонячного проміння параболічними дзеркалами, двісті градусів тепла і поруч, на відстані одного метра температуру, близьку до абсолютного нуля. Цю різницю температур і було використано, щоб одержати енергію. Двигун мав дві однакові посудини, термоізольовані одна від одної. Задня була в тіні передньої, зверненої до сонячного проміння.

Передній бік мав чорну поверхню, яка добре поглинала проміння. Тому така поверхня і вода, що містилася в посудині, мали нагріватися Сонцем до двохсот градусів Цельсія. Пари води, перш ніж перейти в холодильник — у другу посудину, розміщену в тіні, проходили через спеціальну паротурбіну.

Коли майже вся рідина переходила з передньої посудини казана в задню — холодильник, посудина автоматично поверталася холодильником до Сонця, а казаном до темного небесного простору. Через кожну годину холодильник ставав казаном, казан — холодильником і так весь час.

Оскільки рідина майже не втрачалася, бо "парові казани" у вигляді тонких трубок були добре ізольовані, то цей двигун втрат не мав. Не було великих втрат і на спрацьованість частин через тертя: завдяки значному послабленню сили ваги, це тертя було дуже незначне, і тому двигун спрацьовувався повільно.

Оранжерея виправдала себе. Якщо в чомусь і помилився Цандер, то тільки в тому, що недооцінив дію "тутешнього" Сонця на рослини.

Рослини росли надзвичайно швидко і були дуже пишні. Оранжерея незабаром стала схожа на куточок джунглів. Крізь величезне суцільне скло Сонце заливало циліндр промінням. Оскільки ракета знову оберталася, розвивалися рослини химерно.

Рослини тяглися від кінців до центра ракети. Наче два струмені зелених фонтанів зустрічалися посеред оранжереї. Зустрічалися, стикалися, переміщувалися, утворюючи зелену "піну". Саме тут, в центрі оранжереї, рослини розвивалися безформними клубками, схожими на голову Медузи. Треба було вживати якихось заходів. Насамперед урівняти "силове поле" на всьому протязі ракети. Як це зробити?

Відповідь була знайдена при досить несподіваних обставинах. Якось Цандер і Ганс оглядали оранжерею, стоячи на поверхні ракети. Раптом Ганс помітив, як наближається якийсь предмет. На них ніби насувалася з присмерку небесного простору маленька планетка. Сонячні промені освітлювали її край, і вона здавалася півмісяцем. Не тільки Ганс, але й Цандер здивувався, коли помітив цю небесну мандрівницю.

— Чи не сама Венера прямує до нас у гості? — жартома запитав він у Ганса.

— Дивіться! У Венери виросло вухо!

— Або крутий баранячий ріг!

— Або... або... Дивіться! Та це ж великий бідон, який ми викинули! Еге ж, я доручив Пінчу зробити це, а він, мабуть, не відштовхнув посудини як слід. Бідон описав еліпс і повернувся назад під впливом тяжіння "Ковчега". — Ганс зробив жест рукою і вів далі: — Привіт тобі, перший супутнику планети "Ковчег". Так, я починаю ставитися з повагою до нашої ракети. Вона притягає до себе тіла, як справжнє небесне світило. Правда, бідон падає на "Ковчег" досить-таки повільно. Ось я зараз приловчусь і, як тільки бідон наблизиться, штовхну його ногою, мов футбольний м'яч.

— Почекайте, Гансе, — зупинив Цандер. — У мене виникла одна думка. Не гратимемо у футбол. Я придумав іншу гру. Дайте бідону впасти. Принесіть ще порожні бідони, бляшанки, ящики та інший мотлох, який ми звичайно викидали. І принесіть моток дроту метрів... так, метрів п'ятсот завдовжки. Знаєте, де він лежить? Ідіть!

Коли все це принесли на поверхню ракети, Цандер пояснив свою думку, — і знову ж таки думку свого великого вчителя Ціолковського. Треба утворити противагу ракеті: зібрати, зв'язати в один клубок різні бляшанки, посуд з-під пального тощо. Прив'язати його до дроту.

Відштовхнути. Ракета і клубок — все одно якої форми — стануть ніби частинами єдиної системи, яка летить. Тепер треба надати цій системі руху — примусити клубок, прив'язаний до ракети, обертатися навколо неї або, точніше, клубок і ракету — обертатися навколо спільного центра ваги, ніби ганятися один за одним. Ракета, яка "перекидається", описує своїми кінцями порівняно невелике коло, через що й відцентрова сила розвивається невелика. А в центрі ракети її зовсім нема. При новій системі обертання ракета описуватиме більше коло. Якщо значно збільшити швидкість обертання, то можна надати тілам майже земної ваги. Крім того, при такому обертанні, коли ракета ніби прив'язана до обода колеса, в усіх її частинах буде майже однакова відцентрова сила. Лишається тільки поставити це "колесо" до Сонця так, щоб оранжерея рівномірно і безперервно освітлювалась.

Ганс зрозумів проект Цандера і успішно виконав його.

Коли нашвидкуруч зібрану "планетку-супутник" Ганс прив'язав і відніс, точніше — відкинув од ракети на довжину дроту, Цандер звелів обережно пустити в дію задню дюзу, що надає ракеті поступального руху. В той же час Ганс, сидячи на "супутнику", почав стріляти з своєї ракети-ранця. Супутник і ракета рушили, система запрацювала.

Відцентрова сила "розлилася" рівномірно по ракеті та оранжереї.

Тепер рослини всередині оранжереї не росли у вигляді голови Медузи Горгони. Верхівки рослини повернулися до центра маси, лише трохи відхиляючись у бік Сонця. "Верх" і "низ" не раз змінювалися в цьому світі умовності і відносності.

Пасажири одностайно вітали нововведення Цандера. На всьому протязі ракети, в усіх каютах можна було тепер не тільки сидіти, стояти міцно, як на Землі, але й кип'ятити воду майже "по-земному", курити, наливати в склянки і пити, — одно слово, Цандер повернув усім звичні

земні умови і відчуття, тільки трохи полегшивши вагу тіла, у порівнянні з земною.

IX. ПІНЧ ПОБИВАЄ РЕКОРДИ ШЕРЛОКА ХОЛМСА

Стормер лежав у своєму гамаку, намагаючись заснути. Він засинав на п'ять-десять хвилин і знову прокидався. Всі жителі "Ковчега", як і раніше, спали уривчастим сном, засинаючи на короткий час і "вдень". Почували вони себе, правда, досить добре.

В кабіну Стормера тихо хтось увійшов. Вікно кабіни було закрите шторою, щоб сонячне світло не заважало спати, лампочку — погашено. Тільки з прочинених дверей в кабіну пробивалася смуга світла від лампочки в коридорі.

— Хто тут? — спитав Стормер, побачивши тінь на стелі.

Повертатися йому було ліньки.

— Тс... тихше. Це я, — почув він приглушений голос Пінча. — Я надумав розбудити вас, якщо ви навіть спите, бо приніс дуже важливі новини. — Він підійшов до самого гамака Стормера.

— В чому справа? — спитав той, не міняючи пози.

— В нашому "Ковчезі"... змовники.

— Що-о? — Стормер швидко підвівся в гамаку, наче його ужалив скорпіон, і глянув в обличчя Пінча. — Ви не випили зайвого, Пінч?

— Ні, зайвого я не випив, містере Стормер, — відповів Пінч.

— То якого ж чорта ви верзете нісенітницю? Звідки могли взятися змовники у "Ковчезі"? На Іншій ракеті прилетіли, на абордаж нас узяли, чи що?.. — Стормер зблід. — Кажіть скоріше, про що ви там дізналися! — крикнув він Пінчу, міцно схопивши його за руку.

Пінч почав вихвалятися:

— Якщо вже Пінч за щось узявся, то він... Ой... Не така Пінч людина... Ой-ой! Не давіть так, сер, мою руку... Якщо вже... Ай-ай! Та відпустіть же руку, зараз усе скажу... Ганс, знаєте, завжди замикав свою кабіну, виходячи з неї. І Вінклер теж...

— Він теж?..

— Прошу вас, не перебивайте мене, сер, інакше я щось пропущу. І Вінклер теж замикав свою кабіну на ключ, який клав у свою кишеню. Тобто ні, не в кишеню, — кишень на небі нема. Вішав на ланцюжок, прив'язаний до пояса...

— Вас самого слід повісити, Пінч, за те, що ви так розмазуєте. Кажіть скоріше тільки суть.

— Нічого я не розмазую і скоріше поспішаю передати вам тільки суть. Але якщо ви весь час перебиватимете мене, то я, звичайно, ніколи не закінчу.

Стормер у відчаї махнув рукою і набрався терпіння.

— Кажіть!

— Я й кажу. Ключ вішають на ланцюжок Фінгер і Вінклер. І в каюту мені ніяк не можна було пробратися. Тоді я подумав: якщо вони носять ключ з собою і цей ключ викрасти в них неможливо, то, отже, слід дістати інший ключ, який підходив би до замка у дверях. Логічно. О,

Шерлок Холмс не міг би придумати краще! Де взяти на "Ковчезі" ключ? Злітати на Землю і запросити слюсаря? Неможливо.

— У "Ковчезі" двадцять одні двері й стільки ж ключів. Можна спробувати підібрати, — не втерпів Стормер.

— Так я й зробив, сер, бо це був найлогічніший висновок. Однак легко придумати, та важко здійснити. Вийняти ключ з каюти — не мудра штука. Тільки леді Хінтон та Еллен замикаються зсередини. Взяти ключ неважко, але спробуйте двадцять один раз прикластися до замка у дверях каюти Ганса і стільки ж разів — до каюти Вінклера, причому так, щоб ніхто цього не помітив, а тим більше — вони самі. Треба вибрати момент, завжди бути насторожі, словом, сила-силенна клопоту, винахідливості й дотепності. Отож до замка Вінклера підійшов ключ лорда-єпископа, а до дверей Ганса — Мадлен. А якщо ключ Делькро підійшов до замка Фінгера, то й ключ Фінгера відчиняє замок прекрасної Мадлен. Моя хата скраю, але я не раз бачив, як Мадлен розмовляла з Гансом...

Пінч не міг зрозуміти, яким чином він раптом опинився в коридорі. Боліли щелепи і потилиця. Удар Стормера був блискавичний і оглушливий.

Висунувши з-за дверей коридора голову, Пінч закінчив скоромовкою:

— Я прокрався в кімнату Ганса, коли той стояв на вахті, і побачив: над столом портрет Леніна, на столику — німецьке видання "Капіталу" Маркса та книги Леніна в перекладі на німецьку мову.

— А Вінклер? — спитав Стормер.

— Але якщо для вас цього мало, ось вам ще дещо, трохи краще, — переконував Пінч, не входячи, однак, у кабіну. Знизивши голос до шепоту, він вів далі: — Мені пощастило підслухати розмову Фінгера і

Вінклера в рубці. І Ганс сказав: "Наша армія остаточно розіб'є вщент цю наволоч, якщо вона зважиться напасти на Ради". Так і сказав: "Наволоч". А Вінклер відповів: "Хоч це робиться не так просто і швидко, як тобі хочеться, Гансе, але я не сумніваюся, що час нашої перемоги в усьому світі наближається. Години, а може й хвилини ворогів — давно вже полічені. Потім Ганс сказав: "А чи варто нам далі грати тут, на "Ковчезі", комедію? Чи не пора кінчати?" — "Ні, не пора, Гансе, — відповів Вінклер. — На це я маю певні вказівки. Ти пам'ятаєш, як тобі кортіло втрутитись і покласти край саботажеві пасажирів, що не хотіли працювати? Все обійшлося й без нас. Синенькі допомогли зломити цей опір!" І вони почали сміятися.

Всю розмову Ганса з Вінклером Пінч передав уже цілком серйозним тоном, очевидно, сам захоплений своєю розповіддю.

Витягши з маленького портфеля, прив'язаного до пояса, записну книжку, він постукав по ній пальцями і додав:

— Тут усе записано до слова. Текстуально. Хоч зараз до слідчого. Вони ж могли вбити мене на місці, коли б застали за цим ділом. О, Пінч не боягуз! І якщо Пінч за щось візьметься...

Стормер не слухав його базікання. Він був вражений цією несподіванкою і думав, що робити далі.

— Треба зараз же піти до барона і розповісти йому про все. Зрештою, він найрозумніша людина в ракеті... після мене. Тільки я сам розповім, бо ви ніколи не закінчите.

Маршаль вислухав розповідь Стормера, якого щохвилини перебивав Пінч, котрий робив "поправки і доповнення" спокійніше, ніж завжди. Він похнюпив голову; замислився і мовчав. Стормер почав сам:

— Подумати тільки, вони летіли з нами весь час і... ще не вбили нас!

— їх тільки двоє, — заперечив Пінч.

— Тільки двоє? — глузливо відповів Стормер. — Але чи двоє? Ви певні, що вони не встигли вже перетягти на свій бік слуг?

— Так, я забув сказати, — швидко почав Пінч. — Ваше припущення не безпідставне, принаймні щодо Мері. Я двічі заставав її, коли вона жваво розмовляла з Вінклером в затишному куточку біля його рубки. Про що вони говорили, я не знаю, бо, побачивши мене, Мері одразу йшла геть.

— Якщо їх навіть тільки двоє, — висловлював Стормер свої міркування, — ми цілком в їхніх руках. Недарма я пережив такі неприємні хвилини у своїй водяній труні. Подумати тільки! Вони просто могли не вийняти нас звідти, припинити подачу повітря. їм дуже легко було задушити нас і потім викинути з "Ковчега". Признаюсь, не розумію, чому вони досі цього не зробили.

— Вони п-проти індивідуального терору, — відповів Маршаль.

— Даруйте, але в масштабах ракети це був би вже масовий терор, — заперечив Стормер. — Так чи інакше продовжувати подорож із своїми катами, які не сього-дні-завтра порішать нас, я не маю наміру.

— Ганса і Вінклера треба ліквідувати якнайшвидше, — Пінч висловив до кінця думки свого патрона.

— Я вважаю, що це єдино правильний вихід. Цього разу Стормер погодився з Пінчем, не обірвавши його, хоч той "втручався не в свою справу". Втім, у Стормера були свої міркування, які спонукали його виявити до свого секретаря прихильність.

— От ви хвасталися хоробрістю, — почав він. — Як далеко, однак, сягає ця хоробрість? Чи вистачило б у вас рішучості впоратися з цією справою самому?

— Я не злякаюсь, навіть коли б їх була сотня, — відповів Пінч. — Але справа не тільки в моїй рішучості. Всадити дві кулі в груди цих злочинців — не важко. Проте якщо я ^діятиму один, найменша випадковість може зіпсувати все. І тоді вже, звичайно, не минути лиха не тільки мені, але й усім вам.

— Мабуть, ви маєте рацію, хоч це і свідчить, що ви злякалися, — сказав Стормер.

Вони почали радитися про те, кого можна залучити до участі в цій справі. Барон усе мовчав. Найбільше підходить Блоттон. Він дужий, рішучий, сміливий. Блоттон говорив про те, що в ракеті не все спокійно, що він підозрює... І лорд, звичайно, погодиться, хоч досі й був далекий від політики. Єпископ? Він, мабуть, здатний тільки на те, щоб забарикадувати своїм товстим тілом коридор, який ще знадобиться. Він не братиме активної участі в такій справі, просто з переляку, сховавшись за своє "не убий". А втім, благословляючи на Землі з паперті "могікан", він "забув" про цю заповідь... Хто ж ще? Жак? Його, звичайно, слід вважати на боці ворогів. Текер? Він напевне не піде на це. Шнірер? Зовсім безнадійна фігура. Він відповість, що револьвер — це машина, а машину він не візьме в руки...

— Чи не залучити нам тоді жінок? — спитав Пінч. — Фрейлейн Амелі, наприклад, хоробра жінка і прекрасний стрілець, як вона сама запевняє. Ми, звичайно, не дозволимо собі поставити жінку під кулі...

— Д-д-дурниці! — коротко зауважив Маршаль, — П-перетворювати ракету в бойню. Вон-ни нас н-не чіпають...

Стормер був обурений і з запалом накинувся на Маршаля, від якого ніяк не чекав отакого виступу. Не чіпають? Чудово. А хто "зачепив" капітал Маршаля? Хто винуватець зубожіння і смерті їхніх друзів і компаньйонів? Хто, нарешті, винен в їхній утечі?

— Не вбили сьогодні — уб'ють завтра, — сказав Стормер. — Якщо ви, бароне, не можете бачити крові, я не наполягаю на відкритому збройному нападі. Можна придумати інший спосіб. Наприклад: коли вони, Ганс і Вінклер, вийдуть на поверхню ракети, хтось з нас непомітно розріже гострим ножем їхні ефіролазні костюми. Вони одразу ж вибухнуть і вмить задубіють від світового холоду. Все буде тихо і без крові. Ми просто відштовхнемо їхні трупи, вони полетять у безвість, а ми скажемо, що стався нещасливий випадок: Ганс "зірвався", Вінклер кинувся його доганяти, і обидва зникли. Хай спробує Цандер розшукати їх.

— Ай справді, чудова ідея! — гукнув Пінч. — З вас, містере Стормер, вийшов би прекрасний детектив...

— Д-д-дурниці, — знову видавив з себе барон. — В-ви не зрозуміли мене, містере Стормер. Х-хай вони сім і сімдесят сім разів будуть знищені. Але на все свій час...

— Чого ж ще чекати? Поки вони самі оголосять нам війну?

— Д-дозвольте сказати. Чи п-подумали в-ви про те, хто і як керуватиме ракетою, якщо їх не стане? І що буде тоді з ус-усіма нами? Ви к-кажете: і без них повернемося на Землю... чи п-повернемося? Адже ми втекли в ніщо, і з цього ніщо нам треба вибратися.

Цього вони всі зовсім не врахували. Справа була складніша, ніж їм здавалося.

— Що ж ви пропонуєте? — спитав Стормер, відступаючи перед аргументацією банкіра.

— Я-ясно — почекати, коли м-ми зможемо обійтися без них. Можливо, висадившись на планету, можливо, повернувшись на Землю, якщо це колись станеться.

— В тім-то й справа. А життя наше, як і на Землі, весь час висить на волосинці. Та від одного усвідомлення цього мене розіб'є параліч. Зустрічатися з ними щодня, вітатися, розмовляти і в той же час у думці запитувати: "Коли ви зволите задушити нас?" Ні, дякую красненько. Я вважаю за краще викинутися з ракети, ніж далі так жити.

У Пінча одразу сяйнула думка, від якої він мало не підскочив до стелі. Справді, Маршаль і Стормер найрозумніші на ракеті люди... після нього, Пінча.

— Послухайте, панове. Барон подав прекрасну думку, але не довів її до кінця. Він сказав, що їх можна знищити тоді, коли вони нам будуть більше не потрібні. І крапка. А далі — чекайте цього часу. Але навіщо його чекати? Чому вони нам зараз потрібні? Тому, що вони мають знання, яких ми не маємо. Вони вміють керувати ракетою. Невже ж так важко нам самим оволодіти цими знаннями? Думаю, ні. Я дивився, як Вінклер і Ганс пускають в хід дюзи, зупиняють їх. Поворот важеля сюди, поворот туди — і все. Це наче водії трамвая. Невже ж ми не здатні бути вагоноводіями, точніше, ракетоводіями? Часу в нас вільного зараз стало більше. І ми можемо присвятити його вивченню того, чим зайняті зараз Вінклер і Ганс.

— Я-якщо все це так просто, як в-ам здається, в-в чому я, проте, дуже сумніваюсь, — відповів барон.

Барон, по суті, не заперечував. Стормер також підтримував Пінча.

— А й справді, чому б не спробувати? Це принаймні розрядило б. наше нервове напруження, було б схоже на якийсь вихід. Неможливо, щоб з нас трьох усі були безнадійні учні. Я вже не кажу про Блоттона, який і зараз допомагає Цандерові. Тож одного з них уже можна скинути з рахунку.

Отак і вирішили. Цандер повинен узятися за їхнє навчання. Учасники тріумвірату розійшлися по своїх каютах і постаралися заснути.

X. ПАСАЖИРИ ОПАНОВУЮТЬ МИСТЕЦТВО НЕБЕСНОЇ НАВІГАЦІЇ

Цандер сидів за обчисленням траєкторії польоту, коли почув позаду себе чиєсь дихання з присвистом. Оглянувшись, він побачив, що Стормер протискує крізь вузький прохід своє важке тіло. Прохід в капітанську рубку був вужчий, ніж в інших приміщеннях, бо вона містилася в самому носі "Ковчега", де стіни ракети звужувалися, закінчуючись тупим відсіком з вставленим круглим спостережним склом. Цандер підвівся назустріч товстунові, що застряв у проході. Чого він прийшов сюди? Звичайно "пасажири" не ходили до його рубки.

Цандер здивувався ще більше, коли побачив, що за Стормером суне Маршаль, а за ним — Блоттон. У проході було видно ще фігуру Пінча. Хоч вона була дуже мала, Пінчу вже не вистачило місця на "підлозі" рубки. Проте Стормер настирливо просив "влаштувати" в рубці і його секретаря. Цандер знизав плечима і взявся "влаштовувати". Він насамперед посилив приплив кисню в рубку, потім загальмував обертальний рух ракети. Відцентрова сила зменшилася. Це несподіване зменшення одразу ж зробило всі тіла в ракеті майже невагомими. Цандер не знав, що леді Хінтон у цей час, зробивши необережний рух у кріслі, спливла в повітря. Еллен опинилася під стелею, маленький Макс Текер вислизнув з рук своєї матері. В ракеті зчинився переполох. Цандер по телефону-гучномовцю поспішив усіх заспокоїти і вибачився за те, що завдав неприємностей.

— Сподіваюся, це лише на кілька хвилин, — сказав він, багатозначно поглядаючи на Стормера і тим даючи зрозуміти відвідувачам, що вони не повинні відбирати в нього багато часу.

— Ну от. Тепер, панове, ви можете розміститися рівномірніше по всій кубатурі нашого маленького приміщення. Заходьте, містер Пінч.

Пінч, не чекаючи запрошення, прослизнув у рубку. Він не ввійшов, а влетів у неї і поквапився зайняти найзручніше для спостереження місце, спурхнувши за допомогою віяла під стелю.

Решта розмістилися навколо Цандера.

— Чим можу бути корисним? — запитав Цандер.

— Питання серйозне, — почав Стормер як представник депутації. — Не перший день летимо ми в "Ковчезі", а проте досі всі ми, за винятком тільки сера Генрі Блоттона, не маємо найменшого уявлення про те, як летимо, чому летимо, — словом, про всю цю механіку. Вже сама цікавість примушує нас звернутися до вас з проханням пояснити нам основні принципи міжпланетних польотів і дати деякі практичні вказівки щодо керування нашим "Ковчегом"...

— Цікавість — річ чудова, — підозріливо відповів Цандер і додав з деякою іронією: — Мене тільки трохи дивує, що ця цікавість з'явилася аж тепер, і до того ж одночасно у всіх.

— Так, але... — збентежився Стормер. — Ми давно вже... А от зараз ми всі розмовляли в кают-компанії і... — Оговтавшись від несподіваних слів Цандера, Стормер сказав: — Справа не тільки в цікавості. Мало що може статися, особливо з нами, в цьому польоті в безодню, так би мовити... Всі ми, як кажуть, під Богом ходимо, якщо це тільки можна застосувати до нас...

— Так, за допомогою координат питання про просторове місцеперебування Бога розв'язати важко, — відповів Цандер.

Ця іронія була вельми не до душі Стормерові.

— Я хотів тільки сказати, — почав він, наливаючись кров'ю, що завжди передувало вибухові гніву, — що ви так само можете випадково загинути, як і кожен з нас. Для цього нема потреби визначати ваші координати.

— Аксіома, — кивнув головою Цандер. — Я вас слухаю.

— Так от. Уявіть собі, що якийсь нещасливий випадок вивів вас з ладу. Ви вмерли, загинули. Вас нема. Що буде з усіма нами? Ми залишимось як вівці без пастиря. У сера Генрі, правда, є практичні знання в керуванні ракетою, але, як сам він казав, — правда ж, сер? — він нічого не розуміє в астронавігації. Хто ж залишиться? Вінклер...

— Бачите, — відповів Цандер, — я зовсім не збираюся так скоро вмирати. Але якщо це станеться, то є ще й Ганс, який багато чого навчився за цей час. Уже й зараз він мало в чому поступається перед Вінклером. Він весь час напружено працює.

Стормер переглянувся з Маршалем. Куди хилить цей Цандер? Чому він висуває цього хлопчиська Ганса? Невже Цандер вгадав їхні таємні задуми? Чи він...

— Я дуже радий, що в нашому "Ковчезі" є ще одна компетентна людина. Але це все-таки не вихід...

— Вони теж можуть стати жертвою нещасливого випадку? — карбуючи кожне слово, спитав Цандер.

Це вже був виклик. Ні, на Цандера, очевидно, так само не можна покластись, як на Вінклера і Ганса. Капітан явно на їхньому боці. Яке ускладнення, хай йому біс! Якби все це відбувалося на Землі... Стормер ще не зустрічав людини, яку не можна було б купити за золото. Але тут? Яку ціну можуть мати тут золоті гори? Треба покладатися тільки на себе, на свою винахідливість.

— Наш песимізм не зайшов так далеко, містере Цандер, — відповів Стормер. — Припустімо, що Вінклер замінить вас, а Ганс Вінклера... — "Хай йому біс, але про що ж тоді говорити? — подумав він. — Я, здається, зробив тактичну помилку..." — І він не знав, як вийти з становища.

— Е-е... — почав допомагати Маршаль. — А м-м-мій пес... пес... пес-симізм зайшов дуже далеко. Хіба п-при невдалому с-с-спускові на планету частина пасажирів не може бути вбита? М-ми повинні бути готовими до всього.

— І тому кожен з нас повинен оволодіти потрібними знаннями, — додав Стормер, полегшено зітхнувши, і витер лисину хустинкою.

— Для чого так багато розмов, панове? — сказав Цандер. — Ви хочете ознайомитись з принципами зореплавання?

— І навчитися керувати "Ковчегом"... — додав Стормер.

— І навчитися керувати "Ковчегом", — повторив Цандер. — Чудово! Але, може, ви вважаєте, що все це можна зробити, не виходячи з цієї рубки? Ви добре знаєте вищу математику? Знайомі з астрономією, механікою, хімією, біологією, фізикою, електротехнікою?..

— Не примусите ж ви нас сісти за таблицю множення, — з гнівом перебив його Стормер. — Ми дорослі люди, і ми орудували мільйонами. Чи, може, ви гадаєте, що керувати сотнею трестів і синдикатів,

десятками банків, тисячами робітників і службовців легше, ніж якимсь "Ковчегом"?

— Я цього не думаю, — стримано відповів Цандер.

Чим більше роздратовувався Стормер, тим спокійніше поводився капітан. Він відчув, що за цією несподіваною цікавістю ховається щось інше. З уривчастих розмов, багатозначних поглядів, якими обмінювалися в останній час "пасажири", Цандер зрозумів, що в ракеті назрівають якісь події, замишляється щось проти Вінклера, Ганса, а може і проти нього, Цандера. В цьому не було нічого дивного. Відколи він працює інженером, з ним не раз траплялися такі речі: підприємці брали його на велику платню, нав'язували йому "помічника", якого він, Цандер, повинен був інструктувати, а коли нове виробництво налагоджувалося, Цандера без сорому виганяли. Так було принаймні в перші роки його роботи, коли він ще не здобув визнання. Але невже ці наївні люди й справді думають обійтися без нього, Вінклера і Ганса?

— Я цього не думаю, містере Стормер. Більше того, я ніколи не взявся б керувати вашими банками І трестами, принаймні без попередньої і дуже тривалої підготовки.

— Ми не збираємося перекваліфіковуватися на інженерів зореплавання. Ми лише хочемо мати мінімальні, вкрай потрібні практичні знання...

— Чудово. Ви матимете їх. З сьогоднішнього дня в кают-компанії відкриваються курси по зореплаванню. Ви задоволені? Питання вичерпане. Місіс Хінтон, очевидно, проклинає нас, висячи в повітрі. А наш "Ковчег" за час цієї розмови, мабуть, відхилився на тисячі кілометрів од свого курсу. Даруйте, я повинен приступити до виконання своїх обов'язків. — І Цандер, повернувши важіль, посилив роботу бічної дюзи.

Відвідувачі осіли вниз, обліпивши Цандера, як рій бджіл обліплює гілку дерева.

Не дуже люб'язно розпрощавшись, вони вийшли з рубки.

Пробиратися вузькими проходами вздовж ракети для Стормера було справжньою мукою. А тут ще цей Цандер. Як він випровадив їх! Можна сказати, вигнав. Ні, небо таки псує людей. Ну, хіба могло статися щось подібне на Землі? О, там Стормер за одне зайве слово стер би Цандера на порох, знищив би. А тут його нічим не візьмеш... Скоріше б на Землю!.. Але, пригадавши, за яких обставин він тікав із Землі і що тепер на ній коїться, Стормер тільки глухо вилаявся.

— Од... од-наче цей Цандер надто зна-знахабнів, — почувся позаду Стормера голос Маршаля.

— Мерзотник! — обізвався Стормер. — Він відчуває себе господарем становища. Ну, ми ще побачимо, хто кого.

— Опануємо теорію і практику зореплавання і тоді поговоримо з ним інакше— підспівував Пінч.

— Опануйте спочатку, а тоді нахваляйтесь, — гримнув на свого секретаря задиханий Стормер.

— Та-та чи й захоче Цандер справді передати нам свої знання? — висловив сумнів Маршаль. — Він же чудово розуміє, як це може бути невигідно для нього.

— Мовчіть, коли вас не питають! — грубо обірвав його Стормер.

Того ж дня — нескінченного "небесного нічного дня" з сяючим Сонцем на темному зоряному небі — відбувся перший урок зореплавання.

Побоювання Маршаля ніби не справджувалися. Цандер дуже уважно і терпляче ставився до своїх учнів.

— Ну що, почнемо свій перший урок? — сказав він. — Постараюся дати вам спочатку загальні поняття. Чому ми вирушили в подорож на ракеті, а не на літаку? Бо літак може літати тільки в атмосфері. Повітря підтримує крила літака; його гребний гвинт, пропелер, своїми лопатями відштовхує повітря назад і тим надає машині поступального руху вперед. Тут, як і в ракеті, відбувається віддача за законом, установленим Ньютоном: діюча сила завжди викликає рівну їй силу протидії.

— Отже, літак теж можна вважати реактивним двигуном? — спитав Блоттон.

— Так, але з реакцією непрямої дії. Що це значить? У ракеті гази, що виходять, безпосередньо штовхають її в напрямі, протилежному виходу газів; а в літаку енергія бензину з допомогою мотора рухає пропелер, який, таким чином, є... ну... комісіонером...

— Комісіонером? — здивувався Стормер, почувши знайоме слово.

— Уявіть собі, без комісіонера не обходиться і літак, і це дуже погано. Комісіонери — це завжди накладні витрати. Отже, літак може літати тільки в повітрі. Вже на висоті трохи більшій ніж десять кілометрів він "почуває" себе погано. В розрідженому повітрі пропелер уже не може тягти так, як у щільній атмосфері. До того ж і самому літаку треба "дихати" киснем, бо без нього неможливе згоряння пальної суміші в циліндрах його мотора. При нестачі кисню мотор починає задихатися, доводиться ставити спеціальні насоси-компресори для стискання і надування рідкого атмосферного повітря в циліндри. А в безповітряному просторі літак і зовсім не полетить. Навіть якщо сконструювати спеціальний герметичний мотор, літак усе одно не зрушив би з місця. Здавалося б, для польотів над атмосферою — в

порожньому просторі — існує непереборна перешкода. Але ж і політ на апаратах, важчих за повітря, вважався неможливим. І неможливе стало можливим. Людський розум знайшов спосіб літати в порожнечі за допомогою реактивних двигунів, що діють за принципом віддачі. В безповітряному просторі ракети летять навіть краще, ніж в атмосфері, яка є перешкодою для руху і уповільнює політ. Як же діє ракета?

— Гази, натрапляючи на опір повітря, відштовхуються од нього, — сказав Пінч.

— Дуже поширене і зовсім помилкове твердження, — зауважив Цандер. — Ну, а в безповітряному просторі?

Пінч знизав плечима.

— Питання складніше. Ви вистрілили з рушниці й відчули поштовх у плече. Віддача. Гармата при пострілі відкотилася назад. Віддача. Поставте гармату на рейки — вона силою віддачі відкотиться назад. Подивимося, що відбувається в стволі рушниці і гармати під час вибуху пороху. При вибуху утворюються гази, які з великою силою тиснуть в усі боки. Запам'ятайте, в усі боки. Тиск газу на бокові стінки ствола урівноважений, бо кожному удару частинки газу в одну стінку відповідає такий самий удар в протилежну стінку. Замкова частина ствола закрита. А протилежний кінець, з якого вилітає куля, відкритий. Природно, що в цьому напрямі гази, не натрапляючи на перешкоду, витікають вільно. Таким чином, утворюється різниця тисків: у бік виходу з ствола тиск найменший, а в бік замка — найбільший. Ясно, що в цей бік замка, назад, і буде віддача. З цієї ж причини летить і звичайна феєрверкова ракета. Зробіть ракету велетенських порівняно з піротехнічною розмірів, в якій могли б вміститися люди, пальне та інше, — і ваш "Ноїв ковчег" готовий. Зрозуміло?

— Цілком, навіть без вищої математики, — обізвався Стормер.

— Так, але без математики ви нічого не зробите. Ви могли б вибухнути разом з ракетою при першому ж досліді.

— Досліди я можу доручити іншим, — поквапливо відповів Стормер.

— А проте політ на "Ковчезі" ви не доручили іншим? Для польоту на ракеті в безповітряному просторі треба зробити багато надзвичайно складних розрахунків, — пояснював Цандер. — Треба підрахувати насамперед, яка потрібна сила, щоб перебороти опір атмосфери І, головне, земне тяжіння. Атмосфера — це величезна перешкода, але все-таки незрівнянна з земним тяжінням — цим невидимим ланцюгом, який приковує нас до Землі. Опір атмосфери зменшує швидкість добре обтічної ракети при польоті через повітряний шар приблизно на одну двохсоту частину. Засобом подолання земного тяжіння є швидкість. Підраховано, що при початкових швидкостях, менших восьми кілометрів за секунду, тіло, кинуте з Землі, впаде назад на Землю; при швидкості вісім кілометрів обертатиметься навколо земної кулі, як супутник, а швидкість від восьми до одинадцяти кілометрів примусить його літати навколо Землі по еліпсу, то наближаючись, то віддаляючись, як періодична комета. Тільки при швидкості понад одинадцять кілометрів тіло, кинуте з Землі, остаточно подолає земне тяжіння і полетить назавжди у світовий простір. Щоб досягти такої швидкості, треба витратити величезної потужності енергію, яку дає пальне. І для зореплавання постає нове питання — про найбільш легке і енергомістке пальне. Адже пальне само має вагу. Витрачається воно поступово. Отже, у момент відльоту доводиться надавати швидкості і самому пальному. Це треба врахувати. Далі, пального можна взяти тим менше, чим досконаліший двигун, чим вищий його коефіцієнт корисної дії. Найдосконалішими щодо цього є двигуни так званої прямої дії, до яких належать реактивні.

— Але ж усі ці труднощі вже подолані, всі питання розв'язані, все підраховано, — заперечив Стормер. — І нам, можливо, не доведеться займатися такими обчисленнями. Нас цікавить практика керування ракетою...

— А саме ця практика й неможлива без тривалої підготовки, — відповів Цандер. — Розрахунки потрібні не тільки під час підйому, але й у польоті, а також при посадці. Не забувайте, що земне тяжіння зменшується із збільшенням відстані, але ніде не зникає. На ракету в польоті діє не тільки тяжіння Землі, але й Місяця, і Венери, і Сонця, змінюючи напрям польоту. Астронавігація потребує безперервних розрахунків. Інструменти дають лише матеріал для обчислень. Я користуюся і акселерометрами, що показують величину прискорення польоту, і жироскопами, що реєструють зміни в напрямі, і вовчками, тобто тими самими жироскопами, що контролюють напрям керма, за кутовими розмірами планет і Сонця мені доводиться обчислювати відстань од них до ракети і самовизначатися. Мені треба обчислювати витрати пального і звідси — зменшення загальної маси ракети, вплив цього на швидкість та інше. Щоб висадитися на планету, треба знати її положення на орбіті і зв'язати з швидкістю та напрямом руху ракети. Всяка помилка призведе до марної витрати пального — в найкращому разі. Звичайно, керування ракетою добре автоматизовано, І навчитися пускати в дію дюзи або припиняти вибухи, змінювати напрям ракети не так уже й важко. Повернути штурвал може й дитина. Але куди прийде корабель, керований таким капітаном?

— Одне слово, ніхто, крім вас трьох, не може впоратися із завданням? — спитав Стормер.

— З цим завданням може впоратися і кожен з вас, якщо тільки оволодіє потрібними знаннями, — відповів Цандер.

— І в-ви їх дасте нам? — спитав Маршаль.

— Я зроблю все можливе, щоб передати їх вам. Решта залежить од вас.

— Отже, за таблицю множення?

— За логарифми, без яких не ступити й кроку, за аналітичну геометрію, за диференціальне та інтегральне числення.

— І за практичний досвід, звичайно? — спитав Стормер.

Йому хотілося якнайшвидше взяти бика за роги.

— Ну, звичайно, потім, — відповів Цандер.

XI. "ТРРР — І ГОТОВО..."

Цандер почав навчати пасажирів. Він був не з тих, хто оберігав монополію своїх знань, і охоче ділився ними з усіма, коли мав вільний час. Але саме ця сумлінність не подобалася пасажирам, особливо Пінчу. йому здавалося, що Цандер надто багато приділяє уваги теорії на шкоду практиці. Пінчу скоріше кортіло добратися до "кнопок і важелів". Він цілими годинами просиджував у капітанській рубці, стежачи за рухами Цандера.

Такою упертістю Пінч хотів добитися свого: він зрозумів усю вигоду бути "незамінним фахівцем". Якщо він досконало оволодіє технікою і знаннями з астронавігації і зможе замінити не лише Вінклера і Фінгера, але й самого Цандера, — тоді багато що зміниться! Адже, зрештою, і Цандер може стати... жертвою нещасного випадку. Пінч стане капітаном. Пінч покаже себе. Він, капітан, прихилить до себе серце Амелі. Він розбагатіє. Треба тільки швидше навчитися всій цій премудрості.

Ось, наприклад, акселерометр. Прилад для визначення прискорення при польоті корабля. Простий циліндрик, у ньому важок на пружині, перо, що викреслює криву. Ракета "смикне", важок відхилиться, пружина розтягнеться, перо накреслить криву. Не так уже й хитро! Пінч навчився розбиратися в цих кривих. Важче користуватися записами акселерометра для визначення напряму руху. Всі ці координатні

системи, апарати, диференціальні обчислення, небесні координати, екліптики, знаки зодіаку, паралакси, виміри широт, ортогональні проекції, перигелії, афелії, швидкості... В численних кресленнях страшенно важко розібратися. Та й чи потрібно? Хіба сама тільки практика не давала можливості мореплавцям давніх часів робити далекі подорожі?..

От, наприклад, цей важіль. Він приводить у дію бічні дюзи. Ні, не бічні, а задні. Хоча ні... Ракета зараз описує кола. Так. Якщо трохи повернути цей важіль ліворуч, то задня дюза "наддасть ходу" ракеті. "Ковчег" почне обертатися трохи швидше. Зовсім небагато. Пасажири, мабуть, і не відчують цього. Цандера нема в рубці. Чому б не спробувати? Зрештою, керувати ракетою не складніше, ніж керувати автомобілем. Важіль туди, важіль сюди. Тррр — і готово. Е, треба спробувати! Пінч смикнув важіль.

Сталося "тррр", якого Пінч найменше міг сподіватися.

Він помилково дав, що називається, "контрпари". Раптом Пінча вдарило об стіну рубки, причому інструменти полетіли вслід за ним у протилежний бік; у ракеті запанував стан невагомості.

Пінч — точніше його безпомічне тіло — почав літати, відштовхуючись од стін і предметів безладними рухами, і, нарешті, зупинився в самому центрі приміщення, перш ніж встиг ухопитися за настінний ремінець. На його нещастя, при ньому не було ні віял, ні обертального диска. Пінч безпорадно борсався в повітрі.

Вслід за злощасним "тррр" усередині ракети пролунав вибух і почулося незвичайне шипіння, що переходило в свист. Пінч відчув, як в закриту наглухо рубку проникає крижаний холод...

Невже він викликав катастрофу?.. Цей вибух, шипіння, свист міг спричинити тільки повітряний струмінь, що вилітав з ракети в світовий

простір. Десь утворився пролом. Холод світових просторів наповнить ракету, світова "порожнеча" висмокче до останнього кубічного міліметра весь кисень, і вони задихнуться, ні, — ще раніше задубіють... Загинути смертю, яку він готував для Ганса і Вінклера... І він сам у цьому винен...

Не добратися ні до важеля, ні до дверей. Між ними і Пінчем був один метр відстані, але її неможливо подолати...

З кабін чулися крики, зойки, шум... Ось голос єпископа, який закликає "царя Давида і всю покірність його". Ось наче Шнірер щось кричить про машини... Ось голос Амелі. Невже й вона загине?.. І з його ж вини. А він мріяв врятувати дівчину і дістати в нагороду її руку...

Пінч знову задриґав ногами, руками, затрусив головою... Він розумів, що всі ці рухи марні, але не міг "висіти бездіяльно"...

Ось голос Цандера. Капітан щось наказує Гансові. Цандер. Невже він не врятує їх?..

Знову почувся якийсь гуркіт. Свист і виття припинились. Через кілька хвилин Пінч відчув, що в каюті теплішає, стало легше дихати. "Здається, ми врятовані!" — подумав він.

Тепер Пінчу хотілося тільки одного — якнайшвидше вибратися звідси, непомітно прошмигнути. О, він готовий був відмагатися од усього! Коли б усі, зокрема Амелі, довідалися, що Пінч мало не призвів усіх до загибелі, — це було б для нього другою катастрофою. А він ще мріяв стати капітаном! Хто довірить йому цю справу?.. Невже ніяк не можна втекти?..

— Це ваша робота! Справа ваших рук, — раптом почув Пінч голос Цандера, який з'явився в дверях рубки.

Пінч не міг навіть повернути голови. Він тільки смикнув ногами, мов повішений в останній судорозі.

— Слід було б в покарання залишити вас у такому стані на дві доби! — кричав Цандер. — Навіщо ви чіпали важелі всупереч суворій забороні? Тепер ви більше ніколи не переступите порога цієї рубки!

І Цандер досить нечемно схопив Пінча за комір і викинув його невагоме тіло в коридор, мов м'ячик.

XII. НА ВСІХ ПАРАХ ДО ВЕНЕРИ

— Що сталося? — крикнув Пінч, ввійшовши в кают-компанію.

— А те, що ми всі мало не загинули, — відповів Стормер. — Але через що і з чиєї вини, цього ще ніхто як слід не знає. Факт той, що в оболонці ракети, в тому місці, де проходить труба, яка з'єднує ракету з оранжереєю, утворилася щілина, в яку почало витікати повітря. Якби Цандер не вжив негайних заходів і не закрив відсік, через кілька секунд ми всі перетворилися б на бурульки.

— Але чому все це сталося? — удавано безневинно спитав Пінч.

— А ви самі де були? — спитав Стормер, пильно дивлячись на Пінча.

— Я... в убиральні...

— Ну, гаразд, розберемося. Це трапилось тому, що ракета раптом змінила рух, стався страшенний поштовх. Усе полетіло сторчма. Цандер вважає, що наша оранжерея загинула. Якщо щілина утворилася там, де прикріплена труба, яка проводить газ з ракети в оранжерею, — значить, труба зірвалася зі своєї основи, та й чи тільки труба? Зараз ми вийдемо на поверхню ракети і оглянемо пошкодження. Невже наш урожай загинув?..

Через півгодини Цандер, Ганс, Вінклер, Стормер, Маршаль і Блоттон вибралися назовні.

Оранжерея мала жалюгідний вигляд. Головна п'ятисотметрова труба висіла похило, тримаючись тільки на одному кінці. В оранжерею найшов світовий холод і вмить знищив усю рослинність. Від плодів не залишилося й сліду. Полуниці, картопля, суниці, очевидно, вибухнули, як маленькі шрапнелі, під впливом внутрішнього тиску газів. Листя, стебла зовсім обвуглилися і розсипалися при найменшому дотику на найдрібніший пил.

Урожай, якого так чекали, загинув остаточно. Але чи можна було принаймні врятувати і відремонтувати хоча б оранжерею?

Оглянувши її, всі прийшли до найсумнішого висновку. Частина оранжереї — метрів сто — відірвалася і полетіла. Шибки тріснули. Оранжерею ще можна було зробити меншою. Але шибок нічим не заміниш. А без шибок нема сонячної енергії, що давала життя рослинам.

Всі повернулися в кают-компанію пригнічені. Одразу ж було спішно скликано нараду всіх жителів ракети, без поділу на ранги і класи. Питання було надто важливе і стосувалося кожного.

Але, по суті, це вже була не нарада. Ніхто не наважувався пропонувати свої проекти, плани, як вийти з становища. Час і обставини створили Цандерові незаперечний авторитет. Уже, не ремствуючи на його "диктатуру", всі дивилися тільки на нього, чекали, що скаже він. його промова була коротка.:

— Тут нічого довго думати. Запасів наших комор нам вистачить ненадовго. Харчуватися "синіми" консервами неможливо. Нам лишається один вихід: як кажуть, "на всіх парах" мчати і висідати на Венеру.

— Але все-таки, чому сталася катастрофа? — спитав Стормер.

— Зараз для нас значно важливіше питання, як уникнути її згубних наслідків, — відповів Цандер. — Не час шукати винних.

Пінч полегшено зітхнув і з вдячністю глянув на Цандера. Ні, цей інженер усе-таки кращий, ніж він думав про нього.

Почалися нові турботи. Цандер зачинився сам у рубці і сидів над обчисленнями. Вінклер і Ганс допомагали йому, робили виміри, спостерігали небесні світила.

В пасажирських каютах панувало збудження, яке буває на океанських пароплавах наприкінці подорожі, коли вже видно гавань. Такою "гаванню" для "Ковчега" була Венера. Про Землю вже ніхто не думав, тим більше, що зв'язок з нею давно було втрачено.

Цандер не хотів, щоб мандрівники зайвий раз переживали неприємні відчуття при вимірі швидкості, і тому не загальмував і не зупинив ракети, а повернув її широким півколом, не збавляючи швидкості.

Наближався найвідповідальніший і найризикованіший момент міжпланетної подорожі — посадка. Цандер все більше уповільнював політ ракети, переходячи до швидкостей одинадцяти-дванадцяти кілометрів за секунду. Венера сяяла в небі величезною кулею. "Ковчег" наближався до планети по параболі. Ще кілька "годин" польоту, і ракета почала описувати навколо Венери тісний еліпс, то наближаючись, то віддаляючись од неї. За розрахунками Цандера, весь спуск мав тривати близько земної доби. При обході Венери по еліпсу вперше ракета наблизилася до планети настільки, що ввійшла в її стратосферу, а потім почала віддалятися. Коли ракета опинилася на протилежному кінці великої півосі еліпса, відстань од найближчої точки до цього кінця півосі дорівнювала майже двадцяти п'яти тисячам кілометрів. Цей перший обліт по еліпсу тривав майже десять земних годин, І мандрівники, яких

ще не поклали в ящики стабілізаторів, могли спостерігати цікаве явище, як Венера то збільшувалася в розмірах, закриваючи майже весь видимий з вікна простір, то зменшувалася, коли ракета летіла до дальньої точки еліпса вдруге. Вона знову зачепила стратосферу планети і потім віддалилася на дванадцять тисяч кілометрів. Цей другий обліт тривав майже п'ять годин. При кожному новому обльоті велика піввісь еліпса вкорочувалась, і еліпс почав наближатися до кола. Політ по п'ятому еліпсу тривав усього одну годину десять хвилин. Залишався останній обліт планети — по колу на відстані всього сімдесяти п'яти кілометрів над поверхнею і спуск по скісній лінії через атмосферу — близько трьох з половиною тисяч кілометрів, на що треба було згаяти трохи більше півгодини. Мандрівників поклали в амортизатори. Цандер, Вінклер і Ганс були на своїх місцях в передній і задній рубках.

Кожного разу, коли ракета врізалася у верхні шари атмосфери, відчувався значний поштовх. Атмосфера гальмувала швидкість польоту.

Коли "Ковчег" врізався в густу атмосферу Венери востаннє, щоб, перетнувши її по дотичній, опуститися на поверхню, швидкість ракети наближалася до швидкості артилерійського снаряда в польоті.

Цандер міг ще більше зменшити швидкість польоту перед посадкою двома шляхами: скористатися величезним парашутом або ж пустити в дію дюзи, спрямувавши їх виходом до поверхні планети. Вибухи штовхатимуть ракету назад, зменшуючи таким чином швидкість падіння.

Можливий був і комбінований спосіб. Гальмування з допомогою мотора потребувало особливої майстерності. А Цандер звик переборювати найважче. І він поклав спустити ракету "на дюзах".

Цьому спуску передували дуже складні розрахунки. І ніколи ще Цандер не підраховував, не перераховував і не перевіряв результати так ретельно. Все було поставлено на карту. Керувати спуском

доводилося без орієнтування, за приладами і розрахунками, бо густа хмарність Венери не давала можливості орієнтуватися. Та й вікна ракети перед спуском наглухо закрили герметичними щитами, бо не можна було точно передбачити, яким боком "сяде" ракета. За хронометром і графіком швидкостей Цандер, коли треба було, посилював або зменшував дію двигуна.

Капітан був би цілком певен, що посадка відбудеться щасливо, якби не одна невідома або точніше наближена величина в його розрахунках — дані про атмосферну густину Венери. Від густини залежала сила гальмування, і ця величина плутала розрахунки двох інших сил.

Цандер знав усе те, що пощастило дізнатися земним астрономам про густину атмосфери Венери. Він знав, що ця атмосфера майже вдвічі густіша за земну. А зміни густини із зміною висоти доводилося встановлювати приблизно — порівняно із земною.

І Цандер, лежачи в своєму ящику, хвилювався як ніколи, переживаючи тридцять сім відповідальних хвилин, кожна з яких могла коштувати життя всім пасажирам.

Хронометр і графік на дошці, освітлені електричною лампочкою, Цандер добре бачив. Секунда в секунду ракета врізалася в атмосферу і почала знижуватись по дотичній. Досить відчутне збільшення ваги потверджувало, що "Ковчег" увійшов в атмосферу.

Розмірено рухалася секундна стрілка, і Цандер час від часу натискав на важелі управління.

Навіть лежачи в ящику, наповненому водою, він відчував, яку титанічну боротьбу витримує ракета, долаючи тяжіння роботою своїх дюз. Математичний мозок Цандера сприймав цю боротьбу у формулах механіки і символах математики. Дюзи ревли, гуркотіли, наче маленькі вулкани, викидаючи снопи полум'я. Цандер ясно уявляв собі цю картину.

Незважаючи на товсті стіни ракети і розріджене повітря всередині "Ковчега", цей гуркіт глухо долинав навіть в ящик: густа атмосфера Венери не "з'їдала" більше звуків, як порожнеча міжпланетного простору.

Настали останні — нестерпні секунди. Тридцять сьома хвилина закінчується. Зараз буде поштовх... Тридцять сім хвилин і одна секунда, дві, три... поштовху нема... Атмосфера густіша, ніж передбачалося. Треба послабити роботу мотора.

Минула тридцять восьма хвилина... Мабуть, ракета знижується над океаном... Ще кілька секунд... Незвичайний поштовх. І раптом могутній удар, від якого запаморочилася голова. Хронометр з графіком і лампочкою кудись попливли. Ще удар... Дуже сильний крен, і, нарешті, остаточна зупинка...

"Ковчег" сів на поверхню нової "землі" — станції призначення "втікачів од революції"...

Частина третя

НОВА ЗЕМЛЯ

I. ВЕНЕРА ПРИЙМАЄ ГОСТЕЙ

Лежачи в амортизаційному ящику, Цандер відчував, як підвищується температура.

"Так можна зваритися, — подумав він. — Поштовхів більше нема, час виходити".

Цандер обережно виліз з ящика і скинув скафандр. Гаряче повітря, мов з розжареної печі, обдало обличчя. Піт заливав чоло, щоки, очі. Довелося знову насунути на голову шолом скафандра.

"Моя непередбачливість. Треба було перед посадкою посилити роботу холодильників..."

Він пустив їх на повну потужність. Температура знизилась, але було ще дуже жарко. Термометр показував сорок три градуси.

"Уявляю, як почувають себе наші пасажири". Цандер скинув водолазний костюм.

Увійшов Ганс, витираючи піт з червоного обличчя.

— Тьху, шведська парня! — вигукнув він. — Я вже вийняв з "домовин" наших пасажирів. Розкисли. Леді Хінтон зовсім як кисіль стала. Навіть голос втратила — шипить, мов сифон. Барон хрипить. Стормер пихтить, з обличчя Делькро всю парфюмерію змило.

Через кілька хвилин пасажири зібралися в кают-компанії — червоні, мокрі, розслаблені. Делькро вийняла дзеркальце, з яким ніколи не розлучалася, глянула в нього і скрикнула. Від брів і вій ішли по щоках чорні патьоки; кармін, що був на губах, пофарбував підборіддя. Ганс не витримав — розсміявся.

— Навіщо вибрали таку гарячу планету? — почувся зловісний шепіт леді Хінтон. За час своєї мїжпланетної подорожі навіть вона зробила деякі успіхи в астрономії: навчилася відрізняти планети од комет за єдиною ознакою — "з хвостом чи без хвоста". — Я ж попереджала вас, що мені потрібний клімат Рів'єри. На цій планеті клімат Алжиру.

— Ви помиляєтеся, леді, — сказав Цандер. — Цілком можливо, що зовнішнє повітря за стінами зорельота дуже холодне.

— Тоді, значить, це ви надумали зварити нас, мов раків? — сердито спитав Стормер.

Синьо-червоний, з виряченими очима, він і справді скидався на вареного рака.

Цандер посміхнувся.

— Просте діло: оболонка ракети сильно нагрілася від тертя об атмосферу.

— Ал-ле ж, вилітаючи з Землі, ми також т-терлись об ат-атмосферу?

— Ваша правда, бароне. І тоді температура так не підвищувалася. Але атмосфера Венери густіша від земної. Не забувайте, що це наш перший політ. Наступного разу знатиму, як...

— Наступного разу! — перебила Цандера леді Хінтон. — Ще раз пережити таке катування? Подумати страшно!

— Тридцять два градуси, — сказав Вінклер, глянувши на термометр. — Температура швидко падає.

Цандер стурбовано похитав головою. Надто вже швидко знижується. За стіною, мабуть, великий холод.

— То треба швидше відчинити двері і провітрити наш "Ковчег", — сказав єпископ, погладжуючи лисину.

— Так, звичайно, — замислено відповів Цандер. — Гансе, Вінклер, ходімо.

— Дозвольте й мені з вами. Може і я чимось допоможу, — завертівся, підлабузнюючись, Пінч.

— Я покличу вас, коли ваша допомога буде потрібна, — відповів Цандер таким тоном, який примусив Пінча залишитися на місці. З часу своєї невдалої спроби керувати ракетою Пінч побоювався Цандера.

Вінклер, Ганс і Цандер пройшли коридорами у відсік — камеру, де були зовнішні двері. Цандер старанно зачинив і замкнув на ключ двері в коридор, потім сказав своїм помічникам:

— Справа серйозна. Судячи з внутрішньої температури, поверхня оболонки оплавилась. При цьому дверні пази, мабуть, спаялись. Якщо нам не вдасться відчинити двері, ми загинемо від задухи. У нас лишилося зовсім мало кисню...

— Відчинимо, — спокійно і впевнено відповів Вінклер. — Якщо не вдасться відчинити двері або Ілюмінатор, пустимо в хід свердла, автоген, зробимо отвір у стіні...

— Завдамо цим смертельної рани нашій ракеті, — додав Цандер. — У нас навряд чи вистачить матеріалів і інструментів залатати пробоїну так, щоб можна було наважитись на зворотний політ.

— Краще опинитися в полоні у Венери, ніж загинути в ракеті від задухи, — сказав Ганс.

— Треба усунути найближчу небезпеку.

— Правильно, Вінклер, правильно, Гансе. Я згоден з вами. Але, усуваючи найближчу небезпеку, чи не йдемо ми назустріч іншій? Що чекає нас за цією стіною? — Цандер ляснув рукою по вгнутій стіні ракети. — Може, мають рацію ті вчені, які твердять, що на Венері нема кисню.

— Тут — неминуча загибель, а за стіною — проблематична. Якщо є хоч один шанс проти ста...

— Про що тут говорити? — перебив Вінклера Ганс. — Ця камера закривається наглухо. Ми першими повинні випробувати на собі повітря Венери. І коли воно виявиться смертельним, дамо можливість нашим пасажирам пережити нас на кілька хвилин... Мені, правду кажучи, взагалі не до душі похоронні розмови. Про це все кожен з нас повинен був подумати ще на Землі, перш ніж переступити поріг ракети. Я пропоную негайно взятися до роботи, — Ганс рішуче відчинив двері і пішов у комору.

Там було темно. Ганс засвітив лампочку і... побачив перед собою Стормера, який зігнувся під вагою балона з киснем.

Ганс зрозумів: Стормер намагався віднести балон у свою каюту.

— Киньте балон! — крикнув Ганс, заступаючи двері.

Вмить ніяковість на обличчі Стормера змінилася гнівом.

— Не ваше діло! — грубо відповів він.

— Я наказую вам, покладіть балон на місце!

— Щеня! — заревів Стормер. — Тут я хазяїн, а не ти. Геть з дороги!

Знявши балон з плеча, Стормер узяв його напереваги і з цим тараном рушив на Ганса. Той. стояв нерухомо, але в останню мить відскочив убік. Стормер, не натрапивши на опору, впав разом з балоном, захарчав, вилаявся і почав підводитися. Ганс налетів на нього і перекинув на спину, Стормер з несподіваною швидкістю перевернувся на груди, скочив на ноги і кинувся до юнака, розставивши товсті, тупі пальці, з явним наміром задушити його. Не підпускаючи Стормера до себе, Ганс знову відскочив убік і схопив з полиці важкий молот, який міг би розтрощити череп нападникові.

— Гадюченя! — прохрипів Стормер, ворушачи пальцями, але не рухаючись з місця.

— Ви тут, пане Фінгер? Як справи? Що ви тут робите? — Біля дверей стояв Пінч, поводячи своєю гостренькою мордочкою, мов собака, що нюхав повітря.

— Я прийшов по інструменти, а що тут робив містер Стормер, спитайте у нього, — відповів Ганс.

Стормер кинув на Ганса гнівний погляд і, важко ступаючи, залишив поле бою, грубо штовхнувши по дорозі непроханого свідка.

Ганс усміхнувся, зібрав інструменти і вийшов у коридор, замкнувши комору на ключ, Пінч потирав плече і здивовано дивився вслід Стормерові.

— Містере Пінч, ви, здається, хотіли допомогти нам відчинити двері?

— З задоволенням.

— Тільки попереджаю: ми замкнемося наглухо. Повітря Венери може бути смертоносним...

— Це дурниці. Мене от що турбує: зовнішнє повітря, мабуть, дуже холодне, а я пропотів і можу схопити нежить... — вихиляючись і кланяючись, Пінч задки відійшов од Ганса.

— Чому ти так довго не повертався? — спитав Вінклер.

Ганс коротко розповів про випадок у коморі і взявся торгати запори.

— Почекайте, — зупинив його Цандер. — Я пропоную надіти кисневі маски і привести сюди козеня. Хай козеня перше випробує на собі дію зовнішнього повітря.

— Зайва обережність, — заперечив Ганс. — Припустімо, козеня здохне, ковтнувши смертоносних газів. Це не змінить становища.

Він спробував повернути колесо гвинтового замка — одного, другого, третього. Не повертається. Вінклер стиснув кільце своїми руками-кліщами.

— Не йде. Очевидно, оплавилися... Спробуємо другі двері в іншому кінці ракети.

Ганс вийшов у коридор і знову зіткнувся з Пінчем. Той зіщулився, обличчя його посиніло.

— Я стукав вам, — заторохтів Пінч, — а ви не чули. Леді Хінтон хвилюється. Вона вже мерзне. Невже вц не відчуваєте, як знизилася температура? Всього вісім градусів. Це після пекельної спеки. Грип, нежить, запалення легенів... Усі сидять у шубах і шапках...

— А ви й не догадалися закрити холодильники і ввімкнути електричні печі!

— Так, але... — зам'явся Пінч. — Мені заборонено торкатися апаратів.

Холодильники було вимкнено, електричні печі ввімкнено. Температура поволі піднялася до дванадцяти градусів.

Другі двері не піддавалися, як і перші.

— Доведеться спробувати ілюмінатори.

Цандер, Ганс і Вінклер ходили з каюти в каюту, пробували гвинти, гайки, але вони зовсім не піддавалися. Пінч плентався слідом і давав усякі поради, поки Ганс не прогнав його. Але через хвилину Пінч з'явився знову в шубі, хутряній шапці, рукавицях і хутряних чоботях.

— Температура нижче нуля. Невже ви не відчуваєте? Ми всі задубіли від холоду. Мабуть, печі несправні. І повітря ніби стає менше. Що ж це таке, містере Цандер? Уже краще замерзнути, ніж задихнутися. Смерть від замерзання, кажуть, легша... Огляньте, будь ласка, печі, пане Цандер.

Прийшов і Блоттон у досі й шапці.

— Як справи? — спитав він. — Дивна річ! Венера ближче до Сонця, ніж Земля, і, однак, ми мерзнемо. Казали, що тіла на Венері мають трохи меншу вагу, ніж на Землі, а мені важко, І втома в усьому тілі...

— Це тому, що ваше тіло зніжилося в дорозі від невагомості. М'язи ослабли. Нічого, зміцніють! А втома, очевидно, від нестачі кисню. Гансе, підіть огляньте печі і додайте кисню... але будьте ощадні! — тихо сказав Цандер.

Пінч перебільшив; температура не знижувалася, але й не піднімалася, хоч печі були справні. Ганс трохи відкрив кран нового кисневого балона, потім надів шубу і шапку: "Від смертоносних газів, якщо пощастить відкрити ілюмінатор, не врятуєшся, але від холоду можна і треба", — і повернувся до Цандера та Вінклера.

— Запасу кисню лишилося на п'ять шість годин, — сказав він. — За цей час нам треба будь-що вийти.

Робота була важка. Година минала за годиною, але жодна віконна рама не піддавалася.

Поволі пасажири почали розуміти всю серйозність становища. Цьому немало сприяв і Пінч. Він сіяв паніку, малюючи жахи майбутньої смерті від задухи і замерзання. Вінклер, що випадково проходив повз кают-компанію і почув ці панічні розмови, викликав Пінча в коридор, ні слова не кажучи, схопив за комір, відвів у каюту і замкнув. Але насіння було кинуто і пустило паростi. Делькро й Еллен істерично плакали, чоловіки безладно галасували, звинувачуючи в усьому Цандера і більшовиків. Текер кидався від пацієнтки до пацієнтки із спиртом, валер'янкою, бромом.

— Ви мужчини! Ви повинні щось зробити, — шипіла леді Хінтон, втративши голос.

Почалися безладні суперечки. Нарешті, постановили. Барон, єпископ і Блоттон на чолі з Стормером рушили до каюти, де в цей час працювали Цандер, Вінклер і Ганс.

Обличчя депутатів не віщували нічого доброго. В такі хвилини найрозсудливіші втрачають розум і здатні на безумні вчинки. У кожного з депутатів міг бути захований револьвер. Ці егоїстичні люди не зупинилися б перед знищенням інших, щоб за їх рахунок прожити самим хоча б кілька зайвих годин. Ганс умить зрозумів усе і раптом пронизливо свиснув.

З коридора почулися квапливі кроки. Депутати оглянулись і побачили позаду себе двох людей, про яких майже забули: китайця І Мері. Жак і Мері переглянулися з Гансом і стояли мовчки, ніби тільки чекали сигналу. Учасники польоту розділилися на дві ворожі групи, два табори. П'ять проти п'яти! Але армія Стормера була затиснута в лещата і в разі сутички мала діяти на два фронти. Найгірше було те, що Стормерові не пощастило захопити "ворога" зненацька. Ганс спокійно посміхався і розмірено помахував уже знайомим Стормерові важким молотом.

— Що вам треба, панове? — різко спитав Цандер. — Кажіть коротко. Майте на увазі, кожна хвилина затримки нашої роботи може коштувати вам життя.

— Тоді відкладемо цю розмову до іншого разу, коли буде більше часу, — бундючно промовив Стормер і повернув своє військо назад.

— Почекайте. Я пропоную вам розійтися по своїх каютах. Ми зараз працюватимемо в кают-компанії, і її треба звільнити, — сказав Ганс. — Мері, Жак, проведіть пасажирів.

Супутники Стормера перезирнулися. Після їхньої капітуляції переможці диктують умови: розпуск армії. Довелось підкоритися й цьому. Стормер повернувся і з підкресленою люб'язністю вклонився Гансові. Але очі Стормера красномовно говорили: "Ми ще поквитаємось".

Коли всі пішли, Вінклер розсміявся і, ляснувши Ганса по плечу, сказав:

— А ти це непогано організував, із свистом. Передбачливо.

— І щодо кают-компанії теж непогано придумано, — додав Цандер. — Ізоляція пасажирів зараз конче потрібна. Вони погано впливають одне, на одного, перебуваючи разом.

— Одного я вже ізолював — Пінча, — сказав Вінклер.

— Тому я й здивувався, що Стормер прийшов без свого зброєносця, — промовив Ганс.

— Однак шкода, що Стормер не виголосив своєї промови. Цікаво все-таки, який ультиматум вони хотіли поставити нам. Ходімо в кают-компанію.

Вона була вже вільна. Пасажири розповзлися по своїх норах.

— У мене є пропозиція, — сказав Ганс. — Коли б нам навіть пощастило відгвинтити раму ілюмінатора, ми б натрапили на другу перешкоду: зовнішні захисні віконниці вже, напевно, оплавилися в пазах, і їх не відсунути. Товщина щитів невелика. В нас є запасні щити і шибки. Я пропоную розбити скло ілюмінатора і просвердлити отвір у віконниці. Таким чином, ми не завдамо великих пошкоджень ракеті і вийдемо назовні.

План було прийнято, і всі взялися до роботи. Насилу розбили зсередини товсте, міцне скло.

З щитом довелося поморочитися ще більше. Треба було по всьому колу ілюмінатора просвердлити багато дірок.

За прикладом Ганса, Цандер і Вінклер тепло одяглися. Зачинили герметичні двері в коридор і почали свердлити.

З моменту посадки на Венеру минуло вже кілька годин. Можливо, через нестачу кисню про їжу ніхто не думав. Але втома відчувалася все більше. Паморочилась голова, шуміло у вухах, думка працювала безладно.

У пасажирів після нещодавнього збудження настала реакція. Всі сиділи, наче осінні мухи. Голови схилялися на плече, руки мляво піднімалися і, мов мертві, падали. Всіх охопила апатія... Найкраще почували себе у своїй каюті дружина лікаря Текера з дитиною: Ганс устиг поставити в їхній кімнаті балон з недоторканних запасів. Тут дихалося легше. Текер морочився з пацієнтами.

А в кают-компанії скреготіло свердло, яке крутилося електрикою. Раптом свердло провалилося. Перша дірка. Ганс вийняв свердло,

приклав до отвору ніс, потягнув повітря... Цандер і Вінклер, затамувавши подих, спостерігали.

— Ну, що? — не витерпів Цандер.

— Не відчуваю. Щільніше і тепліше повітря кают-компанії виходить назовні. Для вентиляції треба зробити принаймні дві дірки. Проте вже зараз можна сказати, що зовнішнє повітря холодне і наче припахує сіркою, — доповів Ганс.

Коли просвердлили другу дірку, вже всі відчули, як потягло крижаним, насиченим сірчаними випарами повітрям. Ганс, Вінклер, Цандер нюхали, з хвилюванням, поглядаючи один на одного. Повітря було неприємне, але погано себе ніхто не почував.

Ганс раптом підійшов і закрив кран кисневого балона.

— Для чого? — спитав Вінклер.

— Для того, що ми дихаємо домішаним повітрям. Треба створити чисту венеріанську атмосферу.

З кожною новою діркою в каюті ставало холодніше і все більше пахло сіркою. Всі почали дихати частіше, паморочилася голова.

— Кисень, безумовно, є, але його малувато, — сказав Цандер. — Проте з цього ще не слід робити висновок, що такий увесь склад атмосфери. Можливо, ми опустилися на гірську вершину.

Тривожно залунав електричний дзвоник. Вінклер поспішно відчинив двері. Ввійшла схвильована Мері.

— Стормер бешкетує, — сказала вона. — Ходить по каютах і кричить, ніби ви замкнулися, щоб відкрити вікно тільки для себе, а пасажирів задушити.

— От йолоп! — вигукнув Ганс. — Адже з ними були ти і Жак. Не хотіли ж ми і вас задушити. Хто його випустив?

— Лікар звелів відімкнути каюту. Він хотів оглянути Стормера, а той вийшов. Чому у вас так тхне сіркою?

— Венера вживає такі духи, — відповів Ганс. Прибіг Текер.

— Кисню! Дайте швидше кисню! Пасажири задихаються. Леді... — він раптом дуже закашлявся. — Що за газова обструкція?

— Розпорядіться, лікарю, щоб усі негайно наділи протигази, — сказав Цандер. — Ви, Мері і Жак, займіться цієї справою. Принесіть і нам протигази, Мері.

Вінклер досвердлив останні дірки. Ганс узяв важкий молот.

— Спробую виламати, — сказав він, відсторонивши Вінклера.

В ракеті пролунали гучні удари молота. Леді Хінтон здавалося, що це забивають гвіздки у віко труни.

Текер топтався біля неї, переконуючи надіти маску. Стара вередувала.

— Не хочу я надівати свиняче рило... І як же я їстиму?

Блоттон і Еллен, уже в протигазах, жестами намагалися переконати її. Лише після того, як сірчаний запах почав душити її, леді Хінтон підкорилася і дозволила натягти на свою голову маску.

II. ЗИМОВІ ПРИГОДИ

Стальний щит з глухим гуркотом упав. З круглого вікна подуло лютим холодом, який забирався під теплий одяг. Сухим сніговим водоспадом налетіла хурделиця і за хвилину вкрила підлогу, стіл, стільці білим покривалом. Біля ілюмінатора на очах виростав сніговий горб. Чорна, непроглядна ніч дивилась у вікно. Ганс вимкнув лампочку в каюті. Коли очі звикли до темряви, стало видно, що чорне коло забарвлене з правого боку темно-червоним відблиском. Воно то зовсім зливалося з чорнотою, то спалахувало, як заграва пожежі. Такі самі спалахи час від часу з'являлися і в нижньому лівому кутку.

Ганс, Вінклер і Цандер зібралися вилазити: взяли драбини, вірьовки, кирки, електричні ліхтарі, портативні радіотелефони. Ганс на всяк випадок прихопив револьвер і мисливський ніж.

Спустили драбину, поставили її в замет. Ганс поліз першим. Вітер повалив драбину. Ганс упав на пухнастий сніг, ледве підвівся, поставив драбину на місце. Вслід за ним спустилися Вінклер і Цандер. Огляділися.

Вони опинились у країні діючих вулканів. Скрізь зловісно спалахували вогні, кидаючи темно-червоні відблиски на густі хмари і на вкриті снігом скелі. Вогні вулканів світилися серед неозорих просторів, мов степові вогнища полчищ Тамерлана. Гірські шпилі здіймалися високо за хмари, але й на цих висотах були діючі вулкани. Хмари, що оточували конуси кратерів, червоніли розпеченими темно-багряними шапками. Тут і там вогняні стовпи злітали до хмар, з якими змішувався густий, задушливий, чорний дим.

Глухий гуркіт і далекі удари не припинялися. Іноді вони гриміли, наче грозові розряди. Але хіба можлива гроза при такій низькій температурі?.. Ганс раптом побачив над одним кратером блискавку. Так, це блискавка і грім. Там, мабуть, снігова заметіль перетворюється в зливу.

— Вчені не помилилися, припускаючи, що на Венері можуть бути гори заввишки двадцять-тридцять кілометрів, — сказав Цандер. — Ракета лежить на високому гірському плато, а ці гори, що стоять біля високого підніжжя плато, вдвічі-втричі вищі за наші земні Еверести. Тепер зрозуміла помилка вчених. їх обманув спектральний аналіз, який не виявив на Венері кисню. Цей густий шар хмар, дим від численних вулканів, дуже щільним панциром прикриває таємницю венеріанської атмосфери.

— Не зовсім вдала пора року і місце для посадки, — промовив Вінклер. — Тут так багато вулканів, що ми могли впасти в якийсь кратер. Нелегко було б вибратися звідти. Зате багатометровий сніговий шар був чудовою амортизаційною подушкою.

По драбинці піднялися на ракету. Несподівано подуло теплим вітром. Ганс навіть не повірив, — може, йому стало жарко від руху. Зняв рукавиці. Ні, повітря тепле, вологе. Звідки?.. Чи не полум'я вулканів нагріло його?

На оболонці ракети вже встиг нарости товстий шар снігу, що злежався в лід. Довелося взятись за кирки. Сніговий буран змінився градом, град — зливою. І раптом знову заморозило. Костюми обледеніли, вони хрустіли при кожному русі рук, ніг. Працювати було важко. Давався взнаки кисневий голод. Доводилося часто відпочивати.

В одну з таких перерв подув сильний вітер, і хмари раптом віднесло вбік. На хвилину виглянуло зоряне небо.

— Місяць! Дивіться, маленький Місяць! — гукнув Ганс, показуючи рукавицею.

Так, це був маленький супутник Венери, який здавався не більшим за вишню . Малий розмір і густа атмосфера Венери, що яскраво випромінювала світло, ховали її супутника від очей земляних астрономів.

— А де ж справжній — наш земний Місяць і сама Земля?.. — Все небо було всіяно великими мерехтливими зорями. Ганс не міг знайти. — Пане Цандер... Де ж вони?

Цандер а не було.

— Пішов по апарати, — відповів Вінклер. — Ось, здається, Земля.

Ця блакитна, тремтлива росинка — Земля?

Ганс уперше усвідомив просту істину, що Земля тільки "зоря серед зірок" і люди Землі — "небожителі". Усвідомив умовність великого і малого. Земля — маленька зірочка, загублена в безоднях неба, піщинка, яку не відрізниш од міріадів інших зірок.

Повернувся Цандер з астрономічними інструментами. Він поспішав зробити спостереження і ледве встиг закінчити їх, як хмари знову заволокли небо.

Збили кригу з оболонки. Сумне видовище! Що сталося з блискучою полірованою поверхнею! Вона ніби вкрилася проказою, була вся в горбах І плямах — опіки і обледеніння лишили свої сліди. На щастя, великих пошкоджень не було. Закінчуючи роботу, Цандер, Вінклер і Ганс хиталися від утоми і запаморочення.

Однак відпочивати не час. Треба вигребти сніг з кают-компанії, зробити тимчасову раму, в двері поставити вентилятор, фільтр для очищення повітря від сірчаних парів, компресор. Роботи багато. Оголошено аврал.

На цей раз пасажири не протестували проти трудового обов'язку.

І тільки закінчивши роботу, налагодивши повітряне живлення, пішли і лягли спочивати.

За чаєм Цандер зробив доповідь. За допомогою астрономічного спостереження і обчислення він установив, що ракета спустилася на екваторіальну частину Венери.

Слухачі були вражені. .

— Мороз, завірюхи, цілодобова ніч на екваторі?..

— І довго триватиме ця екваторіальна зимова ніч?

— Вибрали планету, що й казати!

— Зима в цій частині закінчується. Ще кілька днів, і почнеться весна, — заспокоїв Цандер.

— Зима на екваторі!

— Чому така різниця порівняно з кліматичними зонами Землі?

— Вся справа в нахилі осі до площини орбіти, — пояснив Цандер. — Венеріанська вісь нахилена до площини орбіти ще більше, ніж земна. Венера лежить майже зовсім "на боку" .

Для пасажирів настали невеселі, нудні години. Чи то від нудьги, чи від того, що втікачі знову попали в світ тяжіння, до них повернулися їхні хвороби. У барона знову почався біль у шлунку, Стормер скаржився на серце і загальну втому, леді Хінтон відчула печінку, Блоттон пив коньяк у компанії з Пінчем. Текер сумлінно виконував обов'язки лікаря, але хворі бурчали і дуже повільно видужували: давався взнаки і урізаний пайок, і низька температура в ракеті.

Тільки Ганс, Вінклер, Цандер, Мері і Жак не скучали.

Удари під час посадки завдали чимало дрібних пошкоджень точним і складним механізмам. Доводилося ремонтувати їх. Багато клопоту завдавала і радіостанція, приймач якої Цандерові ніяк не щастило оживити. Пошкодження було полагоджено, приймач нібито був цілком справний, але радіо з Землі не приймав.

Решту вільного часу Ганс присвячував навчанню. Він і на хвилину не сумнівався в тому, що повернеться на Землю, і готувався стати капітаном міжпланетного —плавання. Вінклер і Цандер допомагали йому.

— Назад поведете ракету ви, — казав Цандер, і Ганс мріяв про це вдень і літав у сні.

Два тижні наполегливої праці пішло на те, щоб відчинити зовнішні двері ракети і щити над ілюмінаторами. Але від цього в ракеті не стало веселіше. У вікна, як і досі, дивилася темна ніч з темно-червоними відблисками.

Прикладаючи пальці до скронь, Делькро ходила по кают-компанії, де знову збиралися пасажири. Леді Хінтон похмуро мовчала, сидячи в своєму троноподібному кріслі.

— Це жахливо! — наче драматична актриса, говорила Делькро. — Цей холод, ця вічна темрява. Можна збожеволіти...

— Скучно, як на курорті... — беззвучно обізвалася з свого місця біля тітки Еллен.

— На курорті? О, скільки б я зараз дала, щоб бути на курорті! — трагічно вигукнула Делькро. — Ніцца, Ментона, Біарріц, Лідо... Рай! Чарівний сон...

— Втрачений р-рай... — меланхолійно додав барон.

— Машини з'їли рай! — сказав Шнірер.

— Жахливо, жахливо...

— Дивіться. Рожева пляма! — вигукнула Амелі, показуючи на стелю.

— Відблиск вулканічного вогню...

— Ні, ні. Це сонце. Промінь сонця...

Всі кинулися до вікон. Між темних гірських верховин крізь вузький просвіт у хмарах пробився червонуватий промінь сонця. Зовсім такий, як на Землі. Пасажирів охопила істерична радість. Делькро простягла руки до вікна і кричала:

— Сонце, сонце!..

Промінь раптом згас, а Делькро так і стояла кілька хвилин, скам'янівши, з простягнутими руками.

— Воздамо хвалу творцеві! — почувся голос єпископа. — Зимі і нашим мукам настає кінець.

— Невідомо ще, які муки готує нам творець улітку, — відповів Стормер.

III. "ПЕРШІ ДНІ ТВОРЕННЯ"

— Така, мабуть, була Земля в перші дні творення, — сказав єпископ, стояки біля ілюмінатора.

— Коли Господь Бог ще не відокремив сушу від води, — додала Хінтон.

Весна наближалася незвично швидко. День збільшувався, але сонця не було видно. Густий, білий, мов вата, туман закривав далину. Не видно було навіть найближчих гір. Невидимі хмари повсякчас вивергали цілі океани води. Блискавки синьою вогняною сіткою сплітали небо і землю. Навіть крізь товсті стіни ракети чулися глухі удари грому. Ракета здригалася від гірських обвалів і землетрусів. На коротку мить світлішало, і тоді було видно, як швидко танув сніг, оголювалися чорні схили гір.

Бурхлива гірська річка протікала біля самої ракети, перекидаючи і несучи уламки крижин і величезне каміння. Річка швидко підіймалася. її темно-бурі хвилі уже омивали нижні краї ілюмінаторів.

Цандер наказав закрити запобіжні щити: течія йшла під косим кутом до ракети. Каміння могло повибивати шибки у вікнах. Але не в цьому була головна небезпека.

— Якщо вода покриє ілюмінатори доверху, доступ зовнішнього повітря припиниться, — сказав він Вінклерові і Гансові.

Покинути ракету? Але про це зараз нічого було й думати!

— Треба спробувати зробити трубу і поставити її високо.

— Зробити неважко, матеріал є. Але легко сказати "поставити", — похитавши головою, сказав Вінклер. — Тільки-но ми вийдемо назовні, нас змиє, як мух... І все-таки треба спробувати.

— Та чи витримає труба цей скажений натиск? — спитав Ганс. — Поставити трубу можна, і не виходячи назовні. Та ми й не встигнемо вийти: тільки один ілюмінатор на кормі ще не залитий водою. Поки ми поставимо трубу, заллє і його.

— Що ж ви пропонуєте? — спитав Цандер.

— Відсиджуватися.

— Але ж нас заллє.

— Хай заливає. Перетворимо наш зореліт в "Наутілус" і відсидимось під водою.

— Задихнемося!

— Не задихнулися ж ми в дорозі.

— Так, але в нас був запас кисню.

— А хто вам сказав, що в нас його немає зараз? — спитав Ганс і розсміявся. — Поганий вийшов би з мене капітан зореплавання, якби я не був передбачливий. Я вже зробив запас кисню з венеріанської атмосфери. Кисневі балони повні. Можна хоч зараз летіти назад.

Цандер похитав головою.

— Одначе, Гансе, це й для мене добра наука — бути передбачливішим. Але хто ж міг припустити, що весна тут така бурхлива і що нас заллє водою сезонних гірських річок!

— І я цього не чекав, — відверто признався Ганс. — А запаси зробив тільки тому, що на мене справив сильне враження випадок із Стормером, який намагався викрасти балон. Я вважаю, ми повинні вивести назовні тільки тонку водомірну трубку, щоб знати, коли спаде цей потік і можна буде відкрити ілюмінатор. Зараз я принесу трубку.

Ганс пішов.

Пасажири так і не знали, яка нова небезпека їх підстерігала.

Ганс, Вінклер і Цандер чергували біля трубки всю ніч.

О другій годині ранку з трубки полилася вода. Це значило, що рівень ріки піднявся принаймні на метр над стелею ракети,

— В цей час, якби не нові запаси кисню, почалася б смертельна паніка. Ракета нагадувала б безнадійно затоплений підводний човен. Але, на щастя, все обійшлося гаразд, і пасажири спокійно сплять, — сказав Вінклер.

— Що це? Наче підлога хитається? — спитав Ганс.

— Мабуть, знову землетрус, — мовив Цандер. — Ґрунт Венери ще дихає.

— Ні, це не землетрус. Ми відчуваємо не тільки поштовхи, але й плавне погойдування. Чи не спливла ракета?

Повільні похитування перетворилися на справжню хитавицю, що супроводилася поштовхами. Ракета оберталася. Підлога то зникала з-під ніг, то трохи підіймалася.

— Стихія сказилася, — нервово сказав Ганс. — Які титанічні сили несуть ракету?

— І куди? Може, в безодню...

— Ще добре, якщо в морську. Неприємно звалитися на каміння з стратосферних висот...

Пасажири прокинулися. Напіводягнені вибігали вони в коридор.

— В чому справа?

— Летимо.

— Куди летимо? На Землю?

Надзвичайної сили удар звалив усіх з ніг. Почулися стогін, зойки.

— Негайно лягайте в амортизаційні ящики! — наказав Цандер.

Цього разу всі без заперечень послухалися.

Минали напружені хвилини. Але поштовхи не повторювалися. Припинилася і хитавиця. Можливо, ракета застряла в ущелині або її викинуло на берег...

Ганс перший вибрався з ящика і кинувся до водомірної трубки. Вода не текла. Ракета стояла зовсім непорушно. Ганс наважився відсунути віконницю в кают-компанії.

Сліпучо-яскравий промінь сонця загорівся на стіні, на обличчі і руках Ганса.

— Хай тобі біс! Це сонце засліплює, мов прожектор! — радісно вигукнув Ганс, примружуючи очі. — А небо! Блакитніше, ніж земне, але трохи тьмяне, мабуть, від вулканічного пилу. Чи не він забарвлює сонячне світло і весь ландшафт у червонувато-жовтий колір?..

Ганс раптом голосно заспівав, радісно сповіщаючи:

— Вставайте, воскресайте з домовин! Сонце Венери вітає вас... земні покидьки! — додав він тихше.

Температура в ракеті швидко підвищувалася.

Це був день великих радощів. У Стормера знайшлася ласкава усмішка навіть для Ганса.

Всі з'юрмилися біля вікна. Ракета стояла на кам'янистій рівнині, що лежала в міжгір'ї. Численні ручаї перетинали її в усіх напрямах. Лише кілька годин тому ця рівнина була річищем грізного і могутнього потоку, який ніс важку ракету, мов тріску. Рівнина замикалася пасмом гір з сніговими конусовидними верховинами. Ні рослин, ні птахів, ні звірів. Камінь і вода.

Ганс попросив пасажирів вийти з кают-компанії і відчинив вікно, тримаючи напоготові протигаз. Потягло теплим вологим повітрям.

— Дихати можна, — сказав він Цандерові і Вінклеру. — І сіркою менше тхне. Повітря дуже густе. А кисню, може, навіть забагато ! Сміятися хочеться, наче від вина. Мабуть, весняним потоком нас знесло вниз, далі від вулканів.

Ганс виліз на раму відкритого ілюмінатора і спустив ноги.

— Під вікном лежить великий камінь, — сказав він. — Майже правильної еліпсоїдної форми. Наче велика шлюпка, перекинута догори дном. Поверхня його вкрита ніби лускою шестигранної форми, схожою на стільники в кілька шарів.

Вінклер виліз на стілець, щоб глянути.

— Вихід якогось венеріанського базальту, — зауважив Ганс і стрибнув на камінь.

Камінь раптом трохи піднявся ї поволі поповз угору. Ганс злякався.

— Плазуючий камінь! Венеріанська черепаха. А я думав, що це камінь.

З-під опуклого панцира раптом показалася плеската, вкрита дрібною сірою лускою голова завбільшки як голова бика і шия завтовшки як слоняча нога. "Черепаха" відповзла набік.

— Не до жартів! — вигукнув Ганс і скочив на кам'янистий ґрунт.

Оглянувшись назад, він перелякано скрикнув.

— Що там, нова потвора? — спитав Вінклер.

Ганс похитав головою і відповів:

— Ми на волосинці від загибелі. Наша ракета на краю урвища. Вся носова частина висить над безоднею. Від нас та й від ракети мало що зосталося б, коли б вона впала з висоти десятка кілометрів. Зате яке ідеальне місце для старту! Попереду немає гірських вершин. Шлях вільний, семафор відкритий. Лети хоч зараз. Та ви зійдіть сюди, не бійтеся, "черепаха" вже поповзла геть.

— Одна зникла, з'явилися інші. Глянь, скільки "каменів" ожило! — вигукнув Вінклер.

Рівниною поволі сунули незграбні істоти, які, можливо, щойно прокинулися від зимової сплячки.

— Цікаво, чим вони живляться. У них має бути слонячий апетит. А навколо тільки голе каміння. Людського м'яса вони, в усякому разі, не куштували. Думаю, ці створіння для нас не страшні.

І Ганс побіг до "черепахи", яка щось шукала між камінням, повертаючи товстою довгою шиєю.

— От вона й знайшла чим поснідати.

Перед "черепахою" лежало щось горбате, дірчасте, мов губка іржавого кольору, завбільшки як ковдра і завтовшки з півметра, з нерівними, рваними краями. "Черепахи" почали шматувати краї цієї "ковдри" і жадібно їсти. Ганс скочив на "ковдру", його підкинуло вгору, мов на тугих пружинах матраца. "Черепаха" злякалася і, задкуючи, відповзла.

— Мабуть, мох або лишайник! — кричав Ганс. — Пружистий, наче матрац.

Блоттон, Амелі, Делькро і Пінч через кілька хвилин приєдналися до Ганса. Мохи скрізь залягли між камінням. Одні були зовсім маленькі, завбільшки як подушка, інші — як величезний килим, деякі вкривали ґрунт цілими острівками. Так, харчів для "черепах" було досить.

Забувши нещодавнє хвилювання, пасажири ракети раділи сонцю, повітрю, теплу, простору, волі.

А невтомний Ганс уже зацікавився іншим. Він побачив у вузькій ущелині злежаний сніг і в ньому багато ходів.

— Що ви тут так уважно розглядаєте? — спитав Текер.

Сонце і його витягло на повітря.

— Тут повинні жити якісь "льодові кроти", — відповів Ганс. — Бачите, в кризі ходи, лази, тунелі. Вони не природного походження. Подивимося, чи не з'явиться якийсь траншейних справ майстер.

Чекати довелося недовго. Зовсім чорне створіння, схоже на праску, раптом з'явилося з-під льоду, пробігло по граніту і з усього розгону врізалося своєю гострою мордочкою в льодову стінку, ввійшло в неї, наче це був не лід, а туман. З нового "тунелю" витекла вода, утворивши велику калюжу.

— Треба спіймати цього звірка, — сказав Ганс.

Ще одна тварина з'явилася з льоду, мокра, блискуча, вкрита парою. Ганс схопив її, але одразу ж скрикнув і кинув. Тварина швидко зникла.

— Вкусила? — запитав Текер.

Ганс мовчки показав долоні. На них і на пальцях були великі пухирі.

— Гм... схоже на опік, — сказав Текер.

— Опік і є, — відповів Ганс. — Воно гаряче, мов розпечена праска.

— Цікаво. Дуже цікаво! — жваво повторював Текер.

— Зовсім не цікаво, — заперечив Ганс, дивлячись на почервонілі, опухлі долоні. — Тепер доведеться днів два морочитися з руками.

— Ходімо, я дам вам мазь від опіку і забинтую... Але все-таки це дуже цікаво... Я не про руки, — говорив Текер. — Я думаю... а чому б і ні? Адже зуміла частина тварин на Землі перетворитися з холоднокровних в теплокровних, зберігаючи постійну температуру близько тридцяти семи градусів за Цельсієм. Багато птахів мають температуру навіть сорок градусів. На Венері температурні коливання набагато більші, ніж на Землі. І тут деякі тварини в процесі еволюції, очевидно, виробили в собі здатність підвищувати температуру, можливо градусів до сімдесяти...

— В цій "прасці", мабуть, було сто!

Текер посміхнувся.

— Якщо тільки білок тут має велику теплостійкість. Але досить і шістдесяти-сімдесяти градусів, щоб перетворити цих "кротів" у живі гарячі праски. Це, мабуть, тварини-зимівники, які знаходять під снігом їжу — мох, лишайники. При такій високій температурі тіла їм не страшні навіть неймовірні венеріанські морози. До того ж лід, мабуть, теж захищає їх від зовнішнього холоду.

— А чим вони під льодом дихають?

— А чим дихає кріт? "Льодові кроти" можуть робити вентиляцію, як і наші землерийки. — Текер зупинився і глянув на небо. — Однак пора вертати. Дивіться, які чорні хмари сунуть з-за гір... І як швидко! Ось одна затулила сонце... Дивно! Ви чуєте шум, мовби наближається злива, хоч дощу не видно? Чудний шум! Може, це градова хмара?..

Хмара наступала; глухий шум, гуркіт, свист гучнішали. Шум перетворився в тріск, наче лунали удари кастаньєт, почулися уривчасті зойки і дивні звуки, схожі на квакання велетенських жаб.

— Це птахи! Перелітні птахи! — вигукнув Ганс, вдивляючись у щільну масу, що насувалася.

— Або дракони, кажани... птеродактилі...

— Так, я бачу перетинчасті крила.. А хвіст вкритий пір'ям...

— Дивіться, вони несуть у кігтях своїх дітей!

— А може, здобич... Містере Пінч! Блоттоне! Шнірере!.. Сюди!..

Курликання, квоктання, бурчання, вереск, тріскотіння заглушили голоси людей. Птахи спускалися все нижче. Ганс відчував на обличчі вітер від помахів велетенських крил.

Блоттон, Пінч, Амелі і Делькро поспішали до ракети.

В цей час, підбираючи поли своєї ряси, з вікна спускався єпископ. За його урочистим спуском стежили крізь ілюмінатори леді Хінтон, Стормер, Еллен. Єпископ надумав, подібно до Ноя, подякувати Богові і "освятити нову землю". Десь за горами йшов дощ. Подвійна веселка небаченої на Землі яскравості перекинулася від краю до краю далеких вершин. Єпископ вважає це особливим знаменням, яке Бог поклав між небом і землею...

А птахи все летіли й летіли.

Блоттон, Пінч, Амелі і Делькро вже підходили до "Ковчега".

Гансові здалося, що чорний тюк упав з неба на цю групу людей. Тюк несподівано розгорнув багатометрові крила. Довгі кігті схопили Блоттона. Лорд змахнув руками, задриґав у повітрі ногами і злетів разом з птахом, що набирав висоту. Все це сталося в одну мить. Через свист і

шум, що зчинила пташина хмара, майже ніхто не чув ні голосіння єпископа, ні крику Еллен, що бачила, як Блоттона викрали. Еллен змахнула руками услід нареченому і знепритомніла. Уеллер стояв з розкритим ротом, перервавши своє богослужіння. Веселка померкла. Небо потемніло від дощових хмар. По ущелинах прокотився оглушливий удар грому. Блискавки розітнули небо. Пішов великий град. Чорна пташина стрічка піднялася за хмари і зникла. Над долиною летів тільки один птах, обважнілий від здобичі. В кігтях у нього борсалася людина.

Ганс вихопив револьвер, але стріляти не наважувався, боячись влучити в Блоттона.

Урочистий молебень було безнадійно зіпсовано. Затуливши голову руками від граду, забувши про благоліпність єпископських манер, плутаючись у довгих полах і спотикаючись, Уеллер побіг до ілюмінатора.

Всі повернулися в кают-компанію, пригнічені трагічною подією.

Прекрасній богині Венері була принесена перша людська жертва. І яка жертва! Коли б це був безвірний Ганс!

"Добре, якщо ця жертва спокутна..." — думав єпископ.

— Упокой, господи, душу новопомерлого раба твого! — промовив він уголос.

Еллен заплакала. Хінтон висякалася в мереживну хустинку.

— Молебень не вдався, панахиду затягли, — розсердився Ганс. — Не справляйте похорону по живих людях! Лорд Блоттон молодий, здоровий, спортсмен, мисливець. З ним не так легко впоратися цій літаючій венеріанській жабі. З таким вантажем вона не могла залетіти далеко. Я пропоную організувати рятувальну експедицію. Хто зі мною?

Висловили бажання взяти участь Цандер, Амелі, Пінч і Текер.

— Надто багато для одного птаха! Думаю, мені вистачить і одного лікаря. До речі, його допомога може бути потрібна Блоттонові, — сказав Ганс.

Вінклер зрозумів його: Ганс побоювався лишати в ракеті з "своїх" тільки Мері і Жака.

— А як же ваші руки? — спитав Текер. — Треба зробити хоч перев'язку.

— Встигнемо! Беріть свою похідну аптечку, лікарю, і ходімо. Не забудьте взяти револьвери і сухарів на сніданок.

IV. РОЗШУКИ БЛОТТОНА

Полого спускаючись, вони йшли ущелиною по висохлому річищу "сезонної" річки. Де-не-де в ущелинах ще лежав сніг, від нього, перетинаючи шлях, текли невеликі ручаї.

— Погане місце! — бурчав Ганс. — Якщо тут з печери вилізе якийсь гад, то не втечеш... І злива, клята, не вщухає. А туман!

— Вітер зовсім теплий. А до дощів і до туманів нам доведеться звикнути. На Венері, мабуть, дня не минає без дощу, — мовив лікар.

Обійшли скелі. Тут вітер валив з ніг. Туман став рідший. Яскравий кольоровий промінь, немов пропущений крізь призму, вдарив в очі. Ганс здивовано глянув навколо. В просвіт сизих хмар проглянуло сонце. Але не воно засліпило різноколірними бризками світла. Синім, червоним, жовтим промінням палало й іскрилося підніжжя гори.

— Веселка на ґрунті? Дивний феномен! — вигукнув Ганс.

Мандрівники підійшли ближче. Перед ними сяяло в промінях сонця коштовне каміння: смарагди, топази, аметисти, алмази, рубіни...

У Текера навіть дух перехопило.

— Купи, тонни коштовностей! — гукнув він, приголомшений.

Самоцвіти гронами вкривали гранітні скелі, блищали то кривавою росою, то яскравою зеленню, то глибокою синявою. Вище на скелях виднілися великі смуги молочно-опалового кольору, нижче виступала чорна блискуча гірська порода, ще нижче яскріли червона, жовта, зелена смуги. На гранях і шпилях скель сяяли величезні кристали.

Ганс голосно розсміявся.

— Що з вами? — тривожно спитав Текер, побоюючись, чи не потьмарився в юнака розум від такого казкового багатства.

— Я згадав смішний випадок, — відповів Ганс. — Якось я зайшов до леді Хінтон, коли вона перебирала алмази. Стара жінка з острахом глянула на мене і прикрила руками свої скарби, як квочка прикриває крильми, курчат, побачивши шуліку. З самої Землі Хінтон тягає свої торбинки і тремтить над ними. Мені, далебі, хочеться пожартувати з неї. — Ганс відібрав кілька великих самородків і поклав у кишеню. — Ходімо далі!

Сонце зайшло. Туман знову згустився.

— Блоттон, Бло-отто-он! — гукав Ганс.

"Оттон!" — відгукнулася гірська луна. Ганс спіткнувся об камінь і впав.

— Що за диявольщина! — вилаявся він лежачи. — Тут на кожному кроці скарби! — Юнак підвівся, підійшов до Текера і показав величезний самородок золота. — В ньому кілограмів три. Важко носити, але все-таки візьму з собою. — Ганс поклав самородок у сумку. — Які ми з вами багаті, лікарю! Ціле багатство в кишені. Блоттон! Блотто-он!

— Неважко й заблудитись у цьому тумані, — стурбовано сказав Текер.

— Не заблудимось. Я йду по компасу.

Стіни розсунулися; нарешті, ущелина кінчилася. Мандрівники вийшли на відкриту гірську галявину, що полого спускалась. Як далеко вона простяглася, не було видно за завісою дощу і випарів, що підіймалися знизу.

Подув сильний гарячий вітер. Ганс оглянувся. Високо вгорі, над прямовисною скелею, було видно ніс ракети. Ще вище — снігові гори, що сягали вершинами за хмари, — гніздо вогнедишних вулканів. Завіса дощу і туману спливала вбік. Внизу синіла смужка моря. Ліс на березі здавався чорним.

Коли повітря стало майже прозоре, Ганс побачив біля підніжжя гори велику затоку, в яку врізався півострів. На схилі гори росли високочезні дерева, безлисті, сухі, схожі на хвощі. Колінчасті стовбури поступово звужувалися до вершини. Біля кожного коліна стирчали догори зовсім рівні сучки. На кінцях вони розгалужувалися тонкими, прямими лозинами, схожими на шпилі громовідводу. А на кінцях лозин були жмутки довгих голок.

Мандрівників зацікавили плоди, що висіли біля голчастих жмутків. Ці плоди, за визначенням Ганса, були схожі на кулі-зонди, такі ж круглі І приблизно такого ж розміру. Кілька плодів лежали на землі...

— Підійдімо ближче, — запропонував Ганс. — Блот-тоне! Блоттоне! — голосно гукнув він.

Сталося щось незвичайне: кілька плодів-куль, що лежали на землі, ніби злякавшись крику, піднялися вище дерева і їх знесло вітром убік. Зірвалася і частина плодів, що висіли на гілках.

— Цікаво. Літаючі кавуни!

Вони підійшли до самого дерева. Ще кілька куль відірвалися од гілок і полетіли за вітром.

— Ці пузирі, напевно, бояться нас, — мовив Текер. — Здається, це не плоди, а живі істоти.

— Спробуємо підстрілити одного з них.

Ганс прицілився і вистрілив. "Кавун" раптом зморщився, як проткнута дитяча повітряна куля, і впав на ґрунт.

Біля зморщеної оболонки звивалася тонка "гусяча", не дуже довга шия, що закінчувалася круглою головою з тонесеньким дзьобом, гострим, мов голка шприца. Текер вийняв ніж і зробив розтин. Усередині кулі він побачив щось схоже на серце, стравохід, шлунок, в якому були шишки, хвоя; далі йшов кишечник.

— Нирок, печінки, селезінки не видно, — сказав Текер, копирсаючись у нутрощах "кулі-зонда". — Цікавий птах, — засміявся він. — Звичайно, це птах, якщо він літає. Але який дивний спосіб пересування в повітрі винайшов він! Очевидно, його організм виділяє якийсь газ, легший за

повітря. Це птахи-аеронавти. Цікаво, чи можуть вони керувати своїм польотом?

Ганс сполохав ще кілька куль і простежив за їхнім польотом. Птахи-кулі летіли за вітром. Вони то підіймалися майже до хмар, то спускалися зовсім низько. Нарешті, мабуть, натрапили на таку повітряну течію, яка почала відносити їх до гаю велетенських "хвощів", що стояв оддалік від невідомих двоногих відвідувачів.

— Безперечно, птахи-аеронавти можуть регулювати висоту польоту. На Венері дуже багато повітряних течій, і кулі-птахи легко знаходять потрібний напрям. Тому їм цілком досить мати один орган управління — по вертикалі. Вони, мабуть, то випускають частину газу і знижуються, то виробляють його знову з допомогою якогось спеціального органу. А який газ вони виділяють?

Текер розкрив складки пузиря і понюхав. Одразу ж він страшенно закашлявся, закрутився, завив, кілька разів підскочив і впав мов підкошений.

Ганс поспішив йому на допомогу.

Обличчя лікаря було бузкового кольору. Губи вкриті бузковою піною, очі розплющені, зіниці дуже розширені.

Невже отруєний? Ганс витяг з лікарської похідної аптечки спирт і почав терти бузкові скроні лікаря. Минали хвилини. Текер лежав нерухомий. Тільки бузковий колір почав змінюватись на жовтий, але Ганс не знав, краще це чи гірше. Через півгодини, коли Ганс уже втратив надію повернути Текера до життя, той раптом опритомнів і схопився на ноги. Ледве помітна жовтавість переходила в нормальний колір обличчя.

— Що з вами сталося? — спитав Ганс.

Руки і ноги лікаря тремтіли. Він клацав зубами і кричав:

— Треба взяти себе в руки...

Нарешті, йому вдалося подолати приступ судорожного тремтіння.

— Не питайте мене! Це така гидота... така гидота, якій на Землі немає назви.

Мовчки пішли далі. Текер почав чхати і чхав без кінця. Довелося зупинитися. При кожному чханні тіло лікаря спазматично пересмикувалось. Нарешті, з носа пішла кров. І тільки після цього Текер остаточно отямився.

На великому кам'янистому майданчику росли бурі рослини. Листя завширшки сантиметрів тридцять і завдовжки метрів п'ятнадцять поступово звужувалося і відходило од кореня на всі боки правильною розеткою. З середини "зірки" здіймався високий стовбур, увінчаний чотирирогими "бра". На кінці кожного рога росли довгасті темно-червоні шишки. Поверхня листя була вкрита пухирчиками.

— Наче присоски на щупальцях спрута, — сказав Ганс, входячи між листя. Він доторкнувся спиною до листка. Кінець листка охопив його тіло ззаду і почав скручуватися разом із здобиччю. Обертаючись, розмахуючи руками й ногами, Ганс з криком докотився до центра рослини. Сусідні рослини, зачеплені руками й ногами Ганса, теж згорнулися в трубку. Повільно згорнулася і решта листів. "Зірка" перетворилася на клубок.

— Скоріше ніж... ріжте! — кричав задихаючись Ганс.

Рослина стискала його тіло, мов велетенський удав.

Текер вихопив мисливський ніж, підбіг до рослини і почав розрізати листок.

— Обережно... дивіться, щоб вона вас самого не захопила! — кричав Ганс.

Обличчя його налилося кров'ю.

Поверхневий шар листка був надто твердий для ножа. Текер кректав, тупцював біля Ганса.

— У вас руки тремтять... дайте мені! — прохрипів Ганс.

Текер передав ніж. Ганс полоснув, лист хруснув. Червона, мов кров, рідина облила Ганса і Текера. Жахливий щупалець було відрізано.

Ганс упав разом з листком. Текер відкотив Ганса, мов бочку, далі від рослини.

Спробував розкрутити, але листок не розкривався. Тільки в міру того, як витікав червоний сік, пружність листка зменшувалася, і Ганс, нарешті, визволився.

Біля нього стояла величезна калюжа соку, що почорніла і швидко затверділа.

Ганс зітхнув на повні груди.

— Спасибі, лікарю! Я думав, що цей рослинний спрут зламає мені грудну клітку. Венера, здається, кожному з нас приготувала по подарунку. Тут треба бути дуже обережним. Небезпека підстерігає нас на кожному кроці.

Ганс ударив ногою почорнілий листок.

— Плотоїдна рослина, схожа на наших мухоловок. Але час додому. Незабаром стемніє. Тільки б добратися до ущелини, там не зіб'ємося з дороги. Блоттоне! Блоттоне!..

Блоттон не озивався.

— Невже він загинув? — вигукнув Ганс.

І наче на підтвердження цього, Текер, повертаючись до ракети, знайшов у кам'яному видолинку кілька пір'їн, клаптів чорної шкіри — можливо, від крила "птеродактиля", сліди крові.

— Чи не тут літаючий гад розправився з Блоттоном?

— Але де ж кістки? — спитав Текер.

— Такий крилатий гіпопотам може проковтнути і з кістками...

V. ПЕЧЕРНІ ЖИТЕЛІ

Ганс І Текер повернулися до вечері — до вбогої вечері з галет.

— На жаль, ми не знайшли слідів лорда Блоттона, — сумно сказав Текер.

Про пір'я і сліди крові він не згадав, щоб не ятрити серце нареченій. Очі Еллен і так були червоні від сліз.

Наприкінці вечері Цандер виголосив промову. Він говорив про те, що їхні харчові запаси майже вичерпались. Не можна гаяти жодного дня.

Треба спуститися в долину, посадити город, засіяти поле, зробити запаси на зиму.

— А п-поки що чим ми будемо х-х-харчуватися?

— Доведеться жити з мисливства, ловити рибу...

— У мене пропадає всякий апетит, коли я подумаю про тутешніх літаючих гадів, — сказав Стормер.

— Не може бути, щоб на планеті не знайшлося придатних для споживання тварин, риб і рослин. Як ви вважаєте, лікарю? — спитав Цандер.

— Я вважаю, що рослини і тварини, загалом, скрізь створені з одного тіста. Білки, жири, вуглеводи... Але можуть бути і якісь невідомі нам шкідливі домішки. Адже й на Землі є отруйні рослини. Тут треба бути дуже обережним. — І Текер, незважаючи на те, що заборонив Гансові згадувати про птахів-куль, не зміг утриматися і сам розповів про гіркі пригоди своєї мандрівки.

На обличчях слухачів був жах, переляк, огида.

— Я-я-я-к же ми бу-у-демо знати, що можна їсти і чого не можна н-навіть нюхати? — спитав барон.

Текер знизав плечима.

— А як первісні люди навчилися одрізняти їстівні рослини від отруйних? Досвідом. Тільки досвідом.

— Розплачуючись за досвід життям?

— Звичайно, багато гинуло. Якби я мав обладнану хімічну лабораторію...

— Непогана п-перспектива! З-захочеш зірвати цибулю, а вона скрутить тебе; п-понюхаєш м'ясо, чи воно свіже, і здохнеш від самого тільки запаху.

— Я не переступлю порога ракети! — рішуче заявила леді Хінтон.

— Полювати і ловити рибу можна, живучи в ракеті. Навіщо нам переселятися в долину? Правда ж, бароне? — І Стормер ляснув Маршаля по плечу.

Той глузливо скривився від такої фамільярності.

— Звичайно. Наше діло старече. Леді Хінтон, містер Стормер, я, професор, єпископ, в усякому р-разі... кх... кх...

Цандер скористався паузою.

— Це неможливо, — перебив він мовні потуги барона. — Всі працездатні працюватимуть у приморській долині на полі, і носити вам сюди їжу ніхто не буде.

— Але в мене є служниця Мері.

— А в мене Жак.

— Тут, на ВенерІ, нема особистих слуг. Нас чекає дуже важка боротьба з суворою, невідомою природою. І ми повинні напружувати всі наші сили, створити міцний трудовий колектив.

— Ком... ком... комуну?

— Справа не в словах, бароне.

— Від... відмовляюсь.

— Не відпущу од себе Мері.

— А я піду! — вигукнув професор Шнірер. — І ми всі повинні йти. Працювати на землі, а жити на лоні природи. Серед мирних тварин і рослин...

— Добрі мирні тварини і рос... рос...

— Обробляти землю. Збирати врожай. Випасати отари. Харчуватися плодами землі. І ніяких машин, ніяких робітничих питань, ніяких революцій.

— Н-не піду.

— Відмовляюсь, — вторувала леді Хінтон.

— Що за тупоумна публіка! — тихо сказав Вінклер Гансові.

— Підожди, вони самі побіжать. "Хто не працює, той не їсть". Крім того, в мене є засіб, що, напевне, вижене їх на роботу, — так само тихо відповів Ганс.

Коли суперечка була в розпалі, він вийняв великий брильянт і, ніби ненароком, покотив його по столу, перед очима леді Хінтон.

— Звідки це у вас? — підозріливо спитала вона, вмить змінивши тон.

— Знайшов на дорозі, леді.

— Брильянти на дорозі не валяються. Може, в-вене-ріанка загубила? — глузливо кинув барон.

— Можливо, — відповів Ганс. — Венеріанки, очевидно, дуже неуважливі жінки. Такі камінчики ми подибували на всьому шляху. Ось, полюбуйтесь, будь ласка! — Ганс засунув руку в кишеню і висипав жменю великих самоцвітів. Потім вийняв з похідної сумки великий злиток золота і недбало кинув його на стіл. — Вони тут валяються на кожному кроці.

— Золото! Алмази! Брильянти! Смарагди! — вигукнула леді Хінтон, навалюючись на стіл і простягаючи руки до купи самоцвітів.

Стормер почервонів. Барон зблід. Очі єпископа пожадливо блиснули. До коштовностей потяглися тремтячі руки, товсті, поросліе рудим волоссям, — Стормера; блідо-сині, з надутими венами, — барона; пухкі — єпископа; тонкі, з довгими пальцями і рожевими нігтями — Делькро... Товсті, тонкі, червоні, білі пальці сплелися в живий клубок. Пасажири важко дихали, розгрібали купу, відштовхуючи чужі загребущі руки.

— Брильянт! Шістдесят каратів!

— Вісімдесят!

— Дайте мені!

— Та віддайте ж!..

— Я тільки подивлюся!

— А оцей! Яка краса!

— На п'ятдесят тисяч фунтів!

— Мільйон!

Леді Хінтон затиснула в руці справжнісінький брильянт. Навіть Еллен забула про свою печаль і дивилася на це несподіване багатство мов зачарована.

Дорогоцінності швидко розійшлися по руках. За самородок золота спалахнула запальна суперечка.

Ганс розсміявся.

— Не будьте, панове, пожадливими, — сказав він. — Запевняю, що кожен з вас може набрати цього каміння і золота цілий мішок. Сумніваюсь тільки, щоб ці витребеньки збагатили вас.

— Це не витребеньки, юначе! — повчально промовила леді Хінтон, не зрозумівши Ганса.

Вона все ще жила в світі земних цінностей.

— Де ви це все знайшли? — спитав Стормер, притискаючи до черева під полою піджака злиток золота.

— Я вже сказав вам: на дорозі. Коли йшли до затоки. І якщо ми переселимося туди...

— Звичайно!

— І якнайшвидше! Що ви скажете, леді? Оце Венера! Оце планета! Недарма її назвали іменем богині краси. Ні, заради цього варто було летіти в зорельоті. Хай йому біс, ми станемо багаті, як крези! Та що крези! Крези проти нас будуть старцями...

— А завтра нам нема чого їсти, містере крез, — повернув Цандер розпалені голови до сумної дійсності.

— Геть золото! Геть дорогоцінності! — раптом закричав Шнірер. — Це валюта! Мати спекуляції! Це боротьба! Це кров!.. — І він знову завів нескінченну розмову про свою пасторальну ідилію. — Але я проти комуни, проти централізації населення. Я вже казав ще на Землі про те, що занапастило Німеччину. Община Берліна, котра непомірно розрослася. Ми самі створили знаряддя, яким скористалися екстремістські елементи. Геть централізм! Ми створимо хутори. Приватні господарства на національній основі.

— У нас будуть Англія, Франція, Німеччина, — сказав Стормер. — Що ж, це непогано! — і почав підраховувати у думці населення майбутніх держав. "Англія: він — Стормер, Хінтон, Еллен, Уеллер, Пінч, Мері... Шкода, що загинув Блоттон, він уособлював би англійську армію. Військовий міністр. Усього: Англія — шість осіб. Німеччина: три Текери, Шнірер з дочкою, Цандер, Вінклер, Фінгер. Вісім, більше, ніж в Англії. Але їм що! Німеччину ослаблюватиме класовий антагонізм. Франція: Маршаль, Делькро, ну і Жак як колоніальна частина імперії. Франція зійде на роль другорядної держави. Золоті розсипи дістануться Англії, тобто мені. Що можуть зробити одна жінка і дохлий барон?" Так, це непогана думка, — сказав Стормер уже вголос. — "Прав, Британіє!", "Боже, бережи короля!" Я вважаю, розумний король...

— Може знайтися і розумна королева, — велично заперечила леді Хінтон з свого троноподібного крісла. "Теж тягнеться до золотих розсипів!" — подумала вона.

— Це покажуть вибори! — відповів Стормер.

І він почав підраховувати шанси: "За мене — я сам, звичайно, голос Пінча — налякаю щеня, пообіцяю, в крайньому разі, посаду міністра, гм... і тільки. А за Хінтон — Уеллер, звичайно, Еллен, Мері перетягнуть...

Добре, що нема Блоттона... Коли б не пройшла королевою. Ні, краще без голосування, напролом, по-наполеонівськи".

— Ці справи "державної важливості", — іронічно сказав Цандер, — ми поки що облишимо. Збирайтеся в дорогу. Не беріть з собою нічого зайвого. Пам'ятайте, що особистих слуг на Венері нема. Завтра на світанку вирушаємо.

— А ви?

— Я лишаюся в ракеті для її охорони. Крім того, я не втрачаю надії налагодити зв'язок з Землею.

Знову почалося збирання. Знову відбір речей. Леді Хінтон і цього разу не розлучилася з замшевою торбинкою, поповнивши свої скарби двома великими брильянтами.

На світанку задзвонив дзвін. Почалося "переселення народів"...

Гарячий дощ боляче стьобає по обличчю. Навколо пара, дим, туман. Гуркочуть громом хмари, гуркочуть вулкани. Дрижить, гуде ґрунт від прихованих вулканічних сил. Жах...

Леді Хінтон ступає, опираючись на руку єпископа. Під ногами ковзає мокрий, кам'янистий ґрунт. Довга ряса єпископа і пелена широкої сукні леді Хінтон плутаються в ногах, чіпляються за гостре каміння. Струмені гарячої води течуть по обличчю, спині, грудях. У леді обличчя жертви, яку ведуть на заклання.

— Боже мій! Я ніколи не думала, що...

— Прошу вас, зупиніться, леді, — сказав єпископ, відсапуючись.

Він поклав у калюжу клунки — свій і леді Хінтон, підняв поли ряси до пояса, зв'язав їх вузлом. Леді Хінтон одвернулася. Вона шокована. Єпископ з відкритими ногами! Мало того, що непристойно, це майже протиприродно.

— Раджу вам, леді, зробити те саме.

— Те саме? — обурено вигукує леді.

— Так, те саме. Тут не до етикету, леді. Ми й так відстали і можемо заблукати. Нас ніхто не бачить.

— Ні, ні. Ходімо, — рішуче відповідає леді Хінтон.

Єпископ крекче, піднімає клунки. Плентаються далі.

— Агов, єпископе! Леді Хінтон! Де ви! Не відставайте! — чується з туману.

— Агов, єпископе! Леді Хінтон!

Що за неповага. Це голос, здається, різника Стормера... Леді наступає на пелену сукні, падає. Уеллер ледве підтримує її важке тіло. Він змучений, злий. Говорить грубо, владно.

— Я ж вам казав. Через вас ми відстаємо.

— І це — лорд-єпископ! Що робить з людьми Венера!

Від образи, втоми, досади леді Хінтон ладна заплакати. Де її виїзди, муштровані лакеї, які розуміли кожний її погляд?..

— Та повзіть же, хай вам біс, бо ми не чекатимемо вас! — гукає Стормер.

Леді Хінтон зітхає. Воістину скорботний шлях.

Ганс іде попереду, оглядаючи ґрунт. Ось тут було знайдено пір'я І калюжу крові. їх тепер нема, змили дощі.

А от і вихід самоцвітів. Ну, тут уже, напевно, буде зупинка.

— Доп-поможіть мені в-встати. Я вп-пав і лежу, здається, на брильянтах... колються... — почувся голос барона.

— Ого! Ось вони, розсипи. Ух! Навіть в жар кинуло! — стогнав Стормер.

Леді Хінтон відчула, як до неї несподівано прилинули сили. Уже не думаючи про пристойність, вона високо підіткнула сукню і потягла за собою єпископа.

— Швидше! Швидше! — задихаючись, повторювала вона. — Бо нам нічого не лишиться.

Барон, Стормер, Уеллер, Пінч, Делькро розв'язали мішки і почали наповнювати їх коштовним камінням, викидаючи одяг і білизну. Ніколи ще вони не багатіли з такою швидкістю. Тільки один рух руки приносив сотні тисяч, — так їм здавалось. У мішки сипалися багатомільйонні багатства.

Ганс дивився на цю сцену з посмішкою, відпочиваючи під укосом скелі. Підвівшись, він свиснув: пора рушати в дорогу.

"Мільйонери" взяли на спини мішки. Чималий вантаж! Пішли. Каміння нестерпно давило на плечі.: "Мільйонери" кректали, важко дихали, але несли.

Внизу, коли розвіявся туман, було видно темну пляму затоки.

Раптом захитався під ногами ґрунт. Усі попадали, що було в мішках — розсипалося. Глухий підземний гуркіт гучнішав, перейшов у грім і вибухнув ударом страшенної сили. Із скель попадало каміння. З правого боку туман налився темно-червоним світлом, спалахнуло сліпуче полум'я. Клуби чорного диму затягли все навколо. Блискавки прокреслювали лей первісний хаос стихій. На голову сипався попіл, дрібне каміння. Сховатися під скелею? Скеля тряслася, мов у лихоманці, і могла обвалитись. Усіх охопила паніка. Ганс намагався встановити лад, але його голосу не було чути. Покидавши свої мішки, пасажири, як очманіла отара, кинулися вниз пологим схилом. Праворуч через скелі навально текла вогненна ріка, яскраво освітлюючи все навколо. З Гансом лишилися тільки Вінклер, Мері і Жак. Вони намотали свої мішки на голови І побігли.

Підземні сили, прорвавшись назовні, заспокоїлися. Ґрунт ще дрижав, але сильних поштовхів уже не було. Важко тільки дихалось від випарів сірки. На щастя, ущелина скінчилася, і за нею почалася відкрита долина — пологий спуск до підніжжя гори. Тут завжди дув сильний вітер. Він відносив убік туман, сірчані випари і попіл. Стало легше дихати.

Почали натрапляти на тіла "полеглих". Ганс перелічив, оглянув. Усі були живі й здорові, якщо не зважати на синці.

Вузький півострів, що виступав далеко в затоку, був уже як на долоні. Півострів починався біля стрімко? скелі червоного пісковика. Від дощів і вивітрювання в цій скелі, очевидно, утворилися печери. Туди й повів Ганс своїх змучених супутників.

Птахи і тварини поховалися, рятуючись від розбурханих стихій. Не видно було навіть кулястих птахів на хвощах.

Ось і затока. Ліворуч на півострів набігають вали прибою заввишки як багатоповерховий будинок. На Землі не буває таких високих хвиль. Тільки незвичайні бурі тутешніх місць спроможні так розхитати хвилі океану. Кожні двадцять секунд на півострів обвалюється кількакілометровий водоспад. Несамовитий шум, від якого дрижать ґрунт і скелі, ритмічно сповнює і повітря.

Потік, чорний потік перепиняє дорогу. Пахне чимось ~ знайомим. Ну, звичайно, це нафта! Скільки пального, скільки енергії сконденсовано на Венері! Ці гірські водоспади, прибої, вітер, нафта... Є, мабуть, і вугілля. Венеріанські багатства чекають своєї черги, коли земні запаси вичерпаються...

З лівого боку півострова — скажений прибій, з правого — тиха заводь, поросла деревами. Вони трохи схожі на мангрові дерева Індії та Південної Америки, що ростуть на залитих водою, місцях. Але тут повітряне коріння досягає велетенських розмірів, а сам стовбур і гілки порівняно з корінням — дуже малі. Такі рослини пристосовуються до найсильніших вітрів, які дмуть над цією долиною. Ніби кігті, запускає дерево у воду й мулке дно своє коріння, що далеко розгалужується.

На карликовій, коренеподібній кроні дерева криві, зігнуті гілки закінчуються китицями. Ганс подумав, що по цьому сплетеному повітряному корінню легко перебиратися через Тиху заводь, як він у думці назвав цю частину затоки, на другий бік.

Між корінням і біля самого берега з води здіймаються болотяні рослини заввишки три-чотири метри. Кожне стебло має вигляд знака питання. Багато таких знаків питання розставлено на Венері для допитливого розуму.

На півострові, вкритому буро-зеленою травою, велика площа для посіву і городу. Проте ґрунт неоднаковий: є заболочені місця, є піщані дюни, вихід граніту. Але і є і жирний чорнозем.

Надвечірнє сонце виглянуло крізь хмари, освітивши групу людей на фоні червонуватих скель.

Який жалюгідний вигляд мають ці мільйонери, що мріють стати королями на "новій землі"!

По-королівському велична на Землі, тут леді Хінтон у підіткнутій мокрій сукні, з брудними, опухлими, червоними норами, з розпатланим сивим волоссям ніби осіла і стала схожа на перекупку. Лорд-єпископ немов прилетів на Венеру прямим сполученням з лондонських нетрів. Йому до пари був барон. Ніхто на Землі не повірив би в його багатство, хоча б у колишнє, і в його баронство.

— Треба подумати про ночівлю, громадяни, і вибрати печеру, — сказав Ганс.

— П-п-пе... пе-печерні люди... Д-докотилися...

Зазирнули в. одну печеру. Волого, мокро, дзюрчить вода. Далі! В другій сухіше, але вона мала. Третя — от-от обвалиться: над нею нависла ціла скеля мокрого, сточеного підґрунтовими водами пісковика. Четверта — хороша, велика, міцна, зручна. Від неї відгалужуються кілька бічних печер, ніш, ходів.

— Треба оглянути ці ходи: чи не живуть у них якісь мешканці, — сказав Ганс. — Вінклер, засвіти ліхтар, ходімо.

Ледве світло ліхтаря проникло в печеру, як звідти з сухим шелестом вибігло щось схоже ар земну стоногу. Велетенська сколопендра була майже біла і трохи тонша за телеграфний стовп. З незвичайною

спритністю вона промчала через велику печеру і зникла в бічному ході. Вслід за нею майнув десяток п'ятиметрових "малят".

Жінки скрикнули і відбігли далі від печери.

Світло ліхтаря впало на "таргана" з двометровими волохатими лапами. "Тарган" ворушив півметровими вусами, втупивши в Ганса чорні завбільшки як яблуко очі. При цьому він тихо свистів. Вінклер торкнув Ганса.

— Чи не краще нам піти звідси? Мабуть, на Венері жодна печера й нора не пустують.

У темряві в усіх кутках печери щось ворушилося, шаруділо.

Сипалося дрібне каміння. З бічних печер долинали дивні звуки, наче кашляв кінь або тяжко зітхала корова.

— Так, — погодився Ганс. — Першу ніч нам доведеться провести під дощем. Це хоч і неприємно, але безпечно. А завтра ми візьмемося за виселення всіх багатоногих жильців.

На щастя, ніч випала надзвичайно тиха. Тільки оддалік шумів без угаву прибій. Нестерпно душно, жарко. Повітря густе і таке щільне, що важко дихати. Голова паморочиться. Палахкотять заграви вулканів. Гаряча, багрова ніч...

Ганс спить чуйно. Прислухається до найменшого шелесту і звуків. В мозку прокидаються стародавні інстинкти первісної людини, яку вночі підстерігали тисячі небезпек... Крізь напівзаплющені очі юнак бачить світло. Трохи розплющує повіки... В повітрі літають сліпучо-яскраві кулі. Все нові й нові кулі завбільшки як яблуко, як кавун з'являються в нічній темряві, безгучно шугають, шугають, опускаються і підіймаються.

І раптом одна куля розривається з оглушливим тріском. Всі прокидаються, скрикують. Гра сяючих куль. Наче хтось невидимий перекидається ними.

— Що це?..

— Мабуть, кулясті блискавки, — каже Текер. — Повітря тут надто насичене електрикою.

Піщинки сухо тріщать, немов пересипаються, хоч лежать нерухомо. З стволів рушниць зриваються з тихим тріском сині іскри. Як в охолодженому, перенасиченому вологою повітрі виділяється водяна пара, так і в цій перенасиченій електрикою атмосфері народжуються іскри, кулясті блискавки. Ганс підняв угору руку, ; розставив пальці, і на їх кінцях заскакали вогники. Красиво, але моторошно! Волосся на голові встає і потріскує, наче його розчісують невидимим каучуковим гребінцем.

У горах течуть потоки розпеченої лави. Вона горить тьмяним багровим полум'ям і поступово застигає.

В повітрі безшумно літають рої великих комах. Над ними також тихо ширяють, немов чорні покривала в повітряному вихорі, нічні хижаки, мабуть, тутешні "кажани". Все невідоме, незвичайне, лякає новизною...

Крик у горах... Схожий на людський. У відповідь йому лунає звірине ревіння в лісах, по той бік затоки...

Зникли кулясті блискавки. Полетіли комахи, птахи. Світає...

Зітхає барон, леді Хінтон вторує йому, шумно позіхає , Стормер. Сон тікає від очей. Нікому не спиться... Ганс і Вінклер тихо розмовляють, обговорюючи план виселення "нечистих".

Удосвіта взялися до роботи.

Входи в малі печери, щілини, лази заклали — замурували гадів. Аз великих бічних печер почали викурювати мешканців. Посеред головної печери викопали яму, наповнили її нафтою, підпалили. Пасажирів попередили — забратися якнайвище на скелі: зараз з усіх щілин полізе нечисть.

І справді полізли. Таргани завбільшки як добра вівця. Багатоніжки сплющеними, як у змій, головами І з клешнями, горбаті павуки, чотириногі стрибунці, змії, прозорі, жовті, мов янтар, з очима, наче в риб-телескопів.

Вилізли великі гади, розповзлися по сусідніх печерах, потім поповзла дрібнота, сиві мокриці завбільшки як кролик, червоні черви, що котилися колесом, мордаті "риби" на ластах, які вихилялися, наче морські леви... Здавалося, не буде кінця цій процесії, немов породженій кошмаром ночі. Яка сила-силенна творчих задумів природи! Скільки спроб, експериментів. Яка невичерпна фантазія в шуканнях найкращих форм, найбільш пристосованих до життя!..

Люди сиділи на камінні, не рухаючись, затамувавши подих. Що це? Сон чи маячіння хворої уяви?

Відгриміла гроза. День давно настав. Повітря розрядилося від електрики.

Тільки опівдні припинилося переселення гадів. Догоріла й нафта. Яма ледве курилася. Вінклер, Ганс, Текер і Пінч обережно ввійшли в печеру. Скрізь трупи гадів і комах. Деякі ще звивалися, корчилися, ворушили вусами, дриґали ніжками — а "ніжка" такого павука довша за ногу людини.

Неприємна робота, але сяк-так вичистили печеру, відтягли трупи геть, нафтову яму засипали. Тепер можна жити в печері.

Але жінки не погоджувалися.

— Краще під відкритим небом, під дощем ночувати, ніж у печері. Тут заснеш, а вночі нові гади налізуть.

— Не налізуть, — заспокоював Ганс. — Ми навколо печери ям накопаємо, нафтою наповнимо і вночі запалювати будемо. Всі гади вогню бояться, близько не підповзуть.

Але жінки все одно відмовлялися. Проте коли вночі почалася неймовірна злива, вони теж увійшли в печеру.

Покінчивши з житлом, почали думати про їжу. їсти більше нічого. Треба йти промишляти на берег.

— Сильний прибій, — сказав Текер, — мабуть, викинув на берег багато риби, молюсків. Думаю, нам пощастить знайти їстівних.

Пінч змайстрував вудку. На промисел пішли Пінч, Ганс, Вінклер і Текер. Жінкам доручили зробити постелі з м'яких мохів і лишайників, їх багато росло на схилах гір. Еластичні, м'які, теплі, не гірші за перини. Від ґрунту легко відриваються. Тільки краї нерівні, обрізати, надати форму — і готова постіль. Стормера і Уеллера, озброївши рушницями і ножами, лишили допомагати жінкам і для охорони.

Ловити рибу вудкою Пінчу не довелося. На березі риб, ракоподібних, м'якотілих слимаків лежало дуже багато. Треба було тільки вибрати те, що не встигло зіпсуватися. Гниття тут відбувалося дуже швидко. Запах падла мандрівники почули ще за кілометр від берега. Вздовж лінії прибою ходили зграї безкрилих птахів, схожих на пінгвінів. Оддалік птахи здавалися людьми, вони й на зріст були не нижчі за людину,

ходили поважно, перевальцем і голосно кричали. Ганс помітив, що й птахи уникають падла — вибирають свіжих риб, які ще тріпотять.

Птахи були дуже мирними і зовсім не боягузливими. Мандрівники підходили до "пінгвінів", гладили їх. Вони з цікавістю оглядали людей. Незабаром птахи і люди ходили поруч, штовхаючись, як на базарі.

За величезною стіною прибою, що розбивався об пасмо скель, океану майже не було видно. Зрідка над гребенем прибою здіймалася велетенська голова якогось "завра".

Важко було дихати від трупного запаху.

Ось на берег викинуло плескату скойку завбільшки в човен. Цю не донесеш. Ось другу — як чайна таця. Відтягли вбік. Величезна панцирна риба мало не збила з ніг Пінча. Вона ще судорожно билася. Відтягли і її. Ця вже, напевно, свіжа. Велика, кілограмів двісті... Ні, не донести... Довелося вибрати меншу. Вінклер і Ганс взяли на плечі рибу, Пінч і Текер понесли "устрицю".

— Сьогодні на обід буде осетрина і устриці, — сказав Ганс, підходячи до печери. — Грійте швидше в казані воду.

Казан було поставлено на "гасницю" — яму з запаленою нафтою. Вода вже кипіла, а "кухарі" все ще морочилися з провізією; "устриця" не хотіла розкриватися. Стулки її були так щільно з'єднані, що Ганс не зміг відкрити їх навіть сокирою. Панцирна риба теж була міцно забронювана — її ніхто не міг розрубати. Надумали "устрицю" облити окропом. Це допомогло — стулки, нарешті, розкрилися, показалося дуже ніжне блідо-рожеве м'ясо.

Стормер поклав "осетра" на землю догори черевом і рубав з люттю голодної людини. Черево панцерної риби було вкрите значно меншою лускою, яка, на думку Стормера, мала швидше піддатися ударам

сокири. І йому, нарешті, вдалося розрубати рибу. Він обережно понюхав. Нічого. Пахне рибою, як звичайно.

— Доведеться м'ясо частинами вирубувати,

— Аз устрицею як? — спитав барон.

— Вариться. Варених устриць ще не їли, бароне?

— Оц... оцту б!..

— Перцю, лаврового листу та пляшку вина. Оце був би обід! З вином і устрицями. Але чого нема, того нема, бароне.

Від казана пахло дуже смачно. Але коли м'ясо було розкладено по блискучих стулках плескатих скойок, які приніс Ганс, усі озирнулися.

— Їжте, будь ласка, сер! — люб'язно запропонував Маршаль.

— Ви, бароне, старші, надаю вам честь покуштувати першому страву, — відповів Стормер.

— В-виходить, що найстарший повинен ум... умерти раніше за інших?

Почалася суперечка.

— Зрештою, це ж не гриб, а свіжа риба, — підбадьорив сам себе Ганс і першим узяв кусень у рот.

Усі дивилися на нього, як на людину, що спожила отруту. Ганс спокійно жував.

— Смачно?

— Напрочуд! — відповів Ганс, в якого був повен рот.

Барон дуже зголоднів. Але він терпів: адже отрута могла діяти не одразу. Та коли Ганс поклав у рот другий апетитний шматок, барон не витримав і взяв маленький шматочок, за ним — єпископ, Стормер та інші. Незабаром усі їли з апетитом печерних людей. М'ясо "устриці" було ще ніжніше і смачніше.

Приємне почуття ситості піднесло настрій. Постачання, принаймні на весь літній період, було забезпечено.

— Треба навчитися сушити і в'ялити рибу, щоб зробити запаси на зиму, — сказав Ганс. — Для Цандера теж і треба заготовляти сушену рибу. Сьогодні я віднесу йому свіженької.

І Ганс, відрізавши великий шматок, пішов назад у гори, до ракети.

Повернувся він другого дня надвечір. У печері всі спали. —

VI. ЄПИСКОП МІНЯЄ БОГІВ

Уранці прокинулися в опаловому тумані. і

— Пахне духами! — вигукнула Делькро, вдихаючи повітря. — Чи не розлили ви духи, Еллен?..

— У мене нема духів...

— Може, ви, Амелі?.. Звідки ж такий сильний запах?

Вітер розірвав завісу туману. Півострів, який вчора був сіро-жовтий, сьогодні набрав яскравого забарвлення.

— Це квіти! Звичайно, квіти так пахнуть. Квіти виросли і розквітли за одну ніч. Хіба це не дивовижно?

— В такій теплиці — нема нічого дивного.

— Дивує інше, — замислено промовив Ганс. — Наші земні вчені припускали, що на Венері — приблизно кам'яновугільний період. А проте тут стільки квітів.

— Учені могли помилитися, — зауважив Текер. — Якщо Венера навіть молодша за Землю, процеси розвитку тут можуть відбуватися швидше, ніж це було на нашій планеті. Ми вже бачили чимало рослин і тварин, яких можна віднести до кам'яновугільного періоду. Цей період на Венері ще не минув. Але еволюція пішла далі. Адже один період не змінюється іншим раптово. Ці хвощі, "птеродактилі", панцирні риби та інші представники карбону існуватимуть ще багато тисячоліть поряд з пізнішими, досконалішими представниками рослинного і тваринного світу.

— Так, весна в повному розпалі, і нам не слід втрачати жодного дня. Від печер до наших майбутніх плантацій далеко. Доведеться на час польових робіт переселитися на півострів. Збудуємо там курені. Після обіду вирушимо в дорогу.

"Пасажири" — леді Хінтон та її товариство — цього разу не заперечували: вони раді були піти від печер з їх страшними мешканцями.

Ганс прямував до Тихої гавані — далі від громового прибою і важкого запаху морських тварин, що швидко розкладалися.

Як тільки прийшли на місце, між "пасажирами" почалися суперечки за найкращі ділянки. Кожен хотів захопити прибережну смугу родючого мулу. До того ж тут, біля виходу граніту, була велика природна водойма, що поступово наповнювалася дощами. Прісної води було вдосталь.

Між бароном і Стормером зчинилася сварка. На Венері могла спалахнути перша війна. Гансові і Вінклеру довелося втрутитися, щоб ліквідувати цей конфлікт. Але вслід за ним виникли нові конфлікти. Стормер посварився з Уеллером, Пінч з бароном... Кожен хотів менше працювати, а більше збирати плодів.

— Мені набридли ці безглузді чвари, — сказав Ганс Вінклеру. — З цим треба покінчити раз назавжди.

— Ви скаржитесь на мій деспотизм? — звернувся він до "пасажирів". — Гаразд. Живіть як хочете, але не розраховуйте на нашу допомогу, на наші запаси і врожай. Вінклер, Мері, Жак! Ми працюватимемо окремо. Ходімо!

Барон і леді Хінтон протестували проти того, що забрали їхніх слуг. Але на ВенерІ вже не було більше слуг, так само як і не було панів.

"Пасажири" зажурилися, але незабаром заспокоїлися: їжі, води вдосталь. Тепло. Чого ж ще треба? Ось тільки курені збудувати б, щоб хоч на ночівлю ховатися від дощів.

Стормер зневажливо називав групу товаришів Ґанса "плебсом".

"Пасажири" оддалік спостерігали, як "плебси" будують курені, намагалися наслідувати їх і так-сяк побудували й собі. Потім почали вимагати у "плебсів" насіння, бо своє вони швидко з'їли.

Тільки Шнірер зберіг насіння. Збувалася його мрія про нове життя на "новій землі". І він серйозно взявся господарювати. Але першого ж дня Шнірер пересвідчився, що створювати філософські системи йому набагато легше, ніж копати грядки. Після першої ж години фізичної праці він відчув у всьому тілі страшенну ломоту. Філософ стогнав, охав, не міг заснути і думав. В його філософській системі була якась помилка, якої він не міг знайти. Шнірер знайшов її тільки на світанку: для щасливого життя на "новій землі" йому бракувало... рабів, що все робили б за нього, а він поринав би у високі філософські роздуми. На жаль, Ганс безнадійно зіпсував філософську систему. І ранком Шнірер похмуро сказав своїй дочці:

— Висуши посівне зерно на сонці, стовчи на камінні і спечи коржі.

— А восени що їстимемо, тату? — спитала вона.

— "Погляньте на птахів небесних — вони не сіють, не жнуть, не збирають в житниці. Не думайте про завтрашній день", — сказав він у відповідь.

Сам єпископ Уеллер не міг би відповісти краще.

Не вдалися і шнірерські "хутори", де "фермери", мов кроти, сиділи б у своїх норах. Саме життя примусило піти соціально небезпечним шляхом концентрації населення: навіть одвічні вороги — Англія і Франція в особі Маршаля і Стормера — поселилися в одному курені. Леді Хінтон поселилася з Еллен, Шнірер — з дочкою. Ганс і Вінклер — з Жаком. Мері — в курені посередині. У "пасажирів" було своє селище, у "плебсів" — своє. Але в кожному селищі курені стояли впритул один біля одного.

Ганс, Вінклер, Мері і Жак працювали і в дощ, і в спеку: обробляли жирний ґрунт, обгородили тином свої курені від непроханих гостей — звірів, гадів, комах.

У Ганса виникла дотепна думка: зробити "пінгвінів" домашніми тваринами. Він прив'язав до саморобної сохи — химерної форми кореня — двох "пінгвінів". Вони, як виявилося, були сильні, слухняні і дуже допомагали.

Жіноча половина "пасажирів" була працездатніша, ніж чоловіча. Найважче доводилося леді Хінтон і Еллен, що ніколи не працювали фізично. Але Еллен потроху втяглася. Жінки приносили рибу, "устриці", готували їжу, прали білизну і одяг, які все більше перетворювалися в жалюгідне лахміття.

Ганс реквізував в Уеллера його рясу для дитини Текера, і єпископ став схожий на мирянина. З довгим одягом у нього немов зникли і останні ознаки духовного сану. Він уже більше не вів душеспасенних бесід з леді Хінтон, уникаючи докірливих поглядів старої леді. Якось вона не витримала:

— Я не впізнаю вас, мій старий друже. Мені здається, що ви починаєте забувати Бога.

— Я зовсім не старий, — заперечив єпископ, підкручуючи вуса, які відросли. — А щодо Бога, то на кожній планеті свій бог.

— Або богиня? — уїдливо спитала Хінтон.

— Ваша свята правда. Венера — богиня кохання.

— І ви дуже сумлінно починаєте служити їй...

Після таких богохульних і непристойних слів Уеллера леді Хінтон зрозуміла, що Бог навіки втратив єпископа, а єпископ — Бога, а вона, леді Хінтон, — друга...

Пінч крутився біля Амелі, Стормер усе частіше і багатозначніше поглядав на Мері, яка, проте, не звертала на нього ніякої уваги, Леді Хінтон пробувала поділитися своїми ремствуваннями хоча б з Еллен, але й племінниця змінилася — відповідала грубо, та й не до розмов їй було. Мініатюрні пальці дівчини давно огрубіли від роботи. Вона сердилася на всіх.

Стормер і Маршаль усе ще мріяли повернутись на Землю. Вони часто про щось перешіптувались і щоранку йшли в гори.

Ганс зацікавився цими прогулянками, та висліджувати не мав часу.

Але якось він випадково, йдучи до Цандера, почув у горах у тумані голоси барона і Стормера. Мільйонери говорили про те, якими багачами повернуться на Землю.

Ганс зрозумів. Маршаль і Стормер ходили збирати золото й коштовне каміння і складали їх, очевидно, десь недалеко від ракети.

При зустрічі Ганс і Цандер обмінювалися новинами.

— Велика кількість вологи, тепла, вуглекислоти, дуже родючий ґрунт, — розповідав Ганс Цандерові, — роблять чудеса,

— Овочі ростуть, як на дріжджах, досягаючи дивовижних розмірів. Картопля — завбільшки як диня, капуста — вища за людину, пшениця — мов бамбуковий гай. Тут, незважаючи на коротке літо, можна зібрати три-чотири врожаї. В'ялиться і сушиться риба. Продовольства вистачить на зиму, вистачить і на зворотний шлях... А що радіо, мовчить?

— Мовчить, — засмучено відповідав Цандер. — Земля може й приймає наші радіосигнали, але я не чую відповідей.

Якось душної ночі сталася неприємна пригода. З Тихої гавані виповзли на берег драглисті, безформні істоти — наче велетенські амеби. І рухи їх теж були схожі на рухи амеб: з драглистого згустка формувалися відростки, якими "амеби" й перебирали, мов ногами... Згусток то розтягувався, наче черв'як, то знову збирався в безформну грудку. Слизькі, холодні, безроті, безокі, безкості створіння...

Один такий згусток живого тіста заліз у жіночий курінь, викликавши там страшний переполох. Шкоди він не завдав, але до смерті перелякав леді Хінтон своїм холодним, слизьким дотиком.

Після цього випадку зродилась думка, що в Тихій гавані можуть бути і небезпечніші створіння.

Вінклер запропонував влаштувати житла на повітряному корінні надводних дерев. "На цих готових палях для будинків", як він сказав, треба було зробити тільки поміст та дах над головою. Цю думку схвалили. Почалося переселення на дерева.

Барон бурчав:

— М-ми р-регресуємо. З каюти зорельота — в печери, з печер на дерева... Скоро будемо голі... рач... рач...

— Рачки лазитимемо! — докінчив нетерпляче Стормер. — Вам це дуже личитиме, бароне.

Леді Хінтон тремтіла день і ніч — вона боялася в бурю впасти разом з куренем у Тиху гавань, "де її, звичайно, розірвуть крокодили".

Ганс часто поглядав на смугу лісу по той бік затоки. Перелізти туди по переплетеному повітряному корінню дуже легко. Може, в лісі є їстівні плоди або птахи. На "полі" роботи, не було: прополку закінчено. Чому б не організувати експедицію?

Другого дня, озброївшись рушницями, револьверами і ножами, Ганс, Вінклер, Текер, АмелІ та її "тінь" — Пінч полізли по корінню і гілках, як лазили їх далекі мавпоподібні предки.

Ніхто не знав, які пригоди чекають їх у цій ризикованій мандрівці.

VII. "ГРА В ХОВАНКИ"

— От вам і кам'яновугільний період, — сказав Текер. — Чим не лепідодендрон ? Висота двісті-триста футів. Дивіться, на висоті футів сорок стовбур розгалужується надвоє, кожне розгалуження ділиться знову на два ще і ще раз. На верхівках плодові шишки. Гілки вкриті довгими голками. А от і велетенська папороть... і хвощі...

— Так, і поруч щось на зразок пальми. Це вже не з кам'яновугільного періоду. Пальма з плодами. Добре було б покуштувати, та не добратися. Надто вже високо висять, стовбур високий.

— Ось один плід лежить у траві! — вигукнула Амелі. — І навіть шкаралупа репнула. Ще б пак, летів з такої висоти. Біла, мучниста м'якоть. Пахне добре. Хіба покуштувати? Гм... Цукор з ваніллю... і борошно... Як смачно!... І олія...

Всі покуштували.

— Дуже смачне.

— Мабуть, і поживне. "Борошно Нестле. Незамінне для малих і старих", — пожартував Пінч.

— Чудова-знахідка. Заради цього одного варто було вибиратися в дорогу. Рибна дієта набридла. Тепер ми матимемо справжнє борошно.

— Уявляю, які смачні будуть перепічки, — мріяла Амелі.

Ситно поснідавши "кокосами", мандрівники обережно заглибилися в ліс. Півтемрява. Тиша. Ледве чутно свище в голках вітер. Зелень темна з червонуватим відтінком.

— Дивно: чому на Венері так багато бурих і темно-червоних рослин? — сказав Ганс

— На Венері така густа і хмарна атмосфера, що частина спектра сонячного проміння затримується, як на глибині земних морів. Тому забарвлення листя на Венері має червонуватий відтінок... А втім, це тільки моє припущення, — відповів Текер.

Під папороттю росли "гриби".

— Якщо п'ять-шість величезних хлібин покласти одну на одну, вийде венеріанський гриб, — сказав Пінч. — І гриб, можливо, їстівний. Але грибів краще не чіпати. Скільки наших предків умерло в страшних муках, випробовуючи на собі, який гриб їстівний, який отруйний!

Під ногами вода. Треба пошукати сухішого місця. Ганс звернув увагу на майже круглу, залиту водою яму діаметром метрів два. Через десяток метрів — така ж яма.

Ще і ще.

— Можна подумати, що узлісся бомбардували снарядами.

— І з надзвичайною точністю прицілу, — зауважив Вінклер, колишній артилерист. — Зверніть увагу: ями зроблені паралельно, на однаковій відстані одна від одної.

— Що це значить? — спитав Ганс. — Ти думаєш, що ями зроблені штучно? Може, це пастки для звірів? Але хто міг їх викопати? Навряд чи на Венері є такі розумні тварини або напівлюди.

— Я думаю, що це сліди, — відповів Вінклер, — сліди велетенської тварини.

— Сліди? Яка ж це має бути тварина, коли кожний її крок більше десяти метрів! — Амелі боязко глянула на сліди. — Не хотіла б я зустрітися з такою твариною. Тут для полювання потрібні не наші іграшкові рушниці, а гармати.

Вийшли на галявину. Полив дощ. Туман, мов біле простирало, стояв перед очима.

— Тримайтеся ближче одне до одного! — гукнув Ганс.

Йшли обережно, прислухаючись, оглядаючись. Час від часу в тумані вимальовувалися темні обриси самотніх дерев.

До вже знайомих звуків вітру, дощу, грому приєдналися нові звуки, які лякали своєю незрозумілістю.

— Можна подумати, що десь близько паровозне депо. Немов десятки паровозів випускають пару, — тихо і схвильовано зауважив Пінч. — А от і паровозний гудок. Поїзд відходить через п'ять хвилин...

— Тсс... — попередив Ганс.

Попереду праворуч білий туман почав темніти. Пляма все більше густішала, набувала неясних обрисів будинку, і раптом з висоти "третього поверху" висунулася страхітлива, завбільшки як автомобіль, голова тварини з дуже маленькими порівняно з головою очима.

Пролунав постріл. Це Пінчу спало на думку розіграти перед АмелІ Буффало Білля — безстрашного мисливця.

Найсильніша сирена океанського пароплава — писк комара в порівнянні із звуком, який, мов смерч, пронісся лісом. Затремтів ґрунт, зашуміли дерева. Звук скосив людей, і вони впали на коліна, але одразу ж звелися — темна маса виростала з туману, насувалася на людей.

Відгукнулись інші сирени, і почався такий пекельний концерт, аж у вухах боліло, як від артилерійських залпів. Ці тварини, здається, могли вбивати самою звуковою контузією...

Відкривши рот, затуляючи вуха, люди кинулися навтіки.

Ганс упав в одну з ям-слідів. Вона була така глибока, що Ганс, присівши, сховався під водою по вуха.

Тварина промчала, не помітивши його. Нога тварини важко плюхнулася біля ями. Щось вдарило Ганса по голові — це хвіст тварини, який тягнувся по землі. Голова Ганса пішла під воду. Цей довжелезний хвіст ще довго шарудів у траві біля ями, де сидів Ганс.

Нарешті, гігантський живий танк проповз. Юнак виліз з ями, обтрусився, прислухався.

Почалася жахлива гра в хованки. Тільки б туман не розвіяло вітром!

Добре, що тварини несамовито трубили, заздалегідь попереджаючи про своє наближення. І люди поспішали відбігти вбік. Але іноді звуки схрещувалися, відбивалися лісовою луною, і тоді важко було визначити напрям. Доводилося стежити за тим, з якого боку ґрунт починає більше дрижати. Ті, що заґавилися, іноді вже бачили темну пляму в тумані — це було останнє попередження. І ще одне врятувало людей: незграбність тварин, які важили, мабуть, більше, ніж величезний американський

паровоз. Нелегко їм було пересувати масу свого важкого велетенського тіла. Іноді з розгону тварини налітали в тумані на дерево і з жахливим тріском ламали його, як справжні танки. Із звуків можна було зробити висновок, що стривожені тварини почали заспокоюватися. В пекельній какофонії сирен з'явилися паузи. Під час однієї паузи пролунав далекий невиразний людський голос, не схожий на голос Амелі, Пінча, Текера... І знову дике ревіння тварин... —

Люди падали від утоми і, зібравши останні сили, підводилися, щоб знову й знову рятуватися від своїх переслідувачів.

Після дуже довгої паузи пролунав самотній і протяжний грудний звук. Він був схожий на сигнал відбою. Настала тиша. Але ще багато хвилин люди не чули ні шуму, ні вітру, ні далекого гуркоту прибою — були уражені барабанні перетинки їхніх ушей.

Туман... туман... Де інші?.. Що з ними? Чи не розчавлений, не розшматований хто?.. Передсмертний крик неможливо було почути... Що робити?.. Куди йти?.. Ганс надумав крикнути:

— Вінклере! Амелі! Пінче!

Ніхто не обізвався. Але й тварини більше не ревіли — вони зникли, ніби розтанули в тумані...

Ганс знову крикнув. Голосніше, ще голосніше... Мабуть, супутники оглухли, як і він, і не чують його... А тварини? Вони, може, навіть не чують людського крику.

— Вінклере! Вінклере!..

Перед обличчям Ганса з'явилася темна пляма. Ганс з переляку відскочив.

— Це я, — почувся, ніби з-за стіни, голос Вінклера.

Вуха починали чути. Незабаром пролунав і тонкий голос Амелі. Сильним вітром туман розірвало на шматки. Тепер він стояв над головою, мов низька хмара. Галявину було ясно видно. Ганс оглядівся. Нікого!

— Наче приснилося, — похитавши головою, сказав Вінклер.

З-під листя великої папороті вибігла Амелі.

— Троє цілі. Куди подівся Пінч?

— Тут, — раптом пролунав голос звідкись зверху. Ганс і Вінклер підвели голови.

Високо на хвощі сидів Пінч, киваючи головою, тільки з переляку він міг залізти так високо по гладенькому стовбуру.

— Чому ж ви не обзивалися, коли я кликав вас? — спитав Ганс.

— Я чекав, чи не обізвуться раніше потвори. — Крекчучи і зойкаючи, Пінч почав спускатися. — Лазити не так уже й важко, — сказав він. — Стовбур трохи шорсткий. Луска така велика, що можна ногу поставити. А втім, якби не потвори, може й не заліз би. Вони допомогли, — признався Пінч.

— Куди ж нам іти? — спитала Амелі.

Всі озирнулися.

— Шум прибою звідти, — сказав Ганс. — Ходімо туди.

Вони швидко пробігли галяву і заглибилися в ліс.

VIII. У ПОЛОНІ ШЕСТИРУКИХ

Густішав підлісок хвощів і папороті, густішав морок. Розбігалися злякані дрібні ящери, стороною проповз довжелезний товстий чорний змій. Велетенські павуки плели справжні тенета. Павутиння було таке міцне, що його доводилося розрізати ножем. Кумедні м'ясисті комахи завбільшки як гусак, заплутавшись у павучих тенетах, билися і верещали, мов поросята.

— Тут відчуваєш себе Гуллівером у країні велетнів, — сказала Амелі.

Вона була дуже задоволена, що вирушила в цю мандрівку. Батько довго не погоджувався, Делькро і Еллен відмовляли її, але дівчина поставила на своєму.

За спиною почулося виття і недоладна мова. Мандрівники зупинилися здивовані. їх хтось наздоганяв. Чути було, як у хащах тріщали сухі гілки хвощів. Пінч тримав рушницю напоготові.

В сизій лісовій імлі між папороттю вималювалися неясні обриси величезної волохатої людини. Пінч вистрілив.

— Еє... оа... ое... — хрипко закричав дикун, завив і зник.

— Я відберу у вас рушницю! — сердився Ганс на Пінча. — Ще бракувало, щоб тепер юрба дикунів напала на нас, як ті потвори.

— Невже це венеріанська людина? — здивувалася Амелі. — Отже, тут є й люди?

— Ви б краще подякували мені, — виправдувався Пінч. — Якби я своєчасно не сполохав вожака, на нас, мабуть, уже напали б венеріанці. Тепер вони втекли, злякавшись пострілу.

— Можливо, Пінч і має рацію, — підтримав його лікар.

— Хто б міг подумати, що на Венері є люди, причому, що найдивніше, будовою тіла дуже схожі на земних! Тільки, здається, вони тут страшенно волохаті. І на зріст трохи вищі. Та це цілком зрозуміло, бо тяжіння на Венері менше, ніж земне. Шкода, що я не розглядів венеріанця. Цікаво було б познайомитися з ним.

— Ще познайомитесь, коли вони нас їстимуть, — промовив Вінклер.

— Треба швидше вибиратися з лісу. Ходімо скоріше.

Але це було не так уже й легко. Щохвилини доводилося зупинятися, щоб продертися крізь ліани або розрізати густе павутиння.

— Гидкі тварини! — бурчав Пінч, з відразою поглядаючи на товстих волохатих павуків. — Вони живляться, мабуть, не тільки комахами, але й дрібними птахами та звірками! А може і не дрібними. Такі тенета витримають теля.

Через лісову галявину йти було легше. Тут росли високі, гіллясті товсті дерева, схожі на дуби. "Це вже не кам'яновугільного періоду", — подумав Ганс. На деревах, між товстими сучками, висіли велетенські гнізда, а поряд з ними — немов підвішені клунки. Подорожні дивувалися: що за осячі гнізда?

Позаду щось хруснуло. Почулося тихе, протяжне "уррр", і ніби заклацали кастаньєти. Оглянулися. На узліссі, звідки подорожні йшли, утворився суцільний ланцюг з диких істот — шести рука помісь мавпи з кенгуру. Бігають і на шістьох, і на чотирьох ногах, стоять к скачуть на

двох, сідають, як кенгуру, і тоді середня пара рук нерухомо висить на волохатих грудях, а верхня рухається, — наче шестирукі розмовляють, мов німі, супроводжуючи жести бурчанням. У глибоких западинах чорні, вирячені очі. Величезні сині, грушоподібні носи... Тікати! Швидше тікати!

Добігли до дерев, схожих на дуби. З сучків раптом почали стрибати на траву такі самі шестирукі. Шестирукі праворуч; шестирукі ліворуч, позаду, попереду — правильна облога. Тікати нікуди. Лишається тільки з боєм пробивати дорогу. Цього разу вже не тільки Пінч, а й Ганс приготував гвинтівку. Шестирукі сіли, наче злякалися. Замовкли. Поводили сердитими очима. їхні сині грушоподібні носи почали червоніти і швидко надуватися. Груша перетворилася майже в кулю, більшу за кавун. Почулося шипіння, ніби водночас запрацювала сотня сифонів. З носів, наче з пульверизаторів, вилітали дрібні бризки. Ганс вистрілив. Пінч скрикнув і впав. Ганс відчув солодкий, нудотний, запаморочливий запах. Голова пішла обертом, потемніло в очах. Він ще встиг помітити, як впали Амелі і Вінклер, і сам упав непритомний.

Гансові здається, що він сидить високо на щоглі, а навколо шаленіє шторм. Він глибоко зітхає і розплющує очі. Сильний вологий вітер дме в обличчя. Тіло Ганса розмірено хитається — це вже не сон...

Ганс намагається згадати, що з ним сталося... Напад шестируких, "газова атака", непритомність... Біля самого вуха шелестить листя. Він висить на дереві... Хоче простягти руку, поворушити ногою, але не може. Наче сповитий або міцно-міцно зв'язаний... В просвітах між хмарами видно зорі. Отже, ніч? Коли він знепритомнів, був вечір, заходило сонце... Очі трохи звикли до темряви. Ганс бачить біля себе темні тіла. Вони гойдаються. Гукає.

— Це ти, Гансе? — чути приглушений вітром голос Вінклера. — Ми, здається, вскочили в халепу. Я не можу зробити жодного руху.

— І я теж. Де Амелі, Пінч?

— Висять поряд зі мною. Не обзиваються. Або ще не опритомніли, або мертві.

— А шестирукі?.

— Їх не видно.

Через кілька хвилин опритомніли Пінч і Амелі. Дія газів, очевидно, припинилась у всіх водночас. Обмінялися невеселими думками. З усіх сил намагались позбутися пут — даремно. Воїни могли тільки трохи ворушити плечима і ногами. Руки ніби приросли до тулуба, ноги зрослися разом.

— Немов нас зачарували і перетворили в дерева, — промовила Амелі.

Вона не стогнала, не вчиняла істерики.

Світало. При світлі ранкової зорі полонені побачили шестируких. Одні з них висіли на руках або хвості на дереві, інші стояли біля дерева, притулившись до нього. Вони були нерухомі, мов статуї. Але як тільки перші промені сонця торкнулися цих скам'янілих фігур, вони ожили. З бурчанням і клацанням шестирукі почали видиратися до полонених. їх була незліченна кількість. Вони розсілися на сучках, сперечаючись за місця, висіли над головою, заглядали знизу. Мабуть, усім їм хотілося подивитися на незвичайну здобич. Шестирукі швидко клацали, мов кастаньєтами, чи то пальцями, чи язиками, буркотіли і жестикулювали всіма шістьма руками. Вони стрибали й лазили на дерева з дивовижною спритністю, але по землі вважали за краще ходити на шістьох або скакати на двох ногах.

Біля самих полонених сидів, очевидно, старий вожак, із сивою шерстю. Він поклацав. Кілька шестируких кинулися виконувати його наказ.

— Здається, настає нам кінець, Вінклере, — тихо сказав Ганс.

— Схоже на те, Гансе. Нам не вирватися. Ти звернув увагу, як блищить наш одяг? Шестирукі, очевидно, вимазали нас якоюсь липучою речовиною. Ось чому ми ніби перетворилися в кокони. Щось готують нам ці шестирукі...

Ганс стежив за тими, що побігли за наказом старого. Воїни швидко вилізли на найвищі гілки. Там висіли невеликі "мішки". Ганс уже зрозумів, що це за "мішки". Шестирукі, мабуть, заготовляли їжу про запас, вішаючи її на деревах.

Молоді посланці зірвали два "мішки" і спустилися вниз. Вони спритно працювали чотирма руками, несучи в двох інших вантаж.

Вожак узяв "мішок". У ньому був обмазаний клеєм павук. Вожак одірвав шматок павучого м'яса і підніс до рота Ганса. Той стиснув зуби і гидливо замугикав. Шестирукі покладали, побуркотіли і запропонували іншу страву — великого біло-синього черв'яка, спочатку облизавши з нього клей. Ганс знову відмовився їсти. Вожак дуже терпляче частував Ганса лісовими блощицями, тарганами, велетенськими бабками.

Деякі з цих "страв" були ще живі. Ганс зрозумів, що шестирукі не одразу вбивають свої жертви, а зберігають їх живими. І, очевидно, навіть годують. Тому вожак з такою увагою і терпінням частував полонених, намагаючись з'ясувати, чим же харчуються ці рідкісні двоногі звірки, які вперше попали до шестируких. Після багатьох спроб нагодувати жертви "м'ясом" вожак вирішив, що полонені — не м'ясоїдні тварини, і знову заклацав. Через кілька хвилин покірні слуги принесли "кокосовий" горіх. Ганс був голодний. Сніданок був дуже до речі. Крім того, чим би все це не скінчилося, треба набиратися сил. Але Ганса брав сумнів: узяти їжу чи ні? Якщо шестирукі не їдять трупів, то, впевнившись у тому, що "здобич" взагалі (Відмовляється од їжі, чи не прикінчать вони її одразу ж, поки вона жива? І Ганс надумав їсти. Коли він відкрив рота,

вожак схвально заклацав. Інші підхопили свіжу новину: їдять, — і клацання передавалося з гілки на гілку, з дерева на дерево.

Полонених нагодували. Але становище їх від цього не поліпшилося.

— Нас відгодовують, мов підвішених у мішку різдвяних гусей, — сказала Амелі.

— Ох, тільки б різдво в шестируких не настало надто швидко, — обізвався зі свого сучка Пінч.

Нагодувавши полонених, шестирукі втратили до них цікавість і розійшлися в різні боки. Текер міг досхочу спостерігати цих дивних істот: як вони ловили здобич — комах, птахів, плазунів з допомогою "газової атаки", як потім обмазували клеєм, облизуючи своїм довгим язиком, — "клеєві залози", очевидно, були в них у роті, — як розвішували по сучках живі обіди... Так минув день.

Коли сонце стояло вже низько над лісом, шестирукі почали непокоїтися. Вони швидше бігали, лазили, стрибали, голосніше перегукувалися, і кожен, очевидно, поспішав забратися в своє плетене гніздо до настання темряви. Сонце зайшло, і шестирукі раптово заснули в тих позах, в яких застав їх сон. Найдивніше було те, що вони, засинали відразу всі, причому з блискавичною швидкістю. Кілька шестируких, що спізнилися, так і застигли біля дерева з піднесеними догори руками. Сонце вже зайшло, але на галяві стояв ще напівморок. Ганс бачив, як великий ящір швидко пробіг галяву, підбіг до шестирукого, схопив його в пащу і потяг на узлісся. Шестирукий не скрикнув, навіть не поворухнувся. Ніхто не кинувся йому на допомогу. Цей незрозумілий глибокий сон був, мабуть, найслабшим місцем шестируких в їх боротьбі за існування. От чому вони так поспішали під час заходу сонця сховатися в свої гнізда, чому жили на деревах. Для полонених це було перше втішне відкриття. Вони тепер знали, що протягом ночі їх не з'їдять.

Зовсім стемніло. Можна було розмовляти, не побоюючись розбудити шестируких.

— Ніж є? — спитав Вінклер.

— Є, але він мені не допоможе, — відповів Ганс. — Так само, як і рушниця, що лежить під деревом. Коли б Стормер, Уеллер і Жак наспіли! Але вони не знайдуть нас... Хіба покричати на всякий випадок.

— Жак! Жак! Стормере!..

— А-а-а!

— Луна відгукується.

— Ні, здається, не луна.

— Мене лаяли, а самі дикунів з усього лісу скликаєте, — пробурчав Пінч. — Ноги, руки затерпли... Заніміли... Так і є, — сказав він, помовчавши. — Дивіться, хтось біжить через галяву.

У темряві справді рухалася чиясь тінь, обрисами схожа на людину.

— Еа! Еіяе!

— Белькоче щось нібито: "Це я, не стріляйте", — сказав Пінч.

— Таке вигадаєте!

Людина швидко лізла по стовбуру. Ось вона схопилася за сук, на якому висів Ганс.

— Ну, ось, тепер двоногі віднімуть мас у шестируких! — промовив Пінч. — З одної біди в іншу. Ви хоч ногою штовхніть його, Гансе.

— Не можу!

— Еа.

До Ганса присунулося темне, заросле волоссям обличчя. Зовсім близько. Чути, як дикун важко дихає... Товста, розсічена нижня губа... Коли дикун робить спробу говорити, з рота висувається кінчик розпухлого язика. Ганс витріщає очі, вдивляється. В рисах обличчя венеріанського дикуна щось знайоме...

— Та це ж Блоттон! — раптом вигукнув Ганс.

— Так, так, це я, — Блоттон намагається сказати виразно, але годен вимовити тільки голосні.

Ганс, ще не вірячи собі, розглядає несподіваного гостя. Тіло Блоттона обмотане ликом, укрите листям.

— Звідки ви? Що з вами? Чому ви не можете говорити? Блоттоне, чи це ви?

— Потім, потім, — "поім, поім" виходить у Блоттона.

Але трохи звикнувши, Ганс починає розуміти його мову. Блоттон потім розповість про все. Зараз їм треба швидше рятуватися. Де ніж?.. Блоттон виймає з піхов мисливський ніж Ганса і починає обережно розрізати липучий одяг. Невже прийшов порятунок, і так несподівано?

Через кілька хвилин усі полонені "вилупилися з своїх коконів", як сказала Амелі, швидко спустилися з дерева, підняли рушниці, що лежали на землі, і швидко побігли.

До світанку треба було якнайдалі втекти від шестируких. А бігти вночі лісом — нелегко.

Коли б не Блоттон, мандрівникам було б скрутно. Він став справжнім дикуном — з такою спритністю умів орієнтуватися в лісі, обминати перешкоди, знаходити стежки в заболоченій місцевості.

Блоттон одягнений в лісовий одяг, який захищає його від шпильок та колючок, а у втікачів на тілі лише пошматована білизна. Добре, що шестирукі не знають одягу. Якби вони зірвали його і обмазали клеєм тіло, не втекли б мандрівники з полону. Блоттон так і не міг одірвати долоні від ручки ножа, на якій був шар клею.

Ліс, нарешті, скінчився. От і затоку видно. Зарості "мангрових". Тільки б дістатися до них... Кинулися бігти по відкритому місцю.

Зійшло сонце. Шестирукі, мабуть, прокинулися і побачили, що полонені зникли. Можливо, вже женуться по слідах...

— Скоріше, скоріше! — підганяє Пінч.

І раптом позаду почулося зловісне клацання кастаньєт і глухе "уррр... уррр". Доганяють...

До коріння надводних дерев лишилося кілька десятків кроків. От і вони. Мандрівники полізли по корінню. Мабуть, земні мавпи не могли б рухатися швидше. Ось мандрівники вже посередині Тихої гавані. Добігли до "мангрових" і шестирукі; відчайдушно клацаючи, помчали вони по. корінню з такою навальністю, що всім стало ясно: встигнути добратися додому — значить врятуватися.

— Треба приймати бій, — сказав Ганс. — І головне — не підпускати їх близько. Інакше вони знову запирхають, ми знепритомніємо і впадемо у воду.

Затріскотіли постріли. Шестирукі почали падати, але ті, що вціліли, продовжували вперто наступати. Ось вони вже зашипіли своїми "носами-пульверизаторами". На щастя, пішла дуже сильна злива. Вона збила газову хвилю. Постріли тріскотіли, шестирукі падали, і все-таки вони наближалися. В "таборі" вже почули постріли. На допомогу бігли Уеллер, Стормер, Жак і Мері. Вогонь посилився. Шестирукі не витримали і втекли.

— Хоч які смачні кокосові горіхи, — сказав Ганс, — а нам доведеться відмовитися од них і зруйнувати повітряний міст, щоб уникнути нападу шестируких.

Частину повітряного коріння було розрубано, міст через Тиху гавань знищено.

IX. РОЗПОВІДЬ ЗДИЧАВІЛОГО ЛОРДА

Коли Еллен побачила Блоттона, вона голосно скрикнула. І важко сказати, чого було більше в її крику — радості чи жаху.

— О Генрі!..

Здичавілий лорд, не звертаючи увагу на Еллен і леді Хінтон, кинувся до казанка з учорашньою рибою, вийняв її руками і почав жадібно їсти, мружачись і завиваючи.

— Невже це ви, Генрі?..

У відповідь почулося хрипке гарчання. Леді Хінтон шепотіла молитву...

Лікареві Текеру довелося чимало поморочитися з Блоттоном. Губи лорда страшенно опухли і почорніли. Нижня була розсічена надвоє і мала вигляд "заячої губи". На опухлому язиці — кровоточива рана. Текер дивувався, як обійшлося без зараження крові. Лише через кілька днів, завдяки вмілому лікуванню, опух зійшов, рани затяглися, і Блоттон міг виразно говорити: Він розповів про свої пригоди.

Велетенський кажан, "якщо це тільки не була літаюча тигриця", — схопив його кігтями і підняв у повітря. От сліди кігтів на плечах і спині... Так, він злякався! Але недарма він був пристрасним мисливцем і полював на диких звірів у всіх частинах світу. В такі хвилини не можна розгублюватись — це головне. "На льоту птах мене не з'їсть. А поки летить, є час обдумати становище". Блоттон був усе-таки важкою здобиччю, і птах незабаром почав знижуватися, відокремившись од зграї.

— Ми це бачили...

Чорна стрічка птахів зникла за хмарами, рятуючись від негоди. Птах з Блоттоном летів ущелиною.

Лорд мав ножа. Але вийняти його з піхов було не легко: кігті птаха стискали плечі і руки.

Ціною нестерпного болю, — при кожному русі кігті все глибше впивалися в плечі й спину, — Блоттон звільнив праву руку, вийняв ніж і всадив його в черево птаха. Той несамовито закричав, але не випустив здобичі з кігтів. "І добре зробив, інакше я розбився б. Я вже приготувавсь до того, щоб, коли птах почне розтискати кігті, самому схопитися за його ногу".

Птах намагався на льоту клюнути Блоттона, але, хоч у нього була довга шия, він усе-таки не міг дістати свою жертву дзьобом. А кровопускання робило свою справу. Блоттон з ніг до голови був облитий

кров'ю птаха. Очі злипалися, і це було найгірше. Лорд заплющив їх і раптом відчув, як його ноги вдарилися об камінь. Птах упав на кам'янистий майданчик, накривши своїм тілом людину, заборсався і відкинув убік крило, що прикрило Блоттона. Злива змила кров з обличчя Блоттона, і він враз знову почав бачити. Птах, втрачаючи сили, розтиснув кігті. Блоттон рвонувся і, залишивши в кігтях чималий шматок м'яса з свого плеча, визволився. Птах вдарив людину ногою по обличчю. Один кіготь уп'явся в губу і поранив язик. Блоттон не переставав завдавати птахові ударів ножем. Птах збожеволів від болю, забувши про здобич, змахнув крильми, важко перевалився через скелю і там, мабуть, здох.

— Це найцікавіший випадок в моєму мисливському житті, — сказав Блоттон.

— Так, але мисливцем були не ви, — додав Стормер. — І що ж далі?

— Виявилося, що я лежу в кам'яному вибалку — як у ванні, до краю наповненій гарячою кров'ю. Я думав, що зварюся живцем. Температура цієї крові була, мабуть, градусів п'ятдесят. Навколо валялося пір'я.

— Я бачив це місце! — вигукнув Ганс. — Ми шукали, але не знайшли вас.

— Я надумав швидше заповзти в печеру, — відповів Блоттон. — Треба сказати, що крила в цього літаючого розбійника наче шкіряні, а хвіст з пір'я. Я зберігав кілька пір'їн —і шматочок шкіри з крила, але, коли блукав, загубив їх.

Блоттон відлежався під скелею. Він утратив багато крові. Голова паморочилась, Блоттон нічого не тямив. Замість того, щоб іти вгору по каньйону до ракети, він почвалав униз, дійшов до затоки, повернув праворуч і... заблудив у лісі.

Одяг його був пошматований. Пробиратися голому лісом нелегко, голки і колючки впивалися в тіло. Треба було захищатися від укусів різних отруйних комах. І Блоттон зробив собі "з лика, якого було вдосталь навколо", щось на зразок одягу. Ходити в лісі було небезпечно. І Блоттон заліз на дерево. Харчувався "кокосами", пив дощову воду, що наливалася на листя, в дупла, крони дерев. Дороги до ракети він так і не зміг знайти. Гукав, але ніхто не обзивався.

— Ми також кликали вас, але ви не відгукувались.

Яких тільки потвор подибував Блоттон, блукаючи в лісах, яких небезпек уникнув!..

Він бачив ліси такої неймовірної висоти, що вони здалися йому спочатку високими горами, вкритими лісом.

— Кожне дерево здіймається на кілька сот метрів. Знизу ростуть трави такі високі, як наші дерева. Над травою — павутиння ліан завтовшки з корабельну щоглу і білі капелюшки грибів, наче куполи собору. Ліс — мов величезний сплутаний клубок, до того він густий і щільно напакований рослинністю. Цей ліс багатоярусний. У кожному ярусі — своя рослинність, свій тваринний світ. У середні яруси не проникають ні дощ, ні сонце, ні навіть люті венеріанські вітри. Тут похмуро і тихо, як на морській глибині. Тільки зрідка лунає гуркіт, наче гірський обвал, — це падають старі, підгнилі велетенські дерева. Навіть птахи й тварини середніх поверхів мовчазні. А на горішніх ярусах світліше, більше життя і гомону. В чашечках квітів було б зручно спати, якби не запаморочливий, хоч і дуже приємний запах. Листя на найвищих деревах таке велике, що кожним листком можна було б накрити будинок. Я часто виходив на "дах-майданчик" цього зеленого хмарочоса і прогулювався по листу, милуючись околицями. Деяке листя було вкрите ворсинами з метр завдовжки і в палець завтовшки, і я ходив між цими ворсинами, мов серед степової ковили.

— А тварини, птахи, рослини, комахи? — спитав цікавий Пінч.

— Їх повно в лісі. Коли б я сам не бачив, важко повірити, що сила життя може бути така велика. Венера — молода планета з невичерпною родючістю. В ній так буяють життєві соки, що рослини вибиваються з ґрунту, як нафтові фонтани з свердловин. Народження і смерть змінюють одне одного з незвичайною швидкістю. Я сам досі дивуюся, що лишився живий серед усіх цих небезпек. Ґрунт, трави, ліси буквально кишать живими істотами. В напівтемряві, серед вічного туману, копошаться велетенські комахи, гади, безперервно пожираючи одне одного. Щелепи працюють без відпочинку. Це якась м'ясорубка, конвеєр життя і смерті. В цьому лісі доводиться забувати про земні масштаби. Наші удави — пітони не більші за тутешніх вужів. Наші комахи для Венери — справжні мікроскопічні істоти... Якось мені довелося рятуватися від мурашок, кожна з яких була більша за мене. Іншим разом я витримав справжній бій з мухою. І, правду кажучи, мені легше було б впоратися з найбільшим земним орлом. На таргані я міг би їздити верхи, мов на велетенській земній черепасі. А птахи! Коли б ви бачили бій птахів! Це схоже на боротьбу двох літаків-винищувачів. Зустрів я і своїх старих знайомих — "кажанів". Вони живуть на верхів'ях дерев, заселяючи тисячі гектарів лісової площі.

Неможливо розповісти про все, що я бачив, а я ж бачив тільки куточок Венери, — закінчив Блоттон.

— А яких звірів ви вважаєте найнебезпечнішими? — спитав Ганс.

— Шестируких, — відповів Блоттон. — Я досить добре вивчив їхнє життя. Мені здається, що це не тварини. Це люди Венери. Принаймні найвищі за своїм розвитком істоти на планеті. І якщо вони загинуть в боротьбі за існування, то тільки тому, що їм властивий незрозумілий, незвичайно міцний сон. Але, можливо, в процесі еволюції вони позбудуться і цієї природної вади.

— У всякому разі нас ця вада врятувала.

— Коли налагодиться регулярне сполучення між Землею і Венерою, боротьба між шестирукими і земними людьми неминуча, — мовив Вінклер.

— Це не так страшно. Шестирукі вражають своїх ворогів газами. Люди мають ще більш убивчі засоби. Коли б ми знали, що нас чекає газова атака, то могли б узяти з собою протигази. Одного кулемета досить для перемоги!

Закінчивши свою розповідь, Блоттон виліз з куреня, сів на сук і спустив ноги. Еллен, схожа на попелясту мавпу, пролізла до нього по суку і, подолавши свою гордість та соромливість, сказала:

— О Генрі! Я так страждала, так турбувалася про вас, так чекала...

Він байдужіше, ніж завжди, глянув на неї і відповів:

— І дарма! Те, що добре для Землі, погано для Венери. І навпаки, Еллен. І навпаки. — І він сухо засміявся.

Маленька, блідолиця попеляста мавпа не зрозуміла змісту, але добре зрозуміла тон, яким це було сказано. І вона мало не впала в Тиху гавань, що кишіла венеріанськими "крокодилами" і "амебами".

А колишній наречений із звіриною спритністю, набутою в лісах, помчав повітряним корінням на берег, де Мері полоскала у водоймі білизну, грубо відштовхнув Стормера і з посмішкою на спотворених губах підійшов до Мері.

X. ОСІННІ ДУМИ

— Осінь і на Землі нерадісна, а на Венері вона жахлива: Живеш наче під душем. Брр! За день двадцять змін. Гарячий вітер змінюється крижаним, теплий дощ — градом, тиха погода — ураганом, і тумани, постійні тумани, — казав Блоттон, сидячи біля печери.

— На Землі є де сховатися від осені. Ніцца, Алжир, — зітхнула Делькро. — На Землі є гроші, а за гроші можна мати завжди весну.

— І на Венері теж є весна, тільки не добратися до неї: залізниці ще не прокладено і курорти не збудовано, — насмішкувато відповів Блоттон. — Так, час нам подумати про зиму.

На досаду Стормерові, лорд Генрі без будь-яких виборів і плебісцитів узяв на себе роль короля, вождя і диктатора "пасажирів". Після своїх лісових пригод "здичавілий лорд" дуже змінився. Він став злий, грубий і настирливий. Блоттон не терпів заперечень і швидко прибрав до рук усіх "пасажирів", у тому числі й Стормера. Стормер, правда, здався не одразу. Але після того, як Блоттон почастував його боксом, він визнав себе переможеним і затих.

"Пасажири" перебралися в печери, де було тепліше. "Плебеї" ще жили на деревах, у куренях, закінчуючи польові роботи.

— Час подумати про зиму, про майбутнє. Перед нами три можливості. Перша — перезимувати в ракеті...

— Це було б найкраще, — сказала леді Хінтон, згадавши свою затишну каюту і "земне" крісло.

— Якщо дозволить товариш Фінгер, — криво всміхаючись, додав Стормер.

— Ми його і не питатимемо, — зневажливо відповів Блоттон.

— Так, але ми нічого не припасли на зиму. А те, що зібрали вони..

— На всіх вистачить... Друга можливість — перезимувати в печері.

— Це вже гірше.

— Палива вдосталь — тепло буде. Кокосові горіхи є і на півострові. Риба, зерно, овочі...

— Якщо їх дасть товариш Фінгер.

— Містере Стормер! Я буду змушений легенько вдарити вас оцим камінцем по голові, якщо ви заважатимете мені говорити. Отже, другий проект — перезимувати в печері. Проект третій — "йти за літом".

— Піддаючи себе небезпекам... гм... мовчу...

— Так, піддаючи себе тисячі смертельних небезпек. Це, звичайно, крайній, ризикований захід. Ракета найзручніша. Нехай цей Ганс і його товариші, як мурашки, наносять у ракету зерна, кокосових горіхів, риби, овочів. А коли Фінгер кудись піде, ми зайдемо в ракету і заволодіємо нею.

— Без великої бійки не обійдеться, — сказав Стормер.

— Так, без бійки, причому без великої бійки, не обійтись. І чим вона станеться скоріше, тим краще. Треба швидше кінчати з таким становищем. Двовладдя неприпустиме. Або ми, або вони.

— Навіщо ж ви врятували Ганса і Вінклера від шестируких?

— Крім Ганса і Вінклера, там були й інші. А без Ганса і Вінклера й вони могли загинути від шестируких. А тепер мости зруйновані,

шестирукі не переберуться через затоку. Ми забезпечені всім і цілком можемо обійтися без "плебеїв". Якщо "плебеї" не хочуть нам служити, їх треба знищити.

— Вбити всіх "плебеїв"? Кого саме?

— Фінгера і Вінклера.

— А Жак, Мері, Цандер, нарешті?

— Нам треба думати не тільки про зиму, але й про майбутнє. Без Ганса і Вінклера інші нам не страшні. Цандер корисний своїми знаннями. Ось, наприклад, одяг. Ми обносилися. Доведеться налагодити ткацьке виробництво...

— Тільки без машин! — вигукнув Шнірер.

— Жака ми перетворимо в раба...

— А Мері? — спитав Стормер.

— Мері буде моєю дружиною, — спокійно відповів лорд Блоттон.

Еллен писнула, мов миша. Леді Хінтон похитнулась і голосно зітхнула. Пінч двозначно хихикнув. Блоттон так глянув на нього, що той зіщулився і відповз у глиб печери.

— Пора вже вам, нарешті, розлучитися із земними забобонами. Дуже можливо, що нам доведеться прожити на Венері все життя. Боротьба з природою тут особливо важка. Нам треба не зменшувати — про такі шкідливі елементи, як Ганс, я не кажу, — а збільшувати наші сили. У нас мають бути дружини і діти. Здорові, життєздатні. Не можна псувати породи фізично нерівними шлюбами. Я одружуюся з Мері. Містерові

Уеллеру — адже єпископа більше нема, — здається, подобається мадемуазель Делькро. Ви, Стормере, теж міцний мужчина. Вам підійде Амелі.

— Але... — крикнув Пінч і поперхнувся.

— Я не збираюся заміж, — сказала Амелі.

— На Венері це не ваша особиста справа, а громадський обов'язок. Містер Пінч, мабуть, може одружитися з Еллен, хоч сумніваюся, щоб від цієї пари були міцні діти. Ну, а ви, бароне, якщо хочете, можете взяти собі в дружини леді Хінтон. — Блоттон тріскотливо розсміявся.

Всі мовчали приголомшені. Тільки Уеллер, очевидно, був задоволений своєю долею і, стримуючи усмішку, поглядав на свою "наречену".

Град припинився. Душний вітер розвіяв туман. Визирнуло сонце, і гріло зовсім по-літньому. Видно було, як на півострові біля складів зерна працюють Ганс, Вінклер, Мері, Жак а. сім'я Текерів, що зв'язала свою долю з "плебеями". Зерно зсипали в мішки, брали їх на плечі і носили в "Ковчег".

— Ці люди створені для праці, — усміхаючись сказав Блоттон.

— І Текери з ними!

— Заради дитини, мабуть, — заступилася Хінтон.

Лікар і досі відвідував її.

— Дивіться! Дивіться! Осіння процесія! — вигукнула Амелі.

Все небо вкрилося зграями перелітних птахів. По той бік затоки біля лісу, дуже швидко посувалися отари кочових химерних тварин. Кліматичні особливості Венери створили цих "сезонних скороходів".

— Яке дивне створіння! — сказала Амелі.. — Оддалік здається, що йдуть самі велетенські ноги або що це людина на ходулях. Дві ноги товсті, величезні. Через двоповерховий будинок переступлять. Тулуб короткий, голова зовсім маленька, спереду теліпаються маленькі придатки — "руконоги"...

А ось напіверблюд, напівслон. Які величезні пузирі по боках! Мабуть, у них зберігається вода або запас жиру для далекої подорожі. Яка швидкість! Ніг майже не видно. Конем не наздоженеш.

Котяться велетенські колеса-змії, стометровими кроками міряють землю сині "землеміри", довгими кур'єрськими поїздами мчать стоніжки.

Напівтварина-напівптах на високих палицях-ногах біжить, майже летить, допомагаючи собі "аеропланними" крильми, його обганяє чотиринога кавалерія тварин з коротким, м'ясистим хвостом, головою тапіра і трипалими руками — можливо, родоначальників венеріанських коней...

Усіх обганяють чорні "клунки" — здалеку не можна розібрати, що це за тварини. Вони стрибають, як блохи.

Але кожен їхній стрибок дорівнює сотням метрів.

У Блоттона розгорілися очі. Яка швидкість! На одній "сколопендрі" могли б уміститися всі пасажири... На жаль, нема таких ласо, нема таких міцних рук, щоб утримати ці живі машини потужністю в сотні кінських сил.

— Осіння процесія звірів, — промовила Делькро. — В Парижі це викликало б фурор.

Спостереження процесії було перерване вибухом оглушливої сили. Скелі задрижали, посипалося каміння, по майданчику перед печерами побігли тріщини. З божевільним гуркотом, шумом до неба вирвався вогняний стовп. Вогняні ріки потекли до Тихої гавані.

Ганс і його товариші, покидавши мішки, побігли до печер. Від коливання ґрунту водяний вал може залити весь півострів. Виверження тривало кілька годин. Коли б не сильний вітер, — як і під час попередніх землетрусів, — можна було б задихнутися від сірчаних випарів.

Усю ніч дрижав ґрунт. Гуркіт вулкана заглушав і громові удари, і ревіння прибою.

На ранок лава почала застигати, хоч від неї ще пашіло жаром. Ганс та його товариші, накривши голови шапками з моху, .побігли до зерносховищ. Через годину приморозило. Лава застигла. Тихої гавані більше не було. Потоки лави спалили дерева. Тепер шестирукі легко могли перебратися на "плантації". Але ліс був порожній і мовчазний. Кудись зникли під час виверження вулкана і зграї птахів, і кочові тварини. Життя на цій частині планети завмерло.

Наближалася зима...

XI. "ГОВОРИТЬ ЗЕМЛЯ"

У Цандера стало звичкою: щоранку після сніданку ловити радіо. Він методично, за планом пробував усілякі комбінації на довгих, коротких, ультракоротких хвилях — і все дарма. Ефір мовчав. Цандер випромінював сигнали, говорив і навіть сердито кричав у мікрофон:

— Алло! Алло! Говорить Венера! Говорить Цандер!

Відповіді не було.

Іноді в радіоприймачі тріщало, шуміло. Цандер навіть серед ночі схоплювався з ліжка і біг до апарата. Але далі тріску справа не йшла. Очевидно, це були розряди насиченої електрикою венеріанської атмосфери.

Вже другу годину Цандер сидів біля приймача і, нарешті, розсерджений, підвівся. Безнадійно.

Але ось почувся тріск, хрипіння, і пролунав чіткий звук, схожий на "алло". Цандер здригнувся, ніби від удару електричним струмом. Ще ближче припав до приймача. Тремтячими руками обережно, щоб не втратити прийом, почав настроюватися.

— Алло! Алло! Говорить Марс. Цандере, відповідайте! Говорить Марс! Ви чуєте? Цандер! Алло!

— Алло! — дико крикнув Цандер у мікрофон і не впізнав свого голосу.

— Так, так, так. Я чую. Хто говорить? — з того моменту, як вони залишили Землю, вчений не переживав такого хвилювання. — Чому "Марс"? Це назва радіостанції?

— Та ні, справжній Марс. Планета, — відповідав басок. — Говорить марсіанин Крукс.

Холодний піт зросив чоло Цандера. Галюцинація, безумство чи містифікація?

— Говоріть серйозно! — гукнув Цандер.

Невідомий співрозмовник був, очевидно, веселою людиною. В його голосі чулися нотки сміху.

— Марсіанин Крукс, без жартів. Капітан зорельота...

— Чий зореліт?..

— Чий він може бути? Звичайно, не з Стормер-Сіті. Як ви відстали од подій, Цандер! — короткий смішок. — Уся Земля вже чиста. І Марс, як бачите, теж. — Знову сміх. — Дуже радий, що ви живі й здорові. Ми вже втратили надію знайти вас...

— Хто ви? Марсіани?..

Знову сміх.

— Люди Землі, товаришу Цандер. Три години тому я висадився на Марс. А якщо я зараз на Марсі, то, отже, я марсіанин, як ви венеріанець. Ви, звичайно, з Венери говорите? Ми так і думали. Отож, Марс можна не обшукувати. Я, Крукс, поставлений на чолі загону експедиції, якій Земля доручила розшукати вас в межах Сонячної системи, а якщо буде потреба, то й поза нею.

Цандер спітнів від напруження.

Його серце так стукотіло, що заважало слухати. Цандер боявся, що зв'язок може перерватися, перш ніж він довідається про все, що треба. А цей Крукс говорив так спокійно і весело.

— Ваш зореліт, Цандере, в порядку? Не розбили під час посадки? Не біда, якщо й розбили. Може, прилетіти по вас?

— Слухайте! — гукнув Цандер і замовк: дух перехопило.

У нього було стільки питань, йому так багато треба було розповісти, що він не знав, з чого почати.

— Тільки б зв'язок не розладнався! — висловив він уголос свою думку.

— Не бійтеся, тепер не розладнається, — сміючись відповів веселий співрозмовник.

— Але чому ж Земля так довго мовчала? Зв'язок перервався ще в польоті.

— В польоті зв'язок перервався тому, що на Землі було не до того. Вашу станцію Стормер-Сіті було зруйновано, Пуччі загинув. На Землі такі бурі пройшли, яких ви навіть на Венері не бачили. Про це ще дізнаєтеся. Коли все вляглося, згадали і про вас, про товаришів Фінгера, Вінклера. Сподіваюсь, вони здорові?..

— Так, так.

— Ваші сигнали і ваш голос ми давно чули.

— І не відповідали?

— І не .відповідали. Точніше, ми відповідали, а ви нас не чули.

— Чому?

— Невже не догадуєтеся? Згадайте, скільки довелося Пуччі попрацювати, щоб пробити радіопроміннням шар Хевісайда. "Прострілити" променем цей шар Пуччі пощастило, і ви чули радіопередачі під час польоту. Але коли ви забралися на Венеру — кінець. На Венері, мабуть, не один, а десять шарів Хевісайда. Атмосфера

цієї планети густа і дуже іонізована. Якими тільки "радіоядрами" ми не стріляли, але не могли пробити атмосферної оболонки Венери. Наші радіохвилі, очевидно, відбивалися од її поверхні.

— Ну, і як же ви розв'язали завдання?

— Ще недавно таке завдання здавалося нам майже нерозв'язним. Але група наших молодих учених впоралася з ним. Це було перед самим моїм відльотом. Під час польоту до Марса я не мав можливості випробувати новий винахід і, тільки прилетівши, як бачите, одразу ж "обновив" нову радіостанцію. Добре чути?

— Ідеально. Якщо трохи тріщить, то в цьому винен мій старенький радіоприймач і атмосфера Венери. А ви як чуєте мене?

— З тріском. Так, застаріла ваша радіотехніка, Цандере!

— Який у вас зореліт? Який двигун? Швидкість?

— Про все дізнаєтесь. І самі на ньому політаєте. А подивитися, якщо хочете, і зараз можна. Шкода, телевізійний приймач у вас теж застарів. Але якось розберете. Дивіться. Вмикаю з підсвіченням, сонечко на Марсі тьмяно світить.

Цандер побачив освітлену прожектором людину в щільно пригнаному, блискучому одязі, в кисневій масці. Людина сиділа на похідному стільці біля маленького складаного столика. Позаду людини виднівся великий зореліт, що своєю формою був схожий на сома. Смуга світла осяяла червонувату піщану пустелю, темні купи невисоких рослин удалині біля води.

Від маски Крукса відходили проводи до ящика з рамочною антеною, що стояв на піску. Очевидно, у Крукса під маскою був мікрофон.

— Схожий я на марсіанина? — спитав Крука

З зорельота вийшли двоє, тюпали в промінь прожектора і блиснули щільно обтягнутим одягом, мов риби на сонці.

Зображення погасло.

— Вам треба поговорити з начальником експедиції Голубом. Це найголовніший наш начальник. Він зараз на стратосферній станції. Я доповім йому. А з вами ми ще побалакаємо і, сподіваюся, незабаром познайомимося особисто. Привіт товаришам.

Радіоприймач замовк. Цандер дивився на нього майже з жахом: що коли він не оживе...

— Алло, Цандер! Говорить Голуб! Привіт! Радий вас чути. Вирішуйте з Гансом і Вінклером, чи повернетеся ви на Землю у своєму зорельоті, чи прислати по вас Крукса. Він на Марсі. Земля чекає вас.

— А що робиться на Землі?

— Прилетите, побачите! Організовано Світовий союз республік.

— А де ви зараз?

— Я на маленькому штучному Місяці — недавно створеному новому супутникові Землі. На ньому провадимо дослідження космічного проміння, займаємося астрономією. Він же є портом для відправки зорельотів... Я чекаю від вас відповіді, Цандере.

Радіоприймач знову замовк. Цандер важко дихав. Він ледве підвівся. Новини приголомшили його.

Не чекаючи, поки прийде Ганс, Цандер кинувся до дверей і, забувши навіть причинити. їх за собою, без капелюха побіг униз кам'янистою дорогою ущелини крізь дощ з градом.

Цандер був уже біля печер. У каламуті дощу він налетів на щось м'яке, темне. Почулося невдоволене "ква". Відскочив, роздивився і мало не зареготав, хоч був страшенно збуджений.

Назустріч йому йшла курйозна процесія чорних "капуцинів". Позаду гордо виступав Ганс. До спини кожного "капуцина" було прив'язано мішок. Це Ганс, щоб полегшити і прискорити перенесення запасів їжі в ракету, використав ручних покірливих і слухняних птахів — "пінгвінів". Цандер покликав Ганса. Вітер одніс слова вбік. Блоттонові, який визирнув з печери, вчулося, ніби Цандер крикнув: "Земля горить!" Що б це значило?..

— Земля говорить! — уже чітко прокричав Цандер.

Ганс схвильований підбіг до нього... Задиханий Цандер коротко розповів про свої переговори з Круксом і Голубом. Блоттон підслуховував.

Ганс схопився з місця і побіг .на гору з такою швидкістю, наче за ним гналися всі звірі Венери. Стомлений Цандер не встигав за Гансом. "Пінгвіни" без "пастуха" тупцювали на місці і здивовано квакали.

Надійшов Вінклер.

— Гоп-гоп! — погнав він пернатих носіїв далі.

А Ганс, переплигуючи через калюжі, спотикаючись і падаючи, біг і біг, і серце в нього трохи не розривалося в грудях. У ракеті він упав майже непритомний, полежав, заспокоївся і кинувся до радіоприймача.

Він говорив з Марсом, з позаземною станцією, із Землею!..

Які чудові новини! Які грандіозні роботи, яке величне перетворення Землі!..

На екрані телевізора перед ним мерехтіли картини, від яких захоплювало подих...

Сріблястими плотами стояли готові до відльоту ракети-торпеди для штурму неба.

Навколо Землі кружляв маленький штучний Місяць, на якому провадилася захоплююча наукова робота.

Плавучі міста на велетенських котках перетинами океани. Вони вміщали багато тисяч пасажирів. Плавучі фабрики і заводи виробів, вихідну сировину для яких давало море.

На затіненому боці Землі, там, де була ніч, сяяли вогняні стрічки — шляхи земних стратопланів.

Пробиваючи крижані гори подібно до венеріанських розпечених "прасок", уздовж північного узбережжя Євразії швидко йшли каравани "льодоплавів".

З висоти штучного Місяця полярний і заполярний Сибір сяяв вогнями незліченної кількості електричних сонць-прожекторів, фабрик, заводів... Тайга, тундра горіли, мов небо в зоряну ніч...

Прямі поїзди мчали з Європи в Америку через Берінгову греблю...

Багатомільйонні армії робітників, озброєні складними машинами, наступали на льоди Гренландії, на тропічні джунглі, поліпшуючи клімат, завойовуючи нові площі для населення.

Висаджуючи в повітря, ламаючи кригу Антарктики, люди добували з-під землі незліченні багатства південно-полярних скарбів.

Велетенські "віадуки" на трьохсотметрових фермах, призначення яких Ганс не знав, тяглися на тисячі кілометрів.

В Атлаських горах, на Памірі, в Кордильєрах височіли труби "штучних циклонів" для використання дарової енергії вітру...

Штучні острови-аеропорти були розкидані по Атлантичному й Тихому океанах...

Багато гір — в Хібінах, на Уралі — наче розтанули наполовину, інші зникли зовсім, на рівнинах виросли штучні гори і загороди заввишки з велику гору для захисту полів і садів од вітрів. Ріки з виправленими річищами і нові канали вкрили Землю сріблястою мережею прямих ліній...

Оновлена Земля, і на ній інше людство — бадьоре, життєрадісне, вільне.

"Коли ж вони встигли все це зробити? — здивовано думав Ганс. — Чи справді на Землі час пішов уперед? Чи, може, тут позначився "соціальний закон відносності часу", коли "невичерпні запаси людської енергії звільняються від кайданів війни і класової боротьби?.."

Задовольнивши трохи свою цікавість, Ганс міг почати розмову і про справу — про нинішній день.

Звичайно, він полетить на Землю на своїй ракеті. Він сам керуватиме нею. Він витримає екзамен на капітана міжзоряного плавання.

Хто полетить назад? Цандер, Фінгер, Вінклер, Мері, Жак, Текер з сім'єю... Можливо, Шнірер з дочкою. Хай подивиться філософ, що можна зробити з машинами, коли їх використовують не на шкоду людям. Інші — мотлох, непотрібні Землі. Вони хотіли знайти "нову землю", хай і живуть на Венері, якщо зможуть.

— Отже, до скорого побачення!

Ганс, збуджений до краю, вибіг з ракети.

До зорельота підходив Вінклер з своїми "капуцинами". Ганс кинувся до Вінклера, мов ошалілий, і стиснув його в обіймах. Радість його була така велика, що він сміючись почав обнімати навіть "пінгвінів". Птахи тільки здивовано квакали — вони нічого не розуміли в світовій політиці.

— Божевільний, — промовив стиснутий в обіймах Вінклер. — Чи ти очманів?

Ганс приклав руки до грудей, потім простягнув їх до неба і вигукнув:

— Земля! Нова Земля!

XII. НА БАТЬКІВЩИНУ

Димить, потріскує нафтовий каганець, видовбаний у скелі. Гніт — витіпане волокно. Червонувате, мерехтливе полум'я освітлює трьох людей, що сидять на "матрацах" з моху. Бліде, виснажене лице з мішками під очима і сивою бородою. Квадратне, міцне обличчя рудобородого. І поруч загоріле, довгасте, породисте обличчя з чорними вусами й бородою, обрамлене розпатланим волоссям до плечей. Брудне лахміття на тілі. Дикуни? Бандити? Пустельники?..

Це король французької біржі — барон Маршаль де Терлонж. Це фабрикант, заводчик, землевласник, комерсант Стормер, "який тримав пів-Європи в кишені жилета". Це вихованець Ітонського університету лорд сер Генрі Блоттон, лондонський лев, член аристократичного клубу, фланер Піккаділлі, чемпіон спорту, божок віддаництв...

З сусідньої печери, жіночого відділення, чулося важке хропіння леді Хінтон.

Гидливо кривлячи обличчя і відпльовуючись, Блоттон курив сигару-самокрутку "венеріанського тютюну".

— Становище змінилося, — тихо, як змовник, сказав він. — Нам доведеться розв'язати питання: залишатися на Венері чи повернутися на Землю?

— Я-якщо нас в-візьмуть...

— Зараз ми повинні розв'язати це питання для себе, а там побачимо, хто полетить. На Землі, на жаль, усе змінилося. Там нас чекає невесела доля...

— Може, воно не втратило там цінності? — сказав Стормер, перебираючи коштовне каміння при світлі вогню.

— Коли навіть не втратило, то у вас усе це просто відберуть.

— Зрозуміло.

— Але там нас уб'ють чи залишать живими — от питання. Я думаю, не вб'ють. Нас ізолюють, але життя подарують. Якщо ж нам подарують життя, то яке б воно не було, гірше, ніж тут, не буде.

— Отже, ви за повернення?

— Так, я за повернення.

Блоттон заздалегідь обдумав усе. Він побоюється менше за інших. Про задум убити Ганса і Вінклера "вони" не знають. Хіба не він, Блоттон, урятував Ганса і Вінклера від шестируких? У нього є навіть заслуги. А на Землі він був невинним, легковажним спортсменом, який не цікавився політикою, — принаймні доти, доки політика не зачіпала його інтересів.

У Стормера становище складніше.

— Кого не уб'ють, а кого може й уб'ють, — заперечив він.

Стормер уявив собі приліт на Землю. Повернення першої ракети з міжпланетної подорожі, звичайно, викличе сенсацію. Кінозйомки, паломництво до зорельота зацікавлених юрм, передача по телевізору, ілюстрації в журналах... Запитання: хто, звідки, що за люди?.. Стормера можуть упізнати...

Стормер навіть здригнувся і струснув головою.

— Я не лечу. Вам добре, Блоттоне.. Ви не мали справи з робітниками. Та й барон теж. Він витав у вищих банківських сферах, і його не знають. А моє обличчя примітили. Думаю, добре примітили. Ні, вже краще я тут з шестирукими матиму справу.

— Ваше слово, бароне.

Маршаль гмукнув. Так, його не знають. Але роль банківського капіталу прекрасно відома... Барон теж відчував би себе безпечніше на Венері, ніж на Землі, якби...

— Не було шестируких? — спитав Блоттон.

— Якби люди ніколи не прилетіли сюди. Але вони прилетять...

— А Ганс ще встигне наклепати, — додав Стормер. — Виходить, ні там, ні тут нема від них порятунку.

Чи то у відповідь на підслухану розмову, чи у сні колишній єпископ раптом забурмотів псалом про гнів божий, від якого не сховатися ні під землею, .ні в безодні морській, ні на вершині гори.

— Остання ніч засудженого, — промовив Уеллер.

Запанувала мовчанка.

— Венера, звичайно, велика, — сказав Блоттон. — Мине чимало років, поки вони її освоять. Чи не піти в нетрі?..

— І потрапити до лап шестируких! — буркнув Стормер. — Ба й справді, дірок багато, а вискочити нікуди... На Землі, може, якось і вивернулися б, якби не ті кляті Ганс і Вінклер...

— Тсс!

Блиснуло світло електричного ліхтаря. Перед печерою стояли озброєні Ганс, Вінклер, Жак, і Мері.

— Розбудіть Текерів і Шнірерів, — звелів Ганс.

— Що за поспішність уночі? — тремтячим голосом спитав Блоттон.

Він не чекав таких рішучих дій.

— Без балачок! — гримнув Ганс.

— Я розбуджу, товаришу Ганс. Я зараз розбуджу, — заметушився Пінч.

Він тільки удавав, що спить, і послужливо кинувся виконувати наказ, збудивши, однак, ніби ненароком усіх. Зчинився переполох.

Блоттон уже опанував собою. Він, зовнішньо спокійний, підвівся, поглядаючи в куток печери, де лежала його рушниця.

— Сядьте на місце, Блоттоне, — звелів Ганс і багатозначно погрався ручною гранатою.

Блоттон скрипнув зубами і сів на місце.

Сім'я, лікаря, Шнірер, Амелі, здивовані, налякані, швидко одяглися і вийшли з печери.

— Ідіть за нами!

Вогник електричного ліхтаря заскакав по кам'янистому ґрунту. Кроки стихли вдалині.

Пінч вислизнув з печери і зник в імлі.

— П-перша група на розстріл... — здавленим голосом промовив Уеллер, заїкаючись, як барон.

— Мученики... Боже! В руки твої передаю дух мій! — простогнала леді Хінтон. — Їх розстріляють, по нас прийдуть...

І ніби на підтвердження її слів пролунав постріл. Жінки істерично скрикнули. В паузі, що настала, почулося шарудіння камінців під чиїмись ногами. Вбіг блідий, осатанілий Пінч.

— Мерзотник! Він хотів підстрілити мене, але в темряві не влучив. Хто? Звичайно, Ганс. Напевне він. Я підкрався ззаду — хотів довідатися, в чому справа, — і почав підслуховувати... Я почув, як Ганс сказав: "Не бійтеся. Я веду вас на ракету, і ми негайно полетимо на Землю". — "А інші?" — спитав Шнірер. "Інші залишаться на Венері". Шнірер почав кричати, що він теж залишиться, "як останній вартовий під час зруйнування Помпеї". Цивілізація загинула, він не хоче вертатися на Землю, де панують машини... Амелі почала умовляти батька, і Шнірер, здається, згодився летіти. Потім знову заговорив Ганс. Я хотів підійти ближче, щоб краще чути, але зачепив ногою камінь, він зашарудів. "Хто йде? — гукнув Ганс. — Стрілятиму!" І одразу ж вистрілив. Я цього так не облишу. Ми з ним ще поквитаємось.

Блоттон раптом встав, рвучко, рішуче. Здавалося, він збожеволів.

— Смерть тут, смерть там, смерть скрізь! Тварини, загнані в яму-пастку... Приречені! Так! Ми загинемо, але хай загинуть і вони! — І він кинувся до зброї.

— Ви спізнилися, лорде, — похмуро сказав Стормер. — Вони вже далеко і раніше за нас увійдуть в ракету. А вашою кулею оболонку "Ковчега" не проб'єш. Зореліт готовий у дорогу. І вони полетять, полетять... О недолюдки! Вони відібрали у нас все, а тепер відбирають життя!..

Барон тремтів, мов у пропасниці. Він уже давно намагався щось сказати. Але чим більше він хвилювався, тим важче йому було говорити. І тепер він тільки хрипів, хитаючи головою.

Нетерплячий Пінч схопив його під пахви і сильно струснув, немов хотів витрусити слова, що застряли, як кістка в горлі. І це наче допомогло. Барон випалив одним духом:

— З-з-забити к-к-камінням д-д-дюзи.

— Чудово! Прекрасна думка! — схвалив Блоттон. — Станеться вибух, і від них нічого не лишиться. Нещасливий випадок. Але треба поспішати, Стормер! Уеллер! Пінч!.. Барона не кличу. Він не встигне за нами. Ходімо!

Вітер валив з ніг, шматував одяг. Крижана злива з снігом шмагала по обличчю, грудях, руках. Ревли повноводні гірські потоки. Зловісно спалахували багрові факели вулканів. Дрижав ґрунт. Каміння зривалося з гір і, гучно цокаючи, стрибало по скелях. Люди бігли, падали, розбивали до крові коліна, руки, але не відчували болю, підводилися і знову бігли. Тільки б не спізнитись!

На вершині гори вже виднілася ракета. Носова її частина на третину корпусу виступала над стрімким, мов стіна, урвищем.

Чудовий майданчик для старту. А все-таки злетіти буде нелегко. Тут нема рейкового майданчика для розбігу, як у Стормер-Сіті. Нема буксирних ракет. Гансові, адже він збирався вести ракету, доведеться одразу взяти значно більшу швидкість, ніж при відльоті із Землі.

"Можливо, всі вони загинуть у своїх амортизаторах при першому ж поштовху... Можливо, ракета під впливом ваги піде по кривій униз і вріжеться у вершину гори, розіб'ється вщент... Але забити дюзи камінням — певніше й ефектніше..." — так думали змовники, підбігаючи до ракети.

Усі ілюмінатори зорельота яскраво горять. І в темряві ночі він здається пароплавом, чудом закинутим на вершину гори.

"Так, тепер наша ракета, як ніколи, схожа на Ноїв ковчег, що стоїть на вершині Арарату після всесвітнього потопу, — думає Уеллер звичайними біблійними образами. — На жаль, всесвітній потоп на Землі закінчився, але врятувалися від нього не праведники, а нечестивці..."

Задихані "праведники" брали останній підйом. Минули вже те місце, де Блоттона схопив птах.

Ілюмінатори один за одним почали гаснути. Готуються до зльоту. Зачиняють віконниці... Мабуть, лягають в амортизаційні ящики... Не спізнитися б...

— Швидше! Швидше! — квапить Стормер, штовхаючи Пінча в спину.

— Не можу... серце... — задихаючись, відповідає Пінч. Він уже зрозумів: якщо закриті ілюмінатори — значить ракета негайно відлітає. Тепер забивати дюзи небезпечно: що коли саме в цю мить гримне вибух... І Пінч вирішив удати хворого. Він ловить повітря широко відкритим ротом, хитається, притискає руки до грудей... — Не можу йти... Ох! Я, здається, ногу зламав... І серце...

Блоттон нагнувся, обмацав ногу Пінча.

— Брешеш! — вийняв револьвер. — Пристрелю на місці, якщо не встанеш.

Пінч завив, підвівся і пошкандибав далі.

От і задня дюза... Чорний, страшний розтруб...

— Збирайте каміння. Швидше! — командує Блоттон.

Сліпуче світло, гуркіт, повітряний вихор...

Оглушені, осліплені, змовники розлітаються в різні боки і падають далеко на скелі... Якусь мить вогонь шаленіє на гірському майданчику, мов сонячний протуберанець, змітаючи величезне каміння, перетворюючи холодну воду в пару. Ракета здригнулася, заскреготіла стальним черевом по кам'яному ложу, зірвалася, злетіла, залишаючи за собою вогняний хвіст. Та ось хвіст обірвався, ракета зникла за густими хмарами. Вони ще світилися якийсь час, але незабаром померкло і їх сяйво...

Ганс сидів біля капітанського пульта, стежив за приладами і співав, — вій не міг не співати з радості.

У вікно ілюмінатора було видно аспідно-чорне небо і на ньому — великі різноколірні зорі. Марс червонів далеко в глибині неба.

Крукс на своєму зорельоті вже знявся з Марса і зараз летить десь в неосяжному просторі Всесвіту, прямуючи на Землю. Не знайти вогняного сліду його ракети — великі простори космосу. Але Крукс і Ганс дружньо розмовляють. Говорить з Гансом і Голуб з надземної станції, розмовляють і товариші з Землі.

От і вона світиться в неоглядній далині з своїм вірним супутником — Місяцем. Ракета з шаленою швидкістю відкидає назад простір. А здається, ніби стоїть на місці. Ганс нетерпляче підганяє важелями свій зореліт.

— Та ну ж бо, лети швидше! Мене чекають товариші, моя батьківщина, моя блакитна зоря — найкраща серед зірок. Моя планета. Мій світ...

Ганс співає — він не може не співати з радощів.

© БЄЛЯЄВ О. Р. Стрибок у ніщо: Фантастичний роман. — К.: Молодь, — 1961. — 258 с. — (Пригоди. Подорожі. Наукова фантастика).

© БЄЛЯЄВ О. Р. Стрибок у ніщо: Фантастичний роман. — К.: Молодь, — 1969. — 256 с. — (Компас).

© ПРИКОРДОННИЙ Д. М., переклад з російської, 1961.